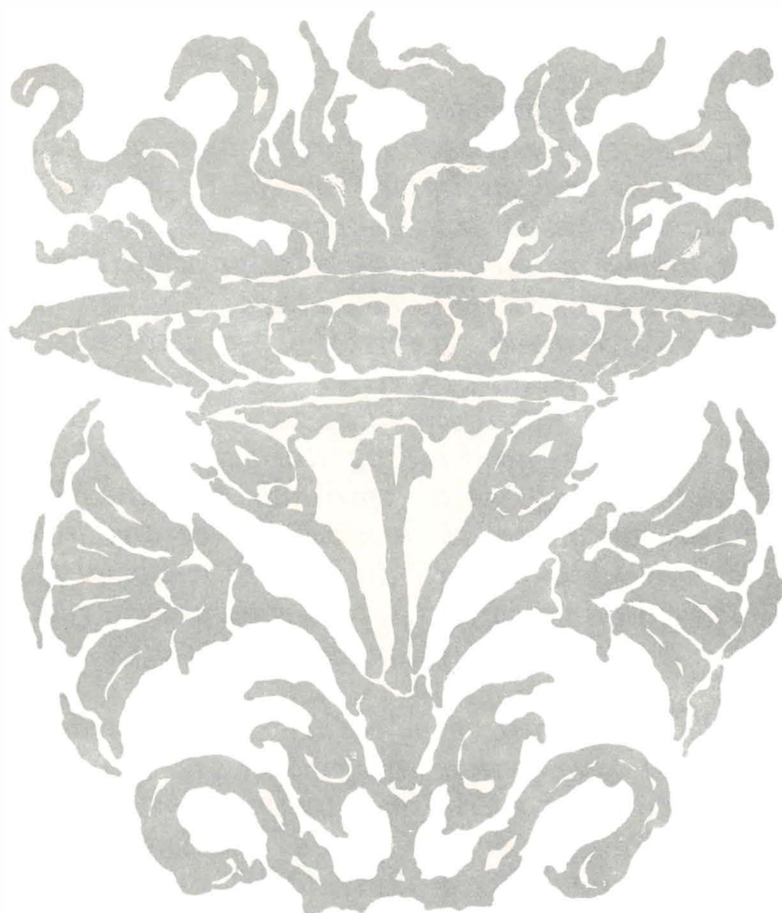
DAN SIMONESCU GHEORGHE BULUȚĂ

PAGINI DIN ISTORIA CĂRȚII ROMÂNEȘTI

1981
EDITURA ION CREANGĂ, BUCUREȘTI

Laudă cărții

„Cartea îndeplinește nu numai minunea de a ne pune în contact cu semenii noștri depărtați în timp și spațiu; cartea îndeplinește fapta de mirare de a ne face să trăim în afară de minciună, nedreptate și prejudecăți. În aceste urne sacre, în care poeții și cugetătorii și-au închis inimile, găsim acea putere fără moarte care mișcă umanitatea înainte în progresul ei necontenit...“ Aceste fraze scrise de Mihail Sadoveanu elogiază cartea, definind exemplar rolul ei în viața spirituală a omenirii, funcția ei socială superioară, menirea ei morală și culturală.

La rîndul său, marele cărturar Nicolae Iorga scria: „O, sfintele mele cărți (...) pe care soarta prielnică mi le-a scos înainte, cît vă datoresc că sînt om, că sînt om adevărat, ca oamenii din țările unde nu s-a întrerupt niciodată cultura.“

Într-adevăr, pe teritoriul României, cultura nu s-a întrerupt, iar civilizația scrisului numără peste două mii de ani, de

la tăblițele de lut de la Tărtăria pînă la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii".

Încă din epoca primelor alfabete în care strămoșii și-au imprimat mesajele, pe teritoriul țării noastre ajungeau ecourile marilor culturi care au înflorit în spațiul sud-est european. Scrierea dacică a dispărut la un moment dat, dar alte scrieri au purtat gîndirea și mesajele oamenilor de pe aceste meleaguri. S-a scris grecește, s-a scris în limba latină, s-a scris în slavonă, pînă cînd limba română s-a format și s-a desăvîrșit, găsindu-și forma cea mai potrivită de scriere.

Vechimea civilizației scrisului, pe teritoriul țării noastre, dovedește nevoia de cultură, dragostea pentru lumină și rațiune, pentru toate formele vieții spirituale. O dovadă grăitoare în acest sens este faptul că la numai 50 de ani de la apariția tiparului — inventat de Gutenberg — pe teritoriul țării noastre se tipărea deja prima carte. Cultura românească, receptivă față de progres, a adoptat tiparul mult înaintea altor culturi vecine europene.

Mai mult decît atît, prin caracterul ei deschis și generos, ea a răspîndit lumina tiparului pînă în Georgia și Siria, prin munca unor tipografi ca Antim Ivireanul și Mihai al lui Ștefan.

Introducerea tiparului în spațiul românesc nu a înlăturat cartea manuscrisă, adesea ilustrată cu miniaturi de o mare valoare artistică. Gustul pentru cartea frumoasă, prețioasă, a fost întotdeauna viu la noi, păstrîndu-se pînă astăzi prin intermediul cărții bibliofile.

Apariția tiparului este legată de principalele centre de cultură și dacă un centru își pierdea, din diferite motive, îndeosebi politice, efervescența activității de tipărire și difuzare a cărții, un alt centru cultural îi prelua activitatea, înflorea o nouă tipografie, prin munca și pasiunea altor meșteri, astfel încît continuitatea tiparului românesc nu s-a întrerupt.

Domnitorul Matei Basarab, în timpul căruia tiparul românesc a cunoscut o epocă de nouă înflorire, scria în predoslovia „Psaltirii slavone" de la 1638: „Vă rog dar pe voi conlocuitorii țării noastre și mai ales pe voi frați ce veți fi după noi și cu voia lui Dumnezeu veți stăpîni această țară, să păstrați cu îngrijire acest dar, vreau să zic această tipografie, *păzind-o cu îngrijire ca un dar prea cinstit, păstrînd-o în stăpînirea noastră sigură și nevătămată în veci, căci este o comoară mai scumpă decît toate comorile pămîntești, căci aurul și argintul și pietrele sînt comori scumpe ce înfrumusețează vremelnic trupurile, iar comoara aceasta înfrumusețează sufletele omenești".*

În spațiul românesc tiparul a cunoscut forme variate și complexe, tipărindu-se deopotrivă cărți în limba română, în greaca veche și în neogreacă, în limbile slavonă, latină, germană, maghiară, ebraică și chiar arabă.

Cultura românească a avut întotdeauna generozitatea, proprie poporului nostru, de a refuza exclusivismul și închiderea.

Tiparul românesc a înlesnit integrarea culturii noastre în marile curente reformatoare ale continentului, începînd cu primele cărți tipărite în limba română de Filip Moldoveanul, pînă la Coresi, care a dus această receptivitate în fața mișcărilor de idei la desăvîrșire. Coresi, prin tipăriturile sale în română și slavonă, a deschis căile de perspectivă ale biruinței scrisului românesc, punînd, prin intermediul tiparului, bazele limbii noastre literare. Tot prin cartea tipărită avea să se desăvîrșească limba literară, ajungînd la culmi ale expresiei filozofice și artistice.

Nu numai ideile reformatoare au fost difuzate la noi prin intermediul tiparului. Cartea a fost în permanență nobilul vehicul al tuturor ideilor generoase, al progresului, dar a fost în același timp o flacără și o armă pentru afirmarea conștiinței naționale, pentru afirmarea unității și latinității noastre. Circulația neîntreruptă, în pofida dificultăților, a cărții românești vechi și de mai tîrziu, pe tot teritoriul românesc, a ținut trează flacăra conștiinței naționale. Granițele vremelnice și arbitrare ce separau pe români nu au putut stăvili circulația ideilor purtate de cărțile românești. Unitatea spirituală a poporului nostru, specificul ei s-au păstrat datorită cărții și circulației ei neîntrerupte.

Caracteristic și semnificativ pentru civilizația scrisului și a tiparului românesc este faptul că ea a fost întotdeauna legată de aspirațiile progresiste și naționale. Prin cărțile lor au luptat corifeii Școlii Ardelene pentru afirmarea idealurilor emancipării naționale.

Zorii tiparului românesc modern stau sub semnul mișcării progresiste. Începuturile sale moderne se leagă de numele și activitatea scriitorilor generației de la 1848 prin Ion Heliade Rădulescu în Țara Românească și prin Mihail Kogălniceanu în Moldova.

Legătura tiparului românesc cu marile evenimente sociale și istorice ale națiunii noastre a fost neîntreruptă și s-a aflat întotdeauna sub semnul aspirațiilor către progres și afirmare a independenței și suveranității statului național unitar. Aceasta a fost o constantă definitorie, devenită tradiție. Era firesc astfel ca de activitatea tipografică să fie legate și începuturile mișcării muncitorești, tipografii constituindu-se ca detașament de avangardă al clasei muncitoare la începuturile cristalizării conștiinței sale și, mai tîrziu, în focul luptelor sociale.

Cu o asemenea tradiție, tiparul românesc a continuat, după victoria socialismului în patria noastră, să îndeplinească o funcție de mare însemnătate în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și în formarea omului nou. Tiparul

românesc, integrat astăzi pe coordonatele puternicei dezvoltări economico-sociale a societăţii noastre, înregistrează un progres fără precedent, materializat în numeroase volume, în tiraje de ordinul milioanelor de exemplare.

Şi tot astăzi, după o intensă circulaţie de cîteva secole în spaţiul european, cartea românească este cunoscută în lumea întreagă. Prin marele număr de lucrări româneşti tipărite în zeci de limbi, cultura românească se răspîndeşte pe toate meridianele.

Mesager al civilizaţiei noastre, cartea românească trăieşte astăzi vîrsta prezenţei active în universal prin afirmarea specificului spiritualităţii noastre, a valorilor culturii contemporane.

Ca să se cunoască mai bine atîtea merite ale scrisului nostru, ale manuscriselor şi tipăriturilor, am alcătuit aceste pagini, care înfăţişează, pentru prima oară în literatura noastră de specialitate, multiplele aspecte ale cărţii româneşti, de la origini pînă în prezent. Acest volum este un omagiu adus culturii noastre, continuităţii ei de-a lungul veacurilor, varietăţilor literare abordate şi înaltei sale funcţii sociale şi patriotice.

Vechile alfabete pe teritoriul României

Formele spirituale ale unui popor apar întîi pe cale orală și mai tîrziu îmbracă haina scrierii, a scrierii de mînă la început și apoi a scrierii tipărite. Există în știința mondială o specialitate care atrage tot mai mulți cercetători: *istoria scrisului și a tiparului*. Specialitatea aceasta poate fi atașată istoriei culturii (ramură a istoriei), dar cu mai mult temei o revendică *Bibliologia*, adică știința despre carte, sub toate aspectele ei. Este natural ca *știința despre carte* să cuprindă și *istoria ei*, etapele ei de dezvoltare. Numai cunoscînd această *civilizație umană scrisă* se poate trece la studiul organizării sistematice a cărții în biblioteci, la metodele de cunoaștere a conținutului cărții, apoi la difuzarea lor în lumea cititorilor, pînă la extragerea esențelor din cărți și codificarea acestor esențe în creierul electronic al calculatorului modern.

Deosebit de interesante și utile se dovedesc datele despre cultura românească materializată în formele grafice, pentru că, amintind cuvintele marelui cronicar umanist moldovean Miron Costin (1633—1691), „nu este alta, și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decît cititul cărților". „Zăbavă", da!, pentru că acest

Tăblițele de lut ars de la Tărtăria

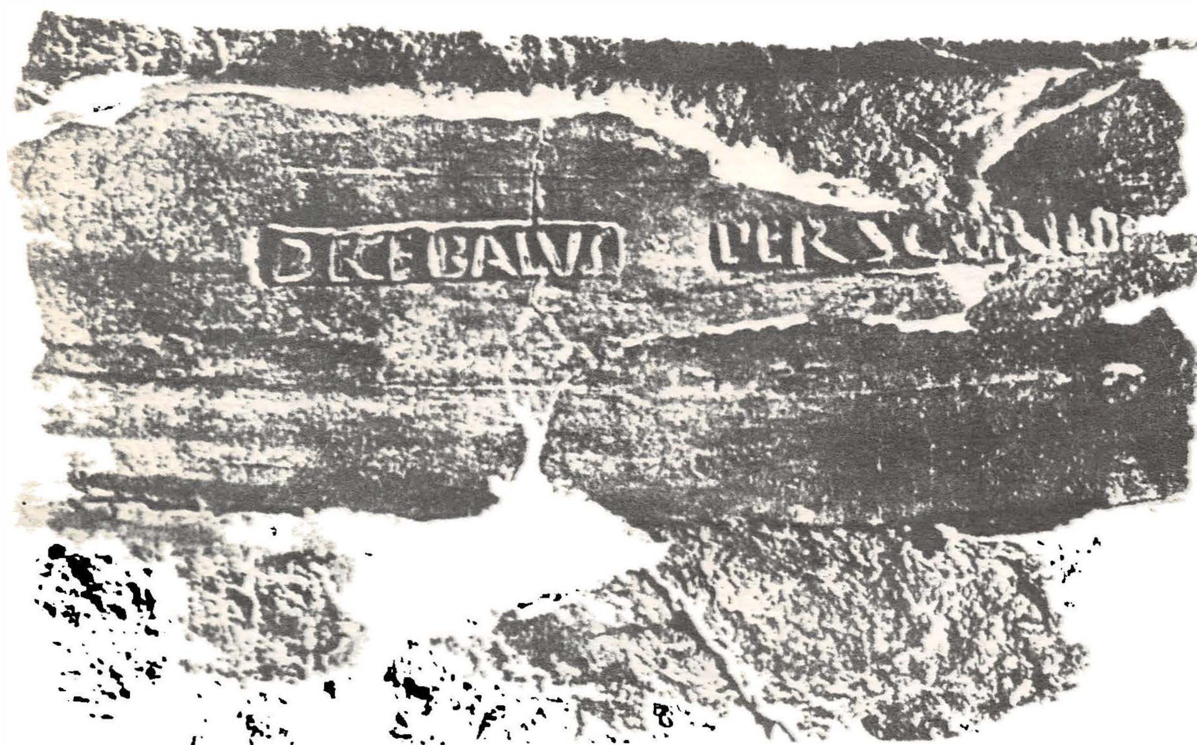
cuvînt însemna, în limba noastră veche, distracție, divertisment sau, mai bine-zis, ocupație recreativă, generatoare de noi forțe.

Arheologii români au descoperit în 1961, într-un sat de pe Mureș, trei tăblițe de lut ars care reprezintă scene de vînătoare: un animal ucis, vînătorul victorios și ofrande aduse vitejiei sale. Este o formulă de *scriere ideografică*, cea mai veche urmă de scriere aflată pe teritoriul românesc. Specialiștii o datează din mileniile IV—III î.e.n., deci ea este mai veche decît tăblițele sumeriene de la Uruk, socotite ca cele mai vechi monumente grafice în lume. Dintr-o vreme cînd nu există știri despre felul în care se diferențiau popoarele prin limbă, gîndurile și sentimentele oamenilor se comunicau prin semne și desene mnemotehnice care generalizau o idee.

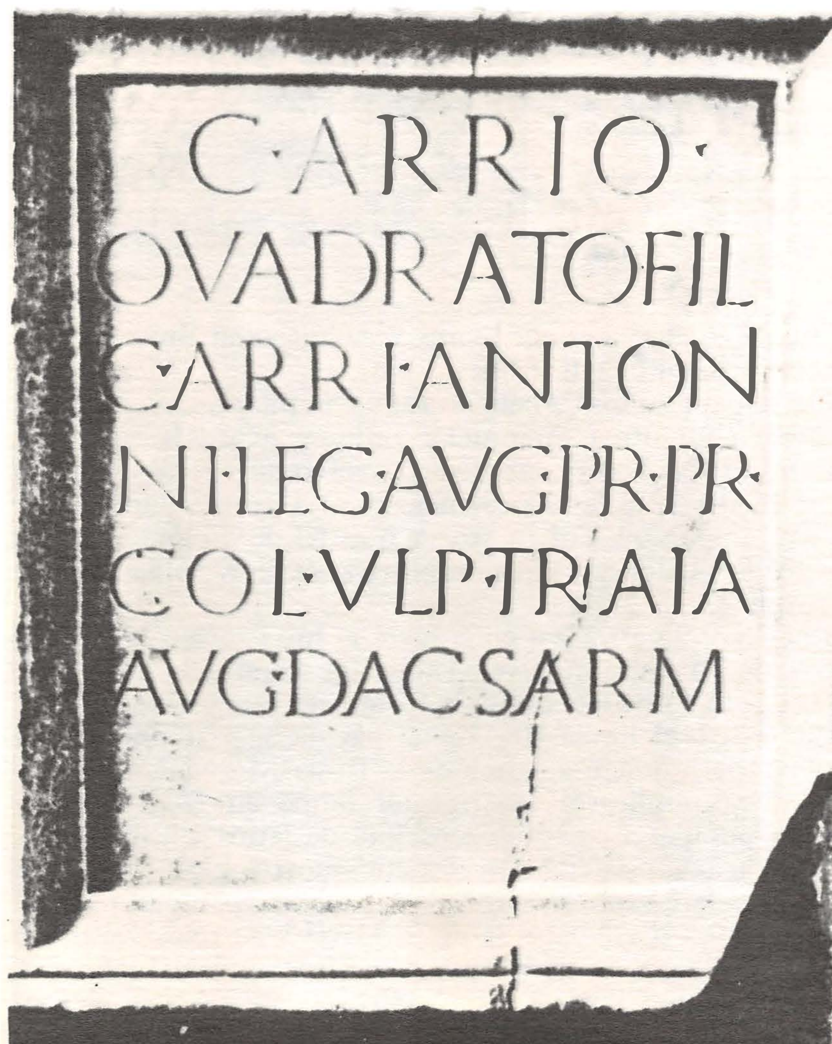
A urmat perioada geto-dacă. Geto-dacii vorbeau o limbă proprie, dar scrierea ei nu ne este cunoscută, deși au avut un alfabet, opera preotului dac Deceneu (sec. I î.e.n.). Istorici ai antichității (Dio Cassius, Jordanes) menționează o scrisoare a lui Decebal către împăratul Domițian (anul 87 e.n.) și un mesaj trimis de daci lui Traian (anul 102 e.n.) scris cu litere latine în limba dacă, pe o ciupercă mare, îndemnîndu-l „să se întoarcă înapoi și să facă pace." Din fragmentele de inscripții, tipare și ștampile găsite pe cioburi de vase, înțelegem că alfabetul dacilor se compunea din semne dace, litere grecești și latine. Cea mai cunoscută inscripție dacă în litere latine este aceea găsită pe un vas la Sarmizegetusa: „Decebalus per Scorilo" (Decebal fiul lui Scorilo).

După cucerirea romană a Daciei, începînd cu secolul al II-lea, limba și scrierea latină se generalizează pe teritoriul nostru. Se înmulțesc pietrele funerare de tip roman. Inscripțiile sînt săpate în piatră calcaroasă nu prea dură. Ele cuprind numele celui dispărut, durata vieții lui în Dacia (decedatul fiind colonist roman), cauza morții (mai rar), chiar și dorințe testamentare în legătură cu obiceiurile de ritual. Inscripțiile latine erau scrise cu litere majuscule, iar uneori se și colorau. Ele erau încadrate de o ramă în relief, ornamentată cu vrejuri de viță și struguri, ornament grafic foarte obișnuit.

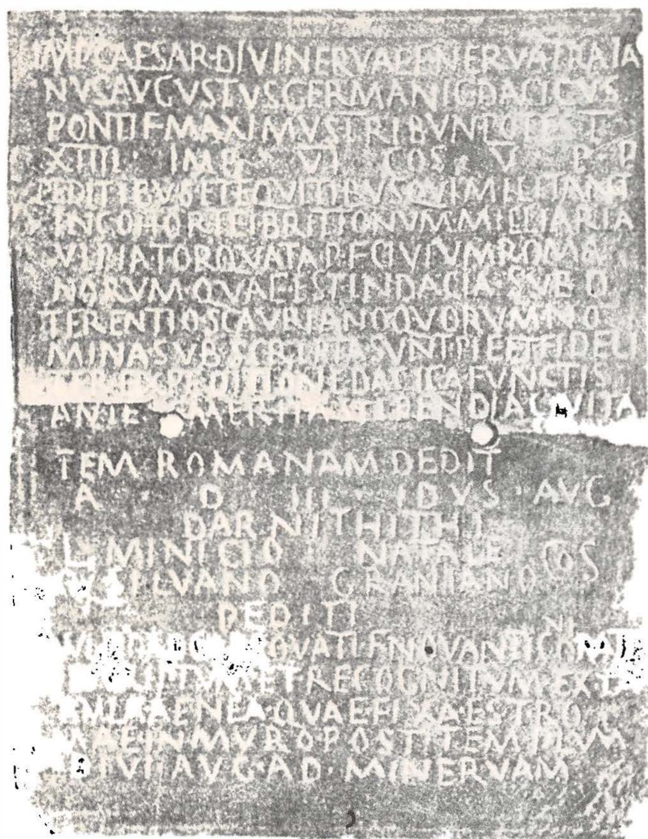
În perioada romană scriitorii se numeau *scribae* (scribi) sau *scriptores* (scriitori). Se adunau și scriau în așa-numitul *tabularium*, în localități

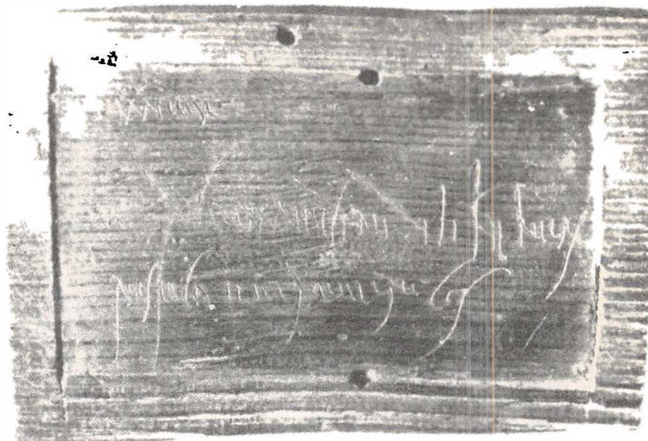

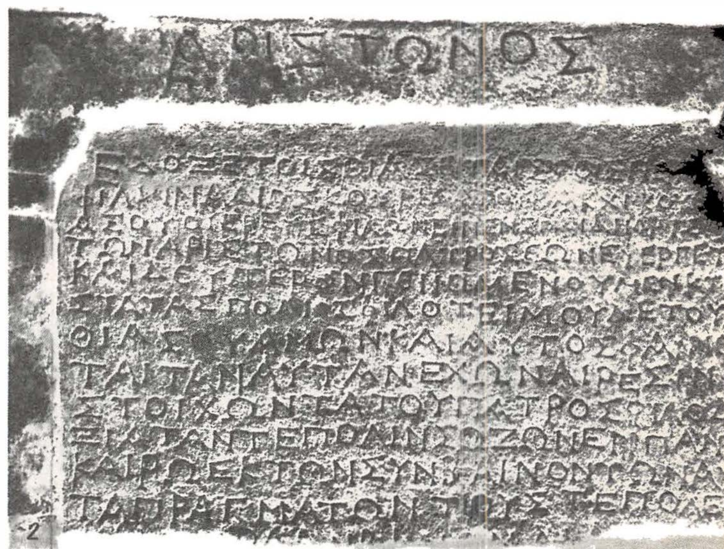
„Decebalus
per
Scorilo“

Inscripție cu litere majuscule latine în cinstea lui Caius Arrius Quadratus, conducător al Daciei romane „Col(onia) Ulp(ia) Traia(na) Aug(usta) Dac(ia) Sarm(izegetusa)“

Diplomă militară în bronz, acordată de împăratul Traian Cohortei I Britanica

Tăbliță romană cerată, descoperită într-o mină de aur din Munții Apuseni

Inscripție greacă de la Callatis

comerciale. Acești scribae sau scriptores erau recrutați dintre sclavi, devenind uneori oameni bogați și liberi.

Inscripțiile romane au fost săpate nu numai în piatră, ci și în bronz, păstrate pînă azi sub forma diplomelor militare acordate soldaților romani după cucerirea Daciei, prin care „veteranii“ erau „lăsați la vatră“ și se stabileau în această provincie nouă a Imperiului roman. În anul 106 e.n., împăratul Traian acorda o astfel de diplomă, pentru fapte de vitejie, în al doilea război împotriva dacilor, soldaților din Cohorta I Britanica.

Un scrib necunoscut a incizat cu stilusul în lutul moale 11 rînduri ale unui text latin cu litere cursive. Tăblița de ceramică, datată din anii 294—300 e.n., a fost descoperită la fortăreața Gornea din județul Caraș-Severin. Texte în limba latină s-au păstrat și pe tăblițe cerate găsite în exploatările miniere aurifere de la Roșia Montană.

Descoperirea și publicarea inscripțiilor latine au făcut posibilă studierea latinei populare, cu totul deosebită de latina clasică scrisă, fiind mai simplă în toate sistemele ei (fonetic, morfologic și sintactic). Lexicul latinei populare explică clar originea multor cuvinte românești.

Simultan cu limba și alfabetul latin, în Dacia s-au folosit și limba greacă și alfabetul elin. S-au găsit numeroase inscripții în Dobrogea, de-a lungul litoralului Mării Negre, scrise cu majuscule, elegant sculptate și distanțate între ele. În epigrafia greacă se foloseau, ca și în

Vasul de la Capidava, cu inscripția incizată „Petre"

Colanul de aur din tezaurul de la Pietroasa, cu inscripția runică. Forma originală

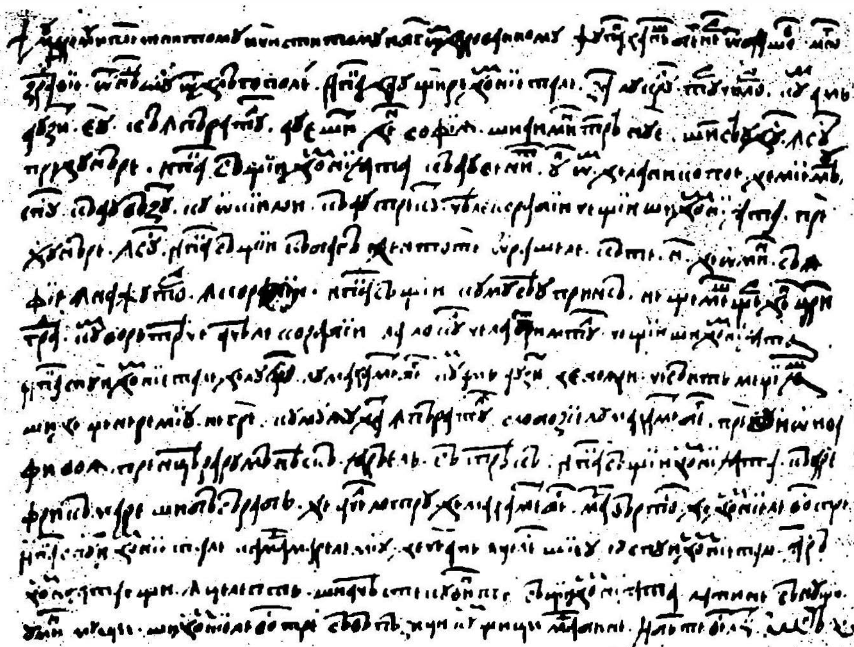
cea latină, abreviațiile: D — Deus, O(ptimus), M(aximus), I(ovis). Scrierea în limba greacă, elină sau neogreacă s-a folosit la noi timp de mai multe secole (pînă pe la jumătatea secolului al XIX-lea), mai ales în școlile grecești și în corespondența de familie sau comercială.

Cea mai veche atestare a unui fonetism românesc este inscripția cu numele PETRE, imprimată cu caractere grecești pe un vas de lut descoperit la Capidava (jud. Constanța), datînd din perioada posthunică.

În secolul al III-lea e.n. apare pe teritoriul nostru un nou alfabet, din litere rune *(runele)*, folosit de goții așezați temporar la nordul Dunării, format din linii combinate între ele. Cele mai vechi documente care atestă existența alfabetului runic la noi sînt: o inscripție cu 16 semne gravate pe colanul de aur din tezaurul de la Pietroasa și două pietre descoperite în comuna Bunești (lîngă Fălticeni). Semnele runice de pe aceste inscripții lapidare nu au putut fi descifrate pînă acum. Goții au locuit vremelnic pe meleagurile noastre, iar episcopul lor, Ulfila, a tradus *Biblia* folosind un alfabet mixt, compus din litere rune, grecești și latine. Descoperirea runelor pe teritoriul nostru este importantă deoarece ea dovedește similitudinea runelor cu semnele întrebuințate de strămoșii noștri pe răbojuri. Răbojul românesc, folosit în socotelile păstorești și agricole vechi, pare, după unele interpretări, o moștenire a alfabetului runic.

După venirea slavilor, în secolele V—VI, pe teritoriul nostru, aceștia

Inscripția în limba slavă a jupanului Dimitrie, anul 943

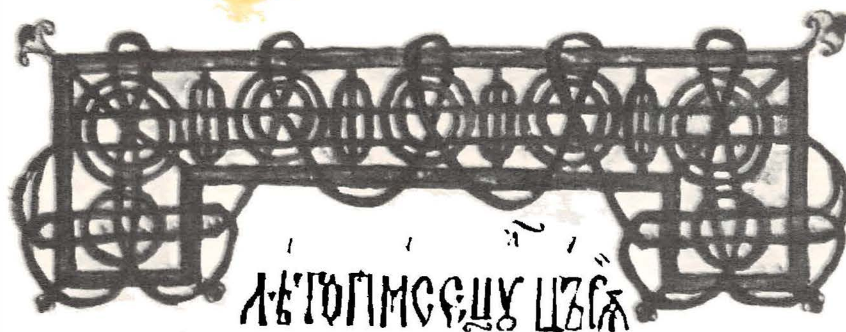
Scrisoarea boierului Neacșu din Cîmpulung către judele Brașovului, Hanăș Begner, cel mai vechi act cunoscut în limba română (1521)

au fost asimilați de populația băștinașă de cultură latină din nordul Dunării. Slavii au lăsat însă urme în limba și literatura populară a poporului nostru. În epoca feudalismului timpuriu, a doua jumătate a secolului al IX-lea, cultura noastră a primit influența bizantino-slavă, care s-a transmis în vechile noastre monumente grafice. În Dobrogea, cercetările arheologice au scos la lumină una dintre cele mai vechi inscripții slavone prin care se atestă existența unui conducător local, jupan Dimitrie, în anul 943 al erei noastre. Românii au împrumutat literele alfabetului slav, zis *chirilic*. În litere chirilice s-au scris la noi nu numai texte în limba slavă (inscripții, hrisoave, cronici, cărți de ritual, cărți beletristice), dar și texte în limba română.

La origine, alfabetul chirilic al românilor a avut 45 de semne. În 1787, Ienăchiță Văcărescu, prin gramatica *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orînduielilor gramaticii românești*, reduce alfabetul chirilic la 33 de semne, pentru ca în 1828, Ion Heliade Rădulescu să-l reducă, în *Gramatica* sa, la 28 de semne. Trecerea de la folosirea alfabetului chirilic la cel cu litere latine s-a realizat treptat, printr-un alfabet de tranziție, folosit de mai toți scriitorii noștri clasici, în primele ediții ale operelor lor (ediții *princeps*). Între anii 1850—1858, „Eforia școalelor naționale“ a elaborat reguli de înlocuire a acestui alfabet, dar decretul hotărîtor de folosire a celui latin a fost dat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în anul 1862.

Mai tîrziu, la Academia Română, Timotei Cipariu, Al. I. Odobescu și Titu Maiorescu au formulat științific și definitiv corespondențele latine ale literelor chirilice.

Încă din perioada scrisului chirilic, pentru limba română a fost folosit și alfabetul latin în mai multe cărți imprimate în afara hotarelor țării. Astfel, în 1592, Ieronim Megiser publica la Frankfurt pe Main textul rugăciunii „Tatăl nostru“, iar în 1594 alt asemenea text, scris

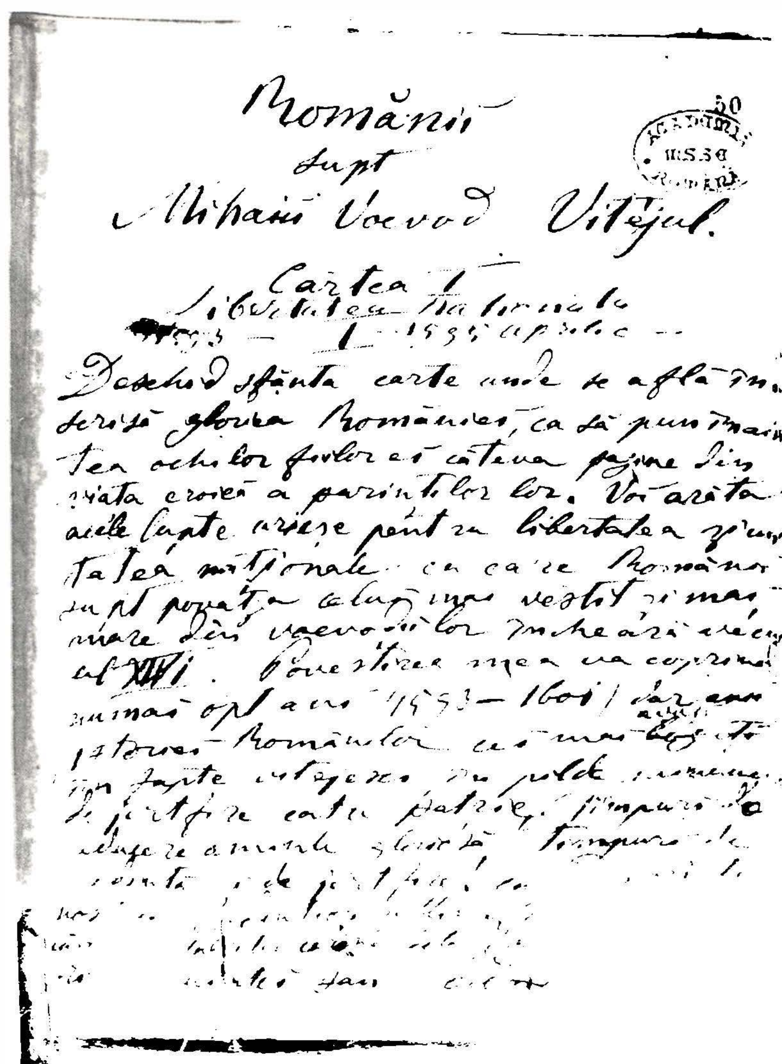
ЛѢТОПИСЕЦУ ЦЪРЕ
Молдовеи дела Аронъ водъ ѫнкоаче.
Капъ, А.

Miron Costin, pagini din „Letopisețul Țării Moldovei“ 1676. Copie de Axinte Uricariul din 1710

de moldoveanul Luca Stroici, este publicat la Cracovia de cărturarul polon Stanislas Sarnicki.

La noi, la Cluj, în anul 1570, s-au tipărit cu litere latine cîteva cîntări calvine, iar la Alba Iulia, în 1648, un catehism. În același timp, în 1677, la Roma a apărut o lucrare asemănătoare. La Viena, în 1779, Samuil Micu tipărește o *Carte de rugăciuni* pentru a demonstra faptul că literele latine sînt capabile să exprime grafic gîndirea românească.

Pentru exprimarea în limba română au mai fost folosite și alte alfabete, încercări care azi constituie rarități grafice. Amintim *Liturghierul* în limba georgiană imprimat la Tiflis (azi Tbilisi), care cuprinde

Românii
supt
Mihaiu Voevod Viteazul.
Cartea I

Nicolae Bălcescu, pagină din „Românii supt Mihai-Voievod Viteazul". Manuscris autograf

şase versuri româneşti în litere georgiene, cu frumoase comparaţii poetice. Se menţionează o culegere de poezii româneşti care s-a imprimat cu litere greceşti, la Constantinopol, în 1830.

Urmărind istoria alfabetelor folosite pe teritoriul românesc de-a lungul veacurilor, observăm că ţările române, aşezate la răscrucea drumurilor între Occident şi Orient, au receptat scrierea în mai multe limbi, deci şi în alfabetele respective. Alfabetul cu litere latine este însă cel mai adecvat scrierii româneşti, evidenţiind şi justificînd necesitatea lui ca instrument grafic permanent de comunicare a culturii noastre naţionale.

Limba latină populară (latina vorbită) a fost limba vie a populaţiei care a colonizat provincia Dacia. Ea este temelia romanităţii limbii române, o romanitate specifică, orientală. Limba română „înconjurată de limbi din diferite familii" din care a făcut unele împrumuturi lingvistice are o puternică individualitate în familia limbilor neolatine. Trebuie subliniat însă că fondul principal de cuvinte româneşti referitoare la *carte* şi *scris* este de origine latină: *a scrie, scriitor, carte, hîrtie, faţă* (cu sensul de pagină), *foaie, cap* (cu sensul de capitol), *pană* (de scris), *lege, scriptură, istorie, spun* şi *spunere, rost* (la scris şi vorbă). Însuşi procesul muncii intelectuale prin intermediul cărţii îmbracă forme de exprimare din fondul lexical latin: *minte, cuvînt, a cugeta, a lucra* şi derivatele lor *cugetare, lucrare*.

Cele mai vechi manuscrise (secolele XV–XVI)

După scrierea lapidară (pe piatră), manuscrisele reprezintă a doua formă de scriere pe teritoriul patriei noastre. Începînd cu secolul al XI-lea, ea s-a aplicat pe pergament și hîrtie, materiale importate din Cehia, Austria și Polonia. Prima „moară de hîrtie" s-a înființat la noi în 1545, lîngă Brașov, făcută de meșteri germani și polonezi, prin grija orășenilor brașoveni Ioan Benkner (Hanăș Begner) și Ioan Fuchs. Hîrtia produsă la noi s-a folosit prin secolul al XVI-lea în manuscrisele și cărțile tipărite în limba slavă și română.

În Transilvania, ca și în Moldova și Țara Românească, se continuă tradiția scrierii latine în acte publice și particulare. Scrisul și cultura latină devin discipline de învățămînt în școli capitulare (pe lîngă mănăstiri) și orășenești, încă din secolul al XIII-lea, la Oradea și Alba Iulia. *Cursiva carolingiană* și apoi *latina gotică* s-au folosit în documente și manuscrise literare: scrieri rigide cu litere ornate într-un stil sobru, dar nu lipsit de eleganță. Între cele mai vechi manuscrise latine din Transilvania se află și lucrarea lui Nicolae de Turda — *Breviarum Transilvanicum* (1461). Manuscrisul se distinge printr-o frumoasă scriere ornată „Per manus Nicolai scriptoris de Transilvania

Pagină caligrafiată și ornată de Nicodim („Evangheliarul" de la 1404—1405)

Mărturie a artei lui Gavriil Uric, „Tetraevanghelul" caligrafiat la mănăstirea Neamț, 1435—1436

de oppido Thorda" (De mîna lui Nicolae copist din Transilvania din cetatea Turda).

Bibliotecile Transilvaniei au vechi manuscrise latine, cu minunate și scumpe miniaturi (în aur), achiziționate mai tîrziu de bibliofili transilvăneni, din diferite țări ale Occidentului *(Codex aureus)*.

Scrierea pictată și miniatura, atestată încă din secolul al XIII-lea, se constituie ca gen de sine stătător în Țara Românească la începutul secolului al XV-lea, după întemeierea marilor mănăstiri din secolul al XIV-lea. Monahul Nicodim, care învățase la Athos arta caligrafiei și miniaturii, aduce la Tismana, din munții Gorjului, regulile monastice atonite, care cereau călugărilor să desfășoare o activitate manuală de copiere a textelor vechi. El însuși a scris la Tismana, între anii 1404—1405, o *Evanghelie* în limba slavonă. Scrierea în litere verticale (uncială) este îngrijită, dar are o ornamentație mai simplă, iar culorile, azi, sînt palide. Frontispiciile florale ocupă o treime din pagină. Literele majuscule sînt sobru ornamentate. Aurul apare în chenarele care mărginesc frontispiciile. Era un început de grafie artistică, ce presupunea un atelier special, un *scriptorium*, înzestrat cu diferite pene de scris, vase pentru culori, rezerve de pergament și hîrtie, mese și planșete oblice de scris, linii, compase, modele de ilustrații, materiale pentru

Spiridon de la Putna a lucrat pentru Ştefan cel Mare „Tetraevanghelul“ de la 1502

legatul manuscriselor ş.a. Meşterii din scriptorii şi mănăstiri, acestea fiind aşezate prin văi sau păduri de munte, în apropiere de sate, se inspirau artistic din arta rustică, din natură, din ţesăturile populare, din realitatea înconjurătoare: ca texte, ei copiau scrieri religioase, în special evanghelii (tetraevanghelul). Şcoala caligrafică şi miniaturistică de la Tismana s-a dezvoltat în continuare, pe lîngă atîtea alte mari lavre (mănăstiri echivalente cu vestitele abaţii — abbayes — ale Occidentului), ca Bistriţa (1491) în Oltenia, mănăstirea Feleacului şi mănăstirea Prislopului, în Transilvania. La Feleac s-a scris în 1481 un *Liturghier* slavon, iar la Prislop un *Tetraevanghel* (1488). Intre 1580—1583, la Craiova, Ioan Sîrbu a dat o strălucire deosebită miniaturisticii oltene, scriind cu ornamente colorate trei evanghelii, dintre care două au rămas în ţară, în folosinţa mănăstirii Crivelnic, pe pîrîul Coşuştea, iar alta a ajuns în mănăstirea sîrbească Remetea Mare. Multe manuscrise vechi de provenienţă românească au fost preţuite pentru valoarea lor artistică şi cumpărate, curînd după scrierea lor, pentru biblioteci din afara hotarelor patriei noastre. Astfel se explică prezenţa lor, azi, în marile biblioteci din Leningrad, Moscova, Viena, München, Oxford, Paris, Sofia, Belgrad.

Între aceste manuscrise, care au luat drumul pribegiei, amintim

Tetraevanghelul (1429) scris și pictat de Gavriil la mănăstirea Neamț, unde a activat între 1429—1436, întemeind vestita Școală miniaturistică de „tip moldovenesc". Ca execuție artistică, în evangheliile lui Gavriil (zis și Uricovici, adică fiu al unui scriitor de urice) sînt remarcabile portretele evangheliștilor, fiecare pictat pe o pagină întreagă, și frontispiciile care ocupă o jumătate din pagină. Ele prezintă cercuri, linii și alte figuri geometrice armonios combinate. Literele care încep textul sînt majuscule (4—5 cm) și împodobite cu motive florale. Viniete încheie sfîrșitul fiecărei evanghelii. Culorile vii — roșu, verde, albastru, galben — conferă rara frumusețe a acestor manuscrise. Tetraevanghelul slavon și grecesc (textul grecesc adăugat ulterior marginal, dar în deplină armonie cu cel slavon din 1429) se află azi la Biblioteca Bodleiană din Oxford (The Bodleian Library), constituind unul din exponatele cele mai prețioase ale muzeului bibliotecii. În colecțiile Muzeului de artă al Republicii Socialiste România se păstrează un alt *Tetraevanghel*, lucrat cu aceeași artă în anii 1435—1436, pe care caligraful a notat: „S-a scris acest tetraevanghel pentru mănăstirea Neamțului de către Gavriil, fiul lui Uric, în vremea egumenului Silvian; s-a început în luna lui aprilie 6 zile și s-a sfîrșit în anul următor, luna februarie 2 zile, în anul 6944 (1436)".

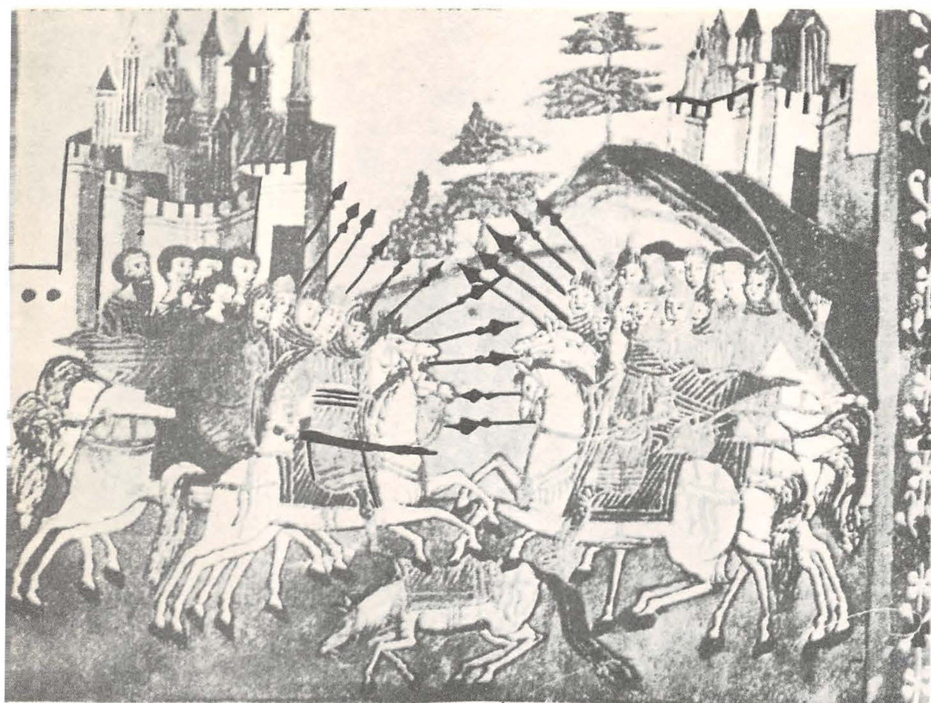

Portretul lui Ștefan cel Mare din „Tetraevanghelul" de la 1473, caligrafiat de Nicodim pentru mănăstirea Humor

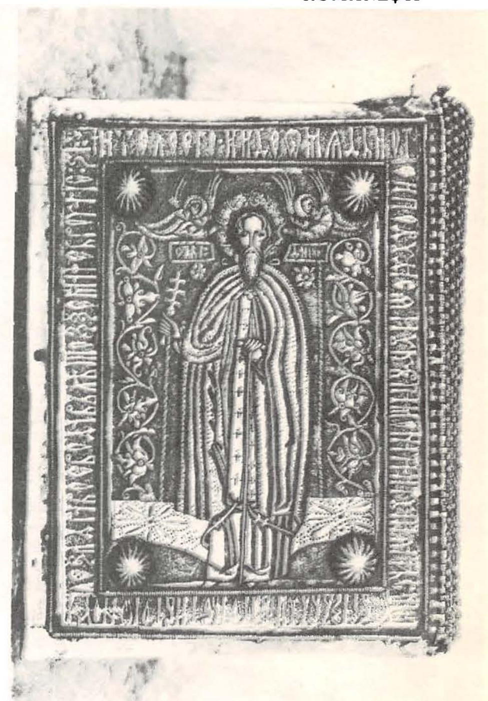
Școala miniaturistică moldovenească de la Neamț a fost continuată în vremea lui Ștefan cel Mare (1457—1504) la mănăstirea Putna. Numărul caligrafilor și miniaturiștilor școlii de la Putna este mare și operele lor pot fi urmărite pînă prin secolul al XVII-lea: Teodor Mărișescul (a activat între anii 1491—1502), Paladie (1488), Spiridon și Nicodim (1502), Ghervasie (1665). Școala putneană a format ucenici care au devenit maeștri în alte mănăstiri moldovenești, la Neamț, unde a scris și pictat mai multe manuscrise Teodor Mărișescul, la Bistrița, Probota, Dragomirna. Acești miniaturiști ilustrau Biblia și dogma, după gustul poporului, în ilustrațiile care însoțeau textul, plăcute prin gama coloristică foarte variată și vie.

Nicodim de la Putna a realizat și prima miniatură cu subiect laic, cunoscutul portret al domnitorului Ștefan cel Mare, în manuscrisul din 1473 lucrat pentru mănăstirea Humor.

Cel mai prodigios și mai talentat miniaturist al „Școlii moldovenești", elev al Putnei, a fost Anastasie Crimca. El a caligrafiat și ornamentat manuscrisele sale în scriptorium-ul înființat la mănăstirea Dragomirna, zidită cu cheltuială proprie, în 1609. Deși biblioteca de la Dragomirna a fost jefuită de cazacii lui Timuș Hmelnițki în 1654, care, cum scrie cronica „au luat toate averile, veșmintele, odoarele cele sfinte ale mănăstirii... nu ca creștini, ce mai rău ca păgînii s-au purtat", totuși au rămas din opera lui Crimca 12 manuscrise, dintre care nouă cu miniaturi și trei fără. Cel mai

Scenă din „Psaltirea“ de la 1616, miniată de Anastasie Crimca pentru mănăstirea Dragomirna

Ferecătură în metal a „Evangheliarului“ de la Humor

vechi, un *Tetraevanghel*, este datat 1609; ultimul, scris și pictat cu artă, din anul 1616, este o *Psaltire*.

Particularitatea manuscriselor lui Crimca este aceea că temele lor iconografice se depărtează de canoanele indicate de manualele de pictură bisericești — așa-zisele *erminii* — și sînt elaborări plastice ale imaginației artistice a autorului. Crimca a copilărit pe dealurile verzi, cu perspective pînă departe, în orizont, ale Sucevei, de unde era originar. Cunoștea pictura vechilor mănăstiri ale lui Ștefan cel Mare; cunoștea legendele populare locale. El a preluat această moștenire și a îmbogățit-o cu scene originale. Miniaturile sale aduc vechile teme picturale vegetale, dar el le îmbogățește coloristic și numeric, din bogata floră autohtonă: garoafa, laleaua, trifoiul, miosotis, strugurele și vrejul lui. Temele zoomorfe reproduc tipuri ale faunei locale: păuni, vulturi, corbi, cai, urși, dar și animale fictive pomenite în legendele populare, ca aspida, licornul, balaurul. Crimca introduce din abundență motivul antropologic, pictînd pe o pagină întreagă portrete umane, apoi numeroase scene de luptă, o întreagă tipologie umană cu semnificații simbolice. Scenele din miniaturile de la Dragomirna sînt mărețe prin perspectiva lor în planuri succesive: întîi pămîntul apropiat, urmează personajele, fundalul arhitectonic (zid, palat, biserici), în depărtare munți cu vîrfurile lor stîncoase (terase). Ajuns mitropolit al Moldovei (15 iulie 1608), Crimca își continuă activitatea de miniaturist și își zugrăvește în mai multe manuscrise autoportretul, îmbrăcat în haine clericale.

Manuscrisele erau legate în scoarțe de lemn de tei, îmbrăcate în piele, cu gravuri imprimate cu fierul cald. Altele erau „ferecate“ în metale scumpe (argint, aur), în filigrane dantelate și împodobite cu pietre colorate, foarte adesea dintre cele scumpe (smaragdul). În mod firesc, manuscrisele legate au o valoare artistică mai mare.

Tipografi transilvăneni de incunabule în context european. Incunabulele și românii

În țara noastră nu s-au tipărit incunabule (cărți imprimate între anii 1455—1500), dar românii transilvăneni figurează ca maeștri în tipografii de incunabule, în diferite centre ale Europei. Numele lui Toma din Transilvania este scris pe o carte imprimată la Mantua, în 1473; numele lui Bernard din Dacia pe un incunabul tipărit la Napoli; al lui Martin din Codlea (Țara Bîrsei) pe un incunabul din Brünn; al lui Andrei Corbul din Brașov pe unul din Veneția. Numele lucrătorilor tipografi de incunabule din Transilvania, amintiți, cît și studiul însemnărilor de pe exemplarele din bibliotecile noastre dovedesc un interes mai lărgit pentru imprimatele secolului al XV-lea în această veche regiune a Transilvaniei, numită „Țara Bîrsei“, după care urmează Sibiul și apoi Clujul.

Autorii români de incunabule își tipăreau lucrările în alte țări unde existau tipografii. Unul dintre aceștia este Frater sau Presbiter Georgius, născut în satul Romos, lîngă Sebeș, în anul 1422 și mort la Roma în 1502. A fost răpit și robit de turci la vîrsta de 16 ani, după ce învățase limba latină și teologia la o școală a dominicanilor din Sebeș. Opera lui are titlul *Tractatus de ritu, moribus, condicionibis et nequicia*

„Turnătorul de litere", gravură de Jost Amman

„Tipograful", gravură de Jost Amman

„Biblia cu 42 de rînduri", realizată de părintele tipografiei cu litere mobile, Johann Gutenberg, la Mainz

Turcorum (Tratat despre credințele, obiceiurile, viața și viclenia turcilor), Urach, 1482.

Un alt autor transilvănean, Pelbartus din Timișoara, a tipărit la Nürnberg, în 1498, un ciclu de predici: *Sermones* (Cuvîntări), reeditate în mai multe ediții. Exemplare din *Sermones* se găsesc în bibliotecile din țara noastră.

Mai mulți cercetători și-au consacrat activitatea științifică studiului și catalogării incunabulelor din bibliotecile Transilvaniei. Astfel, cercetătorul sibian Friedrich Müller a întocmit catalogul incunabulelor din Capela evanghelică din Sibiu, unde a găsit unul dintre cele mai vechi incunabule păstrat în țara noastră, un volum din anul 1469.

Incunabulele *Bibliotecii Muzeului Brukenthal* din Sibiu au fost prezentate de Lorenz Sievert, care înregistrează 74 de ediții.

Veturia Jugăreanu a întocmit catalogul complet al incunabulelor existente în bibliotecile orașului Sibiu, concentrate azi în Biblioteca Muzeului Brukenthal: 382 incunabule dintre anii 1468–1500.

Un alt centru bogat în incunabule este Alba Iulia, cu *Biblioteca documentară Batthyaneum.* O parte din fondul de incunabule de la

Incipit registrū breue et vtile oim pūcto rum tactorū in moralibus beati . Gregorij pape secūdm ordinē alphabeti ifeiꝰ ānotatū

uoniam quidem bonorum laborum gloriosus est fructꝰ Cogitanti michi flores sentēciarum mellifluos in libris moralium beati . Gregorij diffusos tanqm in muro la titare . placuit viam legētibus pandere ad eosdem . qtenus collectis floribꝰ intra sinū memorie cōmendatis pius lector eorum suaui tate odorifera iocūdetur . vtute salutifica ro boretur . venustate viuifica coronetur . Volens ergo querere sentēciam sibi aptam . q rat primo secūdum ordinem alphabeti inuē stigāis subscriptis vbi primus ostendit quo tum libri . Secūdus vidiliciet algrismus in quo loco id qđ qritur inueniatur Sane me morie commendādum est . qr non omis senten cia punes suum signū inuenitur . sed sub sig no . qr propter prolixitatem sentēciarum vnū signum qnto reipicit sentēcias plures si bi inuicē intricatas . Notandum eciam qđ non omis sentencia seqnti signo finitur . qr ad vnam declarandam plures alie introdu cunt . quarū qlibet ctinet signū suū Item ad scrupulum calumiancium remouendum . scire debet lector qr in cōgerie subscripta qn doque sentencie videtur minus proprie assig nate . verbi gracia . Sacrificijs septem ex piatur superbia . Quod melius sonaret sic . Superbia expiatur septem sacrificijs . Sj qr ex antecedēti sentēcia q est de superbia venitur ad illam q est de sacrificijs . Aut cer te qr in opere secūdum ordinem alphabeti cōgesto illa potius proponi debēt . de quibus principaliter fit sermo ibi de superbia hic de sacrificijs intitulaui sentencias . vt in vtro que lector studiosus reficiatur . Malui enim sentencie ab . y . greco incipientes sub ordine . i . latini qr idem sonant et eodem sciliet . i scribi possunt exemplo papie diligēciꝰ copu laui . Pergat igitur diligēs lector dictis regulis firme memorie cōmendatis . pagat in qz vestigia subnotata flores colligat qui bus non vt stultus laureatꝰ iniuriter intume scat . Sed vt pium lumētū in vētrem i memo rie trahicēs animam reficiat . Sz āte medicinali ātidotū cōsciencie proprie proficiat . Sed more apis sagatissime mel de flore hauiat cuiꝰ dul cedine diuinitꝰ facietur . Saciatꝰ feciūdetur . Fe cūdatꝰ inter paradisi rosas et lilia iocundetur .

Abbreuiacio vestimentorū qlis sit . ix . xcj
Abbreuiaciones egipciorum officiumꝰ de x lxxxv
Abbreuiabilis et inutilis sit homo . xij . lij
Abyssus debit vocem suam . ix . lv
Abyssus sit corda reproborū . xviij . c
Abyssus abyssum inuocāus qđ sit xxvij lxvij
Abyssi nouissimū signat infernū xxix xxvj
Abyssi superficie cstringi qđ sit xxix lxxiij
Abyssum senescē estiat ātixpus xxxiij xlij
Abyss ascēdit pro salutica plaie xvij xlviij
Abortiui et ea rēqe nō fruuntur . iiij . nj .
Abortiuum absconditur . iiij . c .
Abrahe et āgelorum histoie expocio ix clx
Abraham abegit aues de sacificio . xvi lxix
Absconsio viciorum sub specie vtutū iij lxxxij
Absconduntur sancti i vultu dei . v . xvi .
Absconsio vie nostre . v . xix .
Aabsconbita pduct deꝰ . xvni . xci .
Absconditꝰ a deo ab ocul . xvni . cxxxi .
Abscondunt iuuenes videntes . xix . xli .
Abscondē iniquitatē in sinū . xxij . l .
Absconditū tēpestatis . xvi . xxxvij .
Absconbi et obuiāe hostib . xxxi . lxvij
Absorbetur ypocrita et negabitur . viij . cxxix
Absinthio inebriant pusi . xx . lxi .
Abstinencia qlis debeat esse . ix . cxxiij
Abstinentes nō audiūt . xxx . lvi .

Gregorius Magnus, „Moralia“, volum tipărit la Bâle în 1468 de un ucenic al lui Gutenberg, Bertold Ruppel de Hanau. Exemplar aflat în bibliotecile românești, cu diverse însemnări manuscrise care atestă circulația acestei ediții în Transilvania, în secolul al XV-lea

Van deme quaden thyrāne Dracole wyda .

Portret imaginar al lui Vlad Țepeș. Xilogravură din cea mai veche ediție cunoscută (1488) a narațiunilor germane despre Dracula

Batthynaeum a fost prezentat încă din 1899 — 1901 de bibliologul Varju Elemér. După indicațiile acestuia, cea mai veche carte incunabul pe care o are biblioteca este *Historia naturalia* a lui Plinius, tipărită la Veneția, în 1468.

Constantin I. Karadja este primul cercetător român care a lucrat în redacția științifică de la GW (prescurtarea numelui *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* — Catalog colectiv al incunabulelor) din Berlin între cele două războaie, cînd Konrad Haebler conducea lucrările Comisiei pentru studiul incunabulelor.

Biblioteca Academiei R. S. România posedă 75 de incunabule originale și alte 14 exemplare în reproduceri facsimilate sau în fotocopie. Aceste 89 de incunabule au fost descrise științific de Livia Bacîru.

Biblioteca Teleki-Bolyai din Tîrgu Mureș a publicat catalogul descriptiv al celor 70 de incunabule aflate în colecțiile sale. *Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca,* are 161 exemplare de incunabule, cel mai vechi fiind din anul 1470 (Quintilianus, *De institutione oratoria,* Roma).

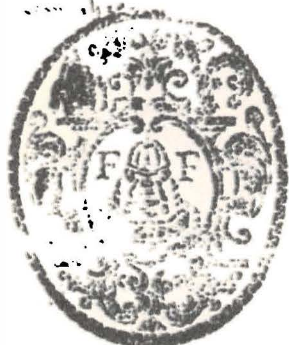
Cifrele indicate în lucrările respective sînt însă departe de a arăta numărul real al incunabulelor existente azi pe teritoriul patriei noastre.

Conținutul anumitor incunabule este foarte important pentru români, înfățișînd, adesea în mod direct, evenimente din vechea noastră istorie. Astfel, multe ediții din opera *Dracole Wayda* (edițiile din anii 1480, 1488, 1491, 1494, 1499 și 1500) cuprind știri istorice

Boetius, „De consolatione philosophiae", tipărit la Lyon de Jean Du Pré, în 1489

Dante Alighieri, „La Divina Commedia", tipărită la Veneția în 1497 de Aldo Manuzio. Pagină cu xilogravură

Boetius de consolatione philo-sophie necnon de disciplina scho-larium cum comento sancti Thome.

Impressum Lugd. Anno M.cccc lxxxix.

INFERNO

CANTO TERTIO DELLA PRIMA CANTICA DI DANTHE.

Per me si va nela citta dolente
per me si va ne leterno dolore
per me si va tra la perduta gente
Iustitia mosse il mio alto factore
fecemi la diuina potestate
la summa sapientia el primo amore
Dinanzi a me non fur cose create
se non eterne & io eterno duro
lasciate ogni speranza uoi chentrate
Queste parole di colore obscuro
uidio scripte al sommo duna porta
perchio maestro il senso lor me duro

și anecdotice despre Vlad Țepeș, domnul Țării Românești. Ediția din Nürnberg 1499, exemplar aflat în colecția Bibliotecii centrale de Stat din București, este singurul cunoscut, avînd o xilogravură ce înfățișează pe Vlad Țepeș ospătînd la masă. Numeroasele lucrări ale papei Pius al II-lea (Eneas Sylvius Piccolomini) există în mai multe exemplare în bibliotecile noastre. Lucrările lui: *De situ et origine Pruthenorum* (Despre Starea și originea Rutenilor — cei din jurul izvoarelor Prutului, n.n.), 1472, *Epistolae Pii Secundi* (Scrisorile Papei Pius al II-lea), 1473, *Historia Bohemica* (Istoria Boemiei), 1475, cuprind cele mai vechi știri tipărite despre latinitatea limbii și a poporului român. *Supplementum chronicarum* al lui Jacob Philip Forresti (Bergomensis), Veneția 1483, cuprinde știri unice cu privire la invazia turcilor în Țara Românească în secolul al XIV-lea.

Numărul cel mai mare de incunabule existente în bibliotecile noastre aparține, în ceea ce privește conținutul, narațiunii istorice. Dintre ele, de exemplu: *Chronica Hungarorum* a lui Johannes de Thurocz (Brünn, 1488).

Un incunabul istoric, bogat în știri referitoare la români (expediția lui Mahomed II în Muntenia, 1462, luptele lui Ștefan cel Mare cu turcii la Podul Înalt, 10 ianuarie 1475 și la Valea Albă sau Războieni, 1476) se găsește în fondul Bibliotecii Centrale de Stat: *Geschichte von der Turchey* (Istoria turcilor) a lui Jörg von Nürnberg, Memmingen (1482—1483).

Pagină dedicată Valahiei de Antonius Koberger în „Liber Chronicarum“ de Hartmann Schedel, Nürnberg, 1493 exemplar cu gravuri și inițiale colorate de mînă, aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S.R.

O carte istorică de largă circulație în bibliotecile românești a fost *Liber Chronicarum* (Nürnberg, Antonius Koberger, 1493), un fel de istorie universală (Weltchronik). În ea găsim o pagină închinată țării noastre (Walachia) și o gravură — desigur imaginară — a orașului București. Exemplarul din Biblioteca Academiei este pictat de mînă, așa cum se obișnuia adesea ca incunabulele să fie pictate ulterior de specialiști *(rubricatores)*. Această lucrare, monumentală ca înfățișare, este opera lui Hartmann Schedel, în a cărui bibliotecă s-a găsit și manuscrisul în limba germană al cronicii lui Ștefan cel Mare, dovadă că autorul se interesa de istoria poporului nostru, adunînd izvoare informative autohtone de primă importanță.

Studiul incunabulelor de pe teritoriul patriei noastre se dovedește a fi necesar și important pentru a cunoaște și întregi istoria bibliotecilor române în perioada feudală. De asemenea, însemnările scrise cu mîna pe numeroase exemplare scot în evidență preferințe ale cititorilor pentru anumiți autori și cărțile lor, grija de a și le procura, de a le avea în biblioteci personale sau ale instituțiilor. Cercetarea lor demonstrează puterea de receptare și asimilare a poporului român. Cititorii de pe teritoriul țării noastre au fost la curent cu publicațiile incunabulare principale încă din secolul al XVI-lea.

Introducerea tiparului în țările române (secolul al XVI-lea)

La începutul secolului al XVI-lea, în apropiere de Tîrgoviște, capitala de atunci a Țării Românești, voievodul Radu cel Mare (1495--1508) a ridicat o măreață clădire, mănăstirea Dealului. La curtea lui Radu cel Mare era bogăție și viață princiară. Cronicarul maghiar Istvánfi povestește că solul trimis de Radu la Buda, în 1507, a adus regelui Vladislav daruri scumpe, „cai militărești, împărătești, asturconi (cai persani) de cei mai buni și săbii poleite cu aur și bătute cu pietre scumpe". Cronicarul Leunclavius scrie că voievodul român era „bun, drept, înțelept și destul de potrivit pentru cîrmuire, prin superioritatea lui de suflet". Acestui domnitor i se datorează introducerea tiparului în țara noastră, el fiind ajutat de ieromonahul Macarie, care învățase meșteșugul tiparului la Veneția, în atelierul lui Andreea Torezzani. Prima carte tipărită la noi a fost *Liturghierul* (1508).

Proiectele culturale ale lui Radu cel Mare s-au întrerupt prin moartea lui (1508), dar ele au avut urmări importante. În 1510, apare, tipărită la Tîrgoviște, a doua carte, *Octoihul*, iar în 1512, a treia, *Tetraevanghelul*, toate în limba slavă. Cînd s-au tipărit primele cărți in Occident (este vorba de incunabule), clerul a protestat vehement,

Ісъ Хсъ
Ни Ка

Иже въ свѧтыхъ ѿца наше

го архїепкопа кесарїе кап
падокыискыѧ васнлїа вели
каго · поѹченїе къ презвѵ
тероу ѿ божьствнѣи слоѹ
жбѣ · и ѿ причещенїи ⁘

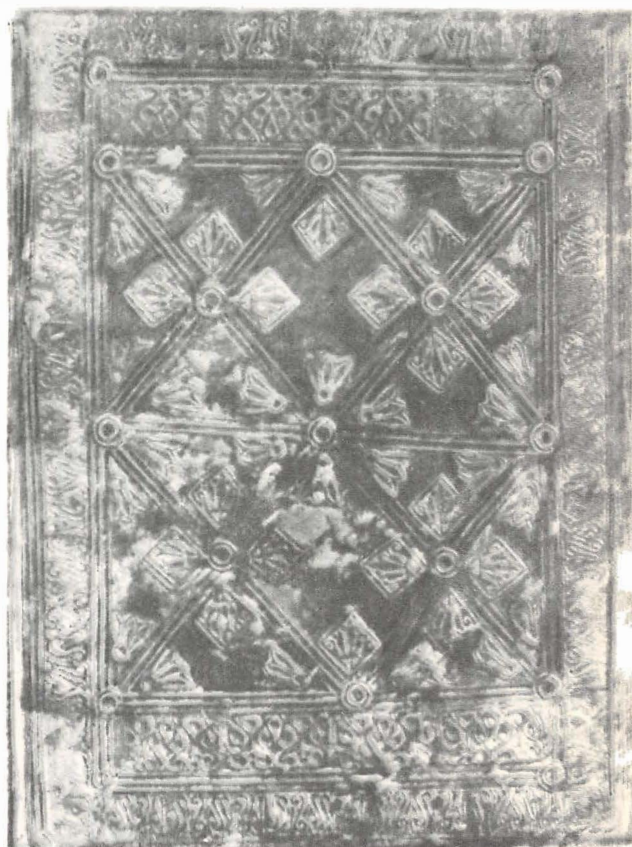
[illegible]

Prima pagină a „Liturghierului" lui Macarie 1508

Stema Țării Românești în tipăritura lui Macarie

Legătura în piele a „Liturghierului" de la 1508

considerîndu-le „eretice". Tradiția considera numai manuscrisele ca purtătoare ale adevărului religios. La noi n-a avut loc un asemenea protest împotriva formelor culturale tipărite. Macarie scrie în epilogul cărților lui că le-a tipărit pentru glorificarea și folosul cititorilor, pentru a-i instrui.

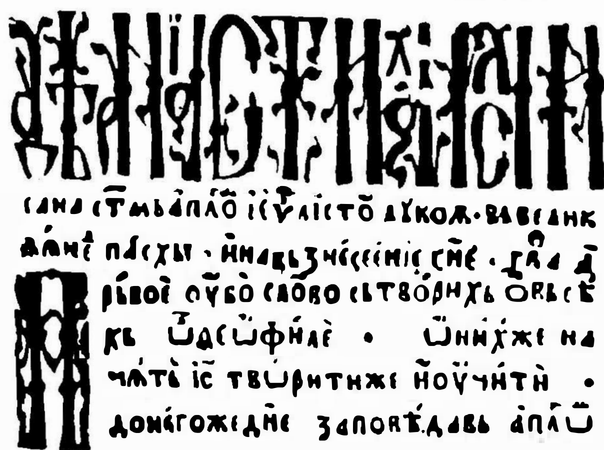
Cărțile macariene au o înfățișare grafică de lux: litere mari, tăiate cu precizie și finețe, rîndurile drepte, cu distanțe egale între ele, frontispicii mari de o treime din pagină, din linii și cercuri întretăiate simetric și armonios, avînd în mijlocul desenului stema Țării Românești. Cîmpul marginal, alb, al paginii este lat; cerneala e neagră și roșie, cu alternare de litere mici și majuscule (titlurile). În *Octoihul* din 1510 Macarie introduce și prima xilogravură de carte lucrată în țara noastră. Ca și incunabulele, aceste cărți nu au pagină de titlu. Datele obișnuite din titlu sînt trecute în epilog, la sfîrșitul cărții. Cele trei scrieri tipărite de Macarie în limba slavă au fost răspîndite nu numai în țările române, ci și la popoarele din Balcani. Circulația lor în Balcani dovedește prestigiul culturii românești care iradia de la noi spre popoarele vecine.

Nu peste mulți ani putem consemna o nouă etapă a tiparului slavon, în Țara Românească: perioada lui Dimitrie Liubavici și a lui Moise. Amîndoi s-au trudit la tipărirea a cinci cărți, între anii 1545—1551: un *Molitvenic* (1545), *Apostolul* (1547) în două ediții, dintre care una — comandă pentru Moldova, prima cunoscută la noi, un *Minei*, descoperit la Leningrad (în Biblioteca „Saltîkov-Șcedrin") și un *Evangheliar* (1546—1551), comandat de Iliaș Rareș pentru Moldova (a doua comandă comercial-tipografică la noi).

Meșterii tipografi au desenat literele, le-au tăiat în poansoane, le-au turnat în matrițe, au fost zețari, corectori, lucrători la presă, au dirijat

Pagină din „Apostolul" de la 1547, tipărit în Țara Românească cu stema Moldovei

legătoria de cărți, au pregătit cernelurile, au gravat în lemn ornamentele tipografice și ilustrația xilografică; într-un cuvînt, ei au pus, în secolul al XVI-lea, la Tîrgoviște, temelia meseriei românești de tipograf, a artei și industriei poligrafice naționale, care a continuat, cu foarte mici întreruperi, de-a lungul vremii, pînă azi.

Această vitalitate spirituală a românilor este un caz unic la popoarele de sub dominația otomană.

În Transilvania condițiile economice, politice și culturale erau deosebite de cele din celelalte provincii românești. Practica meseriilor diverse era aici mai înfloritoare; apropierea de marile centre comerciale ale Europei centrale și apusene stimula relațiile comerciale strînse, interesul pentru bani și investiții productive. Preocupările meșteșugărești erau mai vii, mai active.

Deschizătorul drumului străbătut de cultura românească îmbrăcată în haina tiparului nu mai poate fi socotit, ca pînă acum, Coresi, iar localitatea respectivă n-a fost Brașovul. Cercetări minutioase asupra unor cărți slave și române descoperite la Biblioteca „Saltîkov-Șcedrin" din Leningrad și Biblioteca Universității din Ujgorod (R.S.S. Ucraina) au dovedit că primul tipograf în limba română a fost Filip Moldoveanul, venit de prin părțile Siretului la Sibiu, prin 1521. În atelierul tipografic al lui Lucas Trapoldner, din Sibiu, Filip Moldoveanul (numit în documente și Philippus Pictor, adică scrib, gravor, tipograf) a imprimat trei cărți: *Catehism românesc* (1544), *Tetraevanghel slav* (1546) și alt *Tetraevanghel slavo-român* (c. 1551—1553). Contabilitatea Magistratului din Sibiu arată că Filip Moldoveanul a încasat diverse sume de bani ca scrib și traducător de acte germane și române între anii 1531—1554. Fiul său, Ioachim Maler, a continuat, ca angajat al Magistratului săsesc din Sibiu, scrierea în cancelarie a actelor germano-române.

Cărțile lui Filip Moldoveanul n-au consemnat, cum se obișnuiește, localitatea de imprimare, dar au xilogravate în frontispiciul lor două săbii încrucișate cu vîrfurile în jos, purtînd deasupra o coroană, adică stema orașului Sibiu. Numele lui este scris în monogramă. Ca desenator și turnător de litere, Filip a realizat un alfabet chirilic simplu, practic, dar fără deosebite calități artistice. Meșterul are însă meritul de a fi creat la Sibiu și Rășinari un centru al culturii românești și, mai mult

литргии. о трпннунааже еѵаліа, дръжира
дожо е не пщ. и тако ѡсеходи всего
...ное число доне цвѣто носима.

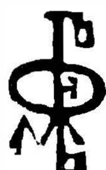
Слава вни цꙋ и прѣблгомꙋ бꙋ слава и велитїе. дажщомꙋ съвръшити въсѣко дѣло благо иже ѿнѣ начинаемꙋ. Томꙋ слава и дръжава въвѣкы вѣкѡм аминь.

онеже иже въ троици пскла... неедин бь благоизволени цркъ вьсвоѫ исплънити стыи ли книга или въславо слове и полза прочитающи и слоужащи сего ради аз Филипъ молдовенинъ хотенїем и любовїю ради бжїа и даровалъ стго дха потрꙋди се съвръшити книги сїи възрѣв новахь поспѣшенїем стго дха.

не о хлѣбѣ единѣм
жив бѫдеть члкь.
но о всякѡм глаголѣ ис
ходящи из оуст
бжи. тогда пояτ
его діаволь въ стыи
градь. и постави ина
крилѣ црковнѣмь.
и гла емꙋ. аще сынь
еси бжїи, вързи ся
низꙋ. писано бо е.
ꙗко агглѡм своим
заповѣсть о тебѣ, есь
хранити та. и на рѫ
кꙋ ть възмѫтта. да
некогда прѣткнеши
о камень ногы твоея.
рече емꙋ ис. паки
писано е. не искꙋси
и га бга своего. паки
... его діаволь
... высокѫ
и показа емꙋ

нꙋ нꙋмаи ⷭ҇ пита
віе ѿ. ѡмꙋл ⷭ҇ нь то
те кꙋвинте че есе
ден ротꙋль лꙋи дмне
зеꙋ. атꙋнче мерсе
кꙋ ел дракꙋль ⷭ҇ нь
четате свѫнта. шѫль
пꙋсе спре арепа бесе
речей. шѫ зисе лꙋи.
се ешти фиюль лꙋи дмне
зеꙋ, сари жо. кѫ ѕи
се скрись. кѫ ингерi
лорь сеи порꙋнчи ва
де тине се те ферас
кѫ. ши пре мѫинꙋле
пꙋрта те бор. кꙋ ⷨ
се нꙋ батѫль пичорꙋ
ль теꙋ де пиатрѫ.
зисе лꙋи іс. ѩрѫ скри
со есте нꙋ испити д҃ ѿ
д҃ мнезеꙋль теꙋ. ѩрѫ
... дракꙋль
... дѣла ...

Epilogul „Tetraevangheliarului" tipărit de Filip Moldoveanul la Sibiu, 1546

Monograma lui Filip Moldoveanul

decît atît, de a fi creat la nordul Carpaților un climat propice dezvoltării culturii noastre naționale.

Brașovul urmează Sibiului, ca oraș al dezvoltării culturii scrise și spiritului național. Sufletul mișcării intelectuale române de aici a fost Coresi, venit de prin părțile Tîrgoviștei. A fost un mare editor și tipograf. Între anii 1557—1582 el a desfășurat o prodigioasă activitate editorială în limba română *(Liturghier, Apostol, Cazanii, Tetraevanghel, Psaltire)* și în limba slavonă: *Triod-Penticostar* (Tîrgoviște, 1558), *Octoih* ș.a.

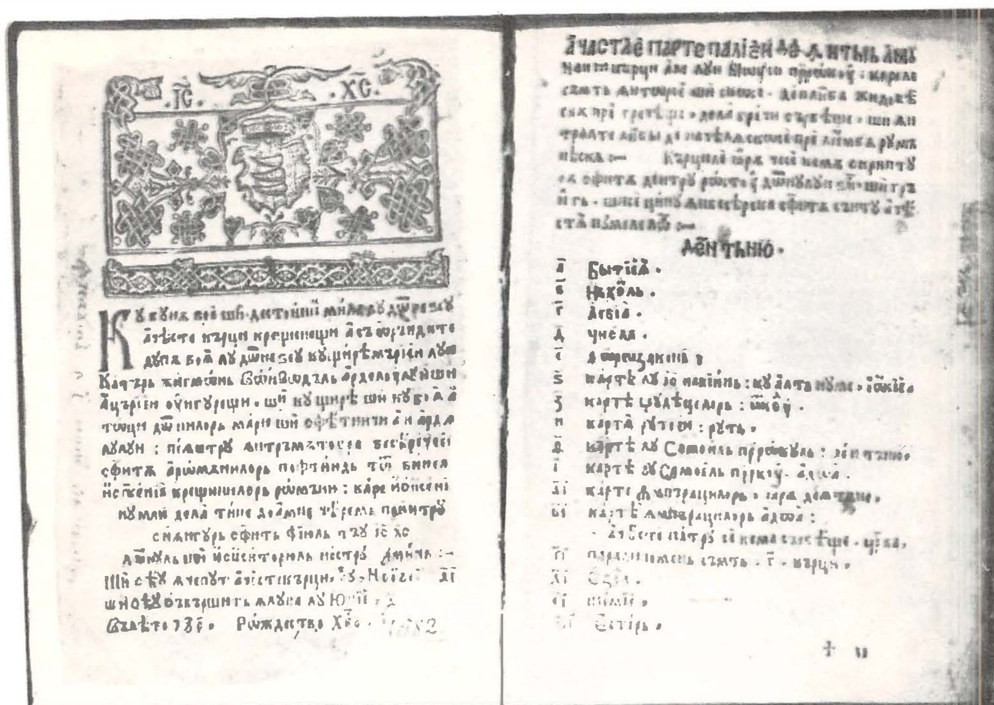
Numărul cărților tipărite de Coresi și ucenicii lui (circa 40 de volume în aproximativ 20 de ani), calitățile amintite, ca și cele neamintite aici, îl situează pe Coresi, editor și tipograf în Răsăritul Europei, alături de editorii și tipografii din Occident, de Estienne, Claude Garamond, Christophe Plantin. Aceștia au creat elegante litere tipografice latine; Coresi, cu multă artă, le-a creat pe cele chirilice. Este totuși o deosebire: tipografii din Occident au fost solicitați să tipărească — alături de cărți bisericești — și cărți cu conținut laic, în timp ce Coresi a fost solicitat de patronii sași și maghiari, de voievozii români, să tipărească *exclusiv* cărți bisericești. În acest domeniu, însă, Coresi s-a dovedit un editor și tipograf al cărții de religie ortodoxă tot atît de iscusit cît au fost contemporanii lui din Occident pentru cartea religioasă catolică.

Coresi a primit, pentru imprimare la tipografia sa, traducerile

„Evangheliarul slavo-român" (fragment) tipărit la Sibiu, 1551—1553, de Filip Moldoveanul

Literă inițială macariană

„Palia" de la Orăștie, 1582

manuscrise realizate de o pleiadă de cărturari care aveau *scriptorium* în jurul bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, în cartierul numit azi „Prundul". Acești clerici, pe nume Dobre, Iane, Voicu, Mihai au fost promotorii învățăturii în limba română a poporului. Manuscrisele lor nu aveau o circulație oficială, dar tipărirea traducerilor în sute de exemplare (pe atunci tirajul unei cărți era de circa 400 exemplare) asigura răspîndirea lor în colțurile cele mai îndepărtate ale țării. Circulația cărților coresiene se poate urmări nu numai în multe biblioteci ale Transilvaniei, Moldovei, dar și în Banat, în Țara Românească. Cu ele au început la noi, prin 1570, legătoria artistică de tip monahal și comerțul de cărți.

Cărțile coresiene erau citite în biserici, erau ascultate de neștiutorii de carte; aceștia transmiteau altora învățătura lor. Treptat-treptat, cititorii au observat că limba română este capabilă să exprime idei și sentimente în mod mai clar decît limba slavonă; că există o limbă înțeleasă de toți românii, fie ei moldoveni, transilvăneni, munteni sau bănățeni; că în cărțile tipărite se întrebuințează o exprimare mai ferită de cuvinte provinciale. S-a format astfel noțiunea de limbă scrisă, literară, unitară. Principiul după care s-a călăuzit Coresi a fost acesta: „...întru besearecă mai vîrtos cinci cuvinte cu înțelesul mieu să grăesc, ca și alalți să învăț, de cît un întunearec de cuvinte neînțelease, într-alte limbi" (1577).

Coresi are și un alt merit: a avut ucenici, a format discipoli care i-au continuat opera de imprimare. În 1578 el amintește că s-a slujit de cinci ucenici. Se cunoaște chiar numele unora dintre ei: Călin, Lorinț, Lavrentie, Șerban (fiul său), Marian ș.a. Aceștia, la rîndul lor, au întemeiat tipografii în Sebeș, Orăștie. Aici, la Orăștie, s-a imprimat pentru prima dată *Biblia*, în limba română, în 1582, într-o ediție limitată numai la primele cărți din Vechiul Testament: *Geneza și Exodul.*

Investigații întreprinse în biblioteci străine (Leningrad — U.R.S.S. și Svištov — Bulgaria) și în țara noastră la Cluj-Napoca au putut dovedi existența unei tipografii chirilice în anul 1582 (cu aceste litere se puteau

tipări deopotrivă cărți în limbile română și slavă) la București, pe lîngă mănăstirea Colentina (azi mănăstirea Plumbuita). Meșterul tipograf se numește Lavrentie, iar cartea este un *Tetraevanghel slavon*, datat 1582. Exemplarele cunoscute sînt defectuoase, dar se completează unul pe altul. În urma acestor investigații, aria geografică a tiparnițelor românești din secolul al XVI-lea se mărește cu o nouă localitate: București.

Imprimarea cărților a răspuns și necesității și dorinței poporului care cerea mereu să aibă pe înțelesul tuturor cuprinsul lor: „ținum (= ținurăm) într-una pentru jelanie (= cerere și dorință) scripturei sfinte", declară traducătorii *Paliei* (Orăștie, 1582). Înaintea acestora, declaraseră același lucru „jupînul Hanăș Begner", Coresi și Tudor tipograful, toți din Brașov: „am avut jelanie pentru sfentele cărți (...) și am scris (= tipărit) aceste (...) cărți de învățătură să fie popilor rumânești să înțeleagă..." (1561).

Cărturarii români din secolul al XIX-lea au prețuit mult imprimatele noastre vechi: Vasilie Pop (1838) a descris bibliografic o bună parte dintre ele. Timotei Cipariu (1854) le-a studiat limba, iar în 1858 a publicat o *Chrestomație* de texte vechi tipărite. Alexandru Odobescu (1862) a propus adunarea lor într-un „așezămînt din care să nu lipsească *incunabulele tipografiei române* și manuscriptele vechi care ar putea servi la studiul istoriei și al dezvoltării limbii noastre". O convenție științifică internațională a limitat numele de incunabule cărților imprimate numai pînă la 31 decembrie 1500. În orice caz, imprimeria română, își începe activitatea numai la 8 ani după perioada incunabulară. România este printre primele țări din zona sud-est europeană cu producție de carte (Cracovia, 1491; Cetinje, 1493—1495; Tîrgoviște, 1508; Lwow, 1574; Praga, 1517; Belgrad, 1522; Moscova, 1564; Ostrog, 1580). Trebuie subliniat meritul cultural al imprimeriei din România care, din 1508 pînă azi, a închinat o activitate continuă progresului intelectual național și nu de puține ori celui universal.

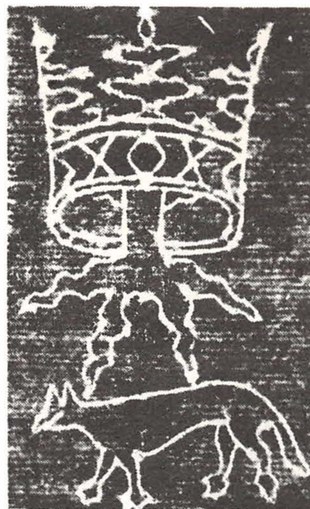

Coresi

Într-o carte tipărită de Coresi la Brașov în anul 1581, el mărturisește că era cleric („diacon"), originar din Tîrgoviște „ot (din) Tîrgoviște". Limba cărților sale confirmă originea munteană, în perimetrul Tîrgoviște — Brașov — Curtea de Argeș — Cîmpulung — Tîrgoviște, regiune veche, de scaun domnesc și în mod succesiv capitale ale Țării Românești, zonă în care a strălucit fenomenul cultural mai mult decît în alte ținuturi ale țării. Pentru motivul că el a dat unitate limbii noastre scrise și tipărite, Coresi a fost numit și „părintele limbii literare românești".

Se știe puțin din viața lui. Cercetările au stabilit că familia Coresi, românească, a avut cultul cărții și al scrisului. Între 1517 și 1538 s-au scris, cunoscute pînă acum, opt hrisoave, semnate „Coresi, grămăticul", în Tîrgoviște și București. Se pare că diaconul Coresi a fost fiul acestui grămătic și frate cu logofătul Coresi și acesta *piseț* (scriitor) de acte vechi. Fiul logofătului a fost cărturarul Bunea Coresi. Urmînd preocupările familiei, a început să tipărească la Tîrgoviște în slavonește (1558), dar domnia îl trimite în Brașov să ajute la înființarea unei tipografii cu litere chirilice, în care se puteau tipări cărți slavone și românești.

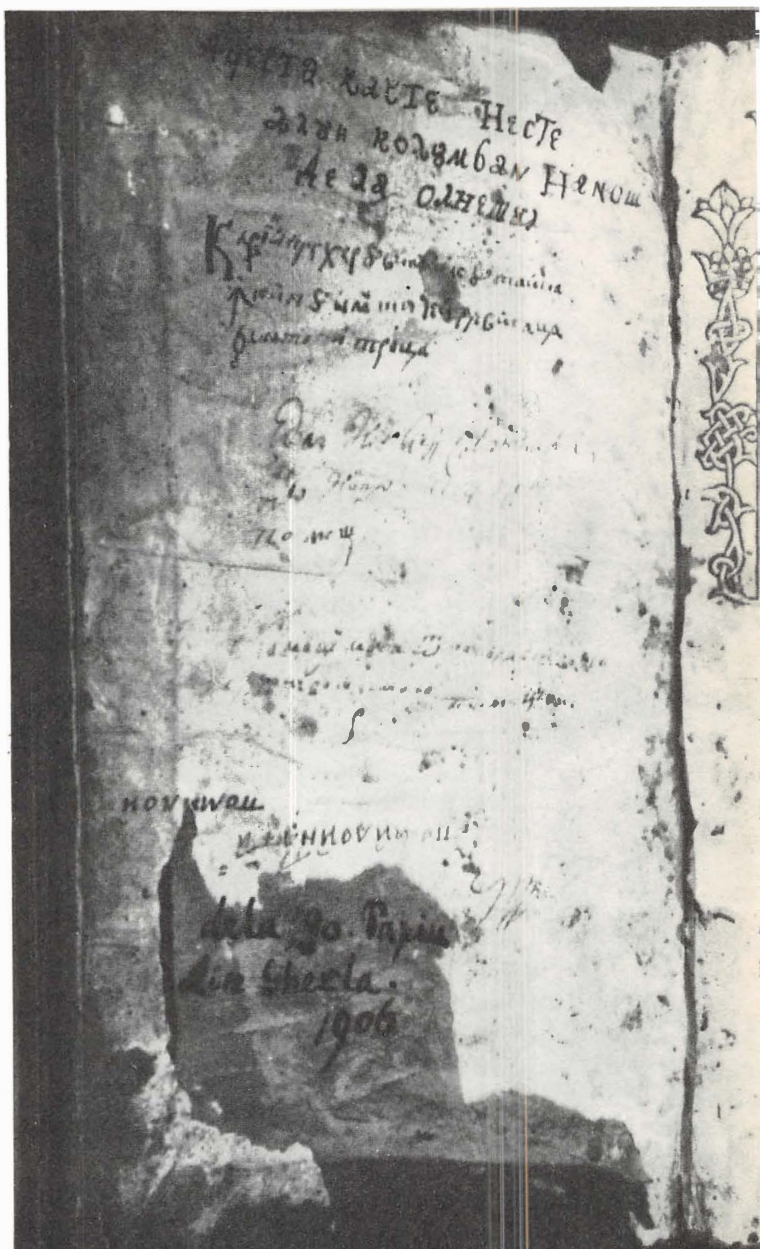
În Brașov nu a rămas un izolat, ci s-a integrat școlii cărturărești a preoților de pe lîngă biserica Sf. Nicolae din Șchei. Coresi însă a intrat în relații comerciale și cu sașii, proprietari ai unei fabrici de hîrtie, foarte necesară imprimării cărților. Aceștia au fost Ioan Fuchs (mort în 1550) și Ioan Benkner (mort în 1565), Agnes Hüterin, fiica lui Benkner (decedată în 1584) și Peter Schirmer, ginerele lui Agnes Hüterin. Primii doi sînt amintiți de Coresi pentru ajutorul dat la imprimarea cărților, ceilalți sînt menționați în acte contemporane, în calitate de creditori ai lui Coresi pentru sume plătite mai tîrziu prin cărți imprimate de el. A avut un fiu, Șerban, care a întemeiat o tipografie la Orăștie. A avut și alți elevi (ucenici) în tipografie, aceștia lucrînd mai tîrziu independent de el: Lavrentie, Lorinț (N. Iorga a crezut greșit că aceștia doi au fost una și aceeași persoană), Călin și alții, vreo opt, pe care însă Coresi nu-i numește. Coresi a lucrat cot la cot cu ucenicii săi. Tipografia era proprietatea lui, starea din Transilvania fiind cu totul alta decît cea din Țara Românească, unde tipografia era monopolul domniei, în dependența materială și administrativă a domnilor țării și a bisericii, iar lucrătorii erau salariați. De aceea. reținem că diaconul Coresi n-a fost numai tipograf, dar și editor care și-a vîndut și răspîndit cărțile lui prin comerț. El, ca editor, a realizat o politică editorială națională, promovînd înlocuirea în biserică a limbii slavone cu limba română. În acest sens, el a imprimat trei categorii de cărți: slavonești, cele folositoare strict ritualului: *Triod-Penticostar* (Tîrgoviște, 1558), *Evanghelia* (Brașov, 1562), *Sbornic* (Brașov, 1569), *Octoih* (Brașov, 1574). Era prea puternică tradiția oficierii în limba slavonă, ca să le poată tipări în românește. Altele erau cele românești, care cuprindeau învățături, explicații, dispoziții de drept canonic și moral: *Evanghelia* (Brașov, 1560), *Apostolul* (Brașov, 1565—1566; s-a crezut greșit, în imprimarea lui în 1563), *Pravila* (Brașov, 1570), *Catehismul* (Brașov, 1559), *Cazania I* (Brașov 1567—1568), *Cazania II* (Brașov 1581). Acestea erau cărți de învățătură, de lectură la strană de către dascăli și cîntăreți ai bisericii: ele nu intrau în oficierea strictă a ritualului de către clerici. A treia categorie de cărți tipărite de Coresi au fost cele bi-

Cel mai vechi filigran (1546) al morii de hîrtie din Brașov, cu stema orașului și cu o vulpe, însemnul proprietarului Ioan Fuchs (vulpe)

Literă inițială din „Triod Penticostar"

Gravură din „Triod Penticostar", tipărit de Coresi la Tîrgoviște, 1558

lingve, în limba slavonă şi alături, juxta-linear, sau verset după verset, traduse în limba română, cu „otveat", cum zice Coresi însuşi (= cu răspuns, cu echivalent, am zice azi), *Psaltirea slavo-română* (Braşov, 1577).

Acesta a fost procesul evolutiv firesc de pătrundere a limbii române, ca limbă oficială scrisă, şi al înlocuirii limbii slavone: cărţi de lectură înţelese de popor, apoi cărţi bilingve adresate „grămăticilor", pentru învăţarea în şcoală a tineretului şi cărţi laice româneşti, aşa-zisele „cărţi populare; "care erau citite de mase, direct, sau povestite maselor de ştiutorii de carte. Acest proces s-a terminat la sfîrşitul secolului al XVI-lea, iar rolul lui Coresi în cadrul lui a fost primordial.

Ca editor, Coresi a fost susţinut de comunitatea românească a Şcheilor din oraşul Braşov. Împreună cu ucenicii săi a trebuit să-şi creeze o independenţă meşteşugărească tipografică, mai ales în perioada 1570—1581. Tipograful Johannes Nyiro (Hanusch Scherer), adus de

Pagină ornamentată din „Evangheliarul românesc", Brașov 1561

„Apostolul" lui Coresi, Brașov, cu filigrane ale hîrtiei dintre anii 1565—1566

Tipar roșu și negru, frontispiciu cu stema Țării Românești în „Octoihul slavonesc", partea I, Brașov 1574

Gravură cu stema judelui Lucas Hirscher din „Evanghelia cu învățătură" (Cazania II), Brașov, 1581

municipalitatea din Sibiu la Braşov (6 octombrie 1578), cu misiunea specială „să aibă grijă de români, de credinţa lor", adică să imprime cărţi în româneşte, nu şi-a atins scopul. El n-a mai practicat meşteşugul tipografic în româneşte, dar intenţia oficialităţii are însemnătatea ei din punctul de vedere al reputaţiei editorului şi tipografului român Coresi, căruia se socotea necesar să i se opună concurenţa unui alt meşter tipograf.

Coresi a desfăşurat şi un comerţ de cărţi, rodnic pentru întreprinderea lui editorială. La soborul ţinut la Cluj în 9 decembrie 1570, preoţii au fost avizaţi să aducă bani ca să cumpere *Psaltirea* românească (1570) cu 1 florin şi *Liturghierul* românesc (1570) cu 30 de dinari. Moştenitorii lui Ioan Benkner au cumpărat cărţi coresiene în „cantitate comercială". Cărţi coresiene a cumpărat şi domnul Moldovei, Petru Şchiopul, care le-a luat la Bolzen, în Tirol, unde se exilase, refuzînd turcilor mărirea tributului. În lista averii rămase după moartea domnitorului (1594, la Bolzen), se găsesc titluri din cărţile coresiene. Un librar din Tübingen a tipărit în 1597 lista cărţilor aflate de vînzare în librăria lui. Între acestea se află şi „Katechismus Walachei, 10 d(inaren)"; este logic să admitem că a fost cel coresian (1559), iar nu cel de la Sibiu (1544). Comerţul de carte la români este atestat documentar pentru prima dată, avînd ca obiect cărţile lui Coresi.

Coresi a fost un tipograf artist. Desena şi tăia singur în poansoane litere mari, drepte, frumoase, egalînd în această privinţă pe meşterii tipografi veneţieni şi saşi. Simţul lui artistic se remarcă prin împodobirea cărţilor cu majuscule ornate floral, după modelele occidentale italiene. A fost un gravor strălucit, săpînd în lemn scene ciclice din Noul Testament, într-o serie de 12 xilogravuri pe pagini întregi în *Triodul-Penticostar* (1558), întru nimic inferioare scenelor din cărţile occidentale cu aceeaşi temă *Die grosse Passion*. Formatul cărţilor coresiene este in folio mare, deci un format impozant, care permitea ilustraţia măreaţă. Coresi imprimă un caracter pitoresc, naiv şi popular scenelor reprezentate. Împrumută motive din folclor (capul lui Adam sub crucea răstignirii), din viaţa ţăranului (gardul împletit din nuiele) şi dă gravurilor sale un caracter popular.

Coresi a avut simţul limbii literare. El a folosit, desigur, manuscrise româneşti mai vechi, de la începutul secolului al XVI-lea, din ele însă a înlăturat fonetismele arhaice (rotacismul, de exemplu) şi lexicul dialectal, înfăţişînd o limbă unitară, care, în linii mari, a rămas, pînă azi, limba noastră literară.

Cărţile coresiene s-au răspîndit în toate colţurile provinciilor româneşti. S-au găsit exemplare în Moldova, Oltenia, Ţara Românească, cele mai numeroase în Transilvania. Astfel, cu drept cuvînt, se poate susţine că circulaţia cărţilor coresiene (în total 24 de titluri) a ajutat la unificarea limbii literare şi a aspiraţiilor naţionale ale românilor.

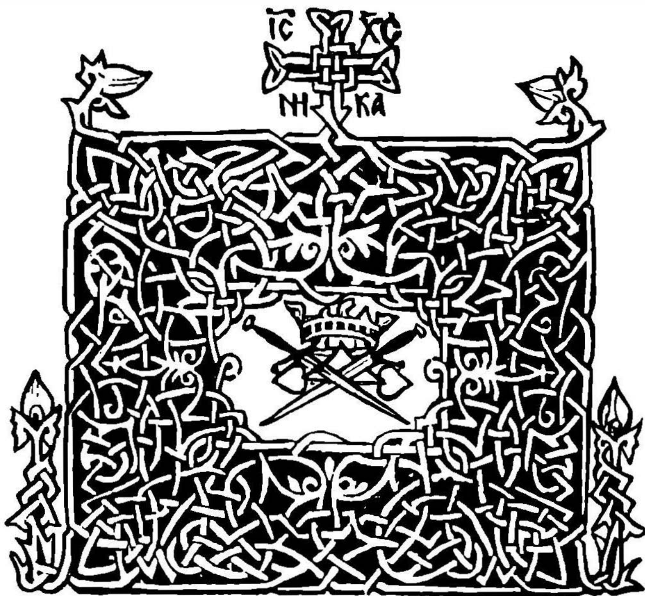

Cărți slavo-române, latinești, germane și maghiare tipărite în Transilvania

Producția de carte tipărită a început în Transilvania, la Sibiu, în anul 1528. Ea se datorește lui Theobaldus Gryphius Reutlingensis (din Reutling), învățat în științele medicale, dar nu mai puțin iscusit în meșteșugul tiparului. Tiparul în perioada incunabulară și în anii următori era o invenție tehnică de senzație, dar și o artă aleasă, pe care le profesau învățații lumii, pentru instruirea și educarea omului. Corectorii cărților erau erudiți cunoscători ai limbilor latină și elină, care puneau mare preț pe descoperirea operelor-manuscrise ale autorilor greci și romani. Pasiunea lor era să nu se strecoare nici o greșeală tipografică: ei mergeau pînă acolo, încît cel care ar fi descoperit măcar o singură greșeală primea un premiu. Această exigență în alegerea cărților, în prezentarea lor tipografică a fost un aspect principal și al umanismului transilvănean.

Filip Moldoveanul

Theobaldus Gryphius (mort la 7 septembrie 1540) a avut ca discipol, la Sibiu, pe Lukas Trapoldner, care și-a deschis un atelier tipo-

Frontispiciu cu armele Sibiului din „Tetraevangheliarul slavon“, Sibiu, 1546

Sibiul (Cibinum). Fragment mărit din harta Transilvaniei, realizată de Ioan Honterus la Basel în 1532

grafic propriu, în care a tipărit și românul Filip Moldoveanul cărți în litere chirilice, caractere în care se puteau tipări deopotrivă cărți slavone și românești. *Catehismul* din 1544, tipărit la Sibiu, pînă azi socotit pierdut, dar citat în izvoare contemporane, este prima carte românească tipărită, iar *Evanghelia* (numai a lui Matei) slavo-română s-a tipărit tot la Sibiu, după toate cercetările întreprinse, între anii 1551—1553. Aceasta se află în Biblioteca „Saltîkov-Șcedrin“ din Leningrad, fiind pînă azi cea mai veche carte românească existentă, cea mai amplă (234 pagini, coloana din dreapta în românește, iar cea din stînga în slavonește) putînd servi lingviștilor pentru studiul limbii române în secolul al XVI-lea, cu toate aspectele ei: fonetica, morfologia, sintaxa, vocabularul, stilul.

Ca și tipografii Occidentului, cărturarii umaniști sibieni au desenat stema lor tipografică, imprimînd-o în mijlocul unui frontispiciu de linii întretăiate: două săbii încrucișate și o coroană așezată sus, între mînerele săbiilor, așa cum se vede în *Tetraevangheliarul* slavon, tipărit la Sibiu, 1546.

Ioan Honterus

Gryphius a fost prietenul lui Ioan Honterus (1498—1549), umanistul cel mai activ ca tipograf, editor, profesor, dar mai ales ca autor al unor cărți de mare valoare care au susținut ideologia Reformei protestante, adăpate nemijlocit din izvoarele creatorului ei, Martin Luther (1483—1546). Brașovul era orașul natal al lui Honterus, centrul deschis civilizației europene. Variatele îndeletniciri meșteșugărești, dirijate de bresle solidare profesional, întinsa activitate comercială a orașului, prezența negustorilor străini au ajutat progresul cultural al Brașovului. În „Cetate“ a existat o școală de învățătură umanistă și teologie retorică menționată documentar în 1388. În afară de „Cetate“, în cartierul „Șcheilor“, locuiau în gospodării compacte românii. Ei au ridicat în 1495 prima școală de învățătură în limba română. În această ambianță, Honterus a putut lucra cu spor și eficiență, continuînd,la noi, preocu-

Ioan Honterus

Brașovul (Corona), fragment mărit din aceeași hartă a Transilvaniei, realizată de Honterus

Foaia de titlu a primei ediții din „Cosmografia“ lui Honterus, Cracovia, 1530

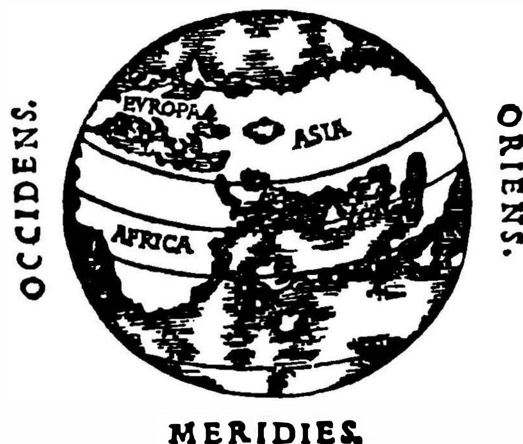

IOANNIS
HONTER CORONEN-
SIS RVDIMENTORVM CO-
ſmographiæ libri duo. Quorũ prior
Aſtronomiæ, poſterior Geo-
graphiæ principia,
breuiſsime com-
plectitur.

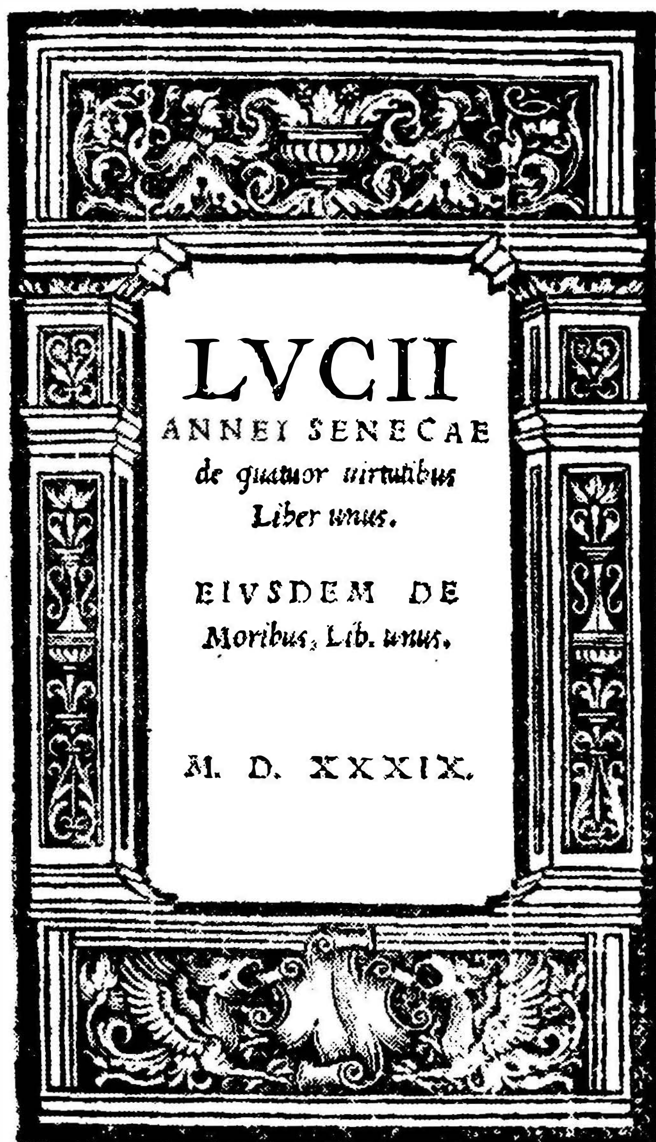
Cœlorum partes, ſtellas cum flatibus, amnes,
Regnáq; cum populis, paruæ libelle tenes.

SEPTENTRIO.

pări intelectuale începute de el la Cracovia și Viena. Cunoscător al limbilor clasice latină și greacă, și-a scris, cum era obiceiul, în limba latină cele mai multe cărți. A editat lucrări în limba greacă (*Preceptele monahului Nyl,* 1540) și latină (*Gramatica,* 1549). Manuscrisul pentru scrierea în limba greacă l-a găsit într-o bibliotecă din Țara Românească, unde a făcut o călătorie de studii. A mai imprimat operele filozofice ale lui Epictet (1542). În 1543, tot la Brașov, tipărește opera literară a lui Hesiod, *Munci și zile,* titlu sub care autorul grec povestește legendele despre nașterea zeilor. În 1543, Honterus însărcinează pe predicatorul Andreas Moldner să supravegheze imprimarea cărții în limba germană *Geistliche Lieder* (Cîntece spirituale), texte cu conținut religios-didactic, pentru educarea tinerilor școlari cu ideile Reformei protestante. Aceasta este prima carte în limba germană tipărită la noi și păstrată pînă azi. Cărțile latinești imprimate la Brașov de Honterus sînt scrise în slujba propagandei luterane, combătînd clericalismul catolic. Dintre acestea se impun *Cartea Reformei* (1543) și *Regulament bisericesc unitar* (Sibiu, 1547), cărți pe care le-a rezumat și într-o versiune germană,

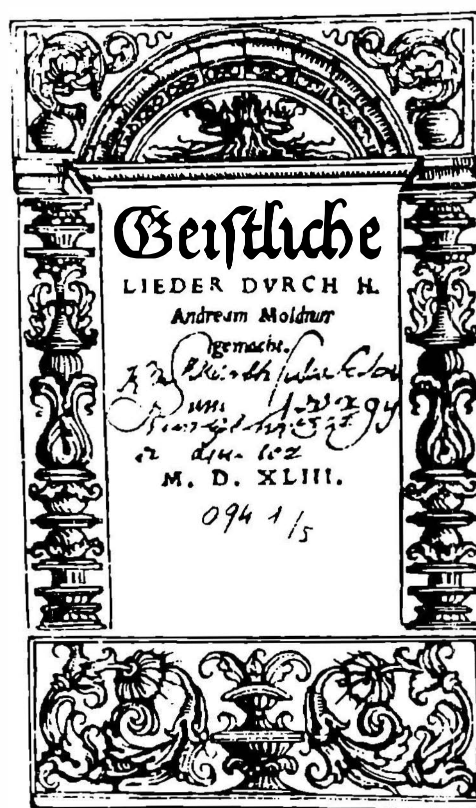

LVCII
ANNEI SENECAE
de quatuor uirtutibus
Liber unus.

EIVSDEM DE
Moribus, Lib. unus.

M. D. XXXIX.

Prima tipăritură în limba latină, publicată de Ioan Honterus în țara noastră, 1539. Ediție din scrierile filozofului latin Seneca

Geistliche
LIEDER DVRCH H.
Andream Moldner
gemacht.

M. D. XLIII.

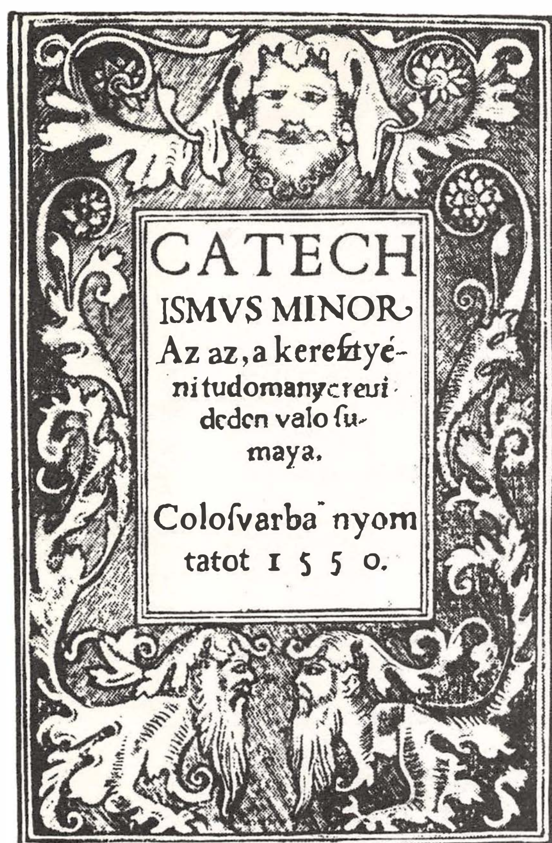
Cea mai veche tipăritură germană din România, „Geistliche Lieder" de Andreas Moldner, Brașov, 1543

tipărită. Pentru orașul Brașov, în care a avut funcții politico-spirituale, administrativ-juridice, Honterus a creat școli, a tipărit cărți didactice și juridice, a înființat o bibliotecă și o legătorie de cărți.

S-a ocupat cu geografia. S-a tipărit întîi la Cracovia (1530) apoi in Elveția (Basel, 1534) și la Brașov (1542, 1549, 1577), opera sa, *Cosmographia* (titluri în alte ediții revăzute: *Chosmographia Transylvaniae, Cosmographia Universalis),* care cuprinde și primele hărți, cu specificare specială a orașelor Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei.

Tipăriturile brașovene ale lui Honterus au o prezentare grafică remarcabilă. Paginile de titlu sînt încadrate în chenare florale sau în coloane zvelte, grațioase. Stema tipografică — o coroană pusă deasupra unui trunchi de copac din care se ramifică rădăcini — este însăși stema orașului Brașov (Corona). Unele cărți au și inițialele numelui: INH. Anul de tipărire este scris în cifre latine. Pagina de titlu este săpată în lemn (xilogravură).

Orice vizitator avizat al Brașovului va fi încîntat să descopere cîte ceva din prețioasele vestigii care amintesc glorioasa epocă în care a lucrat umanistul Ioan Honterus. În primul rînd, va admira statuia lui monumentală, opera sculptorului berlinez Harro Magnusson (1898), cu basoreliefuri inspirate din munca tipografică. Urmașii lui Honterus, în producția de carte la Brașov, au fost umanistul Valentin Wagner (mort în 1557) și fiii lui Honterus, dar activitatea lor, încheiată pe la 1580, este minoră în raport cu activitatea marelui umanist.

Prima carte în limba maghiară, tipărită în țara noastră de Heltai Gáspár 1550

Heltai Gáspár

În secolul al XVI-lea, orașul Cluj a jucat un rol însemnat în ceea ce privește imprimarea cărților latinești și maghiare și, prin mijlocirea lor, susținerea Reformei protestante, mai puțin calvine. Oficina tipografică și editorială a fost condusă cu o mare competență spirituală și tehnică de preotul evanghelic Heltai Gáspár (1510–1574).

Printre primele cărți care au ieșit din oficina lui se numără, în anul 1550, lucrarea în limba latină: *Ritus explorandae veritatis...* (titlurile cărților medievale sînt lungi n.n.), *Impressum... per G. H.* Cartea *„Ritualul descoperirii adevărului..."* situează pe editorul ei pe poziții umaniste și democrate, dînd la iveală cu indignare mărturii autentice despre cruzimea clasei feudale maghiare (nobili și înalți clerici) împotriva țărănimii exploatate. Țăranii se răsculau adesea. Arestați, răsculații erau judecați de un colegiu de canonici (Capitlu), aplicîndu-li-se așa-numitele „probe cu fierul roșu". Între anii 1208–1235 au fost judecate 389 procese ale țăranilor, dintre care jumătate au fost siliți a-și dovedi nevinovăția prin acest barbar mod de judecată. Heltai Gáspár publică aceste documente istorice cu nominalizarea celor chinuiți, dintre care mulți cu nume românești.

O altă preocupare a învățatului editor a fost ca operele lui proprii sau cele editate de el să fixeze o limbă literară maghiară unitară, ca și o ortografie rațională. În acest scop, a tradus și editat în etape succesive, între anii 1550–1585, *Biblia (Agenda)*, prima carte în limba maghiară tipărită în țara noastră. Heltai Gáspár a folosit și alte traduceri parțiale anterioare, dar le-a dat forma literară, bogată în exprimări artistice.

Editorul clujean a fost un cititor pasionat al operelor istorice. El însuși a editat cronica lui Antonio Bonfini (*Historia inclyti Matthiae Hunnyadis, regis Hungariae*, Istoria vestitului Matei Huniade, regele Ungariei, Cluj, 1565). Autorul cronicii scrie despre originea romană a limbii și poporului român; trecînd apoi la faptele de arme ale Corvinilor, Ioan și Matei, arată originea lor din Țara Românească, luptele lui Matei cu Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare. Cronica editată de Heltai este un izvor principal pentru istoria românilor din epoca respectivă. Pe linia descoperirilor cronicilor maghiare referitoare la istoria românilor, Heltai a compus în versuri și a publicat în limba maghiară *Istoria despre viteazul Ioan Huniade voievod*, poem intercalat în volumul *Concionale..., sau carte de cîntece istorice* (Cluj, 1574). În *Concionale...*, Heltai mai publică și alte cronici versificate maghiare, cum, de pildă, poemul lui Ștefan Tomasvary, care descrie cu amănunte victoria armatelor maghiare împotriva turcilor, pe Cîmpul Pîinii (13 octombrie 1479), lîngă Orăștie. Din 134 imprimate maghiare (secolul al XVI-lea), 115 au apărut exclusiv în atelierul lui Heltai Gáspár și al fiului său.

יהוה
SZENT
BIBLIA.
Az-az,
ISTENNEK Ó és UJ
TESTAMEN-
TOMABAN
Foglaltatott egész
SZENT IRÁS.
Magyar nyelvre fordittatott
KÁROLYI GÁSPÁR
által,
És mostan HATODSZOR *e' kis for-*
mában kibotsáttatott a' Belgiumi Aca-
démiákban tanúló Magyaroknak for-
golódások által.
AMSTELODAMBAN,
Nyomt: M.TÓTFALUSI KIS MIKLÓS
Költségével 's Betűivel, 1685-ikb.

APOLOGIA
BIBLIORUM
Anno 1684. Amstelodami impressorum,
ut &
ORTHOGRAPHIÆ
in iis observatae:
In Tres Partes divisa.
I. *Epistolam Apologeticam*, in qua utplurimum tractatur de alterationibus quibusdam, quae in ea Editione contigerunt, earumque Generibus, cum Exemplis.
II. *Catalogum vocum ibi omissarum, hic restitutarum:* ubi interim signantur (duntaxat) Loca de necessariis mutationibus, vel aliis difficultatibus.
III. *Ratiocinationem* de Orthographia eo modo instituenda.
Ad multorum praejudicia de iis concepta medendum cum coactione a nobis invitis expressa
Per
NICOLAUM KIS de M.TÓTFALU.
CLAUDIOPOLI
Anno 1697.

„Biblia“ începută în 1683 și terminată în 1685

„Apologia“ (1697) scrisă în limba latină pentru apărarea ediției bibliei și a principiilor ortografice ale lui Kis Miklós

Oficina tipografică a lui Misztótfalusi Kis Miklós la Cluj

Un erudit cercetător al culturii maghiare din Transilvania, prof. dr. Jako Zsigmond, numește pe Kis Miklós (1650—1702), „fenixul transilvan“. Prin acest epitet vrea să arate că viața și activitatea tipografului-cărturar au avut înălțări pe culmi, urmate de coborîri în mizeria materială, dar întotdeauna opera lui a urmărit cu pasiune culturalizarea maselor populare prin mijlocirea cărților. Apropierea de popor, realizată împotriva voinței magnaților maghiari, îi asigură lui Kis Miklós o poziție veșnic vie în dezvoltarea culturii transilvane din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

S-a născut în Tăuții-Măgherăuș, localitate lîngă Baia Mare, în 1650. Pînă în 1670 a studiat în tîrgul natal și la Baia Mare, în școli teologice calvine. L-au influențat în mod deosebit prelegerile profesorului Dési Marton, discipol al lui Ioan Cocceius din Leyda (Olanda), care, la Aiud, încuraja tineretul spre gîndirea eliberată de prejudecăți religios-reformatoare și spre ideile bazate pe rațiune. Cărturarii progresiști maghiari ai epocii l-au convins să plece în Olanda pentru a studia arta tipăririi și ilustrării cărților (1679—1689). Atelierul lui olandez de turnat litere și matrițe căpătase un asemenea renume, încît Kis Miklós nu mai reușea să facă față numeroaselor comenzi venite din șapte țări europene, pentru litere latine, grecești, ebraice, gruzine și pentru limbi orientale. Cîștiga foarte bine, muncea pînă la epuizare, dar numai pentru a strînge bani ca să poată imprima *Biblia* în limba

M. TÓTFALUSI K. MIKLOSNAK maga személyének, életének, és különös tselekedetinek

MENTSÉGE.

Mellyet az Irégyek ellen, kik a' közönséges Jónak czaránt meggátoloi, irni kénteleníttetett.

KOLOSVÁRATT, 1698 Esztendőben.

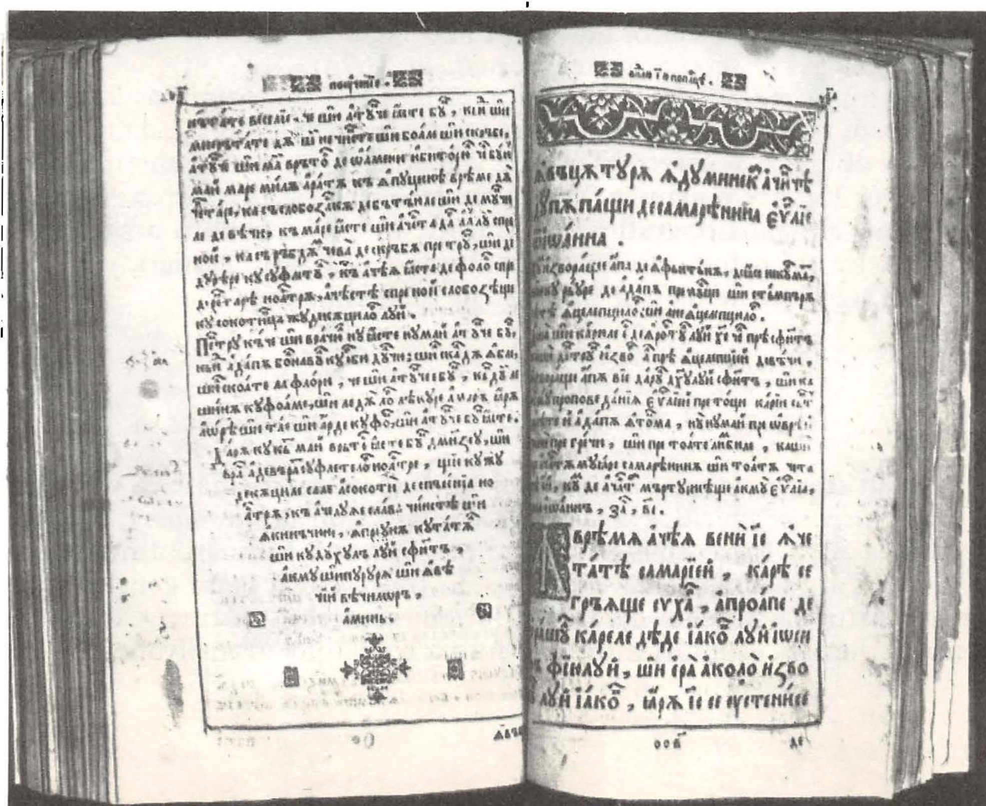
ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

IGazán mondják a' Theologusok, hogy Isten az övéit (azért, hogy megidegenitse minden világi jóktól) abban szokta meglatogatni, a' mit legnagyobb javoknak tartanak világ szerint. Nékem Belgiumban ollyan állapatom vólt, hogy ha pénz gyüjtésben gyönyörködtem vólna, és czélúl [illegible] nem töttem vólna azt, hogy hazámat, valamint lehet, segitsem e' szerint: *Publica privatis anteferenda bonis.* Azazt A' közönséges jót elébe kell tenni a' magánosnak, annyi idö alatt könnyen 40000 vagy talám 50000 forintotis gyüjthettem vólna, és ha eddig ott maradtam vólna, azt merem mondani, kevés Erdélyi Úr vólna, a' kivel tserélnék pénz dolgából. Annyit colligálhatom ebből, hogy minekutánna az én könyveimnek nyomtatásoknak gondjától megszüntem, és egészen magamat a' munkára adtam (noha még akkor-is vólt foglalatosságom és idöm tölcéle a' könyveknek [illegible] miatt) az utólsó két esztendömben kerestem én többet 15000 az-az tizenöt ezer forintual (mellynek [illegible]

A forint-

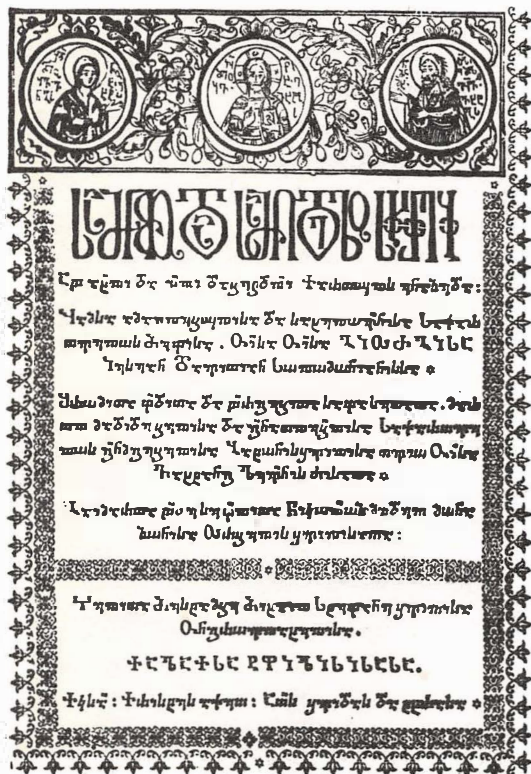
„Apărarea“ (1698) lui Kis Miklós în limba maghiară

maghiară, care s-a tipărit la Amsterdam, în 1685. Dobîndește o reputație mondială, își întregește inventarul instrumentelor tipografice și pornește, în 1689, spre Transilvania. Pe drum, în Polonia, mai ales, i se confiscă exemplarele *Bibliei*, de asemenea pierde o parte din uneltele tipografice. Învinge sărăcia, învinge piedicile ridicate de sterile discuții teologice și se stabilește la Cluj în 1694, reluînd cu greutate arta tipografică. Creează noi desene de litere, le fixează în poansoane de oțel, aduce modificări tehnice în realizarea gravurilor. Procură numeroaselor tipografii străine și maghiare utilaj tipografic creat în atelierul său, din care cauză, tipărește puține cărți proprii. Astfel, publică în 1695 *Magyar iskola* (Școala maghiară), carte menită să răspîndească între țărani știința de carte. În 1697, Kis Miklós tipărește în latinește *Apologia bibliorum*, evidențiind valoarea *Bibliei*, „cartea cărților“, tipărită de el, ca monument de limbă literară și sistem ortografic simplu și unitar. În 1698, publică *Mentsége* (Apărarea), lucrare de luptă cu adversarii lui, importantă, azi, și prin caracterul ei autobiografic. În mod metaforic, Kis Miklós scrie despre lupta sa astfel: „Cel care cade în mare, ori o bea toată, ori iese din ea înot, altfel moare acolo. Eu mă aflu acum în această stare și dacă aș mai tăcea, văd că ar trebui să pier. Cu viu grai nu pot face nimic (căci sînt mulți împotriva mea), ci trebuie să-mi aștern gîndurile cu pana“ (traducere de Jako Zsigmond). Intrigile

„Chiriacodromionul“ de la Alba Iulia, 1699

Pagină cu o închinare manuscrisă către Constantin Brîncoveanu, cu iscălitura autografă a lui Antim Ivireanul, „Evanghelia georgiană"

„Evanghelia georgiană", tipărită de Mihail Ștefan la Tbilisi în 1709

clericilor calvini și ale altor adversari l-au făcut să sufere pînă la îmbolnăvirea lui gravă (congestie cerebrală, în 1698).

În ultimii ani ai vieții (moare în 1702, fiind înmormîntat la Cluj), Kis Miklós a fost judecat de un consistoriu reformat din Aiud (11 iunie 1698) și obligat să-și retragă multe din ideile pe care le susținuse în cele două lucrări polemice, *Apologia bibliorum* și *Apărarea.* Marele meșter al tehnicii tipografice din Europa jumătății a doua a secolului al XVII-lea nu a fost înțeles de contemporanii săi maghiari, care nu erau de acord cu ideile lui progresiste și democrate.

Mihai al lui Ștefan (Mihai Iștvanovici)

Un alt transilvănean, Mihai, fiul lui Ștefan, se afirmase ca tipograf al unei *Bucoavne* chirilice și al unei *Cazanii (Chiriacodromion),* ambele tipărite la Alba Iulia, 1699 și arătînd originea sub semnătura numelui: „Cel din Țara Românească"; deci, — în timp, este a patra generație — dintre cărturarii români care de-a lungul secolelor au trecut Carpații pentru a lumina și întări mintea și inima românilor transilvăneni, care

erau condamnaţi la „necunoştinţa ştiinţei“ şi consideraţi ca „prost norod“: aluzie evidentă la situaţia românilor, ca populaţie majoritară, dar care nu se putea bucura de drepturile politice şi culturale în spirit naţional.

Ajutat moral şi material de Constantin Brîncoveanu, domnitorul Ţării Româneşti, tipograful Mihai al lui Ştefan a fost printre acei intelectuali patrioţi care au contribuit la unitatea naţională a românilor prin mijlocirea cărţii tipărite în limba română. Alături de *Cazania* lui Varlaam (Iaşi, 1643), *Chiriacodromionul* a fost una dintre cărţile cele mai citite în epocă.

Din îndemnul lui Antim Ivireanul, mitropolitul Ţării Româneşti, Mihai a lucrat în arta tiparului şi în Georgia (= Iviria, Gruzia), tipărind o *Evanghelie* (1709) cu litere gruzine şi un *Liturghier* (1712), ambele la Tiflis (Tbilisi).

În Georgia, domnea regele Wakhtang al VI-lea, care a încurajat literatura georgiană în limba naţională şi a iniţiat strîngerea cronicilor vechi georgiene într-un corpus al istoriei regatului său. A instalat la Tbilisi o tipografie, la conducerea căreia a numit pe românul Mihai al lui Ştefan, care, pe lîngă cele două cărţi de cult, a tipărit şi poema *Viteazul în piele de tigru,* opera scriitorului Şota Rustaveli (1712). După obiceiul românesc, el tipăreşte în fruntea Evangheliei o predoslovie adresată cetăţenilor noii lui patrii: „Voi, locuitori ai Georgiei (...), iată problema despre care vreau să vă vorbesc: acum posed în număr satisfăcător litere şi alte scule necesare pentru o imprimerie. Girantul şi directorul ei sînt eu, servitorul vostru. Înainte de toate, v-am imprimat cartea sfîntă, *Evanghelia.* Cu smerenie, vă rog pe toţi, mari şi mici, să nu mă luaţi în rîs, dacă veţi găsi, în ea, greşeli de cuvinte sau de litere, pentru că eram străin în această ţară şi nu cunoşteam limba voastră. Chiar şi ucenicii mei sînt fără experienţă în această îndeletnicire. Şi eu, mai înainte, nu văzusem Georgia, de asemenea nici pe muncitorii (colaboratorii) mei. De aceea, vă rog să mă iertaţi (...). Slujitorul vostru, care lucrează cu inimă fierbinte, Mihai, fiul lui Ştefan, românul“.

În a doua lui carte, Mihai introduce următoarele versuri româneşti, tipărite însă cu litere georgiene: „Precum cei străini doresc moşia să-şi vază, / Cînd sînt într-alte ţări, de nu pot să şază, / Şi ca cei ce-s pre mare bătuţi de furtună / Şi roagă pre Dumnezeu de linişte bună, / Aşa şi tipograful, de-a cărţii sfîrşire / Laudă neîncetată dă şi mulţumire.“

Mihai al lui Ştefan a continuat, pînă prin 1722, să se perfecţioneze în arta tiparului, în Olanda, ca şi Kis Miklós, de a cărui activitate tipografică, dealtfel, nu era străin. Nu se cunoaşte anul morţii acestui meşter în arta tiparului, dar se ştie că după anul 1722, turcii n-au mai îngăduit continuarea activităţii tipografice pe pămîntul Georgiei. Nu o singură dată, tipografii români au participat cu generozitate la afirmarea culturală a altor popoare, lucrînd în ţările respective, pentru a imprima cărţi.

Tiparul și cartea în secolul al XVII-lea

În această perioadă, în Țara Românească era domnitor Matei Basarab (1632—1654), iar în Moldova cîrmuia Vasile Lupu (1634—1653). Matei Voievod, căsătorit cu Elena Năsturel, sora cărturarului Udriște Năsturel, care învățase la Kiev, a trăit într-un mediu de familie care stimula activitățile culturale. „Ni s-a arătat nouă un bărbat străin — scria domnitorul — venit din țările rusești" care a vorbit „despre lucrul tipograficesc". Acest bărbat se numea Meletie Macedoneanul. Cu acesta și cu un „fecior" din țară, Ștefan cel Sprinten la Mers (acesta era, se pare, numele lui), se sfătui în privința înființării unei tipografii în Cîmpulungul Muscelului, în clădirea păstrată pînă azi în preajma mănăstirii Cîmpulung.

Meletie este trimis la Kiev cu o scrisoare către Petru Movilă, fiul domnitorului moldovean Simion Movilă, devenit mitropolitul Ucrainei și al „tuturor Rusiilor". Istoricii atribuie lui Petru Movilă calitatea de întemeietor al Lavrei Pecerskaia în marginea Kievului, pe malul Niprului. Tipografia din Pecerskaia a fost modelul tipografiei românești din Cîmpulung și al celei de la Iași, înființată (1642—1643) de Vasile Lupu, pe lîngă mănăstirea Trei Ierarhi. Petru Movilă trimite,

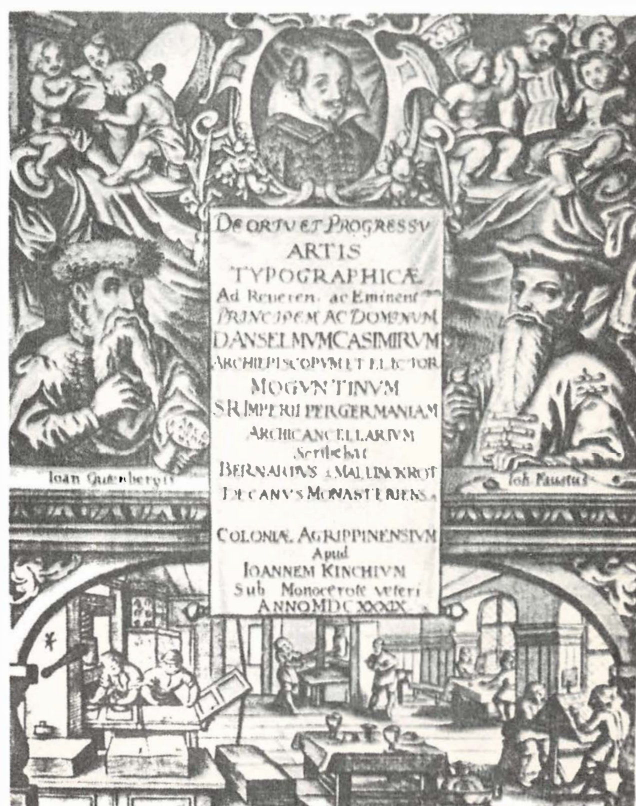
Matei Basarab „voia să aducă înapoi trecutul, trecutul de bogăţie, de cinste, de putere, de mîndrie şi de învăţătură“ (Nicolae Iorga)

Domnia lui Vasile Lupu a fost o epocă de înflorire a artelor (arhitectura, pictura, miniatura şi tiparul)

în schimbul preţului deplin plătit, maşini de tipărit, cinci corpuri de literă chirilică şi meşteri tipografi, atît la Cîmpulung (1635) cît şi la Iaşi.

Multe cărţi s-au tipărit în cele două oraşe, iar unele dintre ele prezintă un interes deosebit pentru tehnica şi activitatea tipografică a vremii. Monopolul producţiei de carte îl deţinea domnitorul. Matei Basarab numeşte responsabil („ispravnic“) al tipăririi *Molitvenicului* (Cîmpulung, 1635), pe Ivaşco Băleanu, iar Vasile Lupu pe Sofronie Pociacki, venit de la Kiev. Cei doi domni scriu predosloviile (prefeţele). Matei Basarab afirmă că „adresează carte“ tuturor creştinilor ortodocşi din sud-estul Europei: „de la noi, mulţumire (cititorilor) fie moldovlachi şi ungrovlahi, ruşi, sîrbi şi bulgari“.

Prima carte tipărită la Iaşi este intitulată *Cartea românească de învăţătură duminicile prestre an...*“ (1643), cunoscută sub numele „Cazania lui Varlaam“; a urmat, în 1646, *Cartea românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti*, numită şi „Pravila mare“. Prima făcea educaţie morală şi religioasă cititorilor, a doua reglementa condiţiile juridice de dezvoltare a vieţii civile şi cetăţeneşti. Ambele afirmă, chiar în titlurile lor, ideea unităţii poporului român şi a limbii literare româneşti. Nici o carte

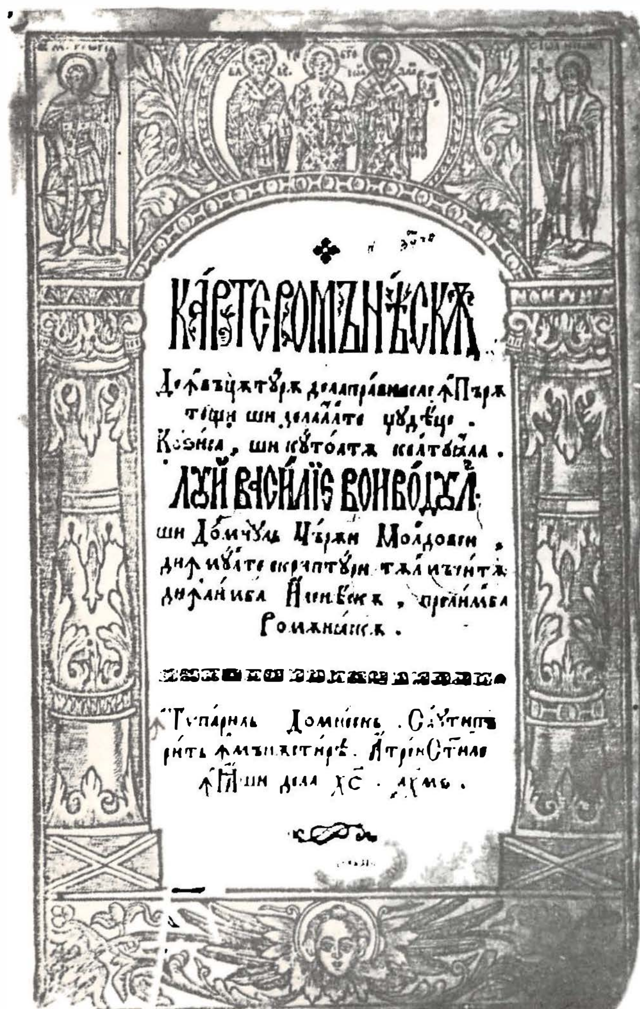
Interiorul unei tipografii din secolul al XVII-lea. Foaia de titlu a lucrării lui Bernhard von Mallinckrodt „De ortu et progressu artis typographicae“ Köln, 1639

Gravură din „Cartea românească de învățătură duminicile preste an" („Cazania lui Varlaam") Iași, 1643

„Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești..." Iași, 1646

Literă inițială din „Cazania lui Varlaam"

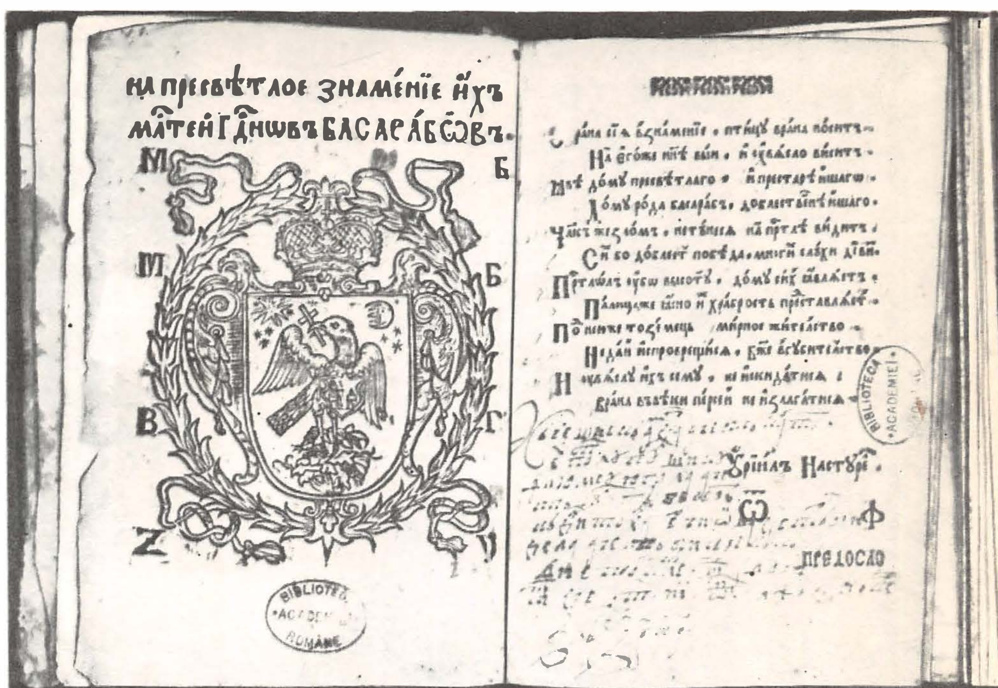

din trecutul nostru nu s-a bucurat de o răspîndire mai mare decît *Cazania* lui Varlaam. Aceasta a circulat și sub forma copiilor manuscrise. S-a răspîndit nu numai în Țările Românești (Moldova, Muntenia, Transilvania), dar și în țările vecine: Polonia, Ucraina, Ungaria. Se vindea pe bani scumpi „4 galbini și 1 zlot, bani buni" (în 1645), 16 florinți (în 1699), 8 florinți (în 1745), 20 lei (1821), dar și pe alte valori de schimb (un stup și treizecișicinci de capre (în 1645, la numai un an de la imprimare).

La mănăstirea Govora (județul Vîlcea), se poate vedea și azi

Pagină cu inițială ornată din „Pravila de la Govora", 1640

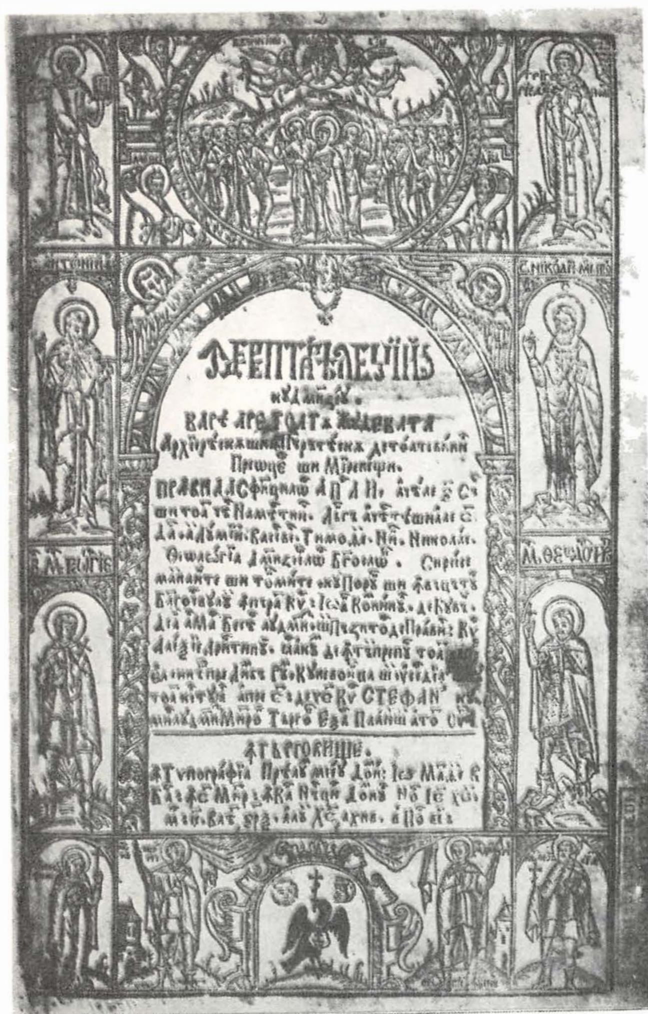
Versurile la stemă ale lui Udriște Năsturel „Pravila de la Govora"

camera vechii tiparnițe, care a funcționat între anii 1637—1642, tipărind, între altele, *Pravila* (1640), cunoscută și sub numele de „Pravila mică" și *Evanghelie învățătoare* (1642). *Pravila* s-a tipărit în două ediții, una pentru Țara Românească și alta comandată de mitropolitul Ghenadie, pentru Transilvania. Pe *Pravila mică* este menționat pentru prima dată la noi prețul de carte: „21 costande de argint". Ilustrațiile xilogravate ale cărților tipărite la Govora seamănă cu xilogravurile cărților tipărite la Lwow. Tehnicieni tipografi erau Stefan din Ohrida și Preda.

Literă inițială din „Cazania lui Varlaam"

În 1644, tipografia de la Govora se mută la Tîrgoviște (1644—1652), unde reînvie vechea activitate. Meșterii români sînt: Stănilă Sima din Ocnele Mari și Radu al Stoicăi — ajutați și de meșteri sîrbi și ruteni. Tipografia era un privilegiu feudal al Domniei și al Bisericii — de aceea se numea „domnească". Ea a fost instalată întîi la mănăstirea Dealu, apoi s-a mutat în incinta mitropoliei, în oraș. Îndreptările spirituale le dădeau Udriște Năsturel (1597—1659) și sora lui, Elena (1598—1653). Udriște, deși construise un „palat fără egal în lume" (cum îl numește un călător străin) la moșia sa din Hierăști (reconstituit în zilele noastre în forma lui măreață), locuia totuși la Tîrgoviște. Două cărți se datorează acestui mare umanist român: cartea care se cheamă *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc* (mănăstirea Dealu, 1645) alcătuită de mitropolitul Varlaam al Moldovei din îndemnul lui Udriște, și *Cartea despre Imitarea lui Christos*

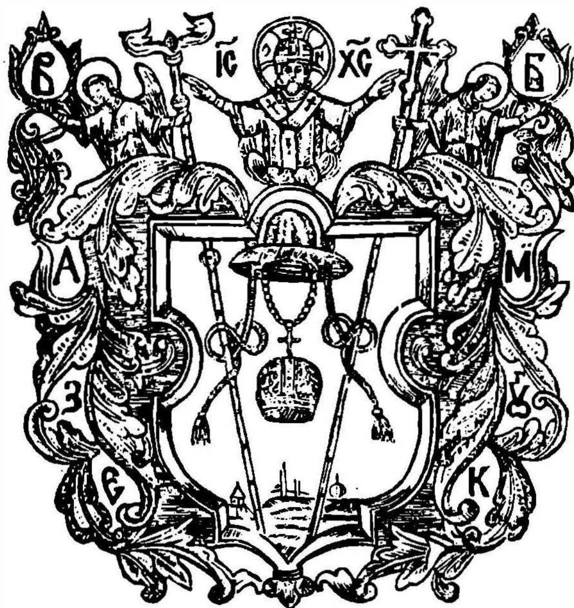
„Îndreptarea legii", Tîrgoviște, 1652. Pagină de titlu

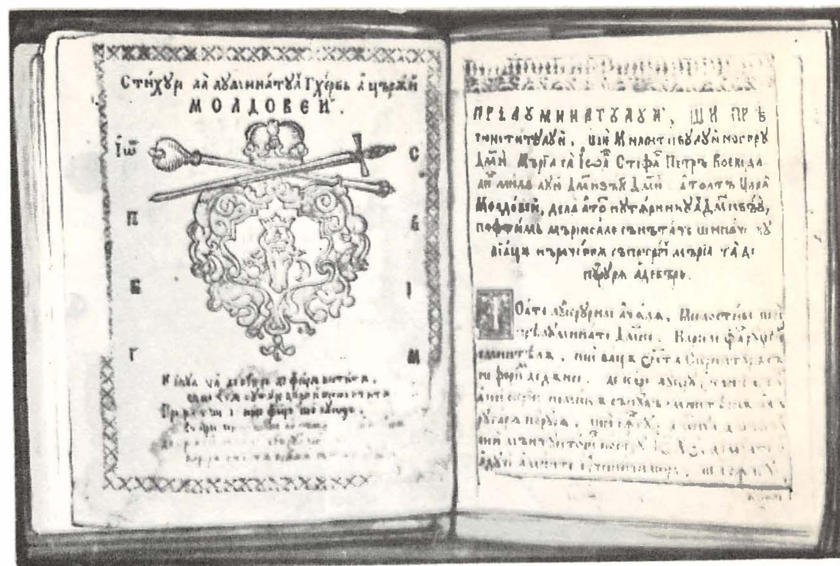
Inițială ornată din „Îndreptarea legii"

(mănăstirea Dealu, 1647), tradusă din limba latină în slavonește. Îmbogățit cu un orizont literar universal, Udriște socotește cartea „o mică floare de aur (care merită) să fie înfățișată lumii în limba slavonă, așa cum a fost tradusă în alte limbi orientale și occidentale".

În tipografia mitropoliei din Tîrgoviște apare, în anul 1652, *Îndreptarea legii*, prima carte juridică: în fond, această pravilă conține legiferarea înăspririi situației iobagilor în relațiile lor cu marii feudali. Pravila mai cuprinde noțiuni de drept canonic și numeroase fapte culturale, informații despre alfabetul slav, definiția gramaticii, nomenclatura dregătorilor și atribuțiile lor, precum și un tratat de epistolografie, un fel de manual cu modele de corespondență protocolară între aristocrația ierarhică clericală și cea laică. Nu lipsesc din *Îndreptarea legii* nici articole care combat unele superstiții (de exemplu credința în strigoi, vîrcolaci ș.a.). În carte mai sînt consemnate și diverse stări și obiceiuri specifice feudale. Astfel, se spune că „preotul va vrăciui, va tăia vinele", ceea ce ne arată că preotul îndeplinea pe atunci și sarcinile medicului.

La Alba Iulia se desfășoară o activitate editorial-tipografică restrînsă ca număr de cărți, dar însemnată ca orientare literară (1640—1656). Cea mai însemnată din cărțile tipărite acolo este, cum vom vedea, *Noul Testament* (1648). Cercetările bibliografice au dovedit că la Alba Iulia a existat și o tipografie de limba ebraică, unde s-a tipărit *Gramatica limbii ebraice* de Henric Alstedius (1635). De asemenea, s-au mai tipărit aici diplome date de principii Transilvaniei preoților români. Este un fenomen rar ca tipografia feudală să tipărească lucrări cu caracter administrativ; aceste diplome aveau forma unor foi volante.

„Cheia Înțelesului", București, 1678
Stema mitropoliților Țării Românești

Începutul dedicației lui Dosoftei către Ștefan Petriceicu voievod.
„Psaltirea în versuri", Uniev, 1673

După moartea învățatului mitropolit Dionisie (1672), un cleric patriot, pe nume Varlaam, fiu de țăran, este ales mitropolit. Sediul mitropoliei Țării Românești se mută de la Tîrgoviște la București. Domnitorul Constantin Basarab (1654—1658) tocmai zidise „o mănăstire mare în vîrful unei movile din București". În complexul de clădiri al mitropoliei se instalează, din inițiativa lui Varlaam, în 1678, tipografia nouă și se tipărește în traducere română cartea *Cheia înțelesului* (1678), o antologie de oratorie religioasă (predici) de factură rusă-ucraineană. Într-o altă carte, *Liturghia*, 1680, este mai viu exprimată, în predoslovie, ideea unității poporului român: „Între români, ce zicem, cuprinde și pre moldoveni, că tot dintr-o fîntînă cură".

La București s-a tipărit, în 1688, *Biblia românească*, model de execuție tipografică și de exegeză textologică savantă. Tipografia de la București a avut, începînd cu anul 1690, o secție pentru imprimarea cărților grecești, care pînă atunci se tipăreau numai la Veneția, Paris și Iași.

Din anul 1646 și pînă la 1679, în Moldova nu mai există tipar. Cînd mitropolitul Dosoftei al Moldovei, cunoscut și ca scriitor și versificator de talent, a vrut să-și imprime două din operele sale, s-a adresat unor tipografii străine, din Uniev (Polonia),unde a tipărit *Psaltirea în versuri*, 1673 și *Acatistul Precistii*, 1673 . Abia după 34 de ani de la încetarea activității tipografice ieșene, Dosoftei reia șirul tipăriturilor românești la Iași, dintre care semnalăm apariția narațiunilor hagiografice *Viața și petriaceria svinților* (1682—1686, 4 volume; prima carte românească în serie de volume) și o cronică rimată despre domnii Moldovei (în două ediții, 1681 și 1683), atașată la două cărți bisericești. Ca aspect grafic, tipăriturile lui Dosoftei introduc un corp de litere mici, gravuri de compoziție tipografică simplă, sobră; rînduirea zațului în pagină este corectă, aerisită, cu spații largi între rînduri.

Dar orașul Iași, prin tipografia de la mănăstirea Cetățuia, devine vestit în Orientul Apropiat prin cărțile de polemică religioasă tipărite în limba greacă. Tipograf a fost Mitrofan, ridicat mai tîrziu la rang de episcop al Buzăului, unde a înființat o tipografie (1691—1703).

Un document al unității limbii literare românești

Tipărit de mitropolitul Transilvaniei, Simion Ștefan, *Noul Testament* (1648) a avut un dublu mesaj. Unul din ele venea din partea autorităților maghiare care guvernau atunci Transilvania. Acestea încercau o desnaționalizare a românilor, vrînd a-i cîștiga de partea ideilor religioase calvine, prin cărți tipărite în limba română. Al doilea venea din partea românilor, populația băștinașă majoritară în Transilvania, care au transformat scopul urmărit de maghiari într-o binefăcătoare acțiune națională și patriotică de afirmare a limbii române literare, unitare pe tot teritoriul locuit de români, acela al vechii Dacii. Din confruntarea celor două mesaje care reprezentau interese deosebite a ieșit *Noul Testament* (1648), un monument prețios cu consecințe multiple asupra limbii române și asupra mișcării culturale naționale din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Puterea otomană își întindea stăpînirea tot mai mult în nordul Dunării. În anul 1541, turcii ocupă Buda și astfel suzeranitatea turcească se instaurează și în Ungaria, făcînd din Transilvania un principat autonom, condus de guvernatori (principi) maghiari. Doi dintre principi — Bethlen Gábor și Gheorghe Rákóczi I au sprijinit dezvoltarea

culturii în Transilvania, în contextul favorizării unor reforme religioase, mai libere și mai independente, cum era Reforma (protestantismul), adaptată apoi la forma calvinismului (1564). Bethlen declara că vrea să creeze la Alba Iulia un „colegiu", un centru cultural care să fie un fel de „Heidelberg al Răsăritului" (mai 1622). Instrucțiunile date de el asigurau chiar „dreptul liber de școlarizare al fiilor iobagilor", orientați spre studiul disciplinelor științifice (fizica, chimia, matematica), pentru predarea cărora a adus învățați străini. La Aiud a înființat o bibliotecă „Biblioteca Bethlen" (1625). După moartea lui Bethlen (1629), Gheorghe Rákóczi îi continuă politica. Între măsurile luate de principe a fost și tipărirea cărților în limba română, atît în literele străbune, latine (*Catehism calvinesc*, Alba Iulia, 1647), cît și în literele chirilice (*Noul Testament*, 1648, și *Psaltirea*, 1651). Rákóczi colabora cu șeful bisericii ortodoxe din Transilvania, mitropolitul Iorest. Între condițiile puse de Iorest, pentru alegerea sa ca mitropolit, era și angajamentul ca el să înființeze o școală la Alba Iulia cu doi-trei dascăli de limba română, latină și greacă. După Iorest, în scaunul mitropoliei urmează Simion Ștefan, care își ia alt angajament, tot atît de folositor pentru ridicarea culturală a românilor: înființarea tipografiei cu litere chirilice. Tipografia exista la Alba Iulia, încă din 1641; tipograful Dobre, trimis ajutor din Țara Românească, tipărise o *Cazanie*. Granițe între Transilvania și Țara Românească n-au existat niciodată în ceea ce privește circulația bunurilor și operelor de cultură. Simion Ștefan cere Țării Românești și de la Brașov litere, instrumente de tipografie, meșteri tipografi, cere chiar și o traducere din slavă în română a *Noului Testament*, pe care o începuse un alt cărturar, Silvestru, după puterile lui. La Alba Iulia exista un grup de savanți filologi care au revizuit și au terminat traducerea lui Silvestru, care se făcuse pe baza originalului slavon. Grupul nou de traducători ia în plus în considerație și originalele în limbile greacă și latină. Volumul are pînă azi, după peste 300 de ani, o înfățișare grafică remarcabilă. Format in folio, solemn, cu 6 foi liminare (la începutul cărții) nenumerotate, urmate de 330 foi numerotate, firește, în chirilică. Toate acestea sînt grupate în caiete (azi le zicem coli) de cîte 6 foi fiecare. Caietele, ca și colile de astăzi, sînt numerotate pe prima și ultima pagină. Litera este măruntă, dar elegant tăiată

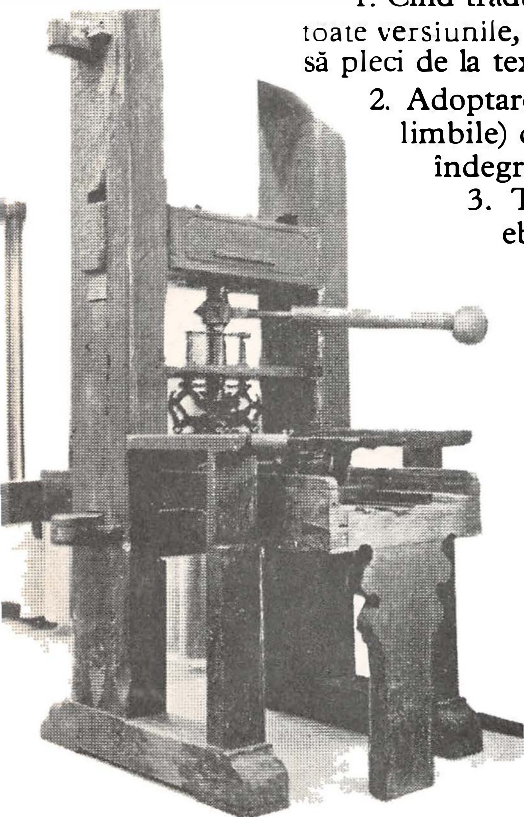

НОѸЛЬ
ТЕСТАМЕНТЪ
сау,

„Noul Testament", Bălgrad (Alba Iulia), 1648

în poansoane. Rîndurile, cîte 34 pe pagină, sînt la distanțe egale. Ornamentația se rezumă la litere majuscule înflorate. Pagina este încadrată în linii drepte, despărțind trei spații: unul mare, care cuprinde textul, al doilea, cel mai mic, care cuprinde numerotarea versetelor în ordinea tradițională (pînă azi, aceeași, pe scară internațională); al treilea, larg, în care sînt tipărite glosele marginale. Cerneala neagră și roșie (în titluri) este de calitate superioară: nici o întinare, totul este curat și elegant. Există două xilogravuri: una reprezintă stema „craiului" Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi, alta, un frontispiciu floral, sobru, la începutul textului. Titlurile pe fiecare pagină, sus, între patru linii drepte, sînt tipărite între două desene grațioase, de fiecare parte.

Volumul a atras atenția cercetătorilor pentru mai multe motive; cel mai de seamă fiind cuprinsul predosloviei a doua, cea nesemnată, dar atribuită lui Simion Ștefan. Cercetătorul Gabriel Țepelea o consideră, pe bună dreptate, aparținînd predosloviei grupului de traducători, oameni învățați în problemele de textologie. În această predoslovie sînt cuprinse, în ordine numerotată, următoarele idei înaintate, valabile pînă azi din punct de vedere științific:

1. Cînd traduci o astfel de carte, cum este *Biblia*, trebuie să compari toate versiunile, ceea ce au făcut și traducătorii de la Alba Iulia. Trebuie să pleci de la textul autentic.
2. Adoptarea unei tehnoredactări internaționale (folosită în toate limbile) de a numerota versetele „pentru că-i foarte lesne a găsi îndegrabă ce va vrea să caute".
3. Traducătorii au lăsat în formele originale grecești și ebraice noțiunile pentru care limba română nu avea forme corespunzătoare: *synagoga, poblican, gangrena*, nume de pietre scumpe, veșminte și nume de „lemne" (copaci). Deci, neologisme pentru acea vreme.
4. Traducătorii vor întrebuința o limbă unitară înțeleasă pe întregul teritoriu unde locuiesc români („cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni carii îmblă în toate părțile"). Cu alte cuvinte, este formulată ideea unității limbii literare, a limbii scrise.
5. Orice critică poate fi obiectivă și constructivă numai dacă cititorii vor socoti „izvoarele" de pe care s-a tradus.
6. Într-un epilog traducătorii revin pentru a treia oară asupra metodei textologice, cea mai bună fiind aceea de a compara „izvoadele".

Presă tipografică din secolul al XVII-lea. Muzeul de istorie din Cluj-Napoca

Stema lui Gheorghe Rákóczy

Cercetătorul Gabriel Țepelea, care a analizat cele 23 de predoslovii interioare ale *Noului Testament* (fuseseră semnalate numai cele două, de la începutul cărții), precum și numeroasele glose marginale ale traducătorilor, în care aceștia explică pe înțelesul tuturor cititorilor grecismele, latinismele, slavonismele, cuvintele ebraice și maghiare, arhaismele, sinonimele și expresiile tipice, a evidențiat valoarea lor literară și științifică. În aceste glose marginale găsim explicații interesante asupra fondului lexical al limbii române vechi.

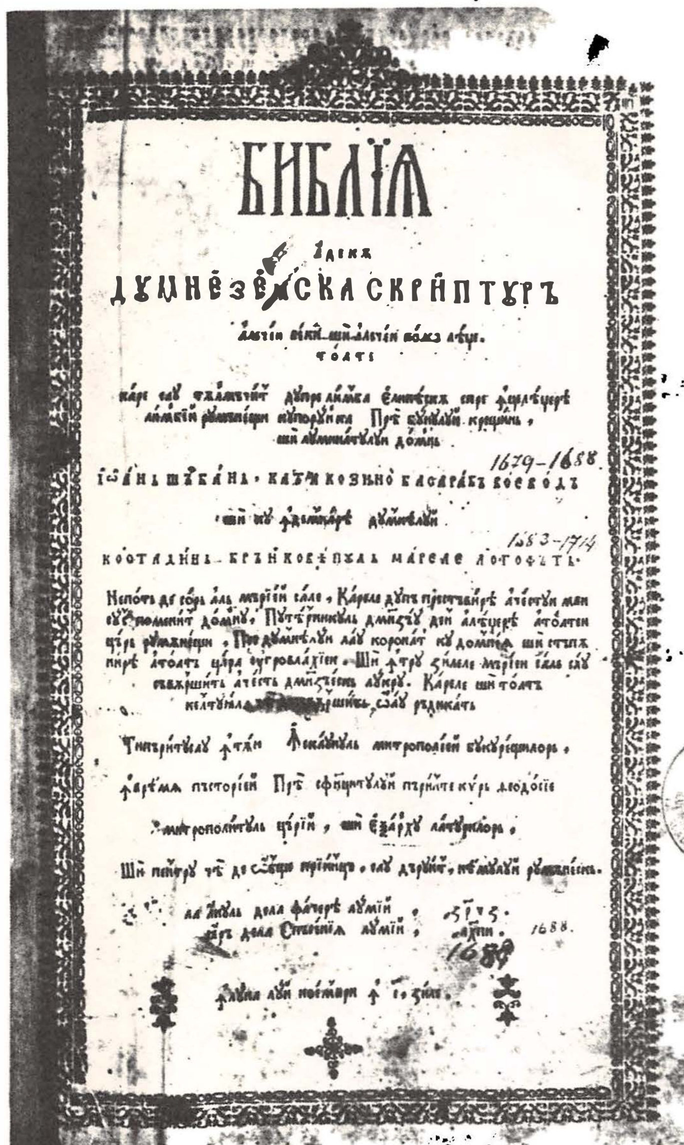

Un monument al artei tiparului românesc

În patrimoniul culturii noastre, cartea, gîndirea și simțirea materializate în pagini tipărite au jucat un rol stimulator și mereu înnoitor. Sînt numeroase exemplele care se pot da în acest sens.

Dintre monumentele literare vechi, *Cazania* lui Varlaam (Iași, 1643), a avut cea mai mare circulație în lumea cititorilor și, după ea, *Biblia de la București*, numită și „Biblia lui Șerban Cantacuzino". Aceasta este un monument literar, de limbă, dar în același timp și un act editorial fără egal, raportat chiar la tehnica tipografică modernă. De format in folio mare, cu textul cules pe două coloane, cu litere mici chirilice, cu cerneală de două culori (neagră și roșie), avînd 938 de pagini de hîrtie densă, cu o tehnică redacțională care face cinste lui Mitrofan, șeful atelierului tipografic respectiv, tipărirea ei s-a început la 5 noiembrie 1687. Cu un al doilea tiraj, terminat și el la 10 noiembrie 1688 (inclusiv legatul ei în scoarțe de carton gros) — imprimarea acestei cărți constituie o performanță a artei tipografice românești de acum trei veacuri.

Un titlu bogat, pe o pagină întreagă încadrată în chenar floral, ca rîndurile dintr-o cronică, arată că s-a tradus „dupre limba elinească

Pagină de titlu din „Biblia de la București“, 1688

Pagină cu inițiale ornate

spre înțelegerea limbii românești“ din porunca domnitorului Șerban Cantacuzino, dar spre sfîrșitul zilelor sale, murind la 29 octombrie 1688, înainte să-și vadă cartea tipărită. Tipărirea „s-au săvîrșit“ — continuă — „cu îndemnarea dumnealui Costandin Brâncoveanul, marele logofăt, nepot de soră al .măriei sale, carele după pristăvirea acestui mai sus pomenit domnu (...) den alegerea a toatei Țării Românești pre dumnealui l-au coronat cu domniia și stăpînirea a toată țara Ungrovlahiei“. Ca de obicei, pe verso foii de titlu, într-un mare medalion oval, artistic înflorat, se află stema țării (corbul cu crucea în cioc), în mijlocul figurii unui „gripsor“ uriaș (vultur mare, imperial) cu două capete, care ține în ghearele lui spada și buzduganul (stema familiei Cantacuzino). Coroana imperială domină întreaga imagine, care evocă tăria, puterea și izbînda domniei lui Șerban Cantacuzino asupra dușmanilor „văzuți și nevăzuți“, cum grăiesc însăși versurile elogioase închinate stemei.

Urmează două prefețe, prima semnată de domnitorul Șerban Cantacuzino (1678—1688), a doua de Dosithei, patriarhul Ierusalimului. Desigur, în vîltoarea războiului care începea între turci și austrieci

Frontispiciu

(1687), în care au fost implicați și românii, domnitorul nu avea timp să scrie prefața, de aceea se presupune că ea este scrisă de Constantin Cantacuzino stolnicul, fratele domnitorului, umanistul care învățase la Academia din Constantinopol și la cea din Padova. Cultul arătat pentru vechea cultură elină, îndrumarea metodico-științifică despre obligația ca tălmăcitorii să confrunte traducerea românească și cu Biblia latină și cu cea slavonă, toate trei scoase „den limba elinească" (*Biblia* grecească tipărită la Veneția în 1687) – toate aceste exigențe filologice exprimate în prefață sînt idei pe care le găsim și în preocupările literare și științifice ale Stolnicului. Autorul prefeței stabilește paternitatea traducerii la modul general: „ai noștri oameni ai locului", „alte izvoade vechi", tălmăcitori care au întîmpinat mari greutăți „pentru (= din cauza) strîmtoarea (puțin dezvoltată pentru exprimări scrise n.n.) limbii românești", dar toate au fost învinse. O singură nominalizare face autorul prefeței, amintind pe alesul „dentru locali" Ghermano Nisis. Cam în jurul anului 1682, au început pregătirile strîngerii materialelor necesare (ediții străine, discuțiile pentru revizuirea vechilor traduceri parțiale) și alegerea colaboratorilor „pedepsiți (= învățați) întru a noastră limbă, ca și de limba elinească".

La sfîrșitul cărții, ca „deslușindu-se pre limba românească", sînt amintiți și alți doi eleniști români: frații Radu (cronicarul) și Șerban Greceanu. Între edițiile străine folosite trebuie semnalate cele șase volume din „Biblia sacra polyglotta" — tipărite la Londra (1653—1657) de orientalistul Walton Brian. Pe această ediție au lucrat traducătorii folosind și dicționarul filologului englez Edmund Castell — „Lexicon heptaglotton" (Londra, 1686). Au folosit și traduceri românești anterioare. Cu privire la identificarea „altor izvoade vechi", discuțiile se duc pînă azi. S-a arătat (Dan Simonescu și Virgil Cândea)

Însemnare manuscrisă cu pecetea lui Constantin Brîncoveanu, din 1691

că un manuscris aflat în prezent în Biblioteca Academiei (ms. 4389) nu este altceva decît copia traducerii *Vechiului Testament* făcută de Nicolae Milescu, începută la Constantinopol în 1662 și terminată la Stettin (lîngă Marea Baltică), în 1668. Nu este exclus ca manuscrisul să fi ajuns de la Stettin în mîna mitropolitului Moldovei, Dosoftei (1624—1693), care l-a citit cu atenție și l-a „îndreptat". Poate „revizuirea" lui Dosoftei să se fi făcut chiar pe originalul lui Milescu, azi pierdut. Această revizuire a fost dovedită, pe baza comparației de texte, de filologul ieșean N. A. Ursu.

Portretul domnitorului Constantin Brîncoveanu, gravură din lucrarea „Marele dicționar al limbii grecești", Veneția, 1712

În ceea ce privește cărțile *Noului Testament,* din *Biblia* de la București, ele au intrat aici sub formă revizuită, din tipăritura lui Simion Ștefan, de la Alba Iulia (1648).

Constantin Brîncoveanu, abia pus în domnie (29 octombrie 1688) a cheltuit ca să se termine tipărirea Bibliei pe care apoi „o au rădicat (și)... pentru cea de obște priință, s-au dăruit neamului românesc". Nu numai „neamului românesc", dar, cu dedicații, autografe, frumos și cald stilizate, generosul domnitor a dăruit exemplare spătarului Mihai Cantacuzino (exemplar aflat azi la Biblioteca Centrală Universitară — București), și chiar mitropolitului Dosoftei al Moldovei, despre a cărui revizuire, desigur, domnitorul avea cunoștință (exemplar la mănăstirea Putna). Editorii au anexat cărții și o *errata,* prima consemnată în istoria tiparului românesc, cu scopul de a realiza pe deplin exigențele unei versiuni cît mai corecte.

Biblia de la București s-a epuizat probabil repede, fiind trimisă la toate mănăstirile din țară, precum și la alte biserici. Zațul însă s-a păstrat și a urmat al doilea tiraj (terminat și el într-o lună), ediție tip *Septuaginta,* avînd pe ultima pagină a cărții 16 rînduri în plus, care precizează că „izvodul" elinesc după care s-a tradus a fost tipărit la Frankfurt („Franco Fortu").

Pentru limba română literară *Biblia* din 1688 are o importanță deosebită prin unitatea lingvistică rezultată din prelucrarea celor trei graiuri românești (cel moldovenesc în traducerea Milescu-Dosoftei, cel ardelenesc, în *Noul Testament,* al lui Simion Ștefan și cel muntean în intervențiile fraților Greceni) și controlul ce-l va fi făcut stolnicul Constantin Cantacuzino.

Cartea și tiparul în secolul al XVIII-lea

Secolul al XVIII-lea îmbogățește cultura tipografică (îndeosebi în Transilvania) cu noi genuri de tipărituri, cele mai multe cu caracter practic, cum sînt: calendare, cărți populare, manuale școlare (abecedare, aritmetici, cărți morale), îndrumare practice.

Se face tot mai simțită nevoia comerțului de carte. Sibiul și Brașovul au fost centre de cultură care au păstrat cele mai strînse legături cu țările române de dincoace de Carpați, în ceea ce privește tipărirea și difuzarea cărții românești pe cale comercială. Librăriile se numeau atunci *vivliopole* (de la cuvîntul grecesc bibliopola). Asemenea librării erau cele ale lui Martin Hochmeister din Sibiu, pentru comenzi de cărți românești și cea a Colegiului reformat din Cluj, pentru comenzi de cărți în limbi străine. Granițele politice vremelnice dintre cele trei țări române nu au constituit niciodată obstacole pentru propagarea ideilor naționale și culturale și nu au putut împiedica circulația cărții și integritatea climatului cultural unic în esența sa. Cărțile care se tipăreau la Rîmnic, spre exemplu, erau difuzate la Sibiu pînă în anul 1735 printr-o librărie aflată sub supravegherea negustorului Dimitrie Moldovan. Trebuie semnalate și tendințele de reorganizare ale activității

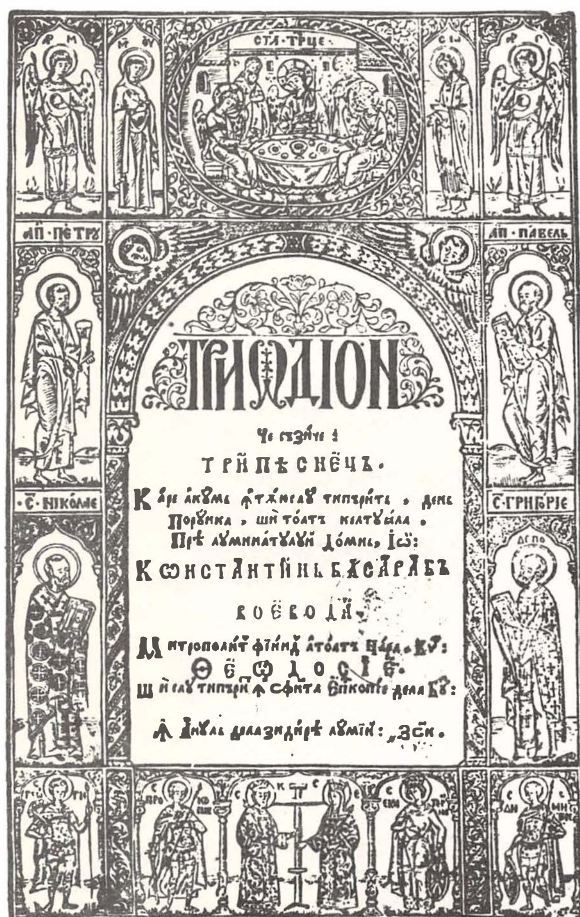

Stema Țării Românești („Pravoslavnica mărturisire", traducere de Radu Greceanu, Buzău, 1691)

tipografice. Între 1740 și 1750, muncitorii tipografi primesc un regulament, „Tocmeala" tipografilor (27 martie 1747) — de funcționare, care le stabilea normele de muncă pe specialități tehnice, plata în bani și în natură. Astfel, zețarul primea 2 taleri pe lună, drugarul (care mînuia presa-teascul) — 2 taleri și jumătate, iar pilcarul (care aplica cerneala pe paginile culese) — 2 taleri. Mai primeau făină, sare, untdelemn, vin („2 oca pe zi pentru muncitorii vîrstnici, o oca pentru feciori"), lemne.

Activitatea tipografică desfășurată în secolul al XVII-lea se lărgește acum în secolul al XVIII-lea prin înființarea altor trei mari tipografii, la Buzău, Rîmnicu-Vîlcea și Rădăuți.

Tipografia episcopiei Buzăului s-a realizat cu cheltuiala domnitorului Constantin Brîncoveanu; însă „pren mîinile" lui Mitrofan, cunoscutul cărturar și tipograf care lucrase la Iași, ca ucenic al lui Dosoftei. Numit episcop al Buzăului, Mitrofan a încurajat tipărirea cărților slavo-române. Prima carte tipărită a fost *Pravoslavnica mărturisire*

ТРИѠДІОН

Foaie de titlu „Triodul de la Buzău..." 1700

Versurile la stema țării („Triodul de la Buzău")

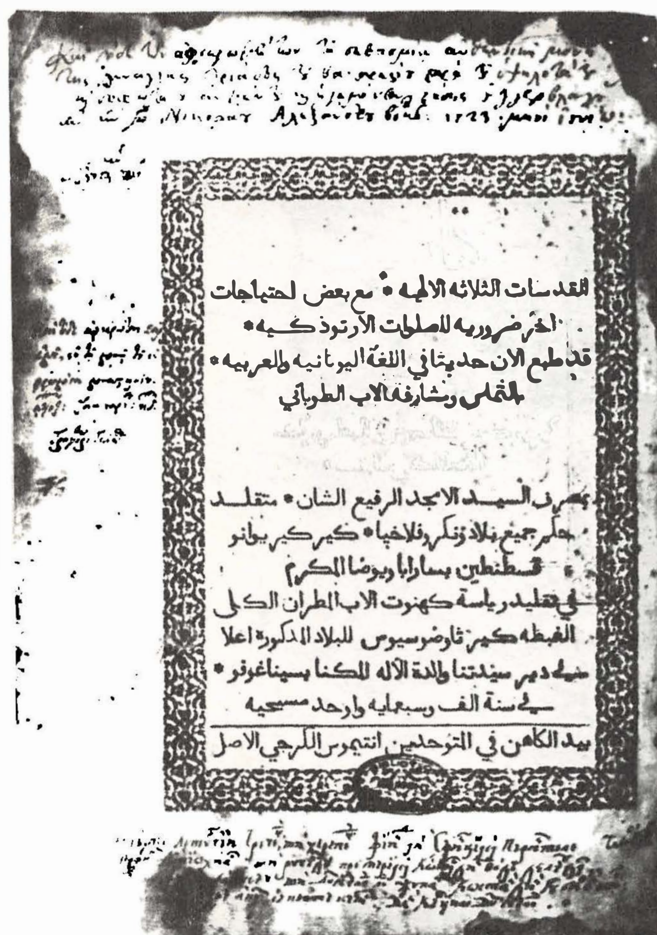
Inițiale ornate din „Triodul de la Buzău“

(1691), opera lui Petru Movilă, în traducerea aleasă, din limba greacă, a lui Radu Greceanu, talentatul cronicar oficial de la curtea lui Constantin Brîncoveanu. Seria lucrărilor în mai multe volume, începută cu cele 4 tomuri din *Viața (...)* (Iași, 1682—1686) ale lui Dosoftei, o continuă acum la Buzău și Mitrofan cu cele 12 volume de *Minee* (1698). Numele cărții, din limba greacă (mineos), explică și conținutul: cuprinde slujbele zilnice închinate diferiților sfinți sărbătoriți în luna respectivă. După sfîrșitul slujbei, care este în limba slavă, urmează în limba română viața pe scurt (sinaxar) a sfîntului. Colecția începe cu *Mineiul* pe septembrie și se termină cu cel pe luna august.

Mitrofan a tipărit principalele cărți de cult, cele mai multe în ediții slavo-române, susținînd astfel orientarea spre biruința deplină a limbii poporului în biserică. Cărțile lui Mitrofan arată prin litera frumoasă folosită și prin ilustrații (xilogravuri) un înalt nivel al realizării tipografice. Impresionează în acest sens *Triodul de la Buzău* (1700), o carte de format mare (in folio), cu textul tipărit pe două coloane, cu numeroase viniete și xilogravuri expresive, ce dovedesc rafinament și gust artistic.

Frontispiciu din „Evanghelia greco-română“ 1693

القدسات الثلاثه الالهيه • مع بعض احتياجات
اخر ضروريه للصلوات الارتوذكسيه •
قد طبع الان حديثا في اللغة اليونانيه والعربيه •
بالتمامل ونشارفة الاب الطوباني

بمصرف السيد الامجد الرفيع الشان • متقلد
حكم جميع بلاد ونكرو فلاخيا • كير كير يوانو
قسطنطين بساراب ويوضا المكرم
في تقليد رياسة كهنوت الاب المطران الكلي
الغبطه كير ثاوضوسيوس للبلاد المذكورة اعلا
في دير سيدتنا والدة الاله المكنا بسيناغوفو •
في سنة الف وسبعمايه وواحد مسيحيه

بيد الكاهن في المتوحدين انتيموس الكرجي الاصل

„Liturghier greco-arab“, Snagov, 1701

Ospitalitatea și bogăția domnitorului Constantin Brîncoveanu, largul său îndemn spre o activitate culturală cît mai bogată, atrăsese în jurul lui o pleiadă de cărturari și dascăli, care au contribuit la înflorirea tiparului în această perioadă. Alături de Mitrofan se înscrie un alt mare tipograf al domnitorului Constantin Brîncoveanu. Acesta este Antim Ivireanul, animatorul tiparnițelor de la București și Snagov. *Evanghelia greco-română*, București, 1693, cu text bilingv imprimat pe două coloane, în două culori, negru și roșu, frumos paginat, cu inițiale ornate, frontispicii și gravuri simple atestă orientarea spre reliefarea sobră, dar elegantă a textului. Pe această linie se înscriu și alte tipărituri în limbile greacă, română, (*Floarea darurilor*, Snagov, 1700) și arabă (*Liturghierul greco-arab*, Snagov, 1701, *Ciaslovul greco-arab*, București, 1702 și chiar *Psaltirea arabă* imprimată la Alep în Siria, cu material tipografic din Țara Românească) ale lui Antim Ivireanul. „Planul editorial“ urmărit și realizat de el, prin cărți „de suflet folositoare“ se integrează politicii culturale a domnitorului Constantin Brîncoveanu, care avea ca scop unirea popoarelor aflate sub stăpînirea turcească în lupta pentru eliberarea lor.

Lui Mitrofan (mort în 1703) i-a urmat episcopul Damaschin, care și-a început activitatea tot ca muncitor tipograf. Acesta a procurat mai întîi hîrtia necesară tipăririi a „vreo 25 de cărți“ (titluri, opere). Totuși, din vremea lui ne-a rămas tipărită doar o singură carte, *Apostolul*, 1704. Un bun tipograf al Buzăului a fost și Stoica Iacovici, care a reparat tipografia și a tipărit între anii 1705—1749 mai multe cărți. Cărțile tipărite la Buzău au xilogravuri de Ursu Zugravul și de Sandu Irimie Simion, care a lucrat și la tipografia din Rădăuți.

Tipografia episcopiei Buzăului are o activitate tot mai redusă în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea: în 1767—1768 apar *Psaltirea*, *Catavasierul* și *Liturghierul*. După acestea, tipografia își reia activitatea abia în 1832.

Domnitorul Țării Românești — Mihai Racoviță, emite, la 10 Decembrie 1741, un document care instituie un control (un fel de cenzură) al conținutului cărților. Episcopii trebuiau să verifice toate cărțile publicate în tipografia respectivă, de asemenea mitropoliții, pentru ca „de acum înainte să nu se mai tipărească nici o carte bisericească fără de știrea... arhiereului locului“. Documentul mai obligă autoritatea bisericească să urmărească orice „sculă sau slove sau verice dichis“ care au aparținut odată tipografiei mitropoliei „și să le adune iar la urma lor“.

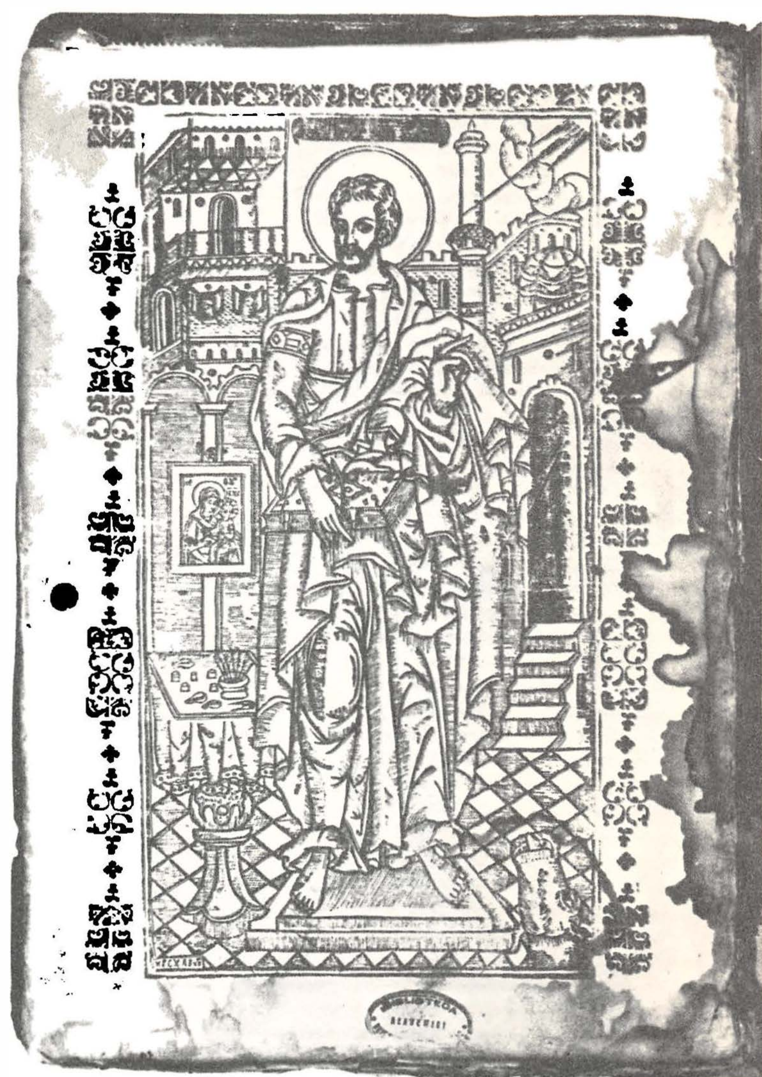
Această măsură avea în vedere să înlesnească urmărirea producției tipografice, dar hrisovul lui Racoviță a avut și un alt efect: activitatea editorială a scăzut considerabil după 1741.

Dintre tipografiile episcopale, tipografia de la Rîmnic a atins cea mai lungă, rodnică și continuă activitate editorială, de la 1705 la 1825. Întemeietorul ei a fost Antim Ivireanul, în anul 1705.

Lucrînd din plin, tiparnița se uza și trebuia reparată. Astfel, tipograful de la Buzău, Damaschin, ajuns episcop, în prima sa carte tipărită, *Ceaslovul*, 1724, scrie că a cheltuit personal „la facerea tipografiei de nou". În 1736, s-au turnat litere noi de către Mihai Atanasievici, vestit tipograf (1742—1751). El a lucrat aici cu trei frați tipografi, doi copii ai lui și trei nepoți-tipografi. Familia aceasta, numită Popovici (după primul din familie, Atanasie Popovici), a transmis astfel din tată în fiu pasiunea și meșteșugul tipografic pînă la începutul secolului al XIX-lea.

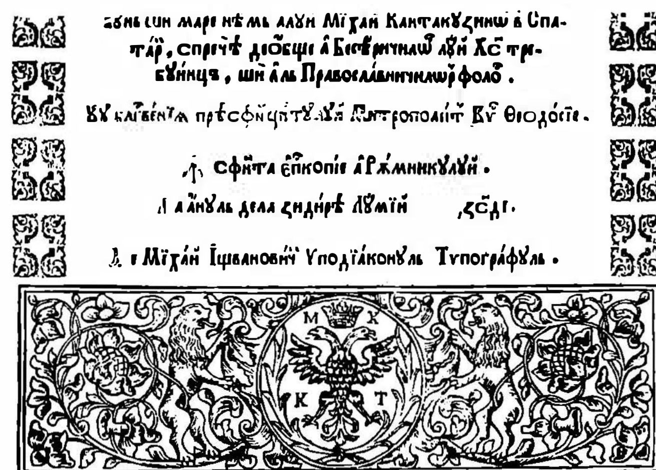
Cărțile tipărite la Rîmnic au desăvîrșit acțiunea de înlocuire a limbii slave, folosită în biserică de veacuri, cu limba română. Această înlocuire era legată nu numai de textul citit, dar mai ales de textul și ritualul cîntat psaltic. Se cerea o atentă și justă distribuție tehno-redacțională a textului în pagină, care nu putea fi realizată decît de clerici experimentați. Așa se explică prezența clericilor și monahilor ca muncitori și tehnicieni tipografi. Tipografii „rîmniceni" — cum își ziceau ei înșiși — au fost cei mai buni tehnicieni și de aceea erau mult solicitați în diferite alte centre din Țara Românească și Moldova, dar și în tipografiile Transilvaniei.

Printre tipografii rîmniceni mai activi și mai talentați au fost Lavrentie „diortositor" (corector, maestru șef) la 21 de mari tipări-

Gravură de Ursu Zugravul („Apostol", Buzău, 1704)

Stema spătarului Mihai Cantacuzino („Octoih", Rîmnic, 1706)

turi, între 1737—1759. Altul a fost Rafail de la Hurez, numit în mirenie „Radu Copilul". Acesta a lucrat între 1763—1764 și 1776—1780, reușind să publice numai în 4 ani, ajutat de episcopii Chesarie și Filaret, colecția mare a celor 12 *Minee* (1776—1780). *Mineele* lunilor octombrie, noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie și martie au fost traduse din grecește de episcopul Chesarie (mort 1779). *Mineele* lunilor aprilie-septembrie le-a tradus urmașul său, episcopul Filaret. Chesarie a fost un cercetător pasionat în domeniul istoriei, arătînd o deschidere remarcabilă a orizontului cultural, definitorie și pentru alți cărturari ai vremii. Predosloviile lui, scrise pentru *Minee* (de exemplu, la cele pe lunile noiembrie, decembrie, ianuarie), cuprind adevărate pagini de cronică referitoare la daci, geți, la „Dicheval pre acele vremi voievod dachilor", la originea romană a românilor, la bizantini și legăturile noastre culturale cu Bizanțul etc. Chesarie știa limba franceză și în scrisori adresate transilvănenilor (la Sibiu, la Casa comercială românească a lui Hagi Pop) cerea să i se procure „carte ce să numește franțozește dictionnaire encyclopédique, adică lexicon". În *Mineiul* pe luna iulie (1780), Filaret celebrează în versuri originea latină a poporului nostru: „Semnele românilor, cele dintru început fericite, / Cu adevărat de la Roma zburînd în Dachia sînt venite".

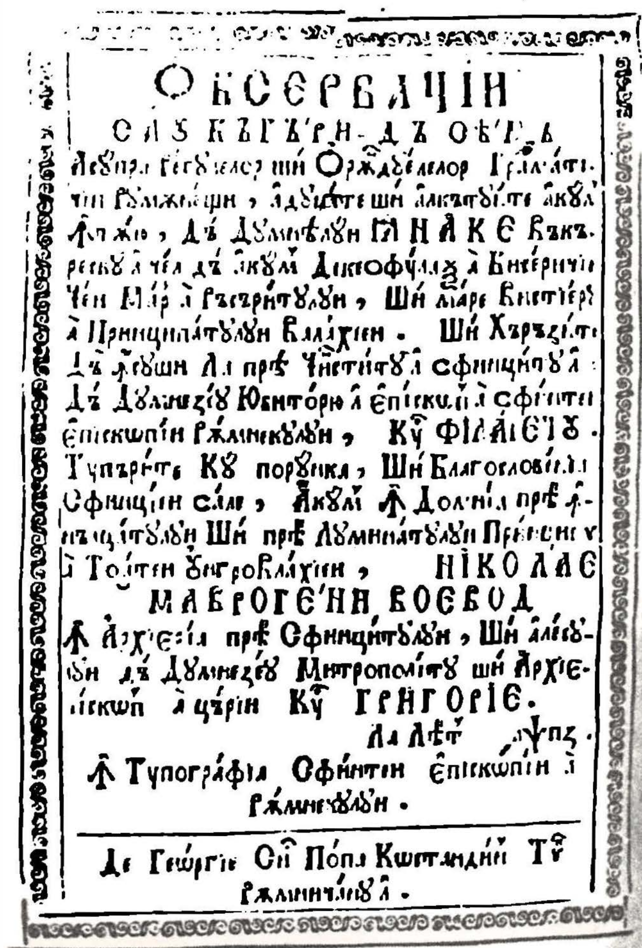

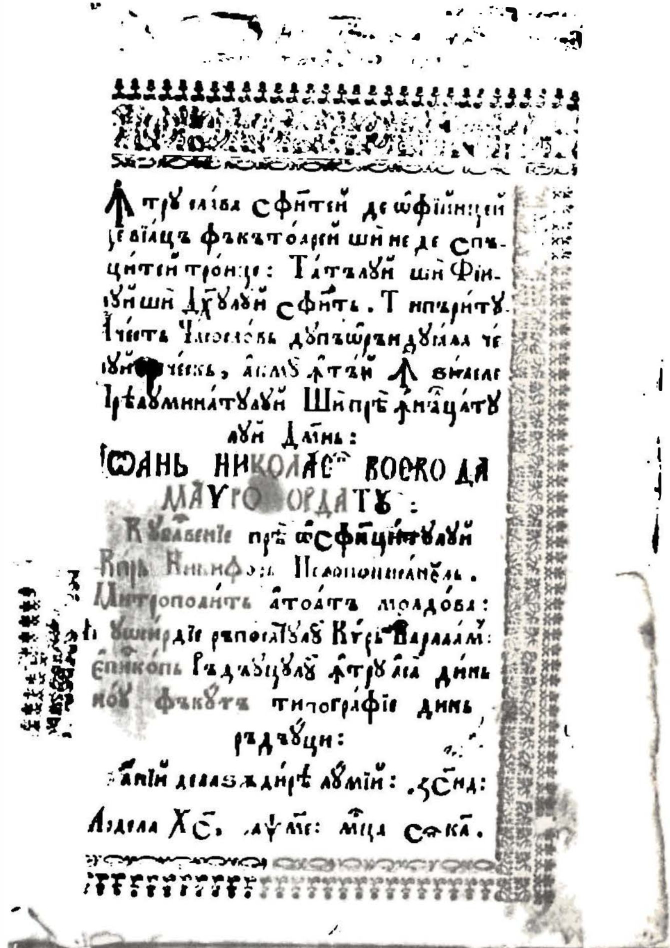
Vinietă de Dimitrie Pandovici („Triod", Rîmnic, 1731)

În timpul stăpînirii austriece în Oltenia (1718—1739), împărăția habsburgică a cerut ca Rîmnicul să tipărească lucrări didactice pentru școlile sîrbești din Banat și pentru cele românești din Oltenia. În felul acesta la Rîmnic s-au tipărit multe cărți didactice pentru învățătura tineretului în școli. De exemplu, *Întîia învățătură pentru tineri* (1726) s-a tipărit în limbile română și slavă „pentru înțelegerea mai ușoară a acestor două limbi". Acest abecedar a fost retipărit în 1727, iar în 1734 numai într-o ediție slavo-sîrbă, trimițîndu-se la școli pentru copiii din Banat. O *Bucoavnă românească* a apărut în 1749 sub titlul *Învățătură pentru învățătura pruncilor*. În 1755 a ieșit de sub tipar o *Gramatică a limbii slavone* „spre folosul tinerilor sîrbi".

Tipografia de la Rîmnicul Vîlcii a servit interesele culturale pe spații geografice largi, tipărind cărți pentru popoarele vecine din sudul Dunării și pentru românii din Transilvania. Cărțile românești ieșite din tipografia de la Rîmnic au avut un rol important în permanența și unitatea raporturilor culturale dintre cele trei țări române. Tot la Rîmnic și-a publicat Ienăchiță Văcărescu gramatica limbii române, prima gramatică tipărită a limbii noastre, care sfîrșește și cu un sumar tratat de poetică și versificație: *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduielilor gramaticii rumânești* (1787).

Tipografia de la Rădăuți a avut o activitate de scurtă durată (între 1744—1746), tipărind numai 5 cărți, toate bisericești. Tipografia se datorește episcopului Varlaam, care a cheltuit cu instalarea ei „intru a sa din nou făcută tipografie", așa cum reiese din titlul *Ceaslovului* de la 1745. Cărțile tipărite amintesc pe muncitorii tipografi respectivi,

„Gramatica românească“ de Iancu Văcărescu, Rîmnic, 1787

„Ceaslovul“ de la Rădăuți, 1745

menționînd și calificarea lor profesională în terminologia vremii: Grigore Stan Brașoveanul, „meșter mare“, era gravor și șeful tipografiei; Iosif, venit de la mănăstirea Neamț și Sandu, venit de la Iași, „tipografi“. Alți 5—6 oameni erau „zățari“ (culegători de litere), „drugari“, cel care aranja hîrtia și mînuia presa (de la cuvîntul german „Drucker“), alții „pilcari“ (care ungeau literele cu „pilcul“, un val de uns cu cerneală), în sfîrșit, „poslușnicul“, adică omul de serviciu la toate, în tipografie.

În cadrul relațiilor culturale interromâne din epocă un loc important îl ocupă cărturarii-tipografi care au desfășurat o vie activitate de tipărire a cărții în centre diferite. Un exemplu este și tipograful transilvănean Grigore Stan Brașoveanul care a lucrat nu numai la Rădăuți, dar și la București și Iași.

În Moldova, ca și în Muntenia, în secolul al XVIII-lea, începe a se face simțită influența culturii franceze. La Iași, în vechea Școală superioară, Academia domnească (1714—1821), se dezvolta învățămîntul gramatical al limbii franceze, după M. Rostant, *Principes géneraux... de la grammaire française* (Paris, 1757). Comerțul de carte prin comenzi în Occident crește, aducîndu-se pentru elevii școlii tratate de filozofie, de retorică, modele de scrisori (epistolare), metafizica raționalistă, logica despre formarea judecăților și silogismelor.

Se mai scriau istorii, cronici. De la Axinte Uricariul, Ioan Conta, Mihai Cantacuzino și Gheorgachi logofătul ne-au rămas în manuscrise

mari lucrări de noi genuri istorice: lucrări genealogice (M. Cantacuzino) și o descriere asupra obiceiurilor folclorice și religioase, alături de descrierea ceremoniilor ce însoțeau instalarea domnilor (Gheorgachi, 1762). Cartea ce se citea la noi în secolul al XVIII-lea se elibera simțitor de sub tutela bisericii. Acum iau ființă biblioteci publice și particulare cu caracter enciclopedic.

Complexitatea evenimentelor politice din epocă contribuie la tipărirea primului ziar pe pămîntul patriei noastre. Ostilitățile dintre trupele rusești, aliate cu cele austriece împotriva turcilor, începuseră încă din august 1787, cînd Poarta Otomană declarase război imperiului țarist. Victoriile armatei ruse conduse de generalul Suvorov (1789) păreau să anunțe încheierea războiului, cînd luptele dintre turci și austrieci încetează la 28 iulie 1790. Ziarul vienez „Wiener Zeitung" prezenta evenimentele în favoarea politicii habsburgilor. În această situație comandamentul rus, ia inițiativa publicării unui ziar în limba franceză, care să prezinte știrile militare și politice de pe poziția propriilor interese. Comandamentul se stabilise la Iași, sub comanda mareșalului Potemkin și aici s-a pregătit redactarea ziarului cu titlul *Courier* (corect ar fi trebuit *Courrier*) *de Moldavie.* Primul număr a apărut la Iași „Iassy", în „18 fevrier" 1790, în tipografia de campanie a comandamentului militar rus. Ziarul apărea săptămînal și se cunosc azi numai 7 numere (ultimul din 1 aprilie), descoperite în Biblioteca V. I. Lenin din Moscova. Pe pagina de titlu a ziarului este imprimată stema Moldovei.

În tipografia din Iași, singura din Moldova secolului al XVIII-lea, ca și în tipografiile Țării Românești și Transilvaniei, cartea religioasă cedează tot mai mult spațiul grafic cărții laice, profane. Astfel, apar hrisoave istorice date de diferiți domni (în 1756 și 1757 de Constantin Racoviță, în 1785 de Alexandru Ioan Mavrocordat sau în 1793 de Mihail Șuțu). Se tipăresc manuale școlare (*Bucoavnă,* 1755; Toader Școleriu, *Lectione,* 1789) și lucrări cu caracter polemic (*Cuvînt contra nicotinei,* 1786, în grecește; *Curioznică arătare din fizionomie,* 1785). Trebuie semnalat și un fenomen caracteristic pentru curentul de idei noi, progresiste, care se afirma prin mijlocirea cărților, fie ele tipărite, fie rămase în manuscrise: chiar în cărțile religioase se introduc texte, fragmente din lucrări cu tematică laică, care nu interesează cultura teologică, nici educația religioasă. Mitropolitul Iacov Stamati tipărește *Evanghelia* de la 1794, căreia îi anexează o cronologie a domnilor Moldovei. Tot în același an apare și traducerea din limba greacă în limba română a romanului *El Criticon,* al scriitorului spaniol Balthasar Gracian, cu titlul *Critil și Andronius.* Un ultim exemplu, deși ele s-ar putea înmulți, este *Octoihul mic* (1786), care include la finele textului principal și sentințele filozofice tipărite de Antim Ivireanul și ucenicul său, Gheorghe Radu, la Tîrgoviște, în anul 1713, în limbile română și greacă, cu titlul — *Pilde filosofești.*

În țările române, după 1750, s-a dezvoltat o cultură „luminată" care recepta, prin traduceri românești și prin cărțile originale respective intrate în bibliotecile timpului, aproape tot ce se scria mai de seamă în alte țări, mai ales în Franța. „Literatura luminilor" (iluminismul) pătrundea tot mai adînc în cultura și literatura română.

Cartea și tiparul în Transilvania secolului al XVIII-lea. O creștere a numărului cărților laice se observă și în Transilvania. Orașele vechi, puternice centre comerciale, au stat în fruntea noii mișcări culturale. Pentru cartea românească, activitatea editorială a Brașovului a înre-

„Calendarul" lui Petcu Șoanu, Brașov, 1733

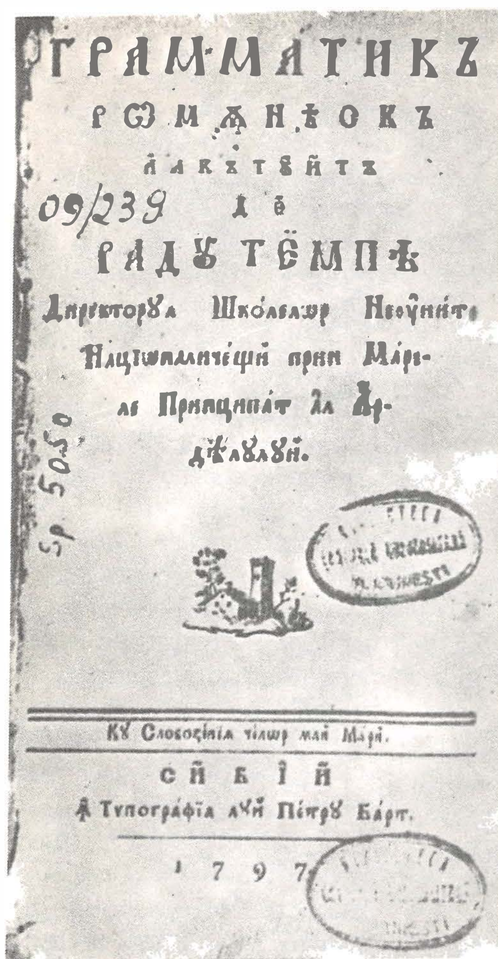
gistrat o relativă stagnare între anii 1588 și 1733. Pe la jumătatea secolului al XVII-lea a existat o tipografie care a publicat un *Calendar* (în limba germană, la 1643), o *Disputatio theologica*, 1655, dedicată postelnicului Constantin Cantacuzino și, în 1657, o cronică versificată maghiară despre lupta de la Finta dintre Vasile Lupu și Matei Basarab.

Tiparul românesc, cu caractere chirilice, reapare la Brașov abia în 1733, cu un *Calendar*, prima lucrare de acest gen tipărită în limba română. Despre acest *Calendar*, cronicarul sas din secolul al XVIII-lea, Thomas Tartler scria: „Un popă valah cu numele Petre, aici, în Șchei, fără nici o îndrumare (ohne einige Anweisung) a început să facă o tipografie și să taie literele în plumb, însă nu în modul obișnuit, ci foarte scurt, deoarece le-a lipit pe o scîndură și așa a tipărit *Calendar valah* fără ajutorul presei, ci numai cu vălătuc (Rollgold). Deși acesta-i un fel de a tipări anevoios și întîrzietor, totuși se vede că el (tipograful român) este ingenios (inventieus). El *cel dintîi* a tipărit un *Calendar românesc* pe trei coale și vinde exemplarul cu 60 denari. După aceea, a început să toarne litere învățîndu-l Michael Holzdorfer de la (tipograful-editor) Seuler, de aici. A turnat și litere latinești, care însă nu sînt destul de «accurate»".

Petcu Șoanul (Petre, cum îl numește cronicarul sas) a fost un cărturar modest al Brașovului, un „dascăl" de școală. Calendarul lui cuprinde cunoștințe astronomice (despre planete) și meteorologice (prevestirea vremii), puse în legătură cu muncile agricole, cu „învățătura pentru semințe", cum zice el. După anul 1733, tiparul în limba română din Brașov este atestat abia în anul 1805, cînd doi frați, Constantin și Ion Boghici, susțin cheltuielile imprimeriei chirilice a lui Fr. Herfurt și mai tîrziu a lui Gh. Schoebel. În tipografia acestora, doi scriitori populari, Vasile Aaron și Ion Barac, au publicat numeroase cărți literar-beletristice, mult cerute de cititorii epocii, ca *Istoria lui Arghir și a Elenei*, *Floarea darurilor*, *Til-Buh-Oglindă* și altele.

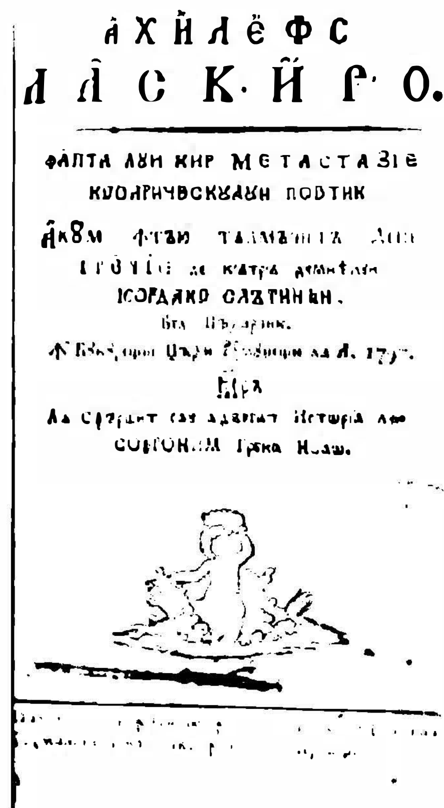
Sibiul, alături de Brașov, a fost un alt centru de cultură care a păstrat cele mai strînse legături cu centrele tipografice de peste munți, în ceea ce privește tipărirea și difuzarea cărții românești.

În 1781 se redeschide tipografia chirilică a lui Martin Hochmeister, tipograf și librar în Sibiu, cu o broșură de versuri ocazionale: *Odă Mariei Therezia*. El a tipărit numeroase cărți emancipate de sub tutela bisericii: *Abecedar român-german* (1783) *Pustia dragoste* (1786), versuri de nuntă. Mai tîrziu, Martin Hochmeister își desfășoară activitatea sub

ГРАММАТИКЪ
СІБІЙ
1797

„Gramatica românească" alcătuită de Radu Tempea, „directorul școalelor neunite naționalicești prin marele principat al Ardealului", Sibiu, 1797

„Ahilefs la Schiro", volum care „s-au tipărit în Sibiu în tipografia lui Martin Hochmeister", 1797

АХИЛЕФС
ЛА СКИРО.

patronajul fraților Petru și Ioan Barth, ultimul avînd și o „vivliopolă". În *Calendar* pe anul 1802 el publică lista cărților aflate de vînzare în librăria sa.

Renumele tipografiei fraților Barth a crescut și a devenit popular prin tipărirea mai multor cărți literare răspîndite mult în masele de țărani: *Alexandria* (1794, 1796), *Esopia* (1795), *Bertoldo și Bertoldino* (1799), *Sindipa filozoful* (1802).

Pînă acolo ajunsese de iubită lectura unor asemenea cărți literare, încît țărani din diferite sate făceau comenzi la editură, susținînd cu bani proprii tipărirea lor. Simeon Pantea din Sălciua de Sus comandă, cu „cheltuiala dumnealui", *Alexandria.* În 1802, același Simeon Pantea de pe Arieș tipărește cu banii lui *Istoria Sindipii filozofului.*

Alte cărți publicate la Sibiu în perioada aceasta au fost manuale și lucrări didactice, pedagogice pentru școlile românești. La 1797 apare *Gramatica românească* a lui Radu Tempea, tipărită de „Pătru Bart", dar cu banii lui Radu Verzea „paroh (din) Satul Lung, din Săcele".

La Brașov și Sibiu s-au tipărit numeroase cărți profane (calendare, sfaturi practice gospodărești, beletristică: o traducere din poetul italian Metastasio, *Ahilefs la Schiro,* la Martin Hochmeister, în anul 1797), care s-au răspîndit nu numai în Transilvania, dar și între cititorii din Moldova și Țara Românească,

La promovarea cărții laice în limba română participă diverse categorii de cititori, unii susținînd nu numai financiar tipărirea anu-

Inițiale ornate din „Molitvenicul" de la Blaj, 1784

mitor volume, ci și în calitate de autori. Dintre aceștia se impune numele lui Ioan Piuariu-Molnar, născut în 1749 lîngă Sibiu, în satul Sadu. Deși se pregătise la Viena în studii de chirurgie și oculistică, el a tipărit cărți foarte diferite în orașele Transilvaniei. La Cluj, în 1791, a apărut *Parenesis ad auditores chyrurgiae,* care este prima carte științifică scrisă de un român în domeniul medicinei, iar în domeniul apiculturii s-a publicat *Povățuire către sporirea stupilor* (Sibiu, 1808).

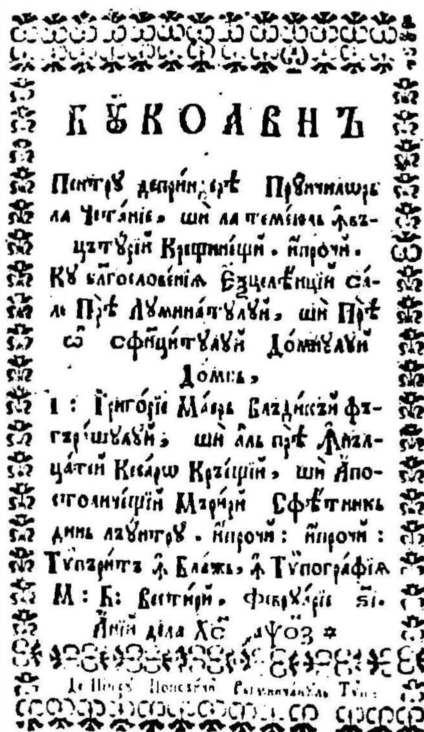
Un moment important și cu profunde semnificații în istoria cărții și tiparului în patria noastră se leagă de un centru cultural transilvănean de tradiție: Blajul.

„Strasnic", Blaj, 1753. Gravură de Vlaicu

Din cercetările istoricului Augustin Bunea reiese că o parte din tipografia de la Alba Iulia și Sebeș a fost transferată și restaurată la Blaj prin grija lui Petru Pavel Aaron, astfel încît în anul 1750 să poată începe activitatea de tipărire a numeroase cărți. Ajuns episcop, Petru Pavel Aaron se îngrijește în continuare de modernizarea tipografiei.

Pentru mărirea și dezvoltarea tipografiei prin turnarea de noi garnituri de litere, atît ale alfabetului chirilic, cît și ale celui latin, Petru Pavel Aaron apelează la experimentați meșteri tipografi maghiari. În primul rînd, la Székely Páldi István, cu studii de specialitate în Olanda, tipograf al Colegiului reformat din Cluj, apoi la Becskereki Mihály (Michäele Betskereki), numit conducător al atelierului de la Blaj, așa cum activase

БУКОАВНЪ
Пентру деприндереа прунчилоръ
ла четаніе, ши ла темеюль ꙟвъ-
цътурій крещинещи. Ш.ч.
Ку благословеніа Екселенцій са-
ле Пре Луминатулуй, ши Пре
о сфинцитулуй Домнулуй
Домнь,
І: Григоріе Маіеръ Блъжискъ фъ-
гърашулуй, ши але пре ꙟълъ-
цатей Кесарю Крѣіещій, ши Апо-
столичещій Мърири Сфѣтникь
динь лъунтру. Ш.ч.: Ш.ч.:
Тупърить ꙟ Блажь, ꙟ Тупографіа
М: Б: Бесерики. Фебруаріе ѕі.
Анїй дела Хс ,аѱоз
Де Петру Поповичь Рымникѣнуль Туп:

„Bucoavnă", Blaj, 1777,
„De Petru Popovici Rîmniceanul tipograf"

PRIMA
PRINCIPIA
LATINÆ
GRAMMATICES
QUÆ
AD USUM
SCHOLARUM
VALACHICO-
NATIONALIUM
Propter majorem incipientium Puerorum facilitatem, adjectâ Valachicâ Linguâ, in hunc ordinem redegit, ac typis edi curavit
GEORGIUS GABRIEL SINKAI de EADEM
AA. LL. Philosophiæ, & SS. Theologiæ Doctor, ac Primariæ Scholæ Nationalis Balasfalvensis Director, & Catecheta.

BALASFALVÆ
Typis Seminarii Dioecesani. MDCCLXXXIII.

Primul manual de limba latină pentru elevii români (1783), alcătuit de Gheorghe Şincai

Ꙟдрептаре
кътръ
Арифметикъ
ꙟтѫѧ парте
Алкътуитъ, ши ꙟтокмитъ пентру
фолосуль, ши прокопсеала тутурорь
Школилорь Нормълещи а Нѣмулуй
Ръмънеск
де
Геѡргіе Шинкаи дин Шинка
Деректоруль, ши Катих. ... Школ. &c.

Ꙟ Блажь
Ку Тупариюл Семинаріулуй.
,аѱпе.

„Îndreptare către Aritmetică", carte „alcătuită şi întocmită pentru folosul şi procopseala tuturor şcoalelor normăleşti a neamului românesc de Gheorghe Şincai din Şinca", Blaj, 1785

şi la tipografia seminarului episcopal din Oradea. Páldi a turnat litere latine folosind matriţele lui Misztótfalusi Kis Miklós, aflate în inventarul tipografiei de la Cluj, al cărei conducător era, iar pentru literele chirilice a gravat el însuşi o garnitură nouă.

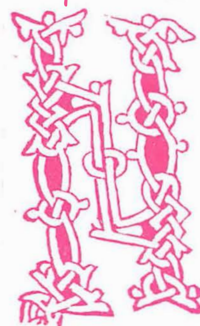
Activitatea acestor experimentaţi tipografi alături de care trebuie amintită şi contribuţia lui Tekelt Péter (Petrus Tekeld) s-a desfăşurat, în cadrul atelierului de la Blaj, în strînsă legătură cu munca tipografilor de la Rîmnic, care lucrau aici de la începutul reînnoirii tipografiei şi care vor prelua mai tîrziu conducerea acesteia. Numele unora dintre ei a rămas înscris pe filele cărţilor la care au lucrat: Ioan Rîmniceanul, Petru Papavici-Rîmniceanul, Sandu tipograful de la Iaşi, fiul lui Ieremia tipograful.

Tipografia de la Blaj era înzestrată cu material de cea mai bună calitate. Această situaţie reiese şi dintr-un inventar al bunurilor culturale aflate la Blaj, întocmit în anul 1777 de către unu' din reprezentanţii de frunte ai Şcolii Ardelene, Samuil Micu. Într-o parte a acestui inventar, sub titlul *Conscriptio Rerum in Typographia existentium et ad eam pertinentium* (Înscrierea lucrurilor ce se găsesc în tipografie şi la ce folosesc) figurează diverse matriţe pentru turnarea literelor de diferite tipuri, casete tipografice pentru litere chirilice de mai multe mărimi, precum şi casete cu caractere latine. Tipografia era înzestrată cu cinci prese (teascuri) şi cu alte materiale şi instrumente specifice care atestă un nivel tehnic ridicat şi o grijă deosebită pentru asigurarea unei activităţi tipografice importante.

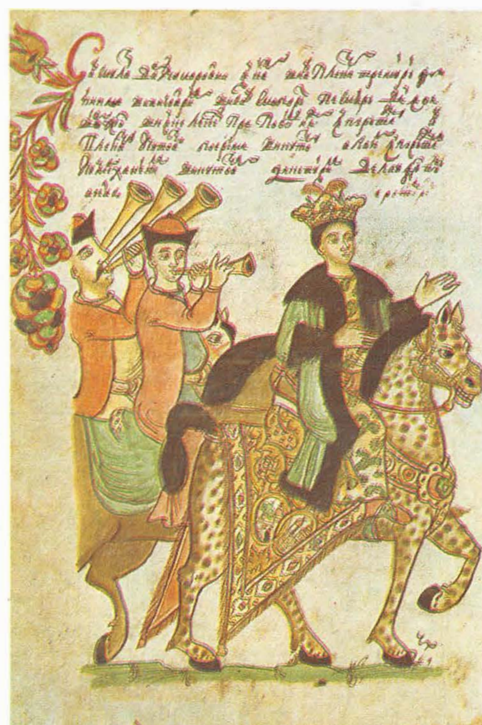
Pagină ornamentală din *Tetraevanghelul* scris și pictat de Gavriil Uric. Unul dintre exponatele cele mai prețioase ale muzeului Bibliotecii Bodleiene din Oxford

нмь въсегда състрахѡмъ и любовїѫ
слоужещемь тебѣ, неповинно и
не ѡсѫжденно причещатисѧ с҃тыи
твоихъ таинь. и небеснаго ц҃рст
вїа д҃никꙋ быти: дїаконь.
Застѫпи с҃пи помилоуи. премѫдрѡ
Възглашь. Ꙗко да подьржавоѫ
твоеѫ въсегда хранимїи, тебѣ
славѫ възсылаемо ѿц҃оу и с҃ноу и
с҃томоу д҃хоу. мл҃тва ѭже тво
рить о себѣ с҃щенникь херовїкоу.

икътоже достоинь ѿ свезавшїихсѧ съ плътьскыми
похотьми и сластьми
приходити или приближа

Miniatură de Atanasie Crimca

Scenă din *Erotocritul* logofătului Petrache

Foaia de titlu a tipăriturii tîrgoviștene *Îndreptarea legii*

Pagină cu inițială din *Liturghierul* lui Macarie

Pagini din *Cazania lui Varlaam*. Gravura reprezintă o vedere generală a cetății Suceava

Monumentalul dicționar al lui B. P. Hasdeu

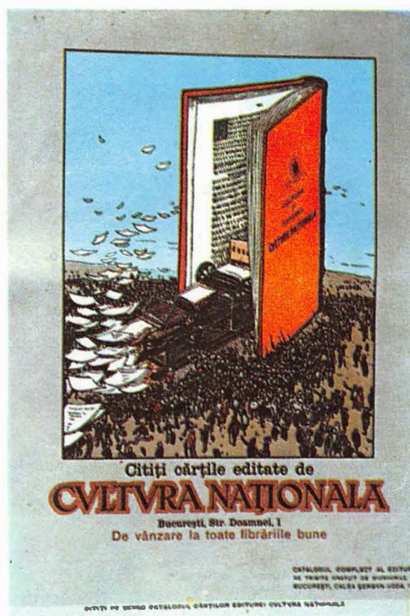

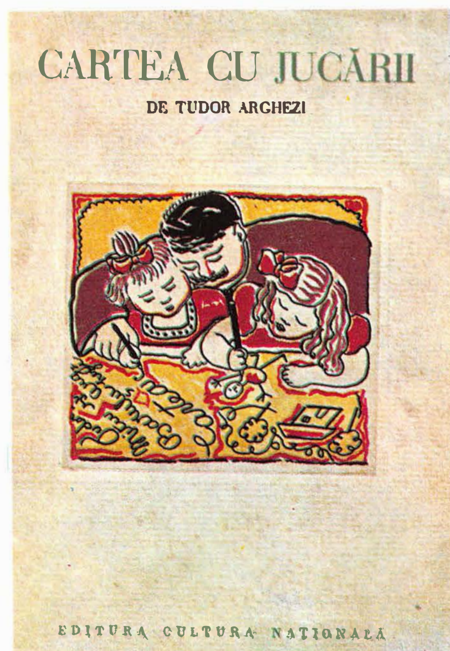
Planșă color din *Istoria naturală* a lui J. Ch. Czihak

Una din numeroasele traduceri semnate de C. Negruzzi

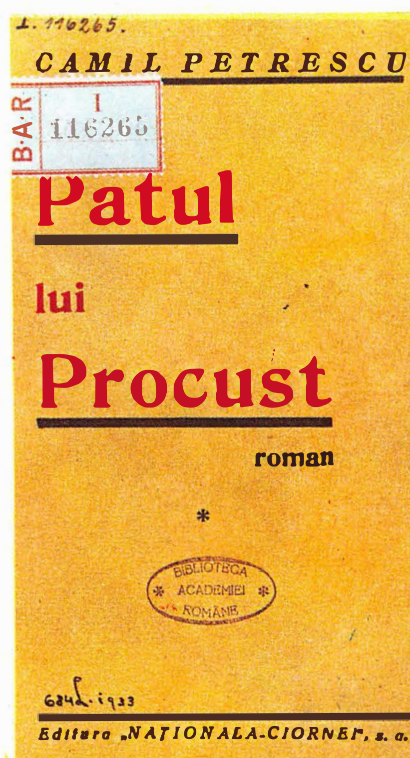
Cartea unui mare istoric

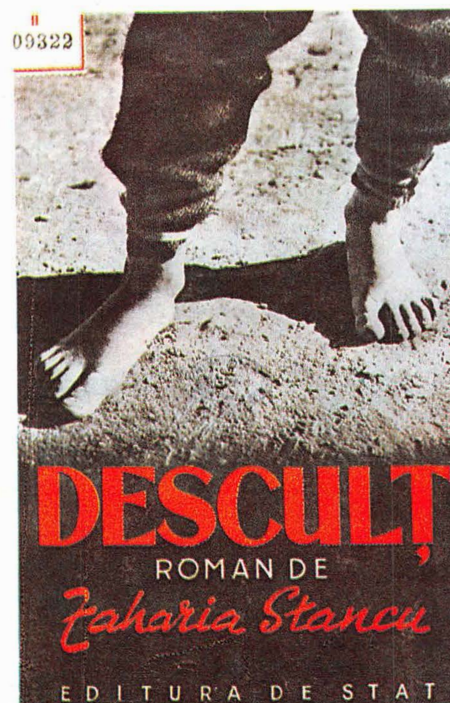

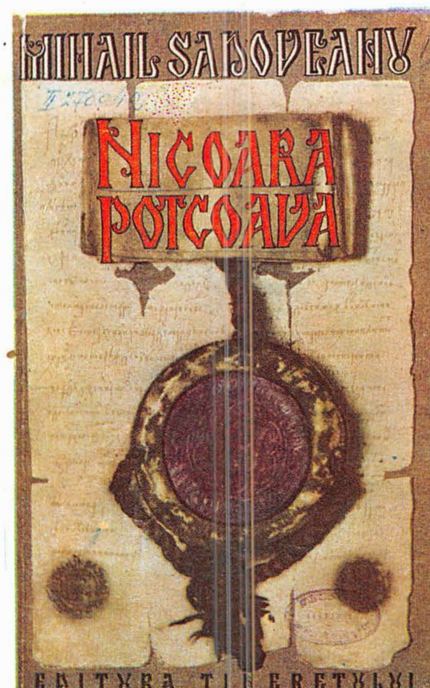

Afiş-reclamă pentru Editura „Cultura naţională"

Proza românească atestă o mare diversitate de modalităţi stilistice

Vedere panoramică a Blajului. Xilogravură (fragment) din lucrarea „Votiva apprecatio", 1760

Blajul fiind și un centru al învățămîntului românesc, activitatea sa editorială reflectă acest lucru prin tipărirea a numeroase cărți școlare, aritmetici, bucoavne (abecedare): *Bucoavnă,* 1777, *ABC sau ALPHA-VIT pentru folosul și procopsala școalelor celor normalesci a neamului românesc, 1783, Îndreptarea către Aritmetică* de Gheorghe Șincai (1785).

Una dintre lucrările de referință pentru studiul dezvoltării tipografice și al posibilităților editoriale este *Biblia* din 1795, editată sub îngrijirea lui Samuil Micu și în traducerea acestuia. Aceasta era cea de a doua traducere în limba română a Bibliei, reprezentînd în același timp un monument de artă tipografică. Cartea, format in folio, are 1140 de pagini, cu textul tipărit pe două coloane, sobru și elegant. În atelierul tipografic de la Blaj s-a format și o școală de desenatori și gravori care au ilustrat sugestiv cărțile tipărite aici. Printre artiștii blăjeni se numărau xilogravorii Vlaicu, Vasile Constantin, Dumitru Rîmniceanul și alții.

În inventarul amintit mai sus este atestată existența unei librării și a unei biblioteci. Se dezvoltă la Blaj o activitate complexă care avea în vedere difuzarea cărților, conservarea și catalogarea lor în bibliotecă, crearea de fonduri de carte. Aceste preocupări diverse legate de producerea și difuzarea cărții (tipografie, legătorie, librărie, bibliotecă) creează ceea ce numim un *complex bibliologic* — factor reprezentativ pentru specificul cultural al Blajului în secolul al XVIII-lea și un moment de seamă în istoria cărții românești.

Tehnica tipografică, activitatea editorială de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea se orientau spre o emancipare față de tutela religioasă, spre o cultură laică. Se anunțau zorile epocii moderne pentru cartea și tiparul românesc.

Vinietă din tipăriturile de la Blaj

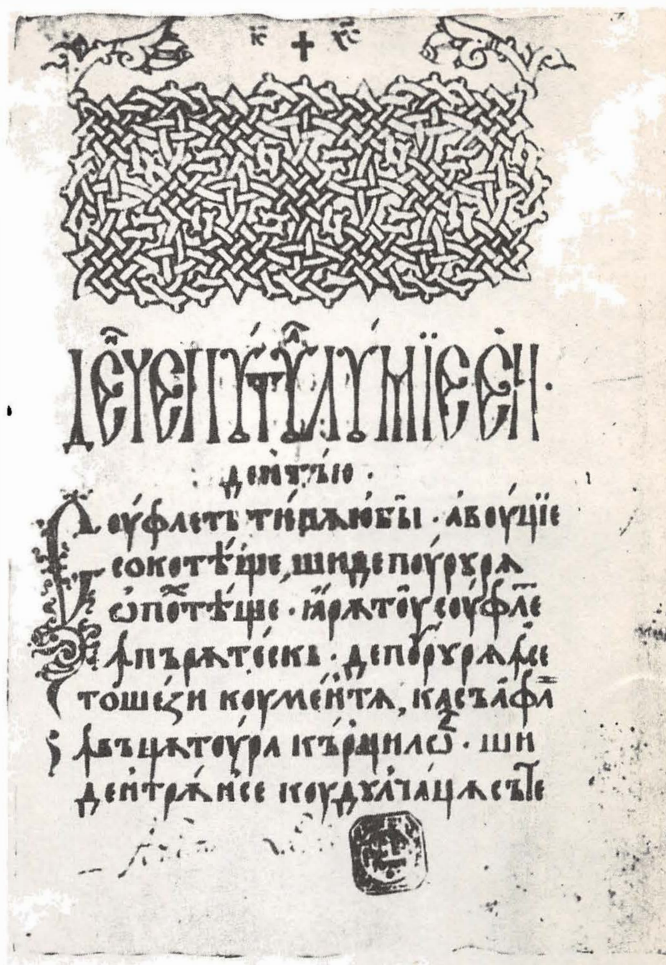

Manuscrisele secolelor XVII și XVIII

În timp ce cărțile, în secolul al XVII-lea, se tipăreau sub monopolul bisericii și domniei, paralel cu ele, cărturarii modești din popor și din rîndul boierilor mijlocii înmulțeau numărul operelor scrise de mînă, pe care le ilustrau în imagini colorate cu mult gust artistic. Operele manuscrise, mai puține în secolul al XVII-lea, devin numeroase și mai frumoase în secolul al XVIII-lea. Fie originale (arhetipuri), fie copii ulterioare, ele abordează genuri și specii literare îndepărtate de teologie; sînt opere care aparțin literaturii universale, mai ales celei din Orient, și pătrund în literatura română prin traduceri, puține din slavonește, cele mai multe direct din grecește. În unele cazuri, limba greacă este numai un intermediar între originalele occidentale și versiunea românească. Cartea manuscrisă progresa prin emanciparea ei față de cartea tipărită bisericească. Genul beletristic pur este atît de răspîndit la români, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, încît au fost necesare monografii și sinteze pe diferite genuri: cărțile populare (cercetate de N. Cartojan), cronicile istorice (studiate de N. Iorga), cronicile versificate (editate de Dan Simonescu), cărțile de înțelepciune (analizate de Alexandru Duțu) și literatura de idei (descrisă de Virgil Cândea).

Bogăția genului ne obligă să poposim numai la acelea care au fost mai mult citite.

Manuscrisele de hronografe. „Hronograf", în limba greacă, înseamnă „scrierea anilor", ceea ce dovedește că opera este, în primul rînd, o operă istorică. Dar printre multe adevăruri istorice referitoare la istoria popoarelor lumii — evrei, persani, greci, romani, egipteni, turci, slavi — găsim în hronografe și numeroase legende de origine populară, orientale, care oglindesc într-o narațiune atractivă și în grai simplu, popular, credințele vremii Orientului antic. Cel mai vechi hronograf scris în limba română, datat 1620, este o traducere a lui Mihail Moxa (Moxalie), cărturar din popor din Oltenia. Alte manuscrise de hronografe se găsesc în Biblioteca Academiei R.S.R.

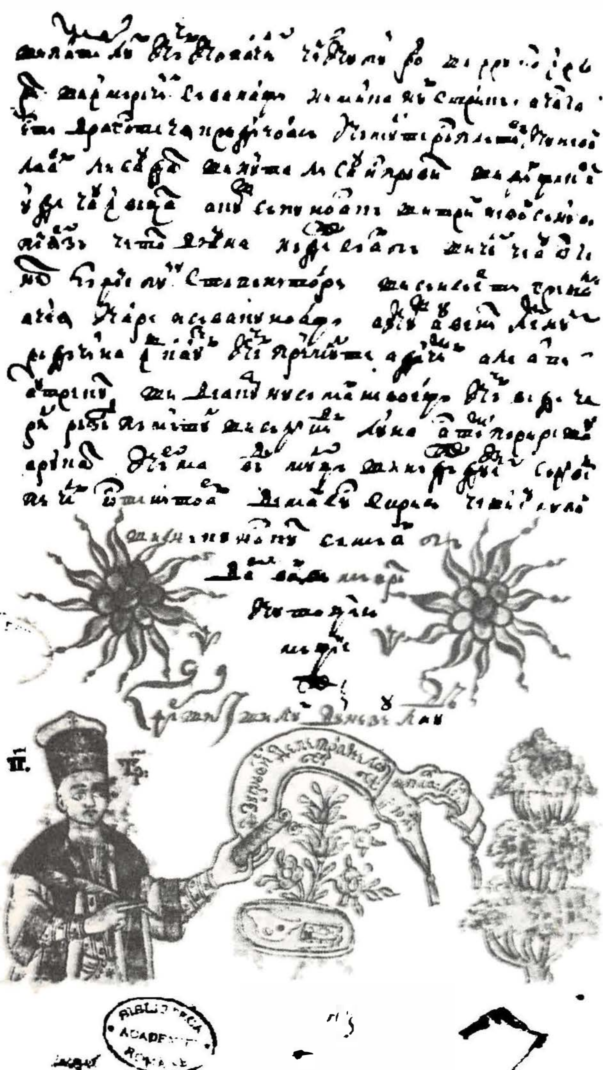

Începutul hronografului lui Mihail Moxa, de la 1620

Romanele populare. Cel mai vechi roman în literatura și limba română are titlul *Istoria despre marele Alexandru-împărat* și cuprinde povestea vitejiilor, luptelor lui pentru eliberarea popoarelor din Asia, pînă în India, de sub stăpînirea perșilor. Romanul se numea pe scurt *Alixăndria* și cea mai veche copie — *Codex Neagoeanus* — a făcut-o tînărul Ion Românul de la 15 iunie 1619 pînă la 15 februarie 1620.

Un alt roman popular de mare circulație este *Esopiia, adecă viiața preaînțeleptului și minunatului Esop*(...). *Iar viiața și petrecerea lui de folos iaste ca să o arătăm și pre limba noastră cea de moșie românească...* După partea biografică, romanul continuă cu fabulele („pildele") atribuite lui Esop, modele de înțelepciune și comportare în viață. Un dascăl din Brașov, Costea, a executat în anul 1703, cea mai veche copie a *Esopiei*. Dascălul Costea a alcătuit și cea dintîi antologie de cărți populare în limba română (1703).

În această antologie se mai află și romanul de origine orientală *Cuvînt și procitaniia* (în limba slavă = povestire) *filosofului Sindipa cu împăratul de țara Persiei, anume Chira, Sindipa* (Sidhapati, în indiană înseamnă „șeful înțelepților"). Într-adevăr, împăratul Chira avea 7 filozofi sfetnicii lui, și Sindipa era „maimarele" lor. Chira încredințează lui Sindipa pe feciorul lui ca să-l „pedepsească" (să-l învețe) în multe științe și filozofie. După terminarea studiilor, tînărul învățat va trece printr-o serie de întîmplări care îi pun viața în primejdie. Este condamnat la moarte în urma unor acuzații mincinoase și nu se poate apăra pentru că nu are voie să vorbească timp de șapte zile. Voind

să amîne executarea sentinței, filozofii povestesc împăratului, pe rînd, timp de șapte zile, diverse întîmplări pilduitoare. Acuzatoarea tînărului, una din soțiile împăratului, răspundea cu o altă poveste. Astfel, trec cele șapte zile și feciorul împăratului poate da în vileag planurile femeii, care este aspru pedepsită.

Epopeile clasice s-au transmis în literaturile mondiale în prelucrări abreviate: dintre ele *Iliada* lui Homer a cunoscut o versiune în limba greacă (bizantină) și o alta în limba franceză, în 30316 versuri, versificator fiind poetul truver Benoit de Sainte-Maure (anul 1165). Versiunea franceză, la rîndul ei, a fost abreviată de poetul italian Guido delle Colonne (secolul XIII).

În literatura și limba română au pătruns ambele versiuni, una păstrîndu-se în hronograful manuscris, datat 22 iunie 1689; cea occidentală (Benoit de Sainte-Maure — Guido delle Colonne — greacă bizantină — românește) în copia lui Ștefan Ioanovici din 24 februarie 1766, ambele din Biblioteca Academiei. Versiunea occidentală are elemente pitorești mai poetice, tablourile sociale sînt mai complexe. Titlul ei este *Istoria Trondei scrisă de Dit Grecul și Darie Frighii, carii cînd se bătea Tronda era în tabără.* Dictys din Creta („grecul") și Darius din Frygia sînt autori fictivi, cu nume transmise de tradiția manuscriselor.

Autoportretul lui Petrache logofătul, miniaturistul „Erotocritului"

Dintre copiștii caligrafi ai secolului al XVIII-lea semnalăm pe Ioniță logofătul, care a copiat romanul de origine cretană *Erotocritul*, datînd lucrarea sa 10 iulie 1782. Erotocrit este numele eroului, un tînăr viteaz, care, ca să ia în căsătorie pe frumoasa Aretuza, fiică de împărat, trebuie să învingă în lupte pe toți concurenții săi, nu mai puțin viteji. Victoria este de partea lui Erotocrit, astfel că tinerii îndrăgostiți se unesc prin căsătorie spre fericirea lor și a părinților, care le lasă tronul împărătesc moștenire. Copistul a încredințat copia lui Petrache logofătul care a ilustrat manuscrisul cu 132 imagini în culori și cu un autoportret. Fără să fi avut un model, miniaturistul Petrache a redat în figuri expresive luptele de *tournois* (turniruri) ale cavalerilor medievali, grupuri de ostași în armuri de epocă. Al doilea copist-artist se numește Năstase Negrule. Acesta a ilustrat *Alexandria* cu imagini foarte viu colorate, reprezentînd scene din viața lui Alexandru Macedon (datat Iași, 1 aprilie 1790). Imaginile pictate reprezintă palate cu arhitectură orientală, grădini cu arbuști exotici, parade și ceremonii mi-

Scenă din „Alexandria": „Darii împărat când s-au rănit la ochi și l-au pus Alexandru împărat în carăta lui de aur și l-au dus la Persida, cetatea lui, bolnav"

Alexandru în fruntea oastei sale

O scrisoare a lui Ion Neculce

Manuscris autograf al lui Grigore Ureche

litare, furnici uriașe. Întregul univers al romanului este oglindit cu gust artistic de acest ilustrator înzestrat.

În secolul al XVIII-lea s-au tradus și copiat multe alte opere beletristice, cărți populare ca: *Halima sau 1001 de nopți, Archirie și Anadan, Viața lui Bertoldo* ș.a.

Manuscrisele de cronici. Epoca de aur a istoriografiei noastre vechi este perioada în care și-au scris cronicile Grigore Ureche (c. 1590—1595), Miron Costin (1633—1691), stolnicul Constantin Cantacuzino (c. 1640—1716) ș.a. Originalele operelor nu mai există, dar au rămas copiile lor, numeroase, realizate în secolul al XVIII-lea. Numai din cronica Moldovei, scrisă de Ion Neculce au rămas mai multe pagini autografe.

În secolul al XVIII-lea, Nicolae Mavrocordat a luat inițiativa ca faptele domniilor lui să fie scrise într-un singur corp — zis *corpul mavrocordătesc* — a cărui alcătuire a încredințat-o lui Radu Lupescu, logofătul caligraf la curtea domnească. Radu a adunat, pentru epoci

DEL
MAPPAMONDO
ISTORICO.
Tomo Quarto, Parte Prima.
IN CUI SI ESPONGONO I REGNI,
Nati dalla declinazione, e caduta dell'Imperio
Romano in Occidente.
Cioè
Dell'Anno di Christo 410. fino all'Anno 1692.
OPERA
DEL P. ANTONIO FORESTI
DELLA COMPAGNIA DI GIESV.
SECONDA EDITIONE.
DI NVOVO DEDICATO
All' Il ... e Reverendissimo Monsignor
GIO: B... TISTA SANUDO
VESCOVO DI TREVISO.

IN VENEZIA, M. DC. XCVII.
Per Girolamo Albrizzi.
CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO.
Ex Libris Constantini Cantacuzeni.

Un ex-libris al stolnicului Constantin Cantacuzino

anterioare domniei lui Mavrocordat, cronici mai vechi: *Letopisețul Cantacuzinesc* (1290—1690), atribuit lui Stoica Ludescu și *Istoriile domnilor Țării Românești* (1215—1730) de Radu Popescu.

Ideea conștiinței și unității naționale l-a îndemnat pe cărturarul Axinte Uricariul să întocmească și o *Cronică paralelă a Țării Românești și Moldovei.*

Mulți dintre copiștii de manuscrise nu-și semnau numele, nici nu menționau data cînd le copiau. Pentru copiștii ale căror nume sînt cunoscute cercetătorul Gabriel Ștrempel a întocmit un catalog foarte folositor cercetării științifice.

Disciplina care se ocupă cu studiul și editarea manuscriselor este *filologia,* iar o ramură a filologiei este *textologia,* aceasta dînd atenție deosebită *autenticității* și *filiației* (înrudirii) manuscriselor, cînd acestea descind unul dintr-altul, introducînd, eventual, și modificări în text.

Manuscrisele transilvănene din secolele al XVI-lea și al XVII-lea au fost valorificate pentru limba lor, fiind cele mai vechi mărturii de limbă românească scrisă (*Codicele voronețene, Psaltirea scheiană, Textele măhăcene* ș.a.) Dar în bibliotecile particulare ale cărturarilor din satele transilvane s-au păstrat și numeroase alte opere scrise de mînă în secolul al XVIII-lea. Multă vreme ele au format fondul bogat al Bibliotecii din Blaj; acum se găsesc în tezaurul prețios, ca piese rare, al Bibliotecii Academiei R.S. România — filiala Cluj-Napoca. Dintre ele numim *Codicele de la Mediaș,* dintre anii 1762—1794, *Cartea logofătului Gheorghe din Curciu,* 1743—1783 și *Codicele de la Ozun* din 1790. Manuscrisele transilvănene aduc noul în universul literar românesc, arătînd preferința pentru lectura cărților populare și folclorice: *Viața lui Isop de la Frighia, Povestea lui Archirie, cu nepotul său Anadan, Floarea darurilor* ș.a. Satele unde au fost copiate sînt Maerii Mediașului, Tîrnăvioara, Ighișul Nou, Curciu, Ozun, iar copiștii lor: Samuil și Alexandru Popovici (Manuscrisul de la Mediaș), Gheorghe și Ion din Curciu și Iacov Popovici, Stan Moraru, posesori ai manuscrisului de la Ozun. Toate manuscrisele transilvănene au miniaturi simple, colorate, inspirate din arta populară decorativă.

În Țara Românească și în Moldova secolului al XVIII-lea preferința cititorilor și copiștilor se afirma în plus și pentru narațiunea hagiografică, iar operele copiate aveau titlurile genului *(Viețile sfinților, Prolog* și *Pateric).*

Dincoace de Carpați, un caligraf și miniaturist talentat, Popa Florea, dascăl de slovenie în București, folosește desenul în peniță de tehnică și tematică occidental.

Manuscrisele secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, cu teme de inspirație autohtonă, de exemplu cronicile, cu traduceri și prelucrări din literatura universală întregesc peisajul culturii românești vechi.

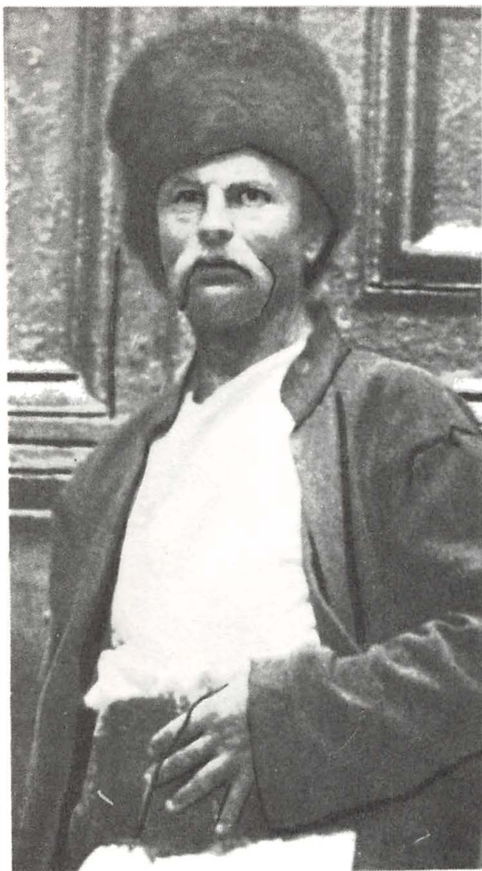

Circulația cărților

În lumea cărților și a bibliotecilor care le păstrează, mai mult decît vechimea și numărul lor, interesează *lectura lor, răspîndirea lor* în rîndul cititorilor. Ne interesează: răspund ele nevoilor actuale ale celor ce le citesc, găsesc în ele ce le trebuie? Citirea, consultarea lor adaugă un spor de cunoștințe noi, îi educă în spiritul eticii și echității socialiste, al instruirii generale și multilaterale? Dacă răspunsurile la aceste întrebări sînt afirmative, atunci cărțile își găsesc rostul, și funcția lor în dezvoltarea pozitivă a societății este îndeplinită.

Circulația și răspîndirea cărților, în zilele noastre, se realizează ușor datorită multiplelor mijloace de comunicare: împrumutul la biblioteci, procurarea prin comerț la librării și anticariate, listele bibliografice care atrag atenția asupra cărților noi apărute, transportul poștal etc. Circulația cărților vechi tipărite la noi pînă pe la 1830 se făcea mult mai greu. Anumite scrieri nici nu se multiplicau prin tipar, ci numai prin *copii scrise de mînă* și acestea erau, în mod firesc, puține. De exemplu, scrierile istorice (cronicile), operele beletristice culte sau populare (cărțile populare) au văzut lumina tiparului abia în secolul al XIX-lea.

Circulația cărții românești a mai cunoscut piedici și de altă natură.

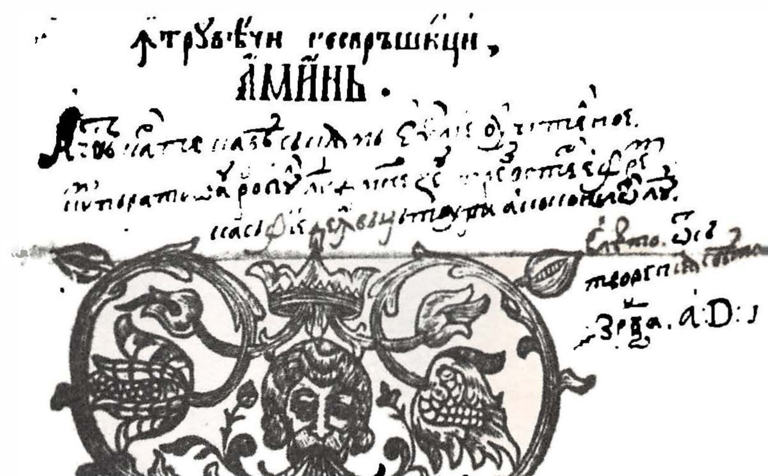

„Un dac a coborît de pe columnă...", așa anunțau ziarele din Roma, în anul 1896, sosirea lui Badea Cârțan în marea capitală. A venit pe jos din satul său pînă la Roma și a depus pe soclul Columnei lui Traian o traistă cu pămînt și un săculeț cu grîu

Cititorii români din Transilvania n-au avut voie să citească liberi orice carte venită din România, pînă la Unire (1918). Este cunoscut cazul *colportajului de cărți* pe care l-a făcut Badea Gheorghe Cîrțan (1849—1911), cioban din Cîrțișoara Făgărașului, care a trecut în desagi, pe cărările ascunse ale Carpaților, 4858 opere în 76261 volume, pentru a fi distribuite printre românii transilvăneni. Poliția austro-ungară i-a confiscat multe cărți, l-a arestat, dar el nu s-a descurajat și a continuat să facă, prin mijlocirea cărților purtate pe ascuns, de-o parte și de alta a munților Făgăraș și Bucegi, legătura spirituală între românii liberi și cei asupriți de stăpînirea străină. Un martor ocular povestește despre o întîlnire a ciobanilor strînși în jurul focului cu Badea Cîrțan, reproducînd cuvintele inimosului propagandist al cărților: „Aici, pe vîrfurile munților, nu trebuie să fie graniță... și dincoace și dincolo de ei au locuit moșii și strămoșii noștri, dacii și romanii, și deci nouă ni se cade să fim stăpîni. Cetiți aici, în cartea asta și veți vedea. Și nenea Cîrțan — continuă martorul — răscolește cărțile în desagi și ne întinde o carte de istorie. Cetiți-o și băgați de seamă ce scrie în ea. Apoi, cînd mai vin pe aici, să mi-o dați înapoi, s-o dau și la alții". Colportajul unui anumit gen de cărți, puține în orice caz, este cunoscut în istoria mondială a cărților, dar cazul lui Badea Cîrțan, „cioban de cărți", cum i s-a spus, transportate pe umeri în număr de cîteva zeci de mii, cu scopul cultivării patriotismului în masele de cititori, *este un exemplu unic în lume*, sarcină pe care și-a luat-o benevol. Un alt colportor de cărți a fost Emilian Micu (c. 1865—1871—1909), de prin părțile Banatului, care, înfruntînd opreliștile autorităților de frontieră austro-ungare, a adus cărți românești vechi la Biblioteca „V. A. Urechia" din Galați și la Biblioteca Academiei Române din București, ducînd în Transilvania imprimatele din România.

Circulația cărții la români este surprinzătoare din multe puncte de vedere. Expansiunea cărților în cele trei provincii istorice românești, indiferent de locul imprimării lor, s-a făcut într-un număr așa de mare de titluri și exemplare, începînd chiar cu primele tipărituri, ale lui Macarie, dintre anii 1508—1512, încît nu se poate concepe o istorie completă a culturii românești fără o cercetare științifică, amănunțită a circulației cărții.

Cărturari, cercetători ai cărții, istorici au găsit în bibliotecile parohiilor transilvănene sute de cărți. Astfel, *Apostolul* tipărit la București (1685, 1743, 1774, 1784), Buzău (1704, 1743), Rîmnic (1794) se află în comunele Comana de Jos, Mateiaș, Colonia Vulcani, Cuciulata și Sînpetru (Brașov), Galda de Jos (Alba), Dălășeni, Deag și Vînători (Mureș), Gîrbova, Ernea (Sibiu). *Biblia de la București* (1688), cea de la Iași (1867—1868), Buzău (1854) se găsesc, respectiv, la Ampoița (Alba), Hozman și Gîrbova (Sibiu). Și așa, menționînd titlurile cărților în ordinea alfabetică și apoi cronologică, de la A la V (*Apostolul... Triodul* și *Viețile sfinților*), lista reconstituie numele comunelor transilvănene, mult peste o sută, în care s-au folosit și citit cărțile tipărite în Oltenia, Muntenia și Moldova, de-a lungul secolelor XVII—XIX. Alți erudiți cercetători (dr. Mircea Păcurariu și Ioan Bîrlea) merg mai departe și arată că schimburile culturale între Transilvania, Muntenia și Moldova în secolele XVI—XVIII au fost reciproce, pe de o parte și de alta, prin tipografi, dascăli, copiști, zugravi, tineri studioși, preoți. Folosind datele acestora, constatăm că peste 650 de cărți românești vechi aflate în comune și sate din Maramureș proveneau din tipografii de peste munți (București, Iași, Rîmnic, Buzău, Neamț, Rădăuți). Iată comunele maramureșene unde au circulat asemenea cărți: Săpînța, cu 9 tipărituri, Vișeul de Jos, cu 8, Bocicoel, cu 7, Borșa de Jos, Borșa de Sus, Ieud, cu cîte 12 cărți. Bibliografi merituoși au întocmit asemenea liste și pentru circulația cărților vechi românești în satele și comunele din Banat (unde au fost mult prețuite tipăriturile de la Rîmnic, studiate de cercetătorii Virgil Molin și Ion B. Mureșianu), din Țara Hațegului (dr. Liviu Patachi), din Țara Oltului (V. Literat).

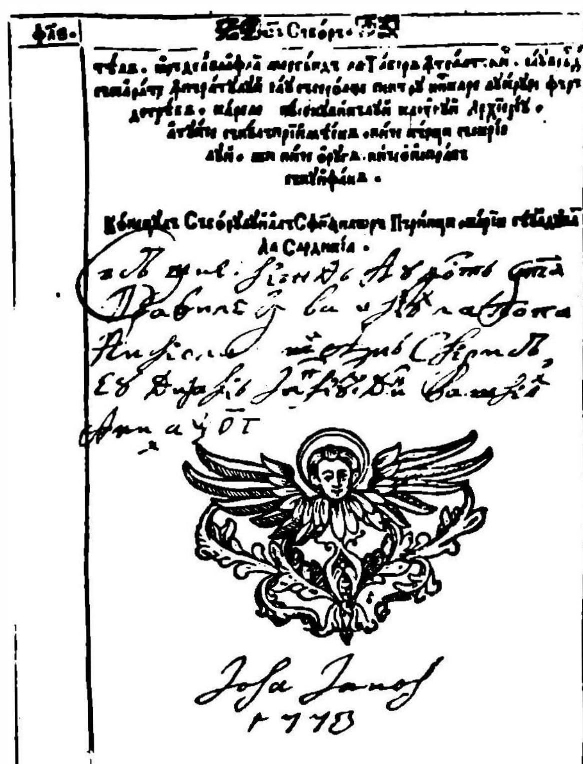
Însemnare manuscrisă din 1652 pe un exemplar al „Cazaniei lui Varlaam", Iași 1643 (Petrani, jud. Bihor)

Circulația vechilor cărți în Transilvania a fost studiată pornind de la frecvența lor pe centre tipografice și s-a ajuns la concluzia că tipografiile din București au trimis cele mai multe cărți peste Carpați, apoi Rîmnicul, Iașii și mai puțin Buzăul, care a avut totuși o foarte bună editură și tipografie.

Cea mai nouă sursă documentară pentru expansiunea cărții românești pînă departe, în satele și comunele din văile Țării Crișurilor și Bihorului, a publicat-o în anul 1977 muzeograful Florian Dudaș. Numărul cărților păstrate pînă în zilele noastre în 137 de localități este surprinzător. Cărțile coresiene, inclusiv *Palia* (secolul al XVI-lea), se găsesc azi în 6 exemplare, în localitățile Brusturi, Pocioveliște, Lăzăroiu, Ortiteag, Lupoaia, Oradea. Opera cea mai valoroasă din punct de vedere literar este *Cartea românească de învățătură*, tipărită la Iași de Varlaam, în 1643, care se află în 20 de comune. Retipărirea acesteia în *Chiriacodromionul* de la Alba Iulia (1699), ocupă numeric locul întîi (în 60 de comune), urmează *Noul Testament* de la Alba Iulia, 1648 (în 25 de comune), apoi *Îndreptarea legii*, Tîrgoviște, 1652 (în 8 localități). Cărți rarisime, cum este *Răspunsul lui Varlaam împotriva catehismului calvinesc* (1645), se găsesc în comuna Budureasa, iar *Viața și petrecerea sfinților*, opera scriitorului Dosoftei, mitropolitul Moldovei

(Iași, 1682–1686), se află în localitatea Marginea.

Ce puteau cîștiga și folosi cărturarii români din lectura acestor cărți? Cărțile erau răspîndite în lumea satelor. În primul rînd, ele aduceau știința de carte între țărani; se știe că pînă să apară *Bucoavnele* (Abecedarele), cărțile bisericești serveau ca manuale didactice pentru învățarea scris-cititului.

„Îndreptarea legii", Tîrgoviște, 1652 Mărturie a diacului Iancu din Vașcău despre circulația cărții (exemplar de la Vașcău, jud. Bihor)

Tendința principală, mărturisită încă din secolul al XVI-lea, de autorii (traducătorii), editorii și tipografii cărților, este să scrie cărți pe înțelesul tuturor românilor: „scriisu-v-am această psăltiri (...) pre limbă românească, să vă fie de învățătură și grămăticilor..." (Coresi, 1570). Altă tendință este glorificarea originii latine a limbii și poporului român de pe cuprinsul vechii Dacii.

Originea daco-latină a românilor trezea o consecință firească: *unitatea prin limbă.* Limba română a cărților tipărite trebuie să fie una și aceeași pentru toți românii. Conștiința unității naționale a fost amintită în unele cazuri chiar în titlurile cărților. Vasile Lupu, domnul Moldovei, a cheltuit cu imprimarea la Iași a două cărți avînd titlul *Carte românească de învățătură...* și numai după acest titlu semnificativ s-au diferențiat titlurile, una fiind carte de predici (*Cazania* lui Varlaam, 1643), cea mai citită carte în trecutul nostru și alta, o carte laică, o pravilă (carte juridică), 1646. Și, ca și cum titlul de mai sus nu arăta suficient intenția lui, voievodul continuă: „Io Vasile Voievod (...) *dar* și *milă* și *pace* și *spășenie* (= izbăvire, iertare, n.n.) *a toată semenția românească* pretutinderea ce se află prevoslavnici (= credincioși) într-aciastă limbă, cu toată inima cerem..." (1643). Țările Române au avut un rol prioritar în ce privește răspîndirea și susținerea culturii generale, dar în special a celei teologice, în țările din sudul Dunării, unde opresiunea otomană a fost mai dură. Acest rol s-a exersat din plin începînd cu secolul al XVI-lea și a continuat, prin mijlocirea cărților imprimate pe teritoriul românesc, pînă prin 1815, cînd bulgarii înființează prima lor tipografie.

Cărțile tipărite la Tîrgoviște (1508–1512) au avut o frecventă circulație și pe teritoriul popoarelor vecine, în Bulgaria, în Rusia, în Grecia (Muntele Athos). Tipărituri coresiene ca: *Triodul-Penticostar* (1558), *Octoihul I și II* (1574–1575), *Sbornicul* (1568) ș.a. au ajuns în biblioteca mănăstirii bulgare Kilifarevo. „În afară de cărțile descoperite la mănăstirea Kilifarevo, în muzeele și bibliotecile bulgare se păstrează (aduse de la biserici din interiorul Bulgariei n.n.) zeci de exemplare din alte tipărituri ale imprimeriei românești din Brașov" — scrie Petăr Atanasov, un cercetător bulgar, bun cunoscător al activității editoriale-tipografice românești din secolul al XVI-lea.

Cărțile grecești imprimate la noi (1642–1830) sînt numeroase, iar

Grecia europeană și cea insulară au primit carte grecească și din Viena, Veneția și din alte centre occidentale. Totuși, în *Catalogul cărților tipărite din Biblioteca Olimpiotisa* (Atena, 1964) se arată că volumele în limba greacă tipărite în diferite orașe din Țara Românească, Moldova și Transilvania sînt numeroase și formează fondul principal al bibliotecii. Sînt cărți de cult, de polemică, didactice, literare scrise la noi, tipărite cu banii domnilor români și trimise spre folosință, prin diverși comisionari, marilor centre culturale din Balcani. Dăruirea lor poate însemna un act de generozitate, dar, mai mult decît atît, înseamnă din partea românilor și asumarea sarcinii importante de a ajuta popoarele vecine cu bunurile intelectuale necesare progresului cultural. Dintre cele peste 20 de volume, se impune *Culegerea în grecește a tragediilor lui Sofocles, Ajax, Electra și Oedip*, vol. I, tipărită în 1826 la Stefanupolis (= Brașovul nostru), care, împreună cu altele două, ale autorilor Alexandru Mavrocordat și Iosif Moexiodax (citește Misiodax) nu sînt cunoscute *Bibliografiei românești vechi*.

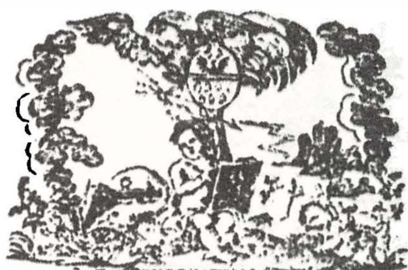
Secția istorică a Academiei Republicii Socialiste România a luat inițiativa de a se studia cărțile românești vechi care au circulat în Rusia. L. Demény, cercetătorul lor, a publicat rezultatul investigațiilor făcute. Cărțile lui Macarie (1508—1512), ale lui Dimitrie Liubavici (1545 și 1547), multe dintre tipăriturile lui Filip Moldoveanul, Coresi, Lavrentie și Șerban Coresi au fost folosite în parohiile ucrainiene, iar azi se găsesc, strînse cu grijă pentru a fi studiate, la bibliotecile din Leningrad și Moscova.

Circulația cărților românești spre cele patru puncte cardinale în cuprinsul țării și dincolo de hotarele ei se reflectă în mod realist, adesea pitoresc, în însemnările scrise pe filele lor de mîinile acelora care le-au posedat, le-au citit și le-au transmis mai departe dintr-un loc într-altul, de la un cititor la altul. Numărul mare al însemnărilor, conținutul lor variat, sinceritatea unor români simpli, dar de bună credință, este o altă caracteristică și ea în favoarea acestor cititori din marea masă a poporului. Ei însemnau în ce împrejurări au procurat cartea, cîți bani au plătit pentru ea, fenomenele naturale neobișnuite (cutremure, ploi, inundații, zăpezi, invazii de lăcuste etc.), despre evenimente istorice (invazii de tătari, turci, jafuri, lupte etc.), nașteri și morți în familie ș.a. La modul simplu găsim adesea și aprecieri asupra cărții citite, de exemplu, *Psaltirea în versuri*, tipărită de Dosoftei la Uniev, în Polonia (1673), carte de divertisment literar, iar nu de cult, a pătruns în Transilvania curînd după imprimare. Primul ei proprietar a fost „popa Toma din Cetan“, prin părțile Dejului, în 1701. A trecut apoi în folosința lui Nistor „din Fînteușul Mic din Sătmar“, drept zălog pentru „doi stupi“. În 1771 o avea Dumitru Suciu din Frînceni, care în 1778 o împrumută, ca s-o citească, lui Gheorghe Românul. Acesta, după ce a citit-o, scrie următoarea însemnare: „Sărace omule, mult te trudești cu scrisul, să te întreci! Eu mă întreb, tu nu poți nici așa să te faci de rîs, Gheorghe Românul. 1778“. În 1789, cartea se afla în proprietatea lui Dorotei Bota din satul Hideaga (Bihor), iar în anii următori o avea un preot din Stremțu (Alba). În 1814 era la Oradea. Din lectura însemnărilor marginale de pe cărțile din Transilvania, constatăm o circulație densă. În Transilvania s-a citit mult, cu pasiune, cu interes de a cunoaște și de instruire.

Cărțile circulau și prin vînzare-cumpărare, între particulari; se vindeau și pe oi, capre, suprafețe de teren, dar și pe bani: galbeni de aur, constande de argint, florinți (în Transilvania), taleri de argint (în

SVPPLEX LIBELLVS
VALACHORVM
TRANSSILVANIÆ
IVRA TRIBVS RECEPTIS NATIONIBVS COMMVNIA
POSTLIMINIO SIBI ADSERI
POSTVLANTIVM.

CVM NOTIS HISTORICO - CRITICIS
I. C. E.
CIVIS TRANSSILVANI.

CLAVDIOPOLI.
Sumptibus et Typis *Martini Hochmeister* Caes. Reg. Dicast. Typographi & Bibliopolae. MDCCXCI.

„Petiția românilor din Transilvania", tipărită în 1791 de Martin Hochmeister

Бꙋколвнъ
пентрꙋ
ꙟвъцътꙋра
прꙋнчилѡр
де а сѣ депринде атъ́т ла кꙋноащерѣ слове́лѡр, ла словени́ре, ши ла четани́е; къ́т ши ла рѫндꙋ́ѧла Вечерни́ей, Оутрени́ей. ши а сфинтей Литꙋрги́й.

Типъритъ
кꙋ тоатъ келтꙋѧ́ла Дꙋмнѣлѡр Фраціилѡр
КОНСТАНДИН ши ІѠАНН БОГИЧ.
ꙟ Привилегиата Типографіе дин
БРАШОВ.
Прин Типографꙋл Фрідріхй Хѣрфꙋрт.
1808.

„Bucoavnă", Brașov, 1808 „Tipărită cu toată cheltuiala Dumnealor Fraților Constantin și Ioan Boghici"

Moldova și Țara Românească), prețul fiind foarte ridicat. Costul unei cărți nu se imprima pe carte, ca azi, ci se calcula după nevoi și împrejurări. O singură dată, pe *Pravila* tipărită la Govora, în 1640, este scrisă explicația: „Iară prețul acestei carte m-am socotit, cu toată cheltuiala, 21 de constande de argint". În majoritatea cazurilor, cărțile se ofereau gratuit, cu dedicații de danie, de centrele tipografice, de mitropoliile lor, de domnitori, cărturari bogați (de exemplu, de frații Cantacuzino, în secolul al XVII-lea) și de autori: „această *Gramatică* („Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduelelor gramaticii rumânești adunate și alcătuite acum întîiu de dumnealui Ienache Văcărescul", Rîmnic, 1787, n.n.) s-au dăruit școalei românești de la sfînta mănăstire Colțea. 1787, mai 26. Ianache Văcărescul" (exemplar aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România). Locuitorii din satul Muntele Someșului Cald au cumpărat *Cazania lui Varlaam*, Iași, 1643, „dînd pe ea 10 oi și 8 miei, socotiți la 20 florinți". Pe un exemplar din *Evanghelia greco-română*, tradusă și imprimată de frații Radu și Șerban Greceanu (București, 1693), se descifrează această însemnare: „Această sfîntă Evanghelie ne-am trămis-o nouă Io Constandin (Brîncoveanu — n.n.) voievod, domnul Țării

Românești și noi am dăruit-o dumisali lui Sculi biv vel căminariu, leat 7202 (= 1594), mart 1 d(ni) (= zile). Mihai Cantacuzino spatar".

Cărțile în țara noastră — export și import — s-au mai răspîndit și pe calea comerțului, prin librării. O librărie a fost organizată întîi la Sibiu de tipograful Martin Hochmeister, care se intitula „Buchdrucker und Buchhändler", adică tipograf și negustor de cărți (1783), pe un *Abecedar* imprimat „spre folosul școlelor niamului românesc". În 1791, cînd a tipărit cu cheltuiala lui, în latinește *Supplex libellus Valachorum Transsilvaniae* (Petiția românilor din Transilvania), el numește librăria *vivliopola*, nume care a dăinuit mult timp, trecînd și dincoace de Carpați. După pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), comerțul de carte se amplifică datorită caselor comerciale din Transilvania: Compania greacă de comerț (Sibiu) și Compania de comerț oriental (Brașov), în care s-au ilustrat, cu inteligență negustorii aromâni, greci și macedoneni, dintre care amintim pe Anastase Nicola. Sub titlul generic de „marfă venetică" și „marfă triestină", au fost destinate firmei fraților Ioan și Constantin Boghici din Brașov, numeroase cărți (anul 1775). Firma brașoveană trimitea (4 iunie 1781) la Iași, din „marfă italiană" primită, între alte cărți: 10 lexicoane, 20 enciclopedii, 5 volume *Halima*, 50 gramatici, 150 calendare, 20 *Esopii*, 10 *Telemah*, 300 pedagogii. Frații Boghici au tipărit pe cheltuiala lor și multe cărți românești.

Tipărituri românești din secolele XVII—XIX au ajuns din Țara Românească, Transilvania și Moldova și în Dobrogea. Deși această provincie fusese apăsată de stăpînirea otomană între anii 1417—1877 mai crud decît celelalte provincii românești, totuși legăturile românilor dintre Marea Neagră și Dunăre cu frații lor n-au încetat nici un moment. Au fost relații de rudenie, de preocupări culturale, de credință și profesionale. Învățători munteni și moldoveni au condus școli dobrogene. Ciobani și „mocani" transilvăneni — mai ales din „Țara Făgărașului" — s-au stabilit în cîmpiile și pășunile mănoase ale Dobrogei, întemeind gospodării rostuite frumos.

Cercetări întreprinse pe teren, nu de mult, de Biblioteca județeană Constanța, au descoperit în 23 de localități rurale dobrogene cărți românești vechi în număr de 171 volume pătrunse înainte de 1877. Cele mai vechi sînt din secolul al XVII-lea: *Cazania* (Iași 1643), *Noul Testament* (Alba Iulia, 1648), *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652) și *Biblia* (București, 1688). Cea mai veche însemnare este scrisă la 5 februarie 1706, pe cartea *Floarea darurilor* (Snagov 1700). Interesantă este povestea circulației acestei cărți. Un negustor de mărgele, Petru, se îmbarcă pe o corabie la Brăila, să ducă marfa la Țarigrad. Petru mărgelarul băgase în buzunar o cărticică cu povești, care dovedeau triumful virtuților asupra viciilor. Învățăturile morale respective sînt raportate la lumea animalelor. Mărgelarul o luase ca să o citească în lunga lui călătorie pe mare. În dreptul Babadagului corabia se sparge și călătorii își continuă drumul pe o altă corabie. Ajuns la Țarigrad, Petru vinde cartea lui Soare, copil de casă la „săraiul muntenesc", pe doi taleri. După ce o citește, acesta o împrumută lui Eustatie diacul, „ot selo Huși" în limba slavă (ot selo = din satul). Așa se citeau cărțile, mergînd din mînă în mînă, prețul lor era mare și cumpărarea anevoioasă.

Legătura cărților

Legătura cărților în secolele XVI—XIX era o legătură lucrată „cu mîna“, artistică, de interes bibliofilic. Numai spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea apar cărți *broșate*.

Cartea veche la români — ca și în alte țări — se lega în atelierul tipografiei sau al mănăstirii de călugări, după un anumit tipic. Marius Michel, unul dintre cei mai buni cunoscători ai legăturii de cărți medievale, a numit acest tipic „réliure monastique“, adică „legătură monastică“. Procesul tehnologic, în esență, este același ca și azi, cînd este cazul legăturii artistice, bibliofile. Copertele sau scoarțele se numeau „table“: „Această (...) carte (este vorba de *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea*, a lui Dimitrie Cantemir, Iași 1698 n.n.) ieste precitită dă în tablă pă în tablă dă dum(nealui) Matei Cantacuzino vel sărdar“ (26 ianuarie 1750).

Tăblițele se făceau din lemn de tei (esență moale și ușoară), dar se acopereau cu pergament, catifea sau piele. Învelișul acesta se împodobea la colțuri și în mijloc cu argint, aur, pietre scumpe. Termenul pentru legătura ornată cu metal era „ferecătură“: spătarul Vasile Crupinschi, cînd a dăruit bisericii „de la satul nostru Vorona“ o *Evanghe-*

ДИВАНУЛ

ІѠАНЬ ДИМИТРІЕ КѠН

ІѠАНЬ АНТІѠХЬ

ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ

Ἢ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΤΟΥ

ΣΟΦΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΜΕ ΤΟ ΣΩΜΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΙΩΑΝΟΥ ΑΝΤΙΩΧΟΥ

ΣΑΒΒΑ

1698

Dimitrie Cantemir, „Divanul", Iași 1698. Foaia de titlu

lie, a scris „și s-au ferecat cu argint" (20 mai 1810). „Cusătura" coalelor se făcea cu sforicică de cînepă, coalele fiind întărite de-a lungul *cotorului* cu o pînză tare. Legăturile pe cotor la distanțe egale, simetrice, ieșeau în relief, dînd învelișului cărții un aspect frumos. Un astfel de cotor se numește „cotor în binduri". Învelișul de piele, la cărțile lui Constantin Brîncoveanu (1688–1714) era în marochin roșu închis, ca vișina coaptă. Tăblițele, în marginea dreaptă, au două „paftale", care ajută la închiderea perfectă a cărții, apărînd-o de praf. Cînd ornamentarea învelișului nu este metalică (tip „ferecătură"), pielea este împodobită cu desene presate (imprimate), fie „în sec" sau „presaj orb", fie pe foițe de aur, rămînînd aurul în adîncimile desenului. Acestea sînt foarte variate: flori, scene religioase, linii drepte și întretăiate, suprafețe geometrice (pătrate, romburi, cercuri).

Simultan cu folosirea tăblițelor de lemn, se mai întrebuințau și coperte de carton gros. Între carton și carte, pentru soliditatea legăturii, dar și pentru esteticul ei, se adaugă una-două foi („forzat"). Cînd cartonul nu era tare, în secolele XVI–XVIII, se mai

Legătura unei „Evanghelii", făcută în 1636 din porunca lui Matei Basarab pentru mănăstirea Brîncoveni

Copertă legată în piele cu ornamente „Biblia de la București" (1688) (față-verso)

Fragment din „Evangheliarul slavo-român“ de la Sibiu, 1551—1553, descoperit pe coperta unui „Triodion“ (Blaj, 1771)

Legătură în piele şi metal la „Psaltirea“ lui Anastasie Crimca

lipea pe carton hîrtie groasă pentru rezistenţă („maculatură“). Aceasta era la îndemîna legătorului şi consta din coale rămase din cărţi tipărite sau din manuscrisele date pentru tipărire. Adesea în maculatura legăturii s-au descoperit pagini din cărţi vechi, chiar documente, a căror existenţă o dovedesc numai asemenea rămăşiţe din legături. Aşa de exemplu, în legătura *Cazaniei lui Varlaam* (Iaşi, 1643), exemplarul din comuna Săcălăşani (Oradea), s-a descoperit un document din anul 1689, iar în aceeaşi carte, în legătura exemplarului din comuna Voivozi (Bihor), s-au descoperit foi manuscrise, copii ale *Octoihului* slavon, tipărit de Coresi în 1578. Cea mai importantă descoperire în acest sens este însă depistarea pe interiorul copertei unui *Triodion* (Blaj, 1771) a două foi din *Evangheliarul slavo-român,* tipărit la Sibiu între anii 1551 şi 1553 de Filip Moldoveanul. Fragmentul este cu atît mai valoros, cu cît nici un exemplar din această carte nu se păstrează în ţara noastră.

Preţul legăturii varia după mărimea cărţii şi timpul în care se lega. Un *Apostol* (Bucureşti, 1784, carte groasă, in folio) „fiind stricat, adică dăzlegat... s-au legat a dao oră în Huş, dîndu 5 lei“ (decembrie 1824), exemplar din colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare Bucureşti). Pentru legatul *Chiriacodromionului* (Alba Iulia, 1699) s-au plătit „8 măriensi“, (monedă veche austriacă) adunaţi de la mai mulţi oameni.

În însemnările manuscrise de pe cărţile vechi sînt pomenite numele legătorilor. Livia Bacâru, bun cunoscător al artei legatului de cărţi româneşti, care a cercetat sute de cărţi legate în diferite chipuri, a întocmit lista numelor de legători, începînd cu anul 1631 pînă la 1778: 42 meşteri iscusiţi (fireşte, lista nu e completă). Cele mai însemnate centre unde s-au legat cărţi au fost Bistriţa (Oltenia), Neamţ, Braşov, Snagov, Bucureşti.

Edituri și tipografii române în țări străine

Tendința bisericii catolice de a atrage pe români în sfera sa de influență a făcut ca, încă din secolul al XVII-lea, să se tipărească în diferite orașe de peste hotarele patriei noastre cărți în limba română. Astfel, la Pojon (atunci în Ungaria, azi Bratislava — Cehoslovacia), apare a doua carte românească cu litere latine: *Catehismul* (1636) predicatorului Petre Canisius. A urmat un alt *Catehism* catolic, tipărit la Roma (1677), tot cu litere latine. Autorul lui este Vito Pilutio, cleric italian care a fost găzduit la Iași, în casa cronicarului Miron Costin. Dialogul dintre cei doi cetățeni ai romanității s-a desfășurat cu privire la paralelismele etnice și lingvistice româno-italiene, încît Miron Costin scrie: „În casa noastră au fost această voroavă, în Iași, cu un episcop italian, care între alte, foarte pre voia gîndului mieu, mi-au zis cuvinte de aceste neamuri, zicînd așa, — și era om de înțăles: «Mie nu-mi trebuiaște să mai citesc la istorii de moldoveni, cine sînt; pre o samă de obiceaiuri, foarte bine îi cunosc de unde sîntu: așa — libovnici (iubitori, dornici) la oaspeți; așa — femeile lor să feresc de vederea străinilor și se dau în laturi; așa — să nu treacă femeie pre denaintea bărbatului, pre drum sau pre cărare; așa — toată viața în

DOTTRINA
CHRISTIANA
TRADOTTA IN LINGVA
VALACHA,
DAL PADRE
VITO PILVTIO
Da Vignanello Minore Conuentuale di S.Francesco.

IN ROMA, Nella Stamperia della Sac. Congr. de Propag. Fide. 1677.

„Catehismul creştinesc" de Vito Pilutio, Roma, 1677

mîncare cu dulceaţa curechiului, numai aceştia sărat, atîta osăbire, aceia şi iarna, şi vara, tot verde, nemurat. Toate acestea atocma cu italiianii sînt şi a vedere să mărturiseşte o fire.» Cu multă mirare — încheie Miron Costin — am stătut de mărturia acelui vlădică, de mare agiutoriu istorii mele".

Politica religioasă a turcilor a dat libertate popoarelor supuse să practice cultul propriu, dar, în acelaşi timp, a pretins ca „Marea Patriarhie a Constantinopolului" şi Academia ei din Fanar să fie autoritatea centrală pentru toţi creştinii din Imperiul Otoman, cei din Ţările Române, Asia Mică, Siria, Arabia, Armenia, Palestina, chiar Persia şi Egiptul. Totodată, turcii supravegheau şi dirijau de aproape problemele politice generate de „libertatea" cultului. Popoarele acestor ţări, sub pretextul luptei pentru independenţa dogmei respective, purtau grijă pentru independenţa lor naţională şi pentru traducerea cărţilor de cult în limbile lor proprii.

Constantin Brîncoveanu, domnul Ţării Româneşti (1688—1714) a ajutat pe arabii ortodocşi, tipărindu-le cărţi în limba arabă. Antim din Georgia, pe cînd era egumen al mănăstirii Snagov, a săpat cu artă, în lemn, literele arabe şi astfel a *luat naştere pe pămîntul Ţării Româneşti, la Snagov, prima tipografie de limbă arabă din părţile Orientului.* Aici, la Snagov, s-au tipărit *Liturghierul* (1701), apoi la Bucureşti, un *Ceaslov* (1702), ambele bilingve, arabă şi greacă. Tipografia este mutată cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu la Alep, în Siria, unde se tipăresc în 1706, în limba arabă, *Evanghelia* şi *Psaltirea,* urmate şi de alte cărţi, în anii 1708, 1711, 1721. A treia perioadă a organizării tipografiei româno-arabe a fost între anii 1745—1747. De data aceasta, se tipăresc la Iaşi, la tipografia arabă de pe lîngă mănăstirea Sf. Sava, *Cartea arbitrul adevărului şi al dreptăţii* şi *Manual împotriva infailibilităţii papii* (1746), lucrări de polemică împotriva catolicismului, care căuta să facă adepţi în lumea arabă.

Începînd cu anul 1725, tipografia româno-arabă din Siria se reorganizează sub conducerea lui Abdallah Zakher, care o mută în localitatea Zaurac. Aici şi în tipografia de la Mar Hanna, lîngă Şuer, s-au tipărit multe cărţi şcolare şi cartea filozofică *Mizan el Zaman* (Cîntarul vremii — meditaţii asupra timpului şi eternităţii).

Cercetătorii arabi contemporani recunosc originea românească

ELEMENTA
LINGUÆ
ACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
D.S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI
RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI
AD S. BARBARAM EPHEMERIO:
OCUPLETATA VERO, ET IN HU: C
ORDINEM REDACTA
A
EORGIO GABRIELE SINKAI,
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL.
ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,
Typ. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK.
M.DCC.LXXX.

„Gramatica“ lui Samuil Micu Clain și Gheorghe Șincai, Viena, 1780

АЛѢСЕ ФАБꙊЛЕ
АКꙊМЬ ꙟТЖЮ ПРЕ ЛИМБА
РꙊМѪНѢСКЪ ꙟТꙊРНАТЕ
ДЕ
НИКОЛАЕ ОЦѢЛѢ
Практикантꙋ кръщийлорь де Кѫмаръ денитꙋри
дин Дента

Сау тупърить ꙟ Вѣнь ла Іωсифь де Кꙋрцбекь
ла ръсъритꙋлꙋй, типографь дела куртѣ.
ла Анꙋль 1784.

„Alese fabule“ de Nicolae Oțălea, Viena, 1784

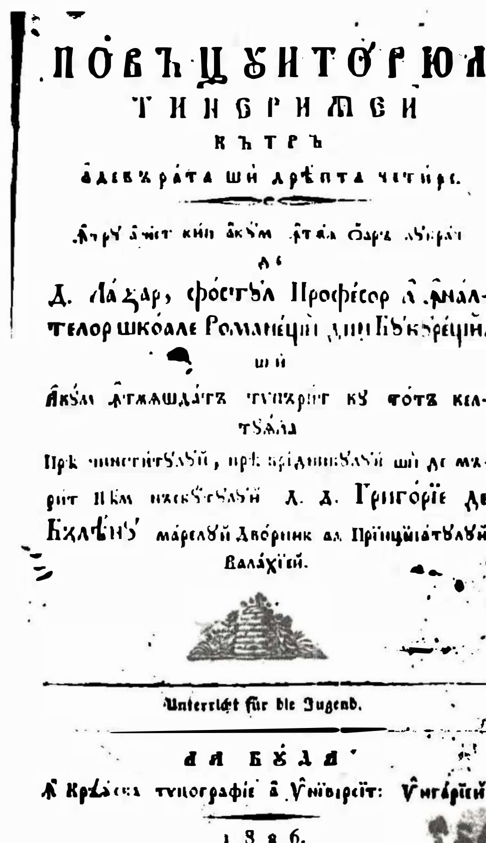
a tipografiei de la Mar Hanna și scot în evidență rolul ei de a fi promovat conștiința unității lumii arabe și sentimentul patriotic de independență națională și spirituală, prin mijlocirea cărților.

Între anii 1790 și 1823 editorul librar Iosif Kurzbek a tipărit la Viena numeroase cărți profane, manuale didactice și cărți de gospodărie casnică. Aici au publicat iluminiștii ardeleni Samuil Micu și Gh. Șincai prima gramatică tipărită a limbii române: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780). Tot la Kurzbek (scris și Kurzböch) „tipograf și vînzător de cărți“ a văzut lumina tiparului și cea dintîi carte de fabule în limba română (1784). Istoricul literar Mircea Popa a descoperit cîteva exemplare din această tipăritură de la Viena, intitulată *Alease fabule. Acuma întîiu pre limba românească înturnate de Nicolae Oțălea.*

La Lwow au activat frații Iosif și Ioan Piller ca editori și tipografi — de unde numele: „tipografia Pilăreștilor“ — tipărind în limbile germană și română, în foi volante, diferite circulare și instrucțiuni pentru românii din Bucovina și Galiția. Mai prolific decît toți a fost, însă, editorul tipograf Mihail Strelbițki, a cărui oficină a funcționat, pe rînd, la

ХРОНИКА
РОМѪНИЛОР
ШИ
А МАЙ МУЛТОР НѢМУРИ.

ЛА БУДА.
1808

ПОВѢЦУИТОРЮЛ
ТИНЕРИМЕЙ
КЪТРЕ
АДЕВЪРАТА ШИ ДРЕАПТА ЧЕТИРЕ.

Unterricht für die Jugend.

ЛА БУДА
1826.

„Hronica românilor și a mai multor neamuri" în „Calendarul" de la Buda, 1808

„Povățuitorul tinerimei", Buda, 1826

Iași, Dubăsari și Movilău, peste Nistru. Cărțile lui laice pot fi clasificate în mai multe categorii: școlare (abecedare), calendare, beletristice, medicale și lingvistice.

Un mare rol pentru prosperarea culturii românești din Transilvania — mai puțin pentru cea din provinciile românești de dincoace de Carpați — a jucat tipografia de la Buda, care funcționa pe lîngă Universitate, mutată în 1777 din Tyrnavia la Buda. Un autor, client fidel al acestei tipografii budane, a fost dr. Ioan Molnar din Sibiu, care a tipărit mai multe cărți, prima fiind *Retorica* (Buda, 1798). La Buda au apărut multe cărți despre economia casnică: lucrarea pămîntului (de Gheorghe Șincai, 1806), îngrijirea viței de vie (1813) ș.a. S-au tipărit cărți medicale: despre vărsatul cel mîntuitor (autor: dr. Frățilă Bene), despre „doftorirea boalelor" (la oameni și vite, 1816) ș.a. De asemenea, și-au publicat aici lucrările boieri cărturari din Moldova și Țara Românească ca Alexandru Beldiman și Dinicu Golescu.

În tipografia Universității din Buda și-au tipărit operele lor istorice și filozofice scriitorii ardeleni iluminiști Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal. Vestite sînt și *Calendarele* românești de la Buda. Colecția începe cu *Calendar pe anul 1806* și se continuă an de an după 1830. Costache Negruzzi relatează că a învățat să citească în limba română pe calendarele imprimate în această tipografie. Toți priveau — scrie prozatorul moldovean — „cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul (cărți, calen-

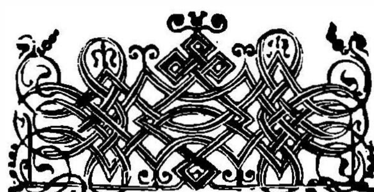
„Resbelulu orientalu" de A. P. Alessi și Massimu Popu, tipărit în editura lui Paul Cieslar

dare — n.n.) cu povești la sfîrșit". În *Calendarul* de la Buda pe anul 1808 Gheorghe Șincai începe să publice *Hronica românilor și a mai multor neamuri.* Tot în tipografia de la Buda apare, și primul dicționar etimologic al limbii române *Lexiconul* (1825), operă colectivă a învățaților Școlii Ardelene. Într-o prefață la lucrarea *Povățuitorul tinerimei către adevărata și dreapta cetire,* atribuită lui Gheorghe Lazăr și tipărită la Buda, în anul 1826, după moartea sa (1823), se susține în spiritul „dascălului școalelor românești din București" că limba română este capabilă să exprime cele mai complexe noțiuni filozofice și științifice, drept care se subliniază importanța dezvoltării învățămîntului în limba națională.

În orașul Leipzig din Germania a apărut primul ziar în limba română, în luna martie a anului 1827. El are titlul scris în chirilice: „Fama Lipscăi pentru Dația". „Fama" înseamnă veste, știre și, într-adevăr, această publicație periodică (apărea în 4 pagini, lunar) publica știri despre evenimentele din Țările Românești, Turcia, Grecia, Georgia, Rusia. Redactori erau I.M.C. Rosety pentru „Valahia" și Anastasie I. Lascăr pentru „Moldovia".

În orașul Graz (Austria), timp de mai mulți ani, începînd cu 1870, a existat o tipografie română, proprietatea librarului-editor Paul Cieslar, care a imprimat diferite cărți școlare și cursuri universitare solicitate de studenții români ai Universității Graz. Răspunzînd gustului opiniei publice, Cieslar a imprimat și două albume ilustrate, unul privitor la războiul franco-german (1870) și altul despre războiul cu turcii (1877—1878) din Balcani (*Răsbelulu orientalu* de A. P. Alessi și Massimu Popu).

Românii, răspîndiți pe arii geografice mai întinse, vecine cu patria lor, au nutrit idealuri culturale în limba lor maternă și au găsit adesea oameni întreprinzători care le-au satisfăcut aceste preocupări sub forma culturii scrise și tipărite.

Tiparul și cartea în epoca modernă

Perioada de sfîrșit și început de ev (secolele XVIII—XIX) marchează schimbări importante pentru evoluția cărții românești spre epoca modernă. Tiparul se emancipează total de sub tutela religioasă și a Domniei. Monopolul păstrat atîtea secole de aceste două instituții este desființat prin deschiderea unor tipografii particulare, prin diversificarea producției editoriale, prin victoria, în ultimă instanță, a tiparului laic. Mișcările de semnificație istorică, răscoala lui Horea (1784) și revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821), momente importante în lupta poporului nostru pentru emanciparea națională și socială, au avut un larg răsunet și în dezvoltarea fenomenului cultural original. În Transilvania, corifeii Școlii Ardelene, Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, realizează, prin intermediul slovei tipărite, o politică culturală ale cărei țeluri nobile priveau recunoașterea deplină a egalității social-politice și culturale a populației românești, majoritare din Transilvania, cu celelalte naționalități conlocuitoare. Pentru a edita o serie însemnată de lucrări filologice și istorice ei au folosit tipografia cu litere chirilice și latine de la Buda: *Elementa linguae daco-romanae* (1805) și *Hronica românilor și a mai multor neamuri* (1808) de

Gheorghe Şincai; *Istoria, lucrurile şi întîmplările românilor pe scurt* (1806) de Samuil Micu şi *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (1812) de Petru Maior.

Mai mult decît în trecut, cartea românească îşi amplifică în această perioadă rolul important în activitatea de informare şi formare a tinerei generaţii, printr-o bogată producţie de manuale şcolare şi lucrări de popularizare a ştiinţei (Amfilohie Hotiniul, *De obşte gheografie*, Iaşi, 1795; Radu Tempea, *Gramatica românească*, Sibiu, 1797; Paul Iorgovici, *Observaţii de limbă rumânească*, Buda, 1799; Samuil Micu, *Legile firei sau filozofia cea lucrătoare*, Sibiu, 1800).

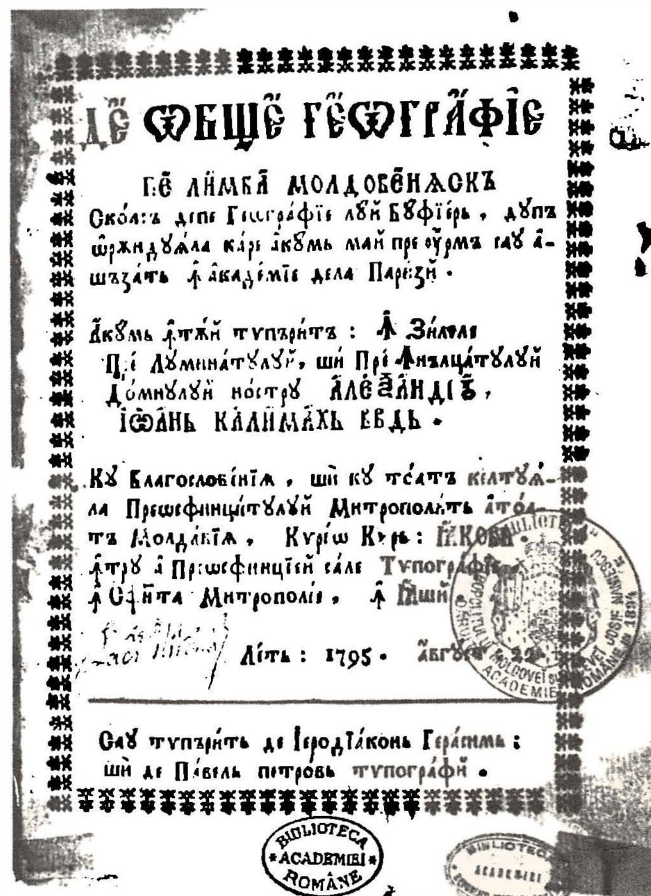
Această cerinţă sporită de cărţi şcolare, la care se adaugă şi faptul „de a nu mai avea trebuinţă cei ce voiesc a tipări cărţi să trimită la depărtate locuri cu grea cheltuială a se tipări", îl determină pe domnitorul Ioan Caragea, la 3 noiembrie 1817, să acorde un privilegiu pe timp de douăzeci de ani pentru înfiinţarea şi exploatarea unei tipografii particulare. Doctorul Constantin Caracaş, stolnicul Răducanul Clinceanul şi sulgerul Dumitrache Topliceanu, eforii (conducătorii) tipografiei îşi instalează atelierul în casele domneşti de la Cişmeaua lui Mavrogheni, avînd dreptul de a tipări „cărţi de învăţătura copiilor, atît la şcoalele elineşti şi cele româneşti şi la alte trebuincioase, spre luminarea credinţei, spre deschiderea minţii şi a învăţăturii". Tipografia din Bucureşti era deci înzestrată atît cu slove chirilice, cît şi cu caractere greceşti.

În „Privileghiata tipografie" sau „Tipografia de la Cişmeaua lui Mavrogheni", aşa cum apare numită pe lucrările ieşite din teascurile sale, a apărut un mic număr de cărţi care nu au împlinit, în fapt, generosul program acordat prin „privileghiul" lui Ioan Vodă

Petru Maior, „Istoria pentru începutul românilor în Dachia", 1812. Începutul lucrării: „Pentru descălecarea romanilor în Dachia".

„Războaiele care le-au avut romanii cu dacii înainte de Traian"

Amfilohie Hotiniul, „De obşte gheografie", Iaşi, 1795

Caragea. Prima carte apărută aici a fost *Legiuirea lui Caragea* (1818). Lucrarea stă mărturie posibilităților tehnice reale ale tipografiei: textul la o singură culoare, încadrat în chenar negru simplu, o ilustrație — stema țării și a județelor. Sînt imprimate atît cărți religioase, cît și laice, traduceri sau prelucrări. Trebuie subliniat însă faptul că în „privileghiata tipografie" au apărut *Proclamația* lui Tudor Vladimirescu (1821), poeziile lui Barbu Paris Mumuleanu (1820 — *Rost de poezii* și 1825 — *Caracteruri*) și *Poezii deosebite sau cîntece de lume, din care unele sînt culese de alții, iar altele originale de Anton Pan*, 1831. Se observă că procesul de laicizare a cărții se impune prin dezvoltarea gustului pentru citit, prin circulația intensă a volumelor și prin creșterea numărului de exemplare tipărite.

ЛЕЦЮИРЕ
А пре Ѣнълцатулуй ши пре Православникулуй
Домн, ши Стъпънитóрю а тоатъ Унгровлахїа
Іѡ Іѡан Геѡргїе
Караџе ВВ.
ку тоатъ кінтъала Думнеалѡр
Констандин Каракаш, Доктор,
ши
Думнеалуй Ръдукану Каниченул.
Fiнн Вел Столник, ши
Думнеалуй Димитраке Топличанул,
Fiнн Вел Слуџер.
Тупърить а привилеџїата Тупографїе а Думнеалѡр дин
Чишмеѡа ръпосатулуй ѫтру фериичре
Домн Мавроген
дин Букурещи.
1818.

„Legiuirea lui Caragea", București, 1818
Prima carte din „Tipografia de la Cișmeaua lui Mavrogheni"

Perioada de pionierat a tiparului laic modern stă sub semnul activității tipografilor editori, scriitori și oameni de cultură I. H. Rădulescu, Gh. Asachi și Mihail Kogălniceanu. Conștienți de rolul activ al cărții în formarea conștiinței naționale, în dezvoltarea culturii originale, ei au reușit să realizeze, cu mari sacrificii materiale și morale, un program complex, cu linii directoare de durată în progresul tiparului și literelor românești.

Scriitorul și editorul Ion Heliade Rădulescu este acela care inaugurează o epocă nouă în istoria cărții și tiparului românesc. El cumpără la 11 octombrie 1830 „Tipografia de la Cișmeaua lui Mavrogheni", pe care o reorganizează, înzestrînd-o cu material și prese tipografice noi, pentru a face din această tiparniță un instrument cît mai util în realizarea planurilor sale culturale. Înzestrarea tipografiei crește de la an la an, după cum reiese și din cele trei inventare cunoscute ale atelierului său. Astfel, în 1848 avea și o „fabrică de turnat litere" și o litografie complet utilată. Ion Heliade Rădulescu reușește astfel să dea la lumină pînă în anul 1848 numeroase lucrări (circa 195) din cele mai variate genuri literare. Ele au avut un rol important în pregătirea spiritului revoluționar, în sensibilizarea societății la ideile noi, favorabile progresului social. Ion Heliade Rădulescu consideră că „la început traducțiunile deschid drumul compozițiilor originale". Primele acțiuni clar organizate de traduceri din literatura universală în limba română se leagă de numele său și de al pictorului I. D. Negulici. Ei propun cititorilor un program editorial de traduceri în cadrul unei „Biblioteci universale" (I. H. Rădulescu, în anul 1843) sau într-o „Mică bibliotecă universală... pentru educația omului de toate clasele mirene și eclesiestice și pentru ambele sexe, începînd cu vîrsta copilăriei și pînă la vîrsta coaptă" (I. D. Negulici, în anul 1846). Aceste proiecte editoriale cu traduceri din marii filozofi și scriitori ai lumii erau inspirate de lucrarea lui L. Aimé-Martin, *Plan d'une Bibliothèque universelle*, Bruxelles, 1837.

Апр. 8. 1829 Нр. 1.

КУРІЕРУЛ РОМЖНЕСК

ІСТОРІА ПЕ СКУРТ А ГАЗЕТЕЛОР

ЕЛІЕZЕР
ШІ
НЕФТАЛІ
ПОЕМЪ ТРАДУСЪ
ДІН
FLORIAN
ДЕ
Гр. АЛЕКСАНДРЕСКУ

БУКУРЕЩІ
1832
Ꙟн Тіпографіа луі Еліад

„Curierul Românesc", nr. 1, 8/20 aprilie 1829

„Eliezer și Neftali", 1832, traducere de Grigore Alexandrescu

În anul 1869, la zece ani după întoarcerea sa din exil, Heliade solicită autorităților sprijinul în acordarea unei despăgubiri pentru pierderile provocate tipografiei sale în timpul revoluției de la 1848 și în perioada în care fusese silit să rămînă departe de țară. Inventarul pe care-l întocmește cu această ocazie (publicat și comentat de cercetătorul Andrei Pippidi) arată starea tipografiei sale în anul 1848 și o parte din principalele cărți pe care reușise să le publice pînă atunci și care se mai aflau în atelier: numere din ziarele sale *Curierul românesc* (1829) și *Curierul de ambe sexe* (1838), exemplare din *Prescurtarea de gramatica limbii româno-italiene* (1841) și *Vocabular de vorbe străine în limba română* (1847). Un loc important îl ocupă traducerile sale din scriitori străini ca Voltaire (*Fanatismul sau Mahomet Proorocul,* 1831), Byron (*Din scrierile lui Lord Byron,* 1834) și Rousseau (*Julia sau Noua Eloisă,* 1837). Alte tălmăciri sînt semnate de C. Aristia (*Din operele lui Alfieri,* 1836), C. Negruzzi (*Angelo tiranul Padovei* și *Maria Tudor,* 1837, piese istorice de Victor Hugo) și A. Hrisoverghi (*Antoni,* 1837, de Alexandre Dumas).

Tot în tipografia lui Heliade Rădulescu apare prima carte a romantismului literar românesc, *Eliezer și Neftali* (1832), o traducere a poemului lui Florian, căreia i se adaugă tălmăciri din Byron și Lamartine, precum și cîteva încercări poetice originale ale poetului Grigore Alexandrescu. Primul volum de poezii al lui I. H. Rădulescu datează din anul 1830: „*Meditații poetice dintr-ale lui De la Martin.* Traduse și alăturate cu alte bucăți originale prin D. I. Eliad". În anul 1835 se publică *Operele lui Cesar Bolliac,* iar în cel următor prima *Culegere din scrierile lui I. Eliad de proză și de poesie.* Editor cu adevărat modern, I. H. Rădulescu a reușit să tipărească într-un interval relativ scurt, de la preluarea tipografiei și pînă la revoluția de la 1848, scrierile repre-

Volum din opera poetică a lui Cezar Bolliac, realizat (1847) în „tipografia lui Eliade"

„Pionul sau Ceahlăul", gravură de Gheorghe Asachi

zentanților de frunte ai literaturii române din acea epocă (*Colecție din poesiile domnului D. Bolintineanul,* 1847; *Cesar Bolliacu Poesii nuoe,* 1847).

În timpul exilului său (1848—1859) tipografia și-a încetat activitatea, suferind și unele pierderi pe care cu greu a reușit I. H. Rădulescu să le recupereze și să le suplinească. După 1859, marele scriitor și editor se găsește în alt climat cultural, în concurență cu alți tipografi și librari editori care înființaseră și dezvoltaseră noi ateliere după anul 1837, cînd expirase privilegiul acordat „Tipografiei de la Cișmeaua lui Mavrogheni", preluat prin cumpărare de I. H. Rădulescu.

Din anul 1865 tipografia sa trece în proprietatea Ministerului de război.

Cărturarul moldovean Gh. Asachi a obținut și el, la 23 decembrie 1830, privilegiul de a înființa și exploata, timp de cincisprezece ani, o tipografie în orașul Iași. Atelierul său — „Institutul Albina românească", era bine înzestrat cu mașini moderne și variate corpuri de litere, precum și cu o litografie în care Gh. Asachi a realizat numeroase ilustrații atît pentru volumele pe care le tipărea, dar mai ales pentru diferite albume și calendare cu scene istorice. Tablouri istorice ca *Muma lui Ștefan cel Mare,* 1833, sau *Dochia și Traian, legendă după zicerile populare ale românilor, cu itinerarul Muntelui Pion* (Ceahlăul), 1840, s-au bucurat de o mare răspîndire.

Ilustrarea cărții românești moderne prin litografie rămîne astfel inițiativa cărturarului Gh. Asachi. Fiul său, Alexandru Asachi, a fost și el un talentat desenator. O frumoasă compoziție sub semnătura sa întîlnim în antologia lui N. Istrati — *Amicul copiilor, carte de lectură pentru școlarii săteni,* tipărită la Iași, în anul 1860.

De numele lui Gh. Asachi se leagă și înființarea uneia dintre

АПРОДУЛ ПУРІЧЕ
АНЕКДОТ ІСТОРІК
де
К. НЕГРУЦЦІ.
Ешіт
Ън Тіпографіа Албінеі
1837.

FABULE

ВЕРСЕІТЕ

ДЕ

Г. АСАКІ,

Едіціа а треіа, адъѹгітъ.

„Aprodul Purice, anecdot istoric", de C. Negruzzi, 1837

„Fabule versuite", de Gh. Asachi

primele fabrici moderne de hîrtie din țara noastră, la Petrodava, lîngă Piatra Neamț, în anul 1841. *Catalogul de cărțile tipărite și de manuscriptele aflătoare la Institutul Albinei* de la 1847 stă mărturie eforturilor pentru traducerea unor lucrări literare și științifice dintre cele mai bune. Din literatura universală, Gh. Asachi a publicat *Fabule alese* „pe românie aduse" de el însuși (1836).

Din literatura originală, multe volume poartă emblema „Institutului Albina românească": *„Poezii* a lui Aga G. Asachi, mădulariu Academiei de Roma" (1836), *Aprodul Purice, anecdot istoric* (1837) de Costache Negruzzi.

O primă schiță de istorie a învățămîntului românesc se tipărește în 1838, tot la Iași, în limbile română și franceză, sub semnătura neobositului Gh. Asachi — *Relație istorică asupra școalelor naționale în Moldova de la a lor rĕstatornicire, 1828—1838.* Pentru a răspunde cerințelor tot mai mari ale învățămîntului au fost publicate manuale școlare (adaptate și prelucrate) și chiar lucrări științifice originale, importante pentru începutul de drum al științei românești: *Istoria naturală* de J. Ch. Czihak (1837), *Elemente de matematică* de Gh. Asachi (1836), *Vitele albe din Englitera* (1842), traducere de Ion Ionescu de la Brad din David Low, cu o introducere originală despre agricultură; *Prescurtare a geografiei vechi a Daciei, a Moldovei și a Țării Românești,* de Popescu Scriban (1838).

O activitate editorial-tipografică tot atît de importantă pentru mersul înainte al cărții românești, desfășoară Mihail Kogălniceanu, convins fiind că „Tiparul va omorî prejudecățile, va împrăștia în norod luminile și științele morale, politice și sociale..." (prefață la volumul *Poezii* de A. Hrisoverghi, Iași 1843). La început colaborator al lui Gh. Asachi, apoi editor independent, după ce reușește să primească

ИСТОРІА
НАТУРАЛЪ
ЖНТЪІА-ОАРЪ ЖН ЛИМБА РОМЪНЯСКЪ КОМПУСЪ
ДЕ
ДОКТОРУЛ МЕДИЦИНЕЙ ШИ КАВАЛЕР
ЧИХАК
А май мултор Социетъцй ѫнвъцате Мъдулар ши Професор Исторiй Натурале ла Академiа дин Ешй, Шеф-Доктор а Милициiей Молдовей, Вице-Президент Социетъцiй Историiо-Натурале ѫн Ешй ш. ч.
Ку 20 стампе литографите.

ЕШИЙ
ЛА ИНСТИТУТУЛ АЛБИНЕЙ.
1837.
Ѫн деспозитул Ѫнперiй Бел ет Компани.

ПОЕЗІЙ
але
Д. ГР. АЛЕКСАНДРЕСКУЛ

БУКУРЕЩІ.
Типъріте ла Захаріа Каркалечі.
1838.

„Istoria naturală" de J. Ch. Czihac, 1837

„Poezii" de Gr. Alexandrescu, în tipografia lui Zaharia Carcalechi, 1838

dreptul de a-şi întemeia singur o tipografie (1840), Mihail Kogălniceanu îşi expune pe larg concepţiile asupra dezvoltării literaturii originale, în articolul program din revista *Dacia literară*, apărută la Iaşi, în anul 1840, „La Cantora journalului". Aceasta este editura sa, cunoscută şi sub numele „Cantora Foaei săteşti" sau „Cantora Daciei literare". Între 1840 şi 1845 au apărut numeroase lucrări editate de Mihail Kogălniceanu: fabulele lui Alecu Donici, poeziile lui Gr. Alexandrescu, *Scrieri* ale lui Costache Caragiale, *Satirele* lui Antioh Cantemir, *Balade dedicate poeţilor români* de Victor Hugo în tălmăcirea lui Costache Negruzzi (volum ilustrat cu fineţe şi gust, tipărit pe coli de hîrtie de culori diferite, una dintre primele ediţii bibliofile de la noi). Mihail Kogălniceanu a tipărit şi un *Almanah pentru învăţătură şi petrecere* pentru anii 1843, 1844 şi 1845, la care şi-a asigurat colaborarea lui Vasile Alecsandri, C. Negruzzi, A. Donici, Costache Negri, I. Ionescu de la Brad ş.a. Conştient că „traducţiile... nu fac o literatură", fără a minimaliza rolul lor, Mihail Kogălniceanu a urmărit în activitatea sa de editor publicarea unor lucrări originale, cu o tematică variată: „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţări sînt destul de mari, obiceiurile noastre sînt destul de pitoreşti şi poetice, pentru ca să putem găsi şi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii". Astfel, pentru buna şi adevărata cunoaştere a istoriei românilor, Mihail Kogălniceanu a început, în 1845, „La Cantora Foaiei săteşti", să publice *Letopisiţile Ţării Moldovii*. Cele trei volume din serie (1845—1852) au cunoscut şi o ediţie în limba franceză (2 volume, 1846), iniţiativă ce se înscrie pe linia preocupărilor lui Mihail Kogălniceanu, încă din anii studiilor în străinătate, de a face cunoscută istoria naţională prin lucrări originale în limbi străine (vezi *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et*

DACIA LITTERARA

SUBT REDACTIA

lui

Michail Kogâlnicean.

TOM I.

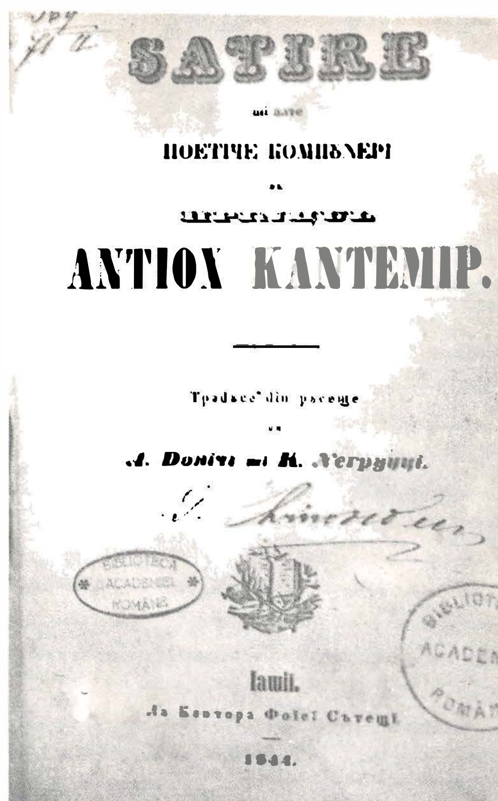
(Ianuarie—Iunie 1840.)

Iaşii.

La Cantora Journalului.

1840.

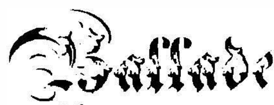

SATIRE
ші алте
ПОЕТИЧЕ КОМПЪНЕРИ
АНТИОХ КАНТЕМИР.
Традусе дін русеще
де
А. Доничі ші К. Негруцці.
Іашії.
Ла Кантора Фоаеі Сътещі
1844.

Foaia de titlu a revistei „Dacia literară", 1840

Antioh Cantemir, „Satire și alte poetice compuneri", traduse de A. Donici și C. Negruzzi

des Valaques transdanubiens, Berlin, 1837). Tot la „Cantora Foaiei sătești" a apărut și studiul lui Nicolae Bălcescu — *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei și pînă acum*, Iași, 1844.

Mișcarea de idei favorabilă înnoirilor sociale, revoluționare ale societății are o influență favorabilă asupra evoluției cărții. Perioada de la început a tiparului laic modern este o perioadă de interferență și tranziție manifestată în însăși realizarea materială a cărții. Se observă trecerea tot mai accentuată spre alfabetul latin (prima carte cu litere latine — *Carte de rogacioni* — fiind tipărită încă în secolul trecut de Samuil Micu, 1779), prin folosirea unor garnituri de litere noi, atît chirilice, cît și latine, prin introducerea unor mașini moderne, prese metalice, cu posibilități sporite de tipărire, atît ca număr de exemplare, cît și prin complexitatea tehnică. După 1837, cînd expiră monopolul lui

VICTOR HUGO.

Traduse

Iaşii

1845.

„Balade" de Victor Hugo, traduse de C. Negruzzi

ПѪТЕРЕА АРМАТЪ
шi
АРТА МIЛIТАРЪ
де ла
ꙟНТЕМЕIЕРЕА ПРIНЧIПАТꙊЛꙊI ВАЛАХIЕI
пꙋнъ акꙋм
де
N. БЪЛЧЕСКꙊ.

Iашii.
Ла Кантора Фоiеi Сътешi
—
1844.

MAGAZINꙊ ISTORIKꙊ
пентрꙋ
DACIA
Сꙋпт Редакцiа
лꙋi
A. ТРЕБ. ЛАꙊРIАНꙊ
Проф. de Фiлософiе ꙟ Колеџiꙋ Naцiонал,
шi
NIКОЛ. БЪЛЧЕСКꙊ.

Томꙋ I.

БꙊКꙊРЕЩI.
Кꙋ тiпарꙋл Колеџiꙋлꙋi Naцiонал
1845.

Nicolae Bălcescu „Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum", 1844

„Magazinul istoric pentru Dacia" apărut „cu tiparul Colegiul Național", 1845

Ion Heliade Rădulescu în Țara Românească și 1845 în Moldova, privilegiul lui Gh. Asachi, iau ființă numeroase alte tipografii. În 1850, la Iași, P. Cazimir, G. Seulescu, T. Stamate, T. Codrescu și D. Gusti se asociază în realizarea atelierului tipografic „Buciumul român". Văd aici lumina tiparului atît lucrări originale (*Balade,* adunate și îndreptate de V. Alecsandri, 1852), cît și traduceri (*Istoria politică și socială a Principatelor dunărene,* de Elias Regnault, 1856). La București încercările sînt mai numeroase și realizările mai apropiate în timp de expirarea monopolului pe care-l deținuse I. Heliade Rădulescu. Trebuie totuși amintite cîteva încercări de „spargere" a acestui monopol ce întîrzia dezvoltarea tiparului, prin realizarea unor volume în atelierele litografice ale timpului. Acest procedeu de multiplicare nefiind supus rigorilor privilegiului tipografic, a permis lui Friedrich Walbaum să editeze la București în anii 1836 și 1837 un *Almanah al Curții, al Statului și al Principatului Țării Românești.* La Iași, în 1839, la litografia „Sfintei Mitropolii" apare *Carnetul* „comedie în trei acte a lui Șiler (Schiller), tradusă din limba germană în cea românească de Mihail Vătlimescu".

În anul 1837 se face o comandă la firma „Didot" din Franța pentru utilajul necesar înființării unei noi tipografii bucureștene. Aceasta va fi prima tipografie laică de stat din țara noastră — *Tipografia Colegiului Național,* care își va începe efectiv activitatea în anul 1839. Aici este tipărit *Magazinul istoric pentru Dacia,* 1845, sub redacția lui August Treboniu Laurian (profesor de filozofie la Colegiul Național) și Nicolae Bălcescu, în paginile căruia se publică cronicile Țării Românești, act editorial inspirat de programul „Daciei literare".

În tomul al doilea, în 1846, au apărut două dintre cele mai importante scrieri ale lui Nicolae Bălcescu — *Puterea armată și arta militară*

„Pruncul român“, nr. 1/12 iunie 1848

„Poporul suveran“, nr. 1/19 iunie 1848

„Poezii“ de D. Bolintineanu, publicate în tipografia lui C. A. Rosetti și Winterhalder (1847)

POPORUL SUVERAN.

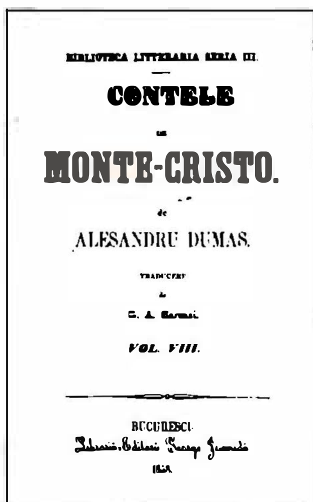
ПРЪNKЪЛ РОМЪN.

COLECTIE DIN POESIILE DOMNULUI D. BOLINTINEANUL.

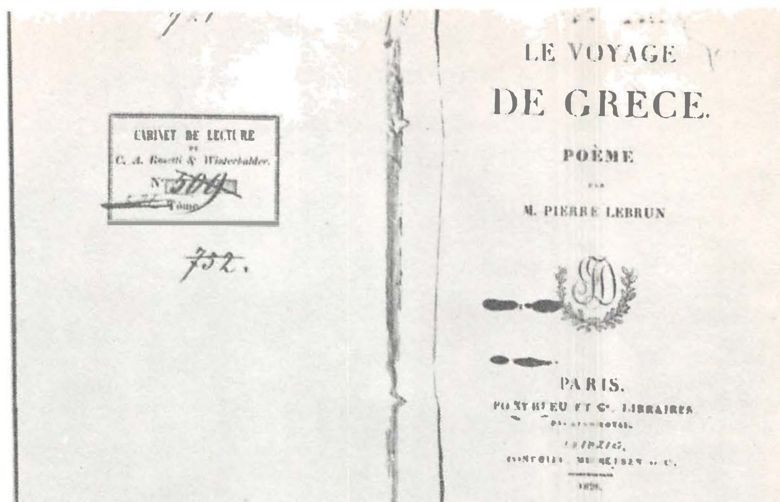
ÎN UNIRE NĂDEJDEA. ASOCIAȚIA LITERARĂ

1847.

la moldoveni în timpul mărirei lor și *Despre starea soțială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*. Tipografiile înființate după 1837 în Țara Românească sînt în mare parte rodul inițiativei unor cărturari angrenați cu toate puterile în lupta pentru emanciparea culturală a poporului. Unul dintre aceștia a fost și luptătorul revoluționar C. A. Rosetti. Împreună cu Erich Winterhalder, el cumpără în 1846 litografia și tipografia, librăria și cabinetul de lectură aflat în proprietatea lui Friedrich Walbaum. Pînă în 1846, Friedrich Walbaum desfășurase o activitate importantă pe tărîmul comerțului de carte și al dezvoltării tiparului. El preia în 1834 prima librărie înființată la București (1827), în casa lui Dinicu Golescu, de librarul din Sibiu W. H. Thierry. Cercetătorul Constantin Pascu a descoperit în biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu o foaie volantă inedită, o *Vestire* apărută în anul

Una din numeroasele traduceri editate de George Ioanid, 1858

O carte din cabinetul de lectură C. A. Rosetti și Winterhalder

1827, în limbile română, germană și franceză, prin care se anunță de către „V. H. Thierri & Companion Bibliopol" deschiderea, la București, a unei librării, cu o bibliotecă de împrumut și o „Gazetărie sau Cabinetu pentru cetirea lucrurilor și întîmplărilor" care „nou s-au așezat după cum se cuvine într-un loc potrivit lîngă Bibliopolie; însă pînă acum nu s-au deschis, nici să va deschide pînă la începutul Anului 1828, căci pentru anul c. 1827 e tîrziu de a mai putea face Dispoziție pentru Gazetărie". În această *Vestire*, atribuită lui Dinicu Golescu, se mai menționează și înființarea unui „Legătoriu de Cărți", toate cu scopul ca iubitorii de literatură să se poată „bucura de fericitele urmări ale aceștii Bibliopoli nou". Pe lîngă acestea, Fr. Walbaum întemeiază o nouă tipografie cu mașini și casete de litere procurate din Leipzig de la casa editoare „F. A. Brockhaus". Din presele tipografiei sale apar numeroase lucrări dintre care menționăm *Ceasurile de mulțumire ale lui C. A. Rosetti*, 1843, volum ce dovedește posibilitățile tehnice ale tipografiei; *Suferințele junelui Werther*, 1842, traducerea celebrei cărți a poetului german J. W. Goethe.

Noii proprietari, C. A. Rosetti și E. Winterhalder, vor continua linia producției tipografice a predecesorului lor (*Suvenire și impresii. Epistole și fabule* de Grigore Alexandrescul, 1847) și vor dezvolta activitatea librăriei și a cabinetului de lectură. În timpul revoluției de la 1848 tipografia va înscrie la loc de frunte între publicațiile sale organul oficial al guvernului revoluționar provizoriu „Monitorul român" și ziarul „Pruncul român" („Trăiască România liberă!" se intitulează articolul de fond al primului număr din 12 iunie 1848, anticipînd și Unirea, rod al revoluției). După înfrîngerea revoluției, C. A. Rosetti este nevoit să trăiască în exil, în Franța. Tipografia mai lucrează sub conducerea lui E. Winterhalder pînă în 1852, cînd devine proprietatea tipografului Ferdinand Ohm. După întoarcerea sa din emigrație, C. A. Rosetti pune bazele unei noi tipografii în care va apare ziarul „Românul". La 23 ianuarie 1858 el publică următorul anunț: „Tipografia lui C. A. Rosetti, librar și comisionar, se deschide peste cîteva zile și are onoarea a se recomanda publicului pentru tot felul de lucrări tipografice. Se va sili a mulțumi persoanelor ce îi vor da preferință, printr-un tipar corect, curat și frumos și prin exactitatea cu care își va împlini făgăduielile sale; persoanele care vor binevoi a se servi de dînsa sunt rugate a se adresa la librăria C. A. Rosetti, cal. Mogoșoaia no. 18, sau la Stabilimentul tipografiei, calea Brezoianu 10".

În capitala Țării Românești mai activau și alți tipografi. Anton Pann a instalat în anul 1843 o tipografie proprie în chiliile bisericii Olteni din București, unde a imprimat pînă în 1854 numeroasele sale lucrări literare (*Poezii populare,* 1846; *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii,* 1852) și de muzică psaltică. În tipografia bucureșteană a lui Zaharia Carcalechi, cunoscutul editor de cărți și periodice românești care activase la Buda (*Biblioteca românească,* 1821—1834), apare a doua culegere de *Poezii* de D. Gr. Alexandrescul, 1838. Pitarul C. Pencovici, proprietar din anul 1839 al unui atelier modest, colaborează cu meșterul tipograf Iosif Copainig (Joseph Kopainigg) care îi va prelua mai tîrziu tipografia și o va moderniza, avînd astfel posibilitatea de a tipări unul din ziarele importante ale revoluției, „Poporul suveran", al cărui redactor șef era poetul Dimitrie Bolintineanu. Se cunoaște faptul că Iosif Copainig a comandat o presă mecanică de tipărit încă din anul 1845, pe care însă nu a întrebuințat-o la întreaga ei capacitate decît după 1852, din lipsa unui personal calificat.

Unei activități tipografice sporite îi corespunde și o dezvoltare a comerțului de carte. Cataloagele librăriilor din această epocă ilustrează avîntul la care ajunsese răspîndirea cărții pe cale comercială. Un *Catalog pentru toate cărțile ce se află în librieria D. D. Iosif Romanov și Cumpania, în București, la No 419 văpseoa roșie în Ulița Brașovenilor și în Iașu la D. D. Dimitrie Nika librer; în Focșani la D. Hr. Hagi Calcu* din anul 1836, arată strînsele legături dintre librarii celor două țări române înaintea Unirii de la 1859. Volumele oferite spre vînzare provin din tipografiile din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Într-o nouă ediție a catalogului, din anul 1838, „în Tipografia lui Eliad" găsim următoarea ofertă: „Plutarh nouoă în 2 Tomuri, coala în 8, tradus din limba franțozească, cu 24 chipuri și tipărit la Buda, cu cheltuiala D. Nicola Nicolau din Brașov, la anul 1819" — un alt exemplu în procesul neîntrerupt al circulației cărții românești în cele trei țări române.

O parte dintre acești librari au desfășurat și o activitate editorială. Un deschizător de drum în domeniul editurii comerciale a fost *librarul-editor* George Ioanid. Cataloagele librăriei sale acoperă întreaga perioadă de trecere de la alfabetul chirilic la cel latin, avînd un conținut bogat (*Catalogulu cărțiloru românesci, bisericesci, istoricesci, moralicesci și romanție, ce se află în librăria George Ioanidu, Bucuresci,* 1847).

Librarii vindeau nu numai cărți, dar le și puneau la dispoziția cititorilor prin intermediul unor „cabinete de lectură". Deoarece se citeau foarte multe cărți în limba franceză, listele cărților pentru împrumut se tipăreau în această limbă. S-au păstrat mai multe astfel de cataloage (*Catalogue des ouvrages français qui se trouvent dans le Cabinet de lecture d'Adolphe Hennig,* Iași, 1840; *Catalogue des livres français qui se donnent en lecture à la Librairie de C. A. Rosetti & Winterhalder,* București, 1846).

Portretul lui Ion Heliade Rădulescu. Ilustrație la volumul „Curs întreg de poesie", București, 1868, „Tipografia lucrătorilor asociați"

Cartea, tiparul, comerțul de carte au contribuit între anii 1830 și 1848 și mai departe, pînă la 1859, la formarea unei opinii publice favorabile înnoirilor sociale, emancipării naționale și politice a țărilor române, la pregătirea și realizarea Unirii și mai tîrziu la cucerirea independenței de stat (1877—1878). Tiparul complet laicizat slujește deci marile cauze naționale, îndepărtîndu-se cu pași repezi de starea artizanală, tinzînd firesc spre modernizare.

Industrializarea cărții

Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, epocă ce stă sub semnul cuceririi independenței de stat a României, tiparul cunoaște o nouă dezvoltare în pas cu evoluția modernă a societății românești. Atelierele se măresc, își schimbă utilajul, își diversifică materialul din dotare, folosind acum și forța aburului pentru punerea în mișcare a preselor de tipărit (în 1869 la „Imprimeria statului", în 1891 la „Institutul de editură Ralian și Ignat Samitca"). Apar și primele reviste de informare și orientare profesională (*Tipograful român,* 1865, *Tipografia,* 1885, *Tipografia română,* 1886, *Almanahul tipografic,* 1897).

În această epocă iau ființă importante instituții de cultură: universitățile din Iași (1860) și București (1864), Academia Română (1866). În Transilvania oamenii de cultură români militează pentru drepturile social-politice și culturale ale neamului lor prin „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român („Astra"), Sibiu, 1861. Tot acum (1864) se pun bazele primului sistem național de biblioteci, cu cele două mari biblioteci centrale ale statului, de la Iași și București. În capitala României se constituie în anul 1867

1 AUGUST Nr. 1 ANUL 1865

TIPOGRAFUL ROMAN

FOIA BI-MENSUALA

PRECIUL PE AN	BIUROUL	ABONAMENTUL
Bucuresci și districte ... 24 lei Streinătate, mai mult portul postal.	Pasagiul român nr. 12	Bucuresci, la tipografia lucrătorilor asociați Districte, la biurourile postale.

Secolul al XIX-lea a făcut progrese uriașe în desvoltarea artelor și industriei. Acésta s'a constatat prin raporturile juriilor exposițiunilor celor mai nuoi.

Tipografia n'a rĕmas mai jos. Dupe o lungă lâncedélă și ...

Mărturisim că nu suntem câtuși de puçin satisfăcuți prin acest respuns.

Ne vom incerca, prin un șir de articole ce vom publica în acéstă foiă, a familiarisa pe lucrătorii noștri cu sistemul ...

Prima revistă de informare și orientare profesională a lucrătorilor din artele grafice — „Tipograful român“, 1/1 august 1865

cea mai mare colecție națională de cărți, imprimate și manuscrise — Biblioteca Academiei Române. Acest context social-politic și cultural are o influență stimulativă asupra cărții românești, care este editată și tipărită în tot mai multe exemplare. Trebuie amintită evoluția corespunzătoare a bibliografiei de semnalare. Librarul-editor Alessandru Degenmann redactează din anul 1879 *Bibliografia română. Buletin mensual al librăriei generale din România și al librăriei române din străinătate.* Bibliografia națională retrospectivă deschisă cu lucrarea lui Vasile Popp — *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele Țări de la începutul lor pînă la vremurile noastre,* publicată la Sibiu în anul 1838, în atelierul lui Georgie de Closius, care a tipărit numeroase cărți românești în epocă, își găsește adevărata expresie în opera lui Ion Bianu, Nerva Hodoș Dan Simonescu — *Bibliografia românească veche 1508—1830.* Primul volum (1903) s-a constituit treptat prin publicarea în fascicule, începînd din anul 1898. Următoarele volume au apărut în anii 1910 (II), 1936 (III) , 1944 (IV), toate la aceeași tipografie — „Atelierele grafice Socec“.

Contextul socio-cultural din această epocă a determinat constituirea unor unități editoriale mai mari, capabile, printr-un anumit grad de înzestrare și organizare, să satisfacă volumul și exigențele tipăriturilor.

Catalogul cărților române, oferite spre vînzare publicului în librăria „Socec“, 1868

Titu Maiorescu, „Critice“, 1874

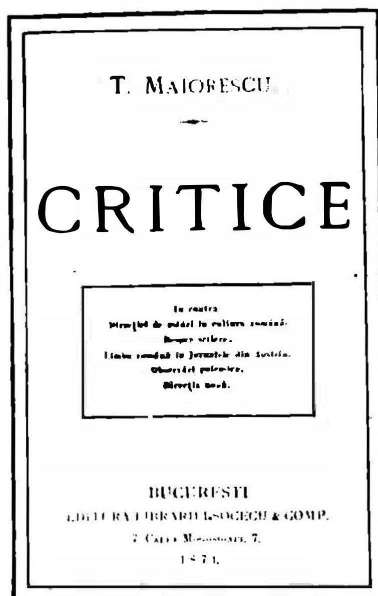
Vasile Alecsandri, „Ostașii noștri“, 1878. O ediție specială pentru luptătorii de pe frontul independenței

CATALOGULU
LIBRARIEI SOCECŪ & CIE

PARTEA I — CARȚI ROMANE

BUCURESCI

I. GHEREA

STUDII CRITICE

VOLUMUL I

BUCURESCI

„Românul"

1890

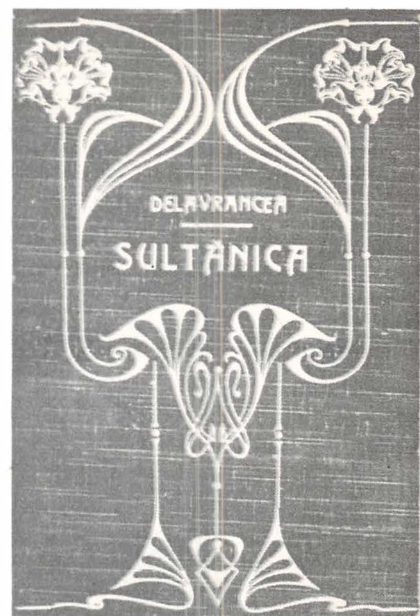
CARAGIALE

MOMENTE

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCECU & Comp.
1901

Prețul Lei 3.—

„Studii critice" de C. Dobrogeanu Gherea. Primul volum (1890) a apărut în tipografia ziarului „Românul", a fiului lui C. A. Rosetti, Vintilă C. A. Rosetti. Volumele II (1891) și III (1897) au fost tipărite de „Editura librăriei Socec"

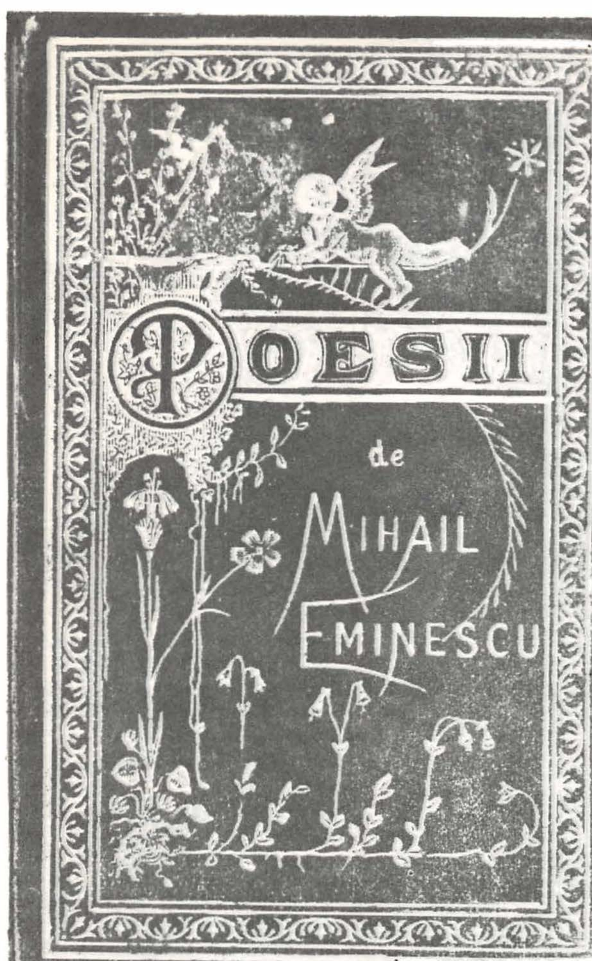
„Momente" de I. L. Caragiale, 1901

O altă tipăritură a editurii „Socec": Barbu Ștefănescu Delavrancea, „Sultănica", 1908

În anul 1856 angajatul librarului-editor George Ioanid, Ioan V. Socec, a creat o librărie pe cont propriu („Librăria nouă Socec and Comp.", „pe Podul Mogoșoaiei, — Calea Victoriei de azi n.n. —, peste drum de hanul Slătar", după cum anunța ziarul „Vestitorul românesc" din 1856), transformată în anul 1871 în editură cu tipografie. Întreprinderea editorial-tipografică a lui I. V. Socec, una dintre cele mai importante în această perioadă, are meritul de a fi întreprins editarea sistematică a scriitorilor români clasici și contemporani în sistemul „Opere complete". Astfel au apărut scrierile lui Vasile Alecsandri, D. Bolintineanu, Costache Negruzzi, I. L. Caragiale, Titu Maiorescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, C. Dobrogeanu Gherea ș.a. Preocuparea editurii, care poate fi considerată un program, pentru promovarea literaturii naționale se reflectă și în tipărirea unor ediții separate ale marilor scriitori români, cum ar fi *Istoria arheologiei* (1877) de Al. I. Odobescu, *Concepția materialistă a istoriei* (1892) de C. Dobrogeanu-Gherea, *Balade și idile* (1893) de George Coșbuc, *Poezii* (1902) de St. O. Iosif.

Data cea mai importantă în istoria editurii este însă anul 1883, care marchează apariția ediției *Poesii* de Mihai Eminescu. Pe pagina de titlu este trecut anul 1884, dar volumul apăruse deja în ultima lună a anului 1883 (Ziarul *Românul* din 22 decembrie 1883 anunța astfel evenimentul. „A apărut în editura librăriei Socec din București *Poesiile lui Mihail Eminescu* într-un splendid volum de 300 pagini, care face cea mai mare onoare artei tipografice").

Edițiile următoare (1885, 1888, 1889) se bucură de tiraje din ce în ce mai mari, pentru a ajunge în 1895 la „A șaptea mie de exemplare", iar în 1913 la „A treisprezecea mie și a patrusprezecea mie de exemplare". O dovadă a posibilităților tehnice ale tipografiei este publicarea corpusului de *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki* (primul volum, 1876). Trebuie subliniat faptul că o parte apreciabilă din activitatea editurii, ca și a multor altora în epocă și mai tîrziu, era consacrată publicării cărților școlare. Astfel, catalogul editurii publicat în 1868 consemna un număr de 180 manuale școlare din care 46 orientate în studiul limbilor străine.

POESII

DE

MIHAIL EMINESCU

EDIŢIA A ŞEAPTEA

A şeaptea mie de exemplare

CU O NOTIŢĂ BIOGRAFICĂ de T. MAIORESCU

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
1895.

Coperta primului volum de „Poesii" de Mihai Eminescu, 1884

Ediţia a şaptea a volumului „Poesii" de Mihai Eminescu, 1895

Primul număr din colecţia „Biblioteca pentru toţi"

Contract editorial al scriitorului I. L. Caragiale cu librarul Carol Müller

Bucureşti, 14 martie 1896

D-lui C. Müller Librar-Editor.

746.

Iubite Domnule Müller,

Mă îndatorez a-ţi da şapte coale format Bibliotecii Tale de [illegible] ale mele inedite, pe care, în [illegible] acestui format.
Patru le voiu preda la 10 aprilie viitor, iar [illegible]
până la sfârşitul lui aprilie.
[illegible] 600 ([illegible]) [illegible] pentru ele.
[illegible] am primit [illegible] Restul mi-l vei plăti la predarea manuscrisului.

[illegible]

Caragiale

Titlul cărţii va fi ales de mine.

[illegible] cedat [illegible] Alcalay toate aceste drepturi
6 VIII 1900 Carol Müller

Am primit [illegible] de trei-sute lei – (300) pentru ediția broșură – Nr 6 „Icoane șterse". Vă mulțumesc și vă doresc cel mai strălucit succes
Amic
A. Vlahuță
Joi 18 Mai 1895

Contract editorial al scriitorului Al. Vlahuță cu librarul Carol Müller, care cedează drepturile sale lui Leon Alcalay

Numărul „O mie" din „Biblioteca pentru toți"

Librarul-editor George Ioanid care formase la vremea sa gustul pentru lectură prin colecția „*Biblioteca literaria*" (1853), tipărită prin contribuția materială a „prenumeranților", adică a cititorilor care susțineau apariția unor cărți prin cumpărarea lor anticipată, este continuat în intențiile sale de librarul-editor Carol Müller și de folcloristul Dumitru Stăncescu. Carol Müller editează în anul 1895 primul număr din colecția „*Biblioteca pentru toți*" colecție de mare popularitate, care va avea o vitalitate pe măsură, apărînd și în zilele noastre. Scopul colecției era acela de a pune la dispoziția „tinerimei și tuturor cititorilor cărți bune, bine alese, frumoase, interesante și bine traduse, culese din toate producțiile spiritului omenesc". Pentru primul număr Dumitru Stăncescu, directorul literar al colecției, a tradus *Povești alese* de Andersen. Pînă în anul 1899 cînd cedează drepturile de editare a colecției librarului Leon Alcalay, Carol Müller a publicat nu numai literatură română și universală, dar și la nivel mai înalt și de popularizare, scrieri

I. L. Caragiale, „Teatru", 1894

Primul volum din „Istoria românilor din Dacia Traiană" de A. D. Xenopol

Pagini din opera literară a lui Ion Creangă

ISTORIA
ROMÎNILOR
DIN
DACIA TRAIANA
DE
A. D. XENOPOL
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI
Membru al Academiei Române

„Nu sunt vremile sub cârma omului ci bietul om sub vremi"
Miron Costin

VOLUMUL I
Dacia până la 270 d. Hr.

IAȘI
Editura Librăriei școalelor Frații Șaraga
1888

IOAN CREANGĂ
AMINTIRI DIN COPILĂRIE
ȘI
ANECDOTE
Cu 8 ilustrațiuni de Teodor Buiciliu

JASSY
EDITURA LIBRARIEI SCOALELOR FRAȚII ȘARAGA
1892.

de istorie, filozofie, estetică, matematică, științe naturale etc. Leon Alcalay a continuat seria lucrărilor de tematică variată, ajungînd în anul 1920, anul morții sale și al trecerii colecției sub egida editurii Șaraga, la peste 1 000 de titluri, cîteva reeditate de mai multe ori. (Numărul *O mie* cuprindea schițe și nuvele de I. Al. Brătescu-Voinești, Al. Vlahuță și I. L. Caragiale).

Pe acest drum al dezvoltării și răspîndirii cărții românești se înscriu și alte colecții.

Editura fraților librari Șaraga din Iași, profilată la început (1877) în editarea cărților școlare, își diversifică producția prin inițierea „*Colecției Șaraga*" (1893), în care au apărut operele scriitorilor români importanți ai timpului: Mihai Eminescu *(Poesii, Scrisori* și *Nuvele)*, I. L. Caragiale *(Teatru)*, N. Iorga *(Schițe din literatura română)*, A. D. Xenopol *(Istoria românilor din Dacia Traiană)*, Vasile Conta *(Teoria ondulației universale)*.

Operele marilor scriitori români au apărut însă nu numai în cadrul colecției de popularizare, ci și în ediții separate. Cea mai importantă ediție este aceea în două volume a *Operelor* lui Ion Creangă (1890—1892).

Cîteva colecții interesante au apărut sub egida „Institutului de editură Ralian și Ignat Samitca" din Craiova — „*Mica bibliotecă a istorioarelor interesante*" (1885), „*Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință și artă*" (1895), „*Colecția cărților pentru copii*" (1897). Iată cîteva volume apărute: *Basmul feciorului de împărat cel cu noroc la vînat* de Al. I. Odobescu, *Antologia sanscrită* de George Coșbuc. În „*Colecția romanelor celebre*" (1895) au fost publicate în traducere importante opere ale literaturii universale.

În anul 1896 își începe activitatea Editura Casa Școalelor, edi-

CEREȚI OPERILE COMPLECTE
DE

M. Eminescu: Poezii complecte
Nuvele
Diverse
Scrisori
4 volume lei 4; legate în pînză lei 6 —

* * *

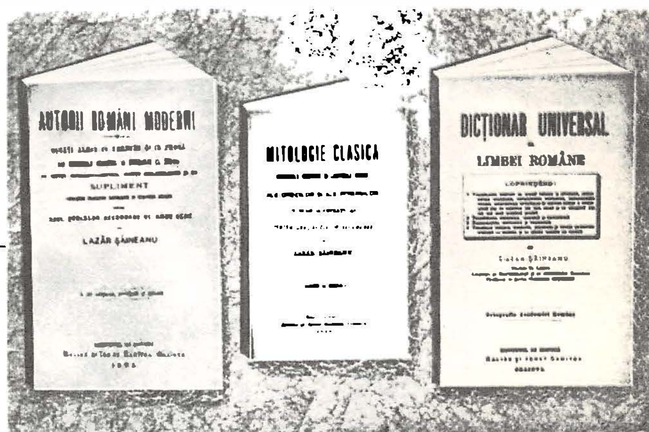
V. Conta: Incercări de metafizică
Bazele Metafizicei
Teoria Fatalismului
Teoria Ondulațiunei I
" " II
5 volume broșate 5 lei; legate frumos 7.50

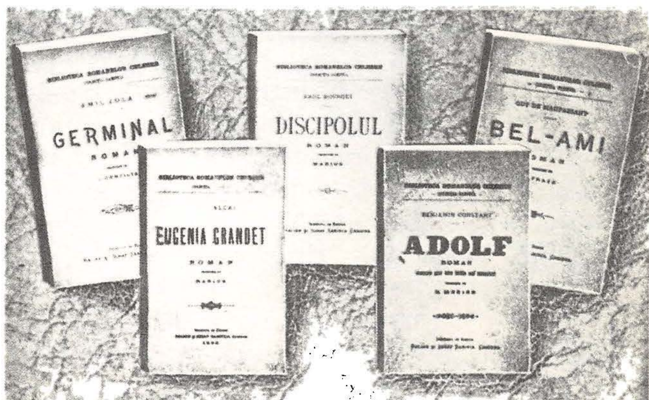
CUMPARAȚI

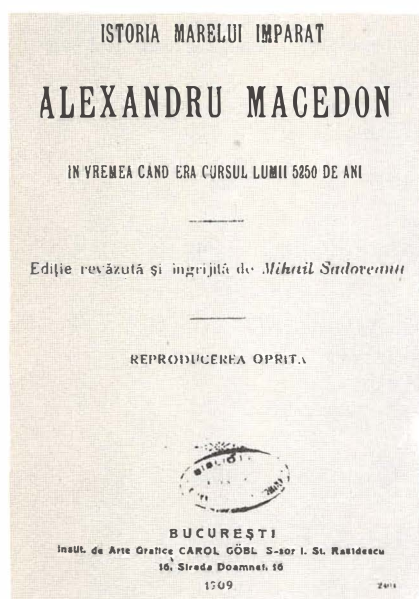
Anunț-reclamă din catalogul editurii „Frații Șaraga"

Cîteva volume publicate de filologul și lingvistul Lazăr Șăineanu „Autori români moderni", „Mitologie clasică", „Dicționar universal al limbii române"

Traduceri publicate în „Colecția romanelor celebre"

ISTORIA MARELUI IMPARAT

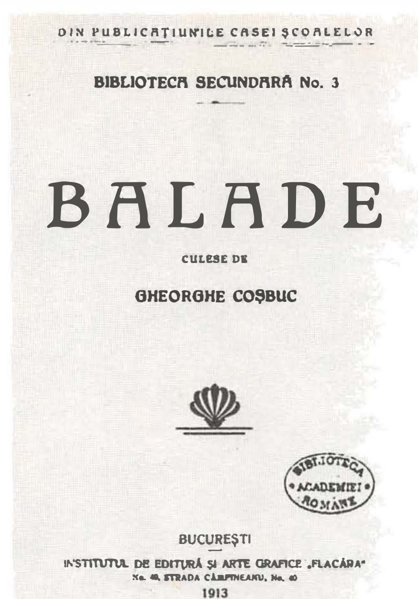
ALEXANDRU MACEDON

IN VREMEA CAND ERA CURSUL LUMII 5250 DE ANI

Ediție revăzută și îngrijită de *Mihail Sadoveanu*

REPRODUCEREA OPRITĂ

BUCUREȘTI
Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-sor I. St. Rasidescu
16, Strada Doamnei, 16
1909

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

BIBLIOTECA SECUNDARĂ No. 3

BALADE

CULESE DE

GHEORGHE COȘBUC

BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE EDITURĂ ȘI ARTE GRAFICE „FLACĂRA"
No. 40, STRADA CÂMPINEANU, No. 40
1913

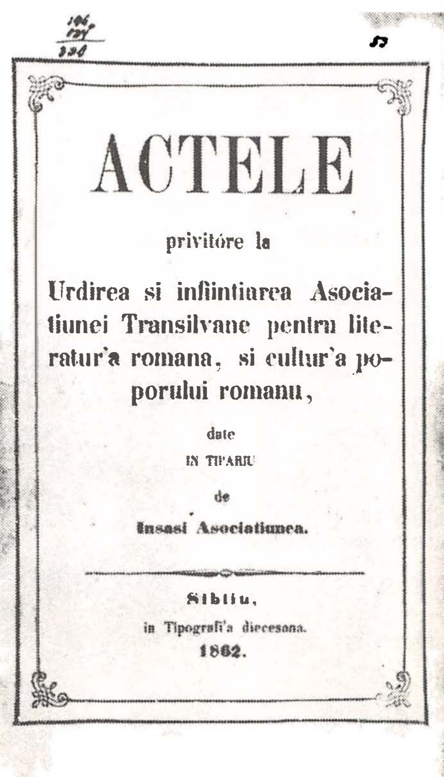
„Alexandria", ediție revăzută și îngrijită de Mihail Sadoveanu

Una din publicațiile Casei Școalelor: „Balade" culese de George Coșbuc

O broșură editată de „Societatea Steaua", condusă de Ion Kalinderu și Spiru C. Haret

tură de stat cu pronunțat program didactic și pedagogic, structurat pe cîteva colecții care au impus lucrări de valoare, adecvate scopului propus (80% din tirajul lucrărilor era distribuit gratuit bibliotecilor școlare, populare și de cultură generală): *„Biblioteca Societății Steaua"*, *„Biblioteca populară"*, *„Biblioteca rurală"*, *„Biblioteca pedagogică"*, *„Biblioteca traducerilor de autori clasici greci și latini"*, *„Biblioteca literară"*, *„Biblioteca cursurilor universitare"*, *„Biblioteca științifică"*.

Pentru perioada de care ne ocupăm (editura își continuă activitatea și după primul război mondial) sînt reprezentative colecțiile „Biblioteca Societății Steaua", în cadrul căreia apăreau mici broșuri, format de buzunar, cu conținut instructiv-educativ la nivel de popularizare (*Superstițiile păgubitoare ale poporului nostru* de George Coșbuc, *Domnul Tudor din Vlădimiri* de N. Iorga), „Biblioteca populară" și „Biblioteca rurală", în care au apărut diferite prelucrări, adaptări de cărți populare (*Alexandria, Esopia, Genoveva de Brabant, Arghir și Elena*). Aceste colecții au fost tipărite sub îngrijirea unor scriitori de valoare, ca George Coșbuc și Mihail Sadoveanu. Alte colecții au fost inițiate și conduse de Al. Vlahuță („Biblioteca pentru tineret și școlari") și N. Iorga („Biblioteca istorică"). Trebuie amintit faptul că înainte de a fi preluată de Editura Casa Școalelor, „Biblioteca Societății Steaua" a fost o inițiativă editorială a unei societăți culturale, condusă de I. Kalinderu și Spiru C. Haret, care avea drept scop „întinderea învățăturii în popor prin tipărirea și răspîndirea de scrieri și publicații morale, patriotice și de folos practic".

ACTELE

privitóre la

Urdirea si infiintiarea Asociatiunei Transilvane pentru literatur'a romana, si cultur'a poporului romanu,

date

IN TIPARIU

de

Insasi Asociatiunea.

Sibiiu,
in Tipografi'a diecesana.
1862.

„Actele" privitoare la înființarea „Astrei" în anul 1861, apărute la Sibiu în „Tipografia diecezană" (1862)

ENCICLOPEDIA ROMANA

PUBLICATA DIN INSARCINAREA ŞI SUB AUSPICIILE

ASOCIAŢIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ

ŞI CULTURA POPORULUI ROMÂN

de

Dr C. DIACONOVICH.

TOMUL I.

A — Copenhaga.

(Cuprinde [illegible] articole cu [illegible] harte, planuri şi adaose, şi [illegible] ilustraţiuni în text)

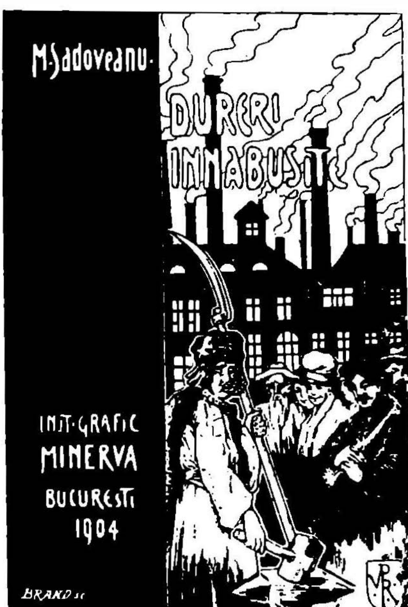
SIBIIU. 1898.

EDITURA ŞI TIPARUL LUI W. KRAFFT.

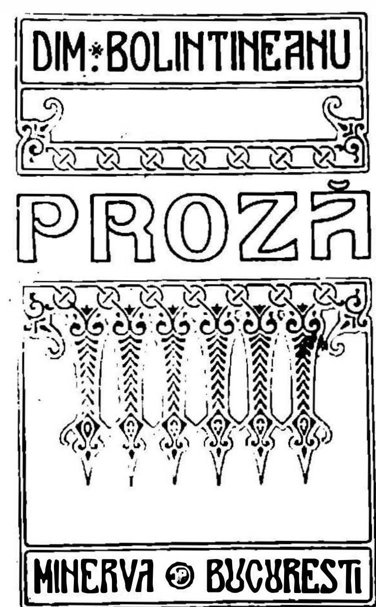
Primul volum din „Enciclopedia română", Sibiu, 1898

În Transilvania, condiţiile social-politice premergătoare Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 au diferenţiat parţial evoluţia activităţii editoriale. Tipărirea cărţii în limba română continuă în centre cunoscute din epocile anterioare, Viena, Buda, Blaj, Sibiu, dar mai ales în acest din urmă centru de început şi tradiţie al cărţii româneşti, activitate susţinută şi încurajată de „Asociaţia transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român". La Sibiu „Astra" a înfiinţat „Biblioteca poporală a Asociaţiunii", în cadrul căreia au fost tipărite multe lucrări de popularizare în domeniul istoriei, beletristicii şi folclorului. Pentru imprimarea lor au fost folosite între altele „Tipografia diecezană" (înfiinţată în 1850 de Andrei Şaguna) şi cea a lui W. Krafft (1887). Tipografia lui W. Krafft este continuatoarea tradiţiei tiparniţelor lui Hochmeister, Barth şi Closius, cunoscute prin numărul mare de cărţi româneşti pe care le-au publicat.

În activitatea de propagare a cărţii româneşti s-au remarcat „despărţămintele", filialele „Astrei" din oraşele Sibiu şi Lugoj. Circulaţia cărţii româneşti pe întregul teritoriu al ţării, în pofida barierelor politice vremelnice, evidenţiază o latură a permanenţei şi unităţii naţionale, manifestată prin actul cultural al tipăririi şi difuzării cuvîntului românesc. Cărţile româneşti ajungeau în Transilvania, după ce multe erau reţinute de cenzură (de exemplu *Legendele române* de V. A.

Coperţi de Vitold Rola Piekarski, grafician care a avut un rol important în modernizarea ilustraţiei de carte

ISTORIA ROMÂNILOR

PENTRU

POPORUL ROMANESC

DE

N. IORGA

VĂLENII-DE-MUNTE
TIPOGRAFIA „NEAMUL ROMÂNESC"
1908.

Programul filmului „Independența României", tipărit de „Minerva, Institut de Arte Grafice și Editură", 1912

Unul din primele volume realizate în tipografia „Neamul românesc"

Urechia), și prin intermediul comerțului de librărie. Tipograful și librarul W. Krafft obținuse din 1860 dreptul de a importa cărți românești, comerț înfloritor ce îi permite să tipărească în anul 1889 „Catalogul de cărți românești din librăria română a lui W. Krafft în Sibiu". De numele acestui tipograf se leagă și apariția *Enciclopediei Române*, în trei volume, 1898—1904, editată de cărturarul Corneliu Diaconovici, sub emblema „Astrei", operă simbolică prin colaborarea oamenilor de cultură din toate ținuturile românești.

În peisajul variat al activității editoriale din preajma primului război mondial se impune atenției activitatea „Institutului de Arte Grafice și Editură *Minerva*", înființat în 1898 la București. Ediții frumos ilustrate și îngrijit tipărite din operele lui Grigore Alexandrescu (*Scrieri în versuri și proză*, 1902), Mihail Sadoveanu (*Dureri înăbușite*, 1904), Ion Creangă (*Opere complete*, 1906), apar în colecția „*Biblioteca scriitorilor români*". Marele istoric Nicolae Iorga publică în anul 1905, într-o deosebită prezentare grafică, lucrarea sa în două volume *Istoria românilor în chipuri și icoane.* Prin unitatea în ornamentarea cărții, editura „Minerva" realizează un stil specific. Tot la „Minerva" este tipărit în anul 1912 programul filmului „Independența României" film realizat de „Societatea română de film de artă Leon M. Popescu", „cu concursul armatei române și al artiștilor Teatrului Național din București".

În anul 1908, la Vălenii de Munte, N. Iorga adaugă personalității sale multilaterale o nouă fațetă: aceea de tipograf-editor în linia tradiției cărturarilor noștri Ion Heliade Rădulescu, Gh. Asachi și Mihail Kogălniceanu, realizînd o tipografie pentru ziarul său „Neamul românesc", dar și pentru o „largă editură românească", după cum mărturisea în memoriile sale — *O viață de om așa cum a fost*, 1934. Printre cărțile editate în primul an se impune lucrarea sa *Istoria românilor pentru poporul românesc.* Tipografia a avut o îndelungată activitate, adesea însă tulburată de evenimente (în anul 1916 este mutată la Iași, în timp ce la Văleni armatele germane de ocupație distrug cărțile și publicațiile aflate în depozit, „punînd capăt în acest chip violent și sălbatic unui mare vis de editură", în 1919 activează la București, pentru a fi readusă la Vălenii de Munte abia în 1924, sub numele tipografia „*Datina românească*", unde funcționează pînă în 1940, anul morții tragice a marelui savant și patriot. În tot acest timp din teascurile ei au văzut lumina tiparului cele mai multe lucrări din impresionanta operă științifică a lui N. Iorga.

Realizările editoriale din această perioadă stau mărturie dezvoltării artei tiparului, modernizării sale. (Primele mașini de cules sînt introduse în tipografia română în anul 1906). Numărul considerabil al tipografiilor, al editorilor (în mare parte tipografi-librari-editori), caracterizează epoca nouă a industrializării cărții.

Marile edituri

După primul război mondial, cu toate pierderile și distrugerile suferite de economia țării, a urmat o perioadă în care industria poligrafică a progresat sub aspect tehnologic, dar și prin creșterea numărului de întreprinderi. „Revistele și cărțile imprimate de la război încoace, cu toată lipsa de cititori și cu toată scumpetea tiparului și hîrtiei sînt incontestabil, cu mult mai bine lucrate, decît cele din epoca anterioară marelui război" — iată cum aprecia situația cărții în acea perioadă scriitorul Ion Dongorozi în paginile „Anuarului Graficei române" (1927). Analizînd compoziția corpului tipografic din Capitală, revista „Grafica română" (1927) nota că în 98 de tipografii lucrau 1054 zețari, 339 mașiniști, 30 de lucrători de stereotipie și 372 ucenici zețari, folosind pentru producția curentă 31 de mașini rotative și 335 de mașini plane de tipărit. Numărul tipografiilor va crește în București pînă la 124 în anul 1939, iar în întreaga țară, din 1926 pînă în 1939, de la 425 la 670 de unități. Se înregistrează o emancipare a tiparului cu vădite înclinații spre o notă de originalitate națională. La unele ateliere de realizare a literelor (Turnătoria „Cartea românească", „Turnătoria română de litere") sînt introduse noi serii de caractere moderne (garniturile

ÎNTR'UNA DIN SERILE DE TOAMNĂ TÂRZIE, DIACONUL CORESI PRIMEȘTE VIZITA 1234567890 .,~:;?!'„"

Corp 20 ‹Arhaic Românesc› Minimum cca 10 Kg.

ÎNTR'UNA DIN SERILE FRUMOASE DE VARĂ .,~:;?!'„" 1234

Corp 28 ‹Arhaic Românesc› Minimum cca 12 Kg.

ARHIVELE OLTENIEI XL CURIERUL BURSEI 123

Corp 36 ‹Arhaic Românesc› Minimum cca 15 Kg.

BUGRA-FAGURE

Corp. 48 ‹Arhaic Românesc› Minimum cca 20 Kg.

MOTRUL 24

Corp 60 ‹Arhaic Românesc› Minimum cca 25 Kg.

Creațiunea originală apărată prin lege / Desen: V. Molin / Matrițe originale și fondaj: Turnătoria Bugra, București.

CHENARE NAȚIONALE

Creațiunea originală, apărată prin lege / Desen: V. Molin / Matrițe originale și fondaj: Turnătoria Bugra, București.

„Arhaic românesc"

„Chenare naționale"

Emblema Editurii „Cartea Românească"

„Block", „Colonial" și „Möch"), iar la altele (Turnătoria de litere „Bugra") sînt create corpuri de literă originale: „Arhaic românesc" și seria de „Chenare naționale", concepute de tipograful Virgil Molin, precum și garnitura cursivă „Manus".

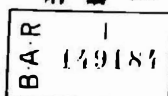
Pe această bază materială se va dezvolta o activitate editorială bogată și variată. Edituri mai vechi își lărgesc și diversifică sfera de activitate (Editura Casa Școalelor), iar altele nou înființate (Cartea Românească, 1919, Cultura Națională, 1921, Scrisul Românesc, 1922, Editura Fundațiilor pentru Literatură și Artă, 1933) vor marca prin programul lor editorial viața culturală a țării. Dacă un număr considerabil de tipografii și librari-editori desfășurau o activitate preponderent comercială, marile edituri vor urmări cu stăruință un program cultural adaptat la cerințele epocii.

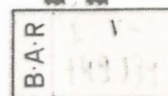
Noua *Editură Cartea Românească* ia naștere prin unirea unor întreprinderi cu tradiții în munca tiparului românesc: tipografia lui C. I. Rasidescu, urmașa vechii tipografii a scriitorului și luptătorului revoluționar C. A. Rosetti, trecută prin diverse transformări și proprietăți (Carol Göbl, I. St. Rasidescu); librăria-editură „Ioanițiu și fiii" din anul 1858; „Librăria Școalelor"-C. Sfetea din 1891 și moderna instituție tipografică și editorială „Minerva" din anul 1898. Dorința inițiatorilor (profesorul Ion Athanasiu, rectorul Universității din București, profesorul Ion Simionescu, naturalist și scriitor de talent) era „crearea unui institut de editură, al cărui scop în prima linie să fie tipărirea unei biblioteci ieftine, cu conținut literar, dar mai ales științific, pentru răspîndirea culturii adaptată la nevoile mulțimii de la noi". Programul a fost realizat printr-o colecție de largă audiență — *„Cunoștințe folositoare"*, editată în patru serii tematice: A. „Știința pentru toți" (în care au fost publicate spre exemplu: *Cum era omul primitiv* de Ion Simio-

SERIA A NUMĂRUL 67

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

„ȘTIINȚA PENTRU TOȚI"

DESCARTES

OCTAV ONICESCU

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREȘTI

Prețul Lei 8.—

Mihail Sadoveanu

UCENICIA LUI IONUȚ

FRAȚII JDERI

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ BUCUREȘTI

O publicație din seria „Cunoștințe folositoare"

Primul volum din trilogia „Frații Jderi" de Mihail Sadoveanu

„Dicționarul enciclopedic ilustrat" de I. Aurel Candrea și Gh. Adamescu. Litera A — prima pagină

nescu; *Descartes* de Octav Onicescu); B. „Sfaturi pentru gospodari"; C. „Din lumea largă" (*Viața în adîncul mărilor* de C. Motaș; *Zgîrie norii New Yorkului* de P. Comarnescu); D. „Știința aplicată" (*Tiparul* de V. Romanescu). Urmărind „editarea și tipărirea lucrărilor necesare la întinderea și adîncirea culturii naționale" a fost continuată activitatea „Editurii Minerva" prin editarea scriitorilor clasici români, dar și a celor contemporani. Au apărut și ediții ilustrate din opera scriitorilor Ion Creangă, C. Hogaș, P. Ispirescu. Cărțile pentru copii erau prezente prin lucrări originale (N. Batzaria) și traduceri (Hauff, E. De Amicis), iar literatura enciclopedică prin *Dicționarul enciclopedic ilustrat* de I. Aurel Candrea și Gh. Adamescu. În domeniul traducerilor trebuie semnalată *Divina Comedie* de Dante, în tălmăcirea poetului G. Coșbuc, ediție frumos ilustrată și realizată tipografic.

ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL III MEM.

GETICA

O PROTOISTORIE A DACIEI

DE

VASILE PÂRVAN

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

LUCRARE ÎNSOȚITĂ DE ... FIGURI ...

CVLTVRA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1926

„Getica", opera fundamentală a istoricului Vasile Pârvan

Un volum din seria „Biblioteca Țara noastră"

Ediția în limba franceză a „Istoriei românilor și civilizației lor" de N. Iorga

N. IORGA

PROFESSEUR A L'UNIVERSITÉ DE BUCAREST ET AGRÉÉ A LA SORBONNE, MEMBRE DE L'ACADÉMIE ROUMAINE, CORRESPONDANT DE L'INSTITUT

HISTOIRE DES ROUMAINS

ET DE LEUR CIVILISATION

DEUXIÈME EDITION
REVUE ET AUGMENTÉE, ILLUSTRÉE DE PLUSIEURS PORTRAITS

CVLTVRA NAȚIONALĂ
BUCAREST
1922

GHEORGHE
OPRESCU

ARTA ȚĂRĂNEASCĂ LA ROMÂNI

LUCRARE ÎNSOȚITĂ DE CINCIZECI ȘI OPT TABELE DE ILUSTRAȚII

Într-o primă fază, relativ scurtă, a existenței sale (1921—1927), *Editura Cultura Națională* a reușit să impună un stil și un program, realizat doar în parte, dar prin volume de valoare științifică și literară, într-o prezentare tipografică modernă. În acest sens se nota în paginile revistei „Adevărul literar" (1923): „în fiecare volum nou pe care «Cultura Națională» îl așază în biblioteca sa de artă, cu fiecare operă, dată luminii sub cea mai decorativă reprezentare, se înfăptuiește un ideal survenit de mult în mințile deștepte — idealul cărții frumoase!" Programul editorial era structurat pe mari colecții. În „Biblioteca scriitorilor români" apăreau operele scriitorilor clasici (Grigore Alexandrescu, Ion Luca Caragiale, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ion Slavici), iar în „Biblioteca scriitorilor români de azi" publicaseră Ion Minulescu *(Romanțe pentru mai tîrziu)*, Camil Petrescu *(Versuri)*, Cezar Petrescu *(Scrisorile unui răzeș)*, Ion Pilat *(Pe Argeș în sus)*, Ionel Teodoreanu *(Ulița copilăriei)*.

Unicul volum antum de poezii, publicat de Ion Barbu

Un volum din proza lui Mircea Eliade

Istoricul Vasile Pârvan, conducătorul acestei edituri, i-a imprimat şi un profil favorabil lucrărilor ştiinţifice de înalt nivel (*Publicaţiile Academiei Române* dintre care semnalăm chiar opera sa *Getica. O protoistorie a Daciei*) şi colecţia „Biblioteca universitară". Într-o altă serie, „Biblioteca Ţara noastră", tot sub îngrijirea lui Vasile Pârvan, istoricul de artă George Oprescu a editat *Arta ţărănească la români.*

Tot sub emblema „Editurii Cultura Naţională" a apărut şi volumul în limba franceză *Histoire des Roumains et de leur civilisation* (1922). Cartea, o sinteză expresivă a istoriei şi civilizaţiei româneşti, se înscrie într-o serie publicată de Nicolae Iorga şi în limbile engleză (*A History of România. Land, people, civilisation,* Londra, 1925), italiană (*Storia dei Romeni e della loro civilta,* Milano, 1928) şi germană (*Geschichte Rumaniens und ihrer Kultur,* Sibiu, 1929, la vechea casă editoare Krafft şi Drotleff).

Un afiş-reclamă al Editurii „Scrisul românesc"

„Abecedar" tipărit de Editura „Scrisul românesc"

„Carte de cîntece" de la aceeaşi editură

Un volum din colecția „Clasici români comentați"

CEZAR PRESCU

INTUNECARE

ROMAN

PARTEA I

ACOLO ȘEZUM
ȘI PLÂNSEM

1928
SCRISUL ROMÂNESC
CRAIOVA

O realizare valoroasă a romanului românesc

CASA ȘCOALELOR ȘI A CULTURII POPORULUI

CATALOGUL
GENERAL AL
CARȚILOR
TIPĂRITE IN EDITURA
CASEI ȘCOALELOR ȘI A
CULTURII POPORULUI

1929

BUCUREȘTI. — TIP. ION C. VĂCĂRESCU, STR. UMBREI, 4

Catalogul „Editurii Casa Școalelor și a Culturii Poporului"

Între anii 1930—1938 „Editura Cultura Națională" are la conducerea sa pe profesorul universitar Alexandru Rosetti, care continuă și amplifică programul consacrat editării autorilor contemporani: Tudor Arghezi (*Cartea cu jucării*, volum ilustrat cu frumoase desene de Lucia Demetriade Bălăcescu, 1931, *Flori de mucigai*, 1931, *Cărticică de seară*, 1935); Ion Barbu (*Joc secund*, „cu portretul autorului desenat și gravat în lemn de Marcel Iancu", 1930); Mircea Eliade (*Maitreyi*, 1930); B. Fundoianu (*Privelişti*, „cu un portret inedit de C. Brâncuși", 1930).

Institutul de Editură și Arte Grafice „Scrisul românesc", continuă pe baze noi tradițiile întreprinderii „Samitca". De la început își propune dezvoltarea editurii didactice și muzicale și o contribuție cît mai eficace la progresul tiparului românesc. În anii următori „Scrisul românesc" se afirmă în editarea manualelor școlare tipărite în condiții foarte bune (*Abecedar* de Tr. Șuteu, T. Iacobescu și Cezar Petrescu; *Carte de cîntece pentru clasa I secundară* de C. Breazul și Sabin V. Drăgoi, manual în care este folosită „gravura de note în rime după un procedeu special, cu singura instalație de note muzicale din România"). Întreprinderea este receptivă la înnoirile în tehnica și tehnologia tipografică, popularizîndu-le în publicațiile de specialitate — „Grafica română" și „Anuarul Graficei române", redactate de primul român licențiat în arte grafice (la Leipzig), tipograful-editor Virgil Molin.

Dintre colecțiile editurii se impune aceea apărută sub conducerea istoricului literar N. Cartojan — „Clasici români comentați". Colecția numără peste 50 de volume din operele clasicilor noștri (M. Kogălniceanu și P. Ispirescu, editați de N. Cartojan; Mihai Eminescu, editat de D. Murărașu; Stolnicul Constantin Cantacuzino, editat de Dan Simonescu).

Concepută cu scopul bine definit de a fi un instrument de nădejde al învățămîntului ro-

Ediția facsimilată a versiunii germane a „Cronicii lui Ștefan cel Mare"

POEZII TIPĂRITE
ÎN TIMPUL VIEȚII

I

INTRODUCERE · NOTE ȘI VARIANTE · ANEXE

PERPESSICIUS

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II"

„Istoria românilor" de Constantin C. Giurescu

Volumul al doilea din studiul lui N. Cartojan. Primul volum a apărut în „Editura Casei Școalelor"

Primul volum din monumentala ediție critică a operei eminesciene, îngrijită de Perpessicius

mânesc, „Editura Casei Școalelor" adaugă în anul 1919, pe lîngă celelalte secții deja constituite, o alta, axată pe publicarea literaturii beletristice. „Editura literară a Casei Școalelor" va tipări volume din opera unui mare număr de scriitori ai timpului. Urmărind prin carte ridicarea nivelului cultural și moral, activitatea literar-editorială a „Casei Școalelor și a Culturii poporului", for de cultură menit să îndrume și să susțină inițiativele din toate ramurile culturii și științei românești, se dezvoltă și se diversifică. Scriitorul-editor Emanoil Bucuța, comentînd mari fapte de cultură și personalități ale spiritului românesc, a publicat patru volume intitulate *Pietre de vad.* Criticii și istoricii literari, Eugen Lovinescu, N. Cartojan și I. C. Chițimia au prezentat lucrări importante: *C. Negruzzi, viața și opera lui, Cărțile populare în literatura română, Cronica lui Ștefan cel Mare.* Au fost editate *Operele lui Spiru Haret, Studii de filozofie și estetică* de Tudor Vianu și *Pămîntul românesc și frumusețile lui* de G. Vâlsan, pentru a cita doar cîteva titluri din numeroasele volume publicate în colecțiile editurii.

O altă instituție de stat, în care nobila muncă a editorului s-a desfășurat cu conștiința răspunderii și menirii sale, a fost *„Editura Fundației pentru Literatură și Artă"*. Sub conducerea profesorului universitar Alexandru Rosetti (din anul 1933), tendința de organizare a producției de carte în cadrul unor colecții bine delimitate cunoaște forma cea mai concentrată, devenind principiul ordonator care caracterizează în mod exemplar activitatea editurii. În acest sens prezenta directorul editurii, în revista „Artă și tehnică grafică" (1937), liniile principale de acțiune și „dezvoltarea viitoare a planului nostru cultural". Printre cele 21 de serii și colecții apărute sub egida editurii prezintă un interes deosebit *Biblioteca Enciclopedică, Scriitori români contemporani, Scriitori români vechi și moderni, Biblioteca de filozofie românească* și *Biblioteca Energia.* Din volumele care alcătuiesc „Biblioteca Enciclopedică", multe poartă semnătura unor mari oameni de știință români: Const. C. Giurescu *(Istoria românilor)*, Al. Rosetti *(Istoria limbii române)*, Barbu Slătineanu *(Ceramica românească)*, I. Simionescu *(Fauna României; Flora României)*, N. Cartojan *(Istoria literaturii române vechi)*, Sextil Pușcariu *(Limba română).*

Embleme editoriale: „Cultura națională", „Ancora"

ISTORIA
LITERATURII
ROMÂNE
DELA ORIGINI PÂNĂ IN PREZENT
DE
G. CĂLINESCU

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
1941

E. LOVINESCU
ISTORIA
CIVILIZAŢIEI ROMÂNE
MODERNE
I
FORŢELE REVOLUŢIONARE

EDITURA „ANCORA" BUCUREŞTI

E. LOVINESCU
ISTORIA
LITERATURII ROMÂNE
CONTEMPORANE
I.
EVOLUŢIA IDEOLOGIEI LITERARE

EDITURA „ANCORA"
BUCUREŞTI

O realizare monumentală a istoriografiei literare româneşti

E. Lovinescu— două cărţi importante publicate de „Editura Ancora"

Literatura contemporană era reprezentată de numeroşi scriitori, eseişti, istorici şi critici literari: Tudor Arghezi *(Ce-ai cu mine, vîntule?)*, G. Bacovia *(Poezii)*, Lucian Blaga *(La Curţile dorului)*, Pavel Dan *(Urcan bătrînul)*, N. Iorga *(Oameni care au fost)*, Şerban Cioculescu *(Viaţa lui I. L. Caragiale)*, E. Lovinescu *(Titu Maiorescu)*, Andrei Oţetea *(Renaşterea şi Reforma)*.

Valorificarea moştenirii literare a „scriitorilor români vechi şi moderni" s-a realizat prin ediţii critice din scrierile lui *B. P. Hasdeu* (ediţie îngrijită de Mircea Eliade), *I. L. Caragiale* (ediţie îngrijită de Şerban Cioculescu), *I. Heliade Rădulescu* (ediţie îngrijită de D. Popovici) şi ale altor mari scriitori. Dintre toate se impune însă monumentala ediţie a operelor lui *Mihai Eminescu*, îngrijită de Perpessicius.

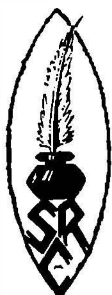
Embleme editoriale: „Editura literară a Casei Şcoalelor", „Scrisul românesc", „Viaţa românească",

D. D. Roşca, Lucian Blaga, Mihai Ralea, P. P. Negulescu, Tudor Vianu, C. Rădulescu Motru au publicat lucrări de valoare recunoscută în cadrul „Bibliotecii de filozofie românească": *Existenţa tragică; Geneza metaforei şi sensul culturii; Psihologie şi viaţă; Destinul omenirii; Estetica; Timp şi destin.*

O colecţie de mare tiraj, alcătuită din traduceri, dar şi din lucrări originale (*Viaţa lui Ştefan cel Mare* de Mihail Sadoveanu, *Domnul Tudor* de C. Ardeleanu, *Maistoraşul Aurel* de Victor Ion Popa), a fost „Biblioteca Energia".

În activitatea editorială a acestei instituţii se pot consemna numeroase alte realizări, dar încununarea ei este, fără îndoială, tipărirea monumentalei opere a lui C. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* (1941), originală şi creatoare sinteză a întregului fenomen literar românesc.

Paralel cu activitatea editorială orientată spre promovarea culturii naţionale şi a valorilor autentice, mici tipografii particulare care funcţionau şi ca edituri, fără program cultural, fără conştiinţa responsabilităţii actului de editare, făceau să prolifereze o anumită sub-literatură, pusă în circulaţie în scopuri pur comerciale. Acest fenomen, rezultat al concepţiei mercantile, degrada cartea ca factor de cultură. Scriitorul Cezar Petrescu, analizînd situaţia astfel creată, arăta că „primul contact al copilului cu cartea este adesea decisiv pentru destinul de mai tîrziu al copilului devenit om". Activităţii acestor pseudo-edituri care făceau să degenereze nu numai fondul tipăriturilor, ci şi forma lor, printr-o foarte slabă calitate, i s-a pus capăt abia după naţionalizare, cînd întreaga activitate editorială avea să fie reorganizată pe baze noi.

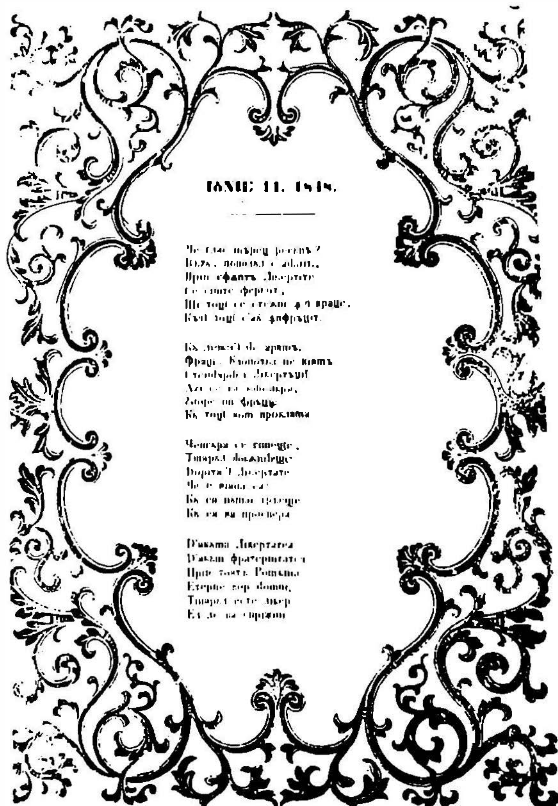

Tipografii, cartea și socialismul

Modernizarea și industrializarea tiparului în perioada de început a capitalismului a avut drept consecință imediată formarea unui mare număr de muncitori tipografi, categorie care, prin natura muncii sale, a devenit de timpuriu conștientă de condiția sa și s-a plasat în avangarda clasei muncitoare. Tipografii au fost printre primii muncitori care s-au grupat în organizații profesionale și politice, constituind un detașament de frunte al muncitorimii românești. Este semnificativ faptul că primul ziar muncitoresc editat în țara noastră a fost „Tipograful român" (1 august 1865). Doi cunoscuți tipografi ai vremii au avut această inițiativă: Petre Ispirescu și Scarlat Walter. În primul număr al ziarului ei fac o analiză a stadiului la care se află meșteșugul tipografic în epocă: „Secolul al XIX-lea a făcut progrese în dezvoltarea artelor și industriei (...). Tipografia n-a rămas mai jos. După o lungă lîncezeală și stagnațiune neînțeleasă, ea simți că are trebuință de perfecțiune...".

Tipografii participau direct la evenimentele vremii, aflîndu-se în fruntea luptei revoluționare. Astfel, și în anul 1848 în timpul revoluției, la marea adunare populară de pe Cîmpia Libertății ei au fost prezenți. Iosif Copainig (Joseph Kopainigg) și Erich Winterhalder, împreună

CONTEMPORANUL

Revistă ştiinţifică şi literară

Redactor

IOAN NADEJDE

ANUL I. TRIM. I.

(Iulie 1881)

IAŞI
TIPO-LITOGRAFIEA SOCIETĂŢII ROMÎNE
1881

Poezia-manifest, revoluţionară, difuzată la adunarea populară de pe Cîmpia Libertăţii

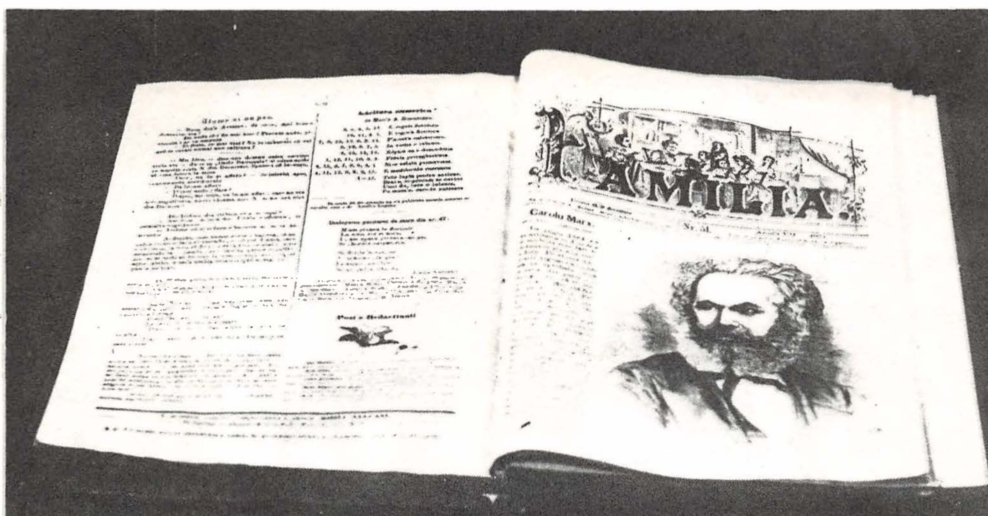
O importantă publicaţie socialistă

cu lucrătorii din tipografiile pe care le conduceau, s-au prezentat pe un car alegoric cu o mică presă de imprimat din care erau date mulţimii sute de exemplare dintr-o foaie volantă cu o poezie-manifest, revoluţionară: „D-acuma libertatea / D-acum fraternitatea / Prin toată România / Eterne vor domni; / Tiparul este liber, / El le va sprijini." Acestea sînt versurile ultimei strofe a poeziei ce purta titlul *Iunie 11. 1848.*

Tipografii şi cartea au avut un rol important în pătrunderea şi dezvoltarea ideilor socialismului în ţara noastră. În anul 1858 se înfiinţează *Societatea generală de ajutor reciproc a lucrătorilor tipografi din România — „Gutenberg"*, prima organizaţie muncitorească profesională de acest gen, din conducerea căreia făceau parte C. A. Rosetti şi Scarlat Walter, precum şi scriitorul Petre Ispirescu, iar în anul 1879 ia fiinţă, tot din iniţiativa tipografilor bucureşteni, societatea *Deşteptarea.* Revendicările de natură profesională şi socială nu au întîrziat să dobîndească un caracter politic, determinat de formarea conştiinţei de clasă. În anul 1888, a avut loc greva generală a tipografilor din capitală, timp de 20 de zile, cu participarea a sute de muncitori.

Evoluţia tiparului în România este astfel legată de evoluţia vieţii politice, de începuturile mişcării muncitoreşti şi de afirmarea socialismului.

În anul 1877, la Bucureşti, a apărut primul număr al ziarului „Socialistul", editat de „Cercul socialist". După cîţiva ani, la Iaşi, apărea „Contemporanul", revistă de o deosebită importanţă pentru istoria literaturii şi a gîndirii social-politice din ţara noastră. Timp de un deceniu (1881—1891) „Contemporanul" a apărut prin grija lui Ion Nădejde şi sub îndrumarea ideologică a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea.

Primul articol despre Karl Marx și Internaționala I apărut în țara noastră („Familia" din 19/31 decembrie 1871)

„Manifestul comunist" în traducerea românească de la 1892

O lucrare din colecția „Biblioteca ziarului Lumea nouă"

Nu numai apariția publicațiilor periodice, dar și activitatea editorială, în genere, reflectă în mod semnificativ propagarea ideilor revoluționare și climatul ideologic al dezvoltării mișcării muncitorești. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, în țara noastră pătrundeau, pe calea tiparului, operele clasicilor filozofiei marxiste. În revista „Emanciparea" (1883) a fost publicată prima traducere (fragmentară) din lucrarea fundamentală a lui Karl Marx — *Capitalul.* Primul articol despre Karl Marx și Internaționala I apărut în limba română a fost găzduit în paginile revistei „Familia" (1871). Primele traduceri în volum din opera lui Friedrich Engels au văzut lumina tiparului la București în anul 1891 — *Socialism utopic și socialism științific,* iar în „Biblioteca ziarului Lumea nouă", în 1895, lucrarea — *Tactica social-democrației.* În anul 1892, la Iași, a apărut în limba română (traducere de Panait Mușoiu) — *Manifestul comunist,* programul de acțiune și luptă a clasei muncitoare.

Literatura socialistă, lucrările teoretice ale mișcării muncitorești au fost publicate în cadrul unor serii de colecții de mare audiență: „Biblioteca socialistă" (Friedrich Engels, *Originile socialismului științific*), „Biblioteca proletariatului" (Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Socialismul în România. Este socialismul la noi o plantă exotică?*), „Biblioteca democrației sociale" (Anton Bacalbașa, *Grevele*), „Biblioteca România muncitoare" (M. Gh. Bujor, *Războiul european și social-democrația*).

O bogată activitate a desfășurat „Cercul de editură socialistă", publicînd atît traduceri (Paul Lafargue, *Socialismul și intelectualii*), cît și lucrări originale (Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Concepția materialistă a istoriei*).

Numărul publicațiilor socialiste și muncitorești ilustrează avîntul mișcării revoluționare în România. Pentru prima dată la noi, în paginile presei muncito-

KARL MARX & FRIEDRICH ENGELS

MANIFESTUL COMUNIST

TRADUCERE

de

P. MUȘOIU

IAȘI
STABILIMENTUL GRAFIC „MIRON COSTIN"
1892.

BIBLIOTECA ZIARULUI „LUMEA NOUA"

No. 2.

TACTICA
SOCIAL-DEMOCRAȚIEĬ

(INTRODUCERE LA EDIȚIA NOUĂ
A SCRIEREĬ LUĬ MARX, LUPTA DE CLASE ÎN FRANȚA
DE LA 1848 PÎNĂ LA 1850)

DE
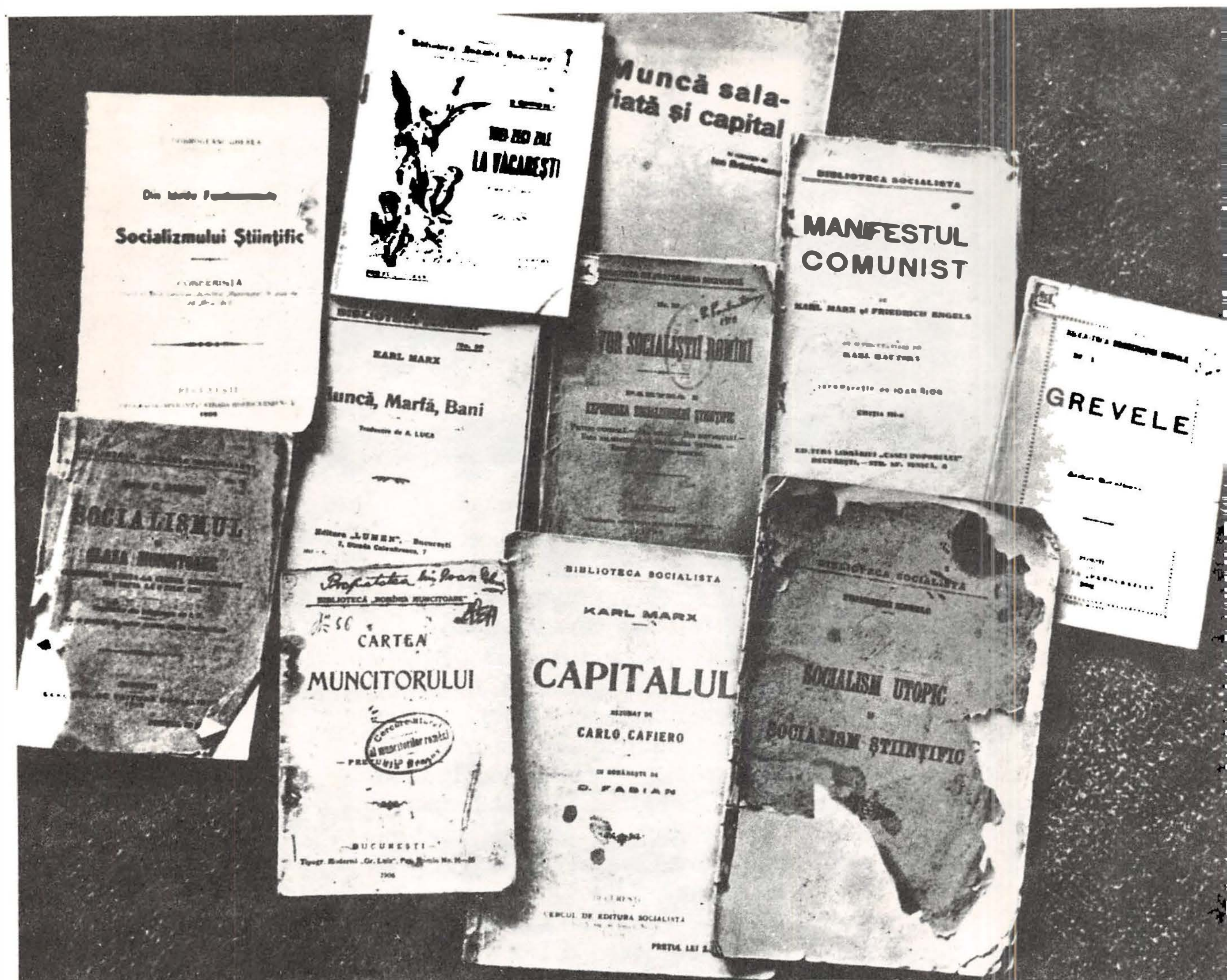
FRIEDRICH ENGELS

CU O PREFAȚĂ DE

IOAN NĂDEJDE

PREȚUL: 50 BANI

BUCUREȘTI
„TIPOGRAFIA NOUĂ", GRIGORE PANAITESCU
1895

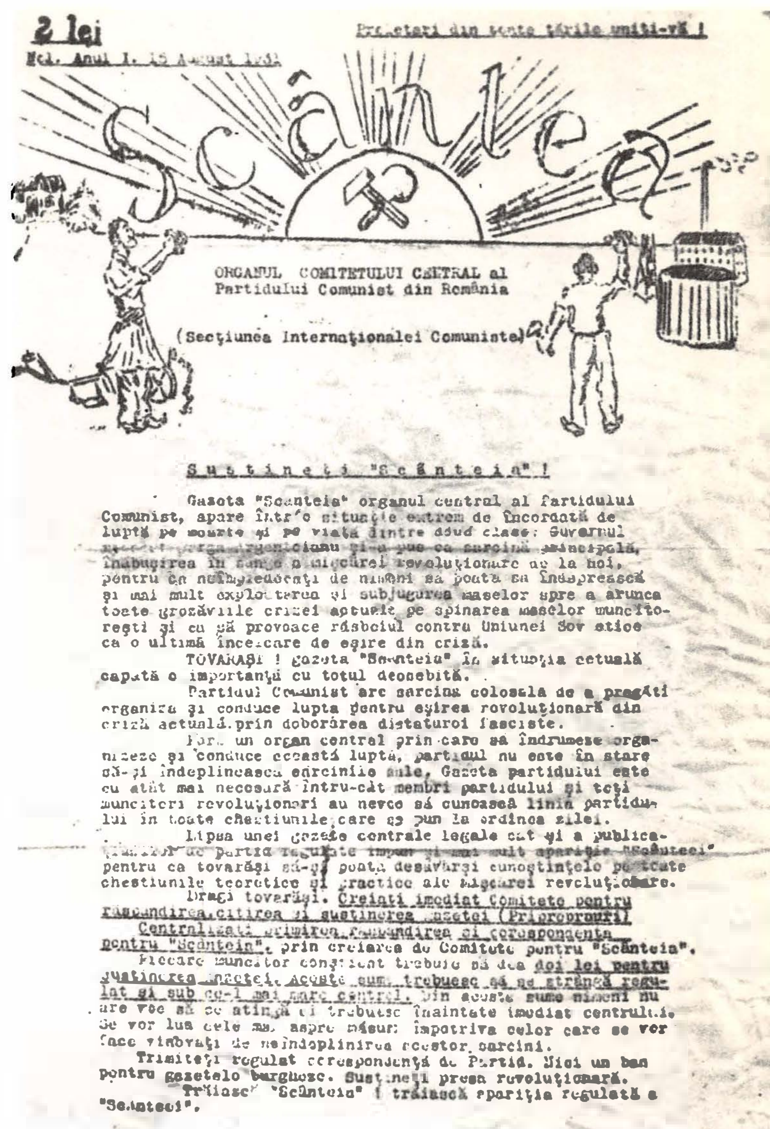

O bogată literatură socialistă

rești este semnalată activitatea lui V. I. Lenin („Mișcarea socială", 1897) și este publicată una din scrierile sale („România muncitoare", 1911). În volum, gîndirea revoluționară a lui V. I. Lenin începe să fie propagată prin editarea lucrării *Puterea sovietelor și criza socială din Germania* (1919). Avîntul revoluționar se manifestă în epocă prin acțiuni de mare amploare, în a căror organizare tipografii au avut un rol însemnat, ca acea demonstrație memorabilă în istoria mișcării democratice și muncitorești din țara noastră, de la 13 decembrie 1918, cînd în Piața Teatrului Național din București au căzut victime represiunii 102 muncitori.

Prin făurirea în mai 1921 a partidului revoluționar al clasei muncitoare — Partidul Comunist Român — se deschide o nouă epocă in istoria patriei noastre, în lupta poporului român, pentru dreptate socială și emancipare națională. De la începutul activității, voind să facă cunoscută poziția sa în principalele probleme economice, politice și culturale, Partidul Comunist Român a organizat o intensă activitate editorială și publicistică, atît prin lucrări, ziare și reviste publicate în mod legal, cît și prin multe tipărituri editate în condițiile luptei desfășurate în ilegalitate. Între anii 1921—1924 a apărut, ca organ de presă central, ziarul „Socialistul". Din anul 1931, ziarul „Scînteia", apărut

Primul număr al ziarului „Scînteia“

2 lei — Proletari din toate țările uniți-vă!

Nr. 1. Anul I. [illegible]

ORGANUL COMITETULUI CENTRAL al Partidului Comunist din România

(Secțiunea Internaționalei Comuniste)

Susțineți "Scânteia"!

Gazeta "Scânteia" organul central al Partidului Comunist, apare într'o situație extrem de încordată de luptă pe moarte și pe viață dintre două clase: Guvernul [illegible] și-a pus ca sarcină principală, înăbușirea în sânge a mișcărei revoluționare de la noi, pentru ca nestingheriți de nimeni să poată să înăsprească și mai mult exploatarea și subjugarea maselor spre a arunca toate grozăviile crizei actuale pe spinarea maselor muncitorești și cu să provoace răsboiul contra Uniunei Sovietice ca o ultimă încercare de eșire din criză.

TOVARĂȘI! gazeta "Scânteia" în situația actuală capătă o importanță cu totul deosebită.

Partidul Comunist are sarcina colosală de a pregăti organiza și conduce lupta pentru eșirea revoluționară din criză actuală prin doborârea dictaturei fasciste.

Fără un organ central prin care să îndrumeze organizeze și conduce această luptă, partidul nu este în stare să-și îndeplinească sarcinile sale. Gazeta partidului este cu atât mai necesară întru-cât membri partidului și toți muncitori revoluționari au nevoe să cunoască linia partidului în toate chestiunile care se pun la ordinea zilei.

Lipsa unei gazete centrale legale cât și a publica[illegible] de partid regulate impun și mai mult apariția "Scânteei" pentru ca tovarăși să-și poată desăvârși cunoștințele pe toate chestiunile teoretice și practice ale mișcărei revoluționare.

Dragi tovarăși. Creiați imediat Comitete pentru răspândirea, citirea și susținerea gazetei (Priproprouri). Centralizați primirea, răspândirea și corespondența pentru "Scânteia", prin creiarea de Comitete pentru "Scânteia".

Fiecare muncitor conștient trebuie să dea doi lei pentru susținerea gazetei. Aceste sume trebuesc să se strângă regulat și sub cel mai mare control. Din aceste sume nimeni nu are voe să se atingă ci trebuesc înaintate imediat centrului. Se vor lua cele mai aspre măsuri împotriva celor care se vor face vinovați de neîndeplinirea acestor sarcini.

Trimiteți regulat corespondență de Partid. Nici un ban pentru gazetele burgheze. Susțineți presa revoluționară.

Trăiască "Scânteia"! trăiască apariția regulată a "Scânteei".

O traducere din limba franceză a unei lucrări de V. I. Lenin, publicată de „Cercul de editură socialistă“

LENIN

Problemele

Puterei Sovietelor

(traducere din franțuzește)

CERCUL DE EDITURA SOCIALISTA
București — Str. Sf. Ionică 5
19[illegible]

PREȚUL: 1.50

în situația grea a activității comuniștilor români în ilegalitate, a purtat cuvîntul partidului în rîndurile clasei muncitoare. O altă publicație a partidului, cu caracter teoretic, propagatoare a ideologiei marxist-leniniste, a fost revista „Lupta de clasă“ cu apariție lunară din anul 1920. Din 1926 și această publicație a fost nevoită să fie tipărită în ilegalitate.

În pofida condițiilor extrem de grele în care acționa, mișcarea muncitorească revoluționară din țara noastră și-a făcut auzit cuvîntul prin manifestări revendicative și, deopotrivă, prin intermediul tiparului.

În afara publicațiilor democratice din epocă în care scriitori și ziariști atașați cauzei clasei muncitoare își exprimau punctul de vedere, Partidul Comunist Român a inițiat și a susținut editarea mai multor publicații periodice de cultură: „Cultura proletară“ (1926—1927), „Korunk“ (1926—1940, periodic îndrumat de filozoful și esteticianul Gaál Gábor); „Bluze albastre“ (1932, revistă condusă de scriitorul comunist Alexandru Sahia), „Era nouă“ (1936), „Reporter“ (1933—1938). Mai mult, chiar în închisorile în care se aflau întemnițați comuniștii, circulau foi volante concepute ca organe de presă ale organizației de bază P.C.R. — „Doftana Roșie“ (1932) și „Jilava Roșie“ (1935).

Alături de ziarele și revistele editate și conduse de Partidul Comunist Român circulau, propagînd ideologia marxistă, numeroase cărți

BIBLIOTECA LENINISTĂ

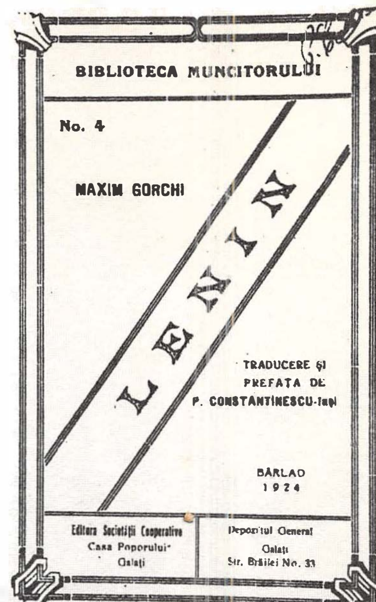
CHESTIUNEA ORGANIZATORICĂ

— 1931 —
Editura Partidului Comunist din România

LENIN

SOCIALISMUL și RĂSBOIUL

— 1931 —
EDITURA PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMANIA

Volum editat în colecția „Biblioteca leninistă"

„Socialismul și războiul" de V. I. Lenin, 1931

Maxim Gorki despre viața și opera lui V. I. Lenin

și broșuri. Din anul 1922 își începuse activitatea *Editura Partidului Comunist Român*. În „Biblioteca leninistă" au fost tipărite în anul 1931 trei lucrări, documente de partid, de o deosebită importanță pentru teoria și practica mișcării revoluționare: *Chestia națională, Chestia agrară,* și *Chestiunea organizatorică,* precum și broșura *Socialismul și războiul* de V. I. Lenin. În „Biblioteca muncitorului" (Editura Societății cooperative „Casa poporului") a fost publicată lucrarea lui Maxim Gorki despre viața și opera lui V. I. Lenin, în traducerea și cu o prefață de P. Constantinescu-Iași(Maxim Gorchi, *Lenin,* 1924). Multe cărți și broșuri au fost multiplicate în alte condiții decît cele ale tiparului. Șapirografiate, în climatul de strictă clandestinitate în care se desfășura activitatea partidului, lucrările din *Editura Comitetului Central al P.C.R.* (din anul 1933 apare această modificare în denumire) și-au atins scopul, fiind mult difuzate și citite. „Cereți aceste publicații de la acel care vă dă numărul de față al Scînteii" sau „Dați-le mai departe și feriți-vă de ochii agenților siguranței și ai patronilor!" — erau indicațiile pentru răspîndirea acestei importante literaturi revoluționare.

În anul 1935 o nouă editură, *Editura Comitetului Central al U.T.C.* vine să completeze activitatea de propagare a ideilor filozofiei marxist-leniniste. Titlurile lucrărilor realizate în aceste două edituri indică limpede modul în care s-a răspîndit în rîndul maselor ideologia clasei muncitoare, marcînd în timp diverse etape în evoluția și maturizarea mișcării muncitorești, democratice și revoluționare. Trebuie amintită colecția „Mica bibliotecă marxistă", în care au apărut lucrări valoroase (V. I. Lenin, *Stîngismul, boala copilăriei comunismului,* 1937), care mai tîrziu va deveni colecția de referință în editarea clasicilor filozofiei clasei muncitoare — „Biblioteca marxistă-leninistă".

Trecerea Partidului Comunist Român în ilegalitate (din anul 1924) n-a putut împiedica, așadar, activitatea revoluționară de formare a conștiințelor prin lumina tiparului pus în slujba unei cauze nobile, de creare a unui om nou, liber și stăpîn pe soarta sa și a unei societăți bazate pe egalitate și progres social, a unei patrii independente și suverane.

Cartea socialistă, editată în condiții grele, și-a îndeplinit eficient rolul de a difuza învățătura marxistă, de a răspîndi în masele largi populare cuvîntul partidului și chemarea sa la luptă.

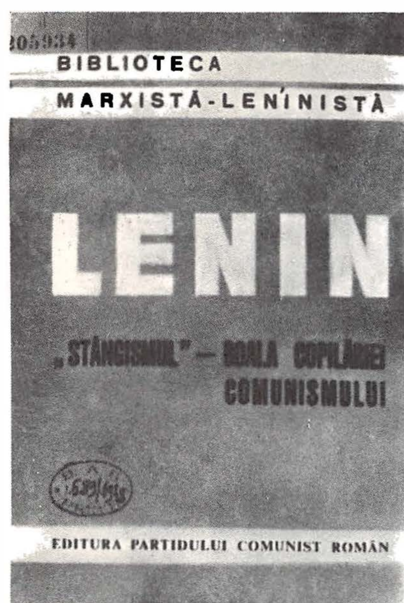

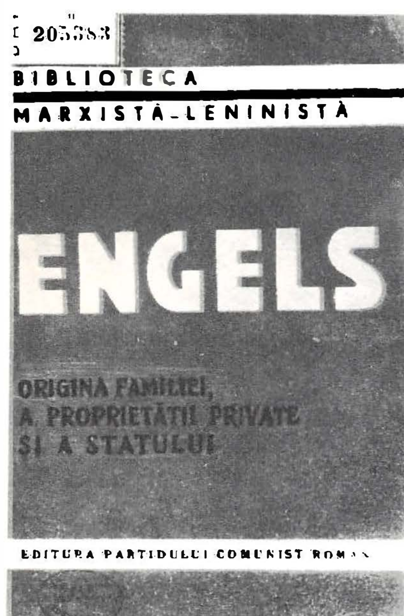
Dimensiuni și perspective contemporane

Socializarea tiparului. Marile transformări politico-sociale, după revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, care a încununat lupta și victoria Partidului Comunist Român, au început să schimbe fața țării. Lupta revoluționară a clasei muncitoare a continuat în forme noi, după instaurarea noii orînduiri. În această luptă pentru edificarea socialismului, în care formarea omului nou ocupă un loc de frunte, rolul cărții devine mai important decît oricînd.

Lumea cărții a suferit marile prefaceri pe care le-a suferit însăși societatea românească în procesul ei de înnoire revoluționară.

Progresele realizate în domeniul tiparului între cele două războaie mondiale ofereau o platformă solidă revoluționării tiparului, dar fundamentală pentru aceasta a fost în primul rînd transformarea concepției despre rolul formativ al cărții, despre posibilitățile sistemului de editare de a răspunde noilor cerințe ale unei noi societăți. În perioada interbelică se manifestase o tendință de centralizare în domeniul tipăririi cărților, prin crearea de mari edituri, prin fuzionarea unităților tipografice și a librăriilor. În anii socializării tiparului, tendința de cen-

Două lucrări din colecția „Biblioteca marxistă-leninistă"

tralizare se manifestă pe planuri multiple. Era necesară crearea unui sistem editorial național, centralizat, avînd o bază tehnico-materială unică și puternică.

Centralizarea sistemului editorial românesc modern a început prin naționalizarea, în anul 1948, a caselor de editură, a tipografiilor și librăriilor. Se crea astfel o bază materială, care urma să fie valorificată conform unei concepții superioare asupra menirii unui sistem editorial. Perioada anterioară, 1944—1948, reprezintă, pentru istoria cărții românești, o perioadă de tranziție spre socializarea completă a cărții și tiparului. În acest interval, în pofida pierderilor cauzate de război, producția de carte a înregistrat o anumită creștere.

Așa cum era și firesc pentru o societate aflată pe drumul prefacerilor revoluționare, cartea social-politică dobîndește de la început o pondere deosebită. Iată de ce, încă din anul 1944, și-a început, activitatea, în condiții de legalitate acum, *Editura Partidului Comunist Român,* centru-pilot în acțiunea de restructurare a concepției editoriale. La această editură a văzut lumina tiparului în anul 1945 primul volum *Scrieri alese* de Karl Marx, după care a început tipărirea masivei opere *Capitalul* (vol. I. 1947). Editura a pus în circulație colecția *„Biblioteca marxistă-leninistă"*, în cadrul căreia s-au publicat principalele lucrări ale lui Karl Marx. Printre operele publicate în această perioadă se numărau *Mizeria filozofiei* (1947) și *Luptele de clasă în Franța, 1848—1850* (1948). În anul 1945 a apărut o nouă ediție a *Manifestului Partidului Comunist,* iar în anii următori, printre lucrările publicate figurau scrierile lui V. I. Lenin *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului* (1945), *Statul și revoluția* (1946), *Marx, Engels, marxism* (1947).

Editura Partidului Comunist a publicat în decursul anilor și alte lucrări importante pentru propaganda marilor idei politice, conferințe și culegeri de conferințe, printre care *Poziția Partidului Comunist Român față de intelectuali* de Lucrețiu Pătrășcanu (1946) și volumul de conferințe consacrate personalității lui Tudor Vladimirescu, semnat de Scarlat Callimachi și Paul Chirtoacă (în același an).

Astfel, în epocă, *Editura Partidului Comunist Român* a fost principalul factor de propagare, prin intermediul cărții, a ideologiei marxiste și de afirmare a valorilor noii societăți. Din martie 1949 i s-a adăugat *Editura de Stat* care avea drept scop de „a tipări, edita și răspîndi lucrări de orice fel în domeniul literaturii naționale și străine, al științelor pozitive, al tehnicii, al științelor sociale și artei, menite să contribuie la ridicarea nivelului cultural al poporului român și la dezvoltarea conștiin-

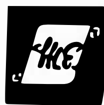
Aspect de la cel de-al patrulea „Salon al cărții", manifestare editorială de prestigiu

Embleme editoriale

EDITURA MINERVA

EDITURA EMINESCU

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

EDITURA UNIVERS

EDITURA ALBATROS

EDITURA ION CREANGĂ

EDITURA MERIDIANE

EDITURA KRITERION

EDITURA DACIA

EDITURA FACLA

EDITURA POLITICĂ

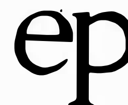
EDITURA JUNIMEA

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC

EDITURA ACADEMIEI

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

EDITURA PEDAGOGICA ȘI DIDACTICA

EDITURA MEDICALĂ

EDITURA SPORT TURISM

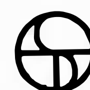
EDITURA TEHNICĂ

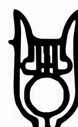
EDITURA CERES

EDITURA MILITARĂ

EDITURA MUZICALĂ

CENTRALA EDITORIALĂ

EDITURA LITERA

ţei sale democratice" (Decretul de înfiinţare nr. 430 din 1 martie 1948).

După naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, în iunie 1948, celelalte unităţi ale noului sistem editorial în formare urmăresc la rîndul lor un program de popularizare a descoperirilor ştiinţei şi tehnicii, a valorilor tradiţionale ale marii literaturi româneşti şi universale, de răspîndire a ideilor, a cunoştinţelor care să formeze omul nou, al societăţii socialiste. Prima reglementare de drept socialist a activităţii de editare şi difuzare a cărţii a fost Decretul nr. 17 al Marii Adunării Naţionale din ianuarie 1949. Pentru propăşirea cărţii alături de Editura Partidului Muncitoresc Român şi de Editura de Stat, funcţionau *Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Editura de Stat pentru Literatură Ştiinţifică şi Didactică, Editura A.R.L.U.S. — Cartea Rusă, Editura Academiei R.P.R., Editura Confederaţiei Generale a Muncii, Editura Tineretului, Editura pentru Cultură Fizică şi Sport.*

Însăşi nomenclatura acestor edituri indică tendinţa de diversificare a producţiei editoriale pentru acoperirea tuturor domeniilor culturii, prin specializarea pe profiluri a editurilor, perfecţionată în perioada următoare prin modificări ce corespund necesităţilor impuse de evoluţia permanentă a societăţii noastre, cărora le răspunde prin dinamica sa sistemul editorial.

O privire istorică asupra evoluţiei editurilor româneşti în cadrul procesului de socializare a tiparului înregistrează numeroase schimbări determinate de căutarea şi experimentarea celor mai bune soluţii, a căror selectare a condus la actuala structură a sistemului editorial românesc. Au fost înfiinţate noi edituri specializate pe un anumit profil (*Editura Agro-Silvică de Stat* — 1953, *Editura Muzicală* — 1957, *Editura Meridiane* — 1960, *Editura Ştiinţifică* — 1960, *Editura Enciclopedică Română* — 1968, *Editura Kriterion* şi *Editura Cartea Românească* — 1969). Prin dezvoltarea activităţii, printr-o nouă reorganizare se constituie şi alte case de editură. Astfel, *Editura pentru Literatură* şi *Editura pentru Literatură Universală* moştenesc din 1960 principalele sectoare ale *Editurii de Stat pentru Literatură şi Artă,* pentru ca în 1969 prima să constituie baza de formare a actualelor edituri *Minerva* şi *Eminescu,* iar cea de-a doua să-şi schimbe numele în *Editura Univers.* În acelaşi an, *Editura Tineretului* se constituie în două unităţi cu specific bine definit: *Editura Albatros* — pentru literatura destinată tineretului şi *Editura Ion Creangă* — pentru literatura destinată copiilor. Tot acum *Editura Agro-Silvică* devine *Editura Ceres.*

Se înregistrează nu numai o diversificare tematică, ci şi una teritorială, prin crearea unor edituri în cele mai importante centre culturale ale ţării (*Dacia* la Cluj-Napoca, *Junimea* la Iaşi, în anul 1969, *Scrisul românesc* la Craiova şi *Facla* la Timişoara, în anul 1972). Aceasta oglindeşte acea latură a politicii partidului care preconizează dezvoltarea egală, multilaterală a tuturor ţinuturilor ţării.

În sistemul *Centralei editoriale* îşi desfăşoară activitatea 17 edituri (Eminescu, Minerva, Ion Creangă, Albatros, Meridiane, Kriterion, Univers, Ştiinţifică şi Enciclopedică, Tehnică, Ceres, Junimea, Dacia, Facla, Scrisul românesc, Litera, Muzicală, Sport-Turism). În subordinea altor organe de stat, alte edituri urmează un program complex de publicare (Editura Politică, Editura Didactică şi Pedagogică, Editura Militară, Editura Medicală, Editura Academiei, Editura Cartea Românească).

Economia planificată a ţării noastre permite mari investiţii în domeniul culturii, deci şi în cel editorial, pentru perfecţionarea bazei sale

materiale în vederea satisfacerii cererii de carte tot mai mari a cititorilor. Socialismul a adus în peisajul românesc ideea generoasă a accesului maselor largi la cultură prin intermediul cărții, asigurînd și condițiile materiale pentru realizarea acestui deziderat.

Istoria tiparului românesc a cunoscut, după anul 1948, o dezvoltare spectaculoasă a mijloacelor de editare. Dată fiind importanța fundamentală a bazei materiale, un eveniment remarcabil a fost începerea în anul 1949 a construcției monumentalei cetăți a cărții și presei românești, *Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"*, deoarece înfăptuirea revoluției culturale în țara noastră presupunea un mare volum de tipărituri. Această sarcină a revenit în mare parte noului combinat poligrafic, „gigant al tiparnițelor noastre", cum era numit într-un articol din ziarul „România liberă" (5 ianuarie 1950). Cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la crearea Partidului Comunist Român, la 8 mai 1951 intră în funcțiune „secția gazete" și se tipărește în noile condiții ziarul „Scînteia". În anul următor, de la 1 iulie 1952, este realizat aici și cotidianul „România liberă". Complexul a intrat în funcțiune la întreaga sa capacitate în anul 1953. Azi, Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" este una dintre cele mai mari tipografii din sud-estul continentului nostru. Mașini tipografice moderne pot imprima într-o oră 57 000 coli tipografice, iar în 24 de ore peste 3 000 000 exemplare de cărți, ziare și reviste. În anul 1977, cea mai mare tipografie românească, Combinatul poligrafic bucureștean, a realizat circa 40 la sută din producția de carte, circa 70 la sută din producția de reviste și circa 73 la sută din cea de ziare, folosind pentru aceasta aproximativ 50 la sută din cantitatea de hîrtie folosită de industria poligrafică din țara noastră.

Această clădire monumentală, a cărei siluetă domină orizontul nordului Capitalei, adăpostește și redacțiile marilor ziare, reviste (*Scînteia, România liberă, Scînteia tineretului, Contemporanul, România literară, Luceafărul, Flacăra, A Hét, Neuer Weg, Elöre*) și cea mai mare parte din edituri (*Politică, Minerva, Eminescu, Albatros, Ion Creangă, Științifică și Enciclopedică, Univers, Kriterion, Tehnică, Ceres*).

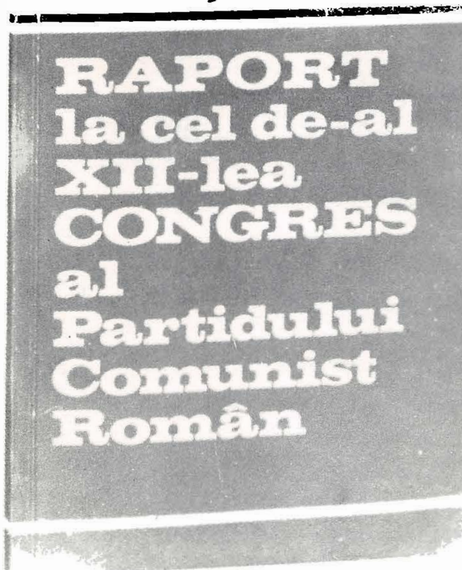
În afara acestei citadele a tiparului românesc și a unor tipografii cu tradiție — „13 Decembrie 1918", „Arta grafică", „Informația", unități tipografice moderne funcționează în toate celelalte mari orașe ale țării, reședințe de județe sau municipii.

Socializarea tiparului presupune deci maxima răspîndire a cărții, prin mijloacele cele mai diverse, de la rețeaua de librării ce acoperă întreaga țară, la sistemul „cartea prin poștă" sau standurile de difuzare din întreprinderi. Ea înseamnă în același timp creșterea fără precedent a numărului de titluri tipărite și a tirajelor, pentru a răspunde nevoilor de lectură, de informare și formare a tuturor categoriilor de cititori.

Fizionomia și dinamica fluxului editorial contemporan. Cartea românească contemporană este exponentul major al unei complexe activități cultural-științifice. În cursul anilor numărul de titluri și de exemplare a crescut rapid și continuu. Această sporire a producției editoriale se caracterizează prin abordarea de noi domenii și discipline științifice sau umaniste și prin crearea unor serii și colecții orientate spre diferitele categorii de cititori. În 25 de ani de activitate editorială republicană (1947—1972), spre exemplu, numărul total al lucrărilor tipărite în țara noastră se ridică la 153 000 de titluri, într-un tiraj de 1,5 miliarde exemplare. Cu cifrele producției la zi se ajunge la o cantitate impresionantă, dar această dezvoltare nu este numai cantitativă, ci și calitativă,

NICOLAE CEAUȘESCU

Opera secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu: „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate“

avînd ca atribut esențial editarea valorilor de seamă ale tezaurului spiritual național și universal.

Instrument de cultură și formare a conștiinței socialiste active, militante, cartea social-politică ocupă un loc de seamă în istoria contemporană a cărții românești, atît prin numărul de titluri și de exemplare tipărite, cît și prin acela al cititorilor.

Pe primul loc se situează *documentele de partid și de stat*, care jalonează evoluția societății noastre. Ele au fost publicate în broșuri cu tiraje de masă. Documentele cele mai importante, cum ar fi lucrările congreselor sau conferințelor naționale ale partidului au fost editate în volume: *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român* (19—24 iulie 1965), Editura Politică, 1965; *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român* (6—12 august 1969), Editura Politică, 1969; *Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român* (3—5 noiembrie 1971), Editura Politică, 1971; *Conferința Națională a Partidului Comunist Român* (19—21 iulie 1972), Editura Politică, 1972; *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român* (5—28 noiembrie 1974), Editura Politică, 1975; *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura Politică, 1975.

De asemenea, principalele documente de partid și de stat au fost editate și în limbile naționalităților conlocuitoare, în maghiară, germană și sîrbă. Din anul 1972 a început publicarea de volume tematice din documentele Partidului Comunist Român, cu scopul de „a ușura studiul politicii partidului nostru de către toți comuniștii, de către oamenii muncii" și de a le oferi „o imagine clară a orientării partidului nostru în principalele domenii de activitate, în legătură cu principalele aspecte ale vieții sociale interne și situației internaționale". Printre cele 23 de volume apărute în anii 1972 și 1973 se numără: *Rolul conducător al partidului în întreaga viață politică, economică și socială; Societatea socialistă multilateral dezvoltată*, 1972; *Națiunea socialistă; Literatura și arta în societatea noastră socialistă; Rolul femeii în viața economică, politică și socială a României socialiste; Frăția dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare.* Aceste culegeri tematice au fost publicate de Editura Politică.

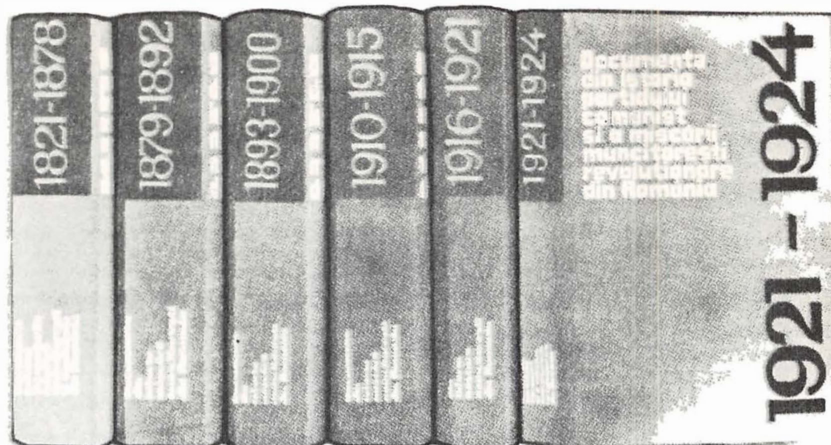
De o valoare socială și ideologică deosebită, adevărat ghid de educație și pregătire revoluționară, sînt volumele din seria operelor secretarului general al partidului, președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Prin conținutul lor, aceste volume, apărute la Editura Politică, constituie o contribuție fundamentală la rezolvarea problemelor pe care le ridică construcția socialistă în țara noastră, reprezentînd în cadrul literaturii social-politice contemporane o contribuție remarcabilă la dezvoltarea gîndirii marxist-leniniste contemporane, la îmbogățirea tezaurului teoriei și practicii revoluționare.

Primul volum din această serie, ce cuprinde rapoartele, cuvîntările, articolele și interviurile președintelui republicii, a apărut în anul 1968 sub titlul *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste.* Următoarele, *volumul 2*, 1968 și *volumul 3*, 1969, au același titlu. De la *volumul 4*, 1970, și pînă azi, seria operelor tovarășului Nicolae Ceaușescu apare cu titlul *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate: volumul 5*, 1971; *volumul 6*, 1972; *volumul 7*, 1973; *volumul 8*, 1973; *volumul 9*, 1974; *volumul 10*, 1974, *volumul 11*, 1975, *volumul 12*, 1976, *volumul 13*, 1977, *volumul 14*, 1978, *volumul 15*, 1978, *volumele 16, 17* și *18*, 1979, *volumul 19*, 1980, *volumele 20, 21*, 1981.

PRESA MUNCITOREASCĂ ȘI SOCIALISTĂ DIN ROMÂNIA

VOLUMUL III. 1917-1921

ep

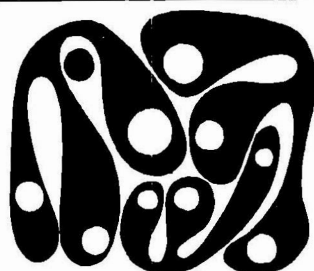
LUCREȚIU PATRAȘCANU

LUCIAN BLAGA

TRILOGIA CULTURII

ORIZONT ȘI STIL
SPAȚIUL MIORITIC
GENEZA METAFOREI
ȘI SENSUL CULTURII

ELU

Seria volumelor de studii asupra „Presei muncitorești și socialiste din România"

Colecția de „Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România"

Volum publicat cu ocazia sărbătoririi a 50 de ani de la crearea Partidului Comunist Român

O reeditare valoroasă

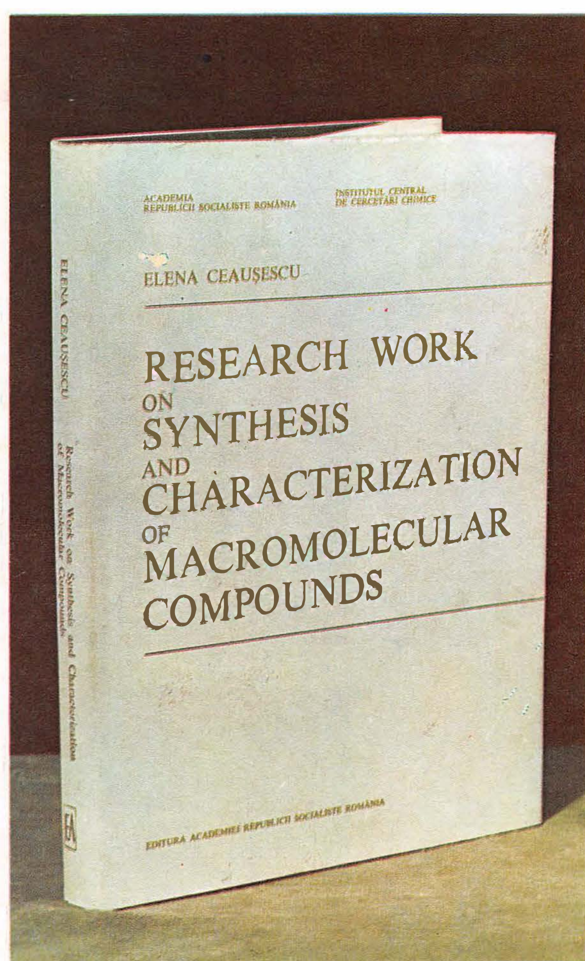
În același timp, aceste volume au fost editate în limba maghiară — *România a sokoldalúan fejlett szocialistà társadalom építése útján* — și germană — *Rumänien auf dem Weg des Aufbaus der vielseitig entwickelten sozialistischen Gesellschaft.*

Din anul 1969 operele tovarășului Nicolae Ceaușescu sînt publicate la Editura Meridiane și în limbi străine de largă circulație: engleză — *Romania on the way of building up the multilaterally developed socialist society* — franceză — *La Roumanie sur la voie de l'édification de la société socialiste multilatéralement développée* — rusă — *Румыния по пути построения всесторонне развитого социалистического общества* și spaniolă — *Rumania hacia la construccion de la sociedad socialista multilateralmente desarrollada.*

Un eveniment editorial l-a constituit publicarea, din anul 1978, a volumelor de culegeri tematice (*Contribuția României la realizarea unui sistem trainic de securitate și cooperare în Europa, Dezarmarea — necesitate vitală a întregii omeniri, Dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii în România* — spre exemplu) în seria intitulată *Din gîndirea social-politică a președintelui României Nicolae Ceaușescu.*

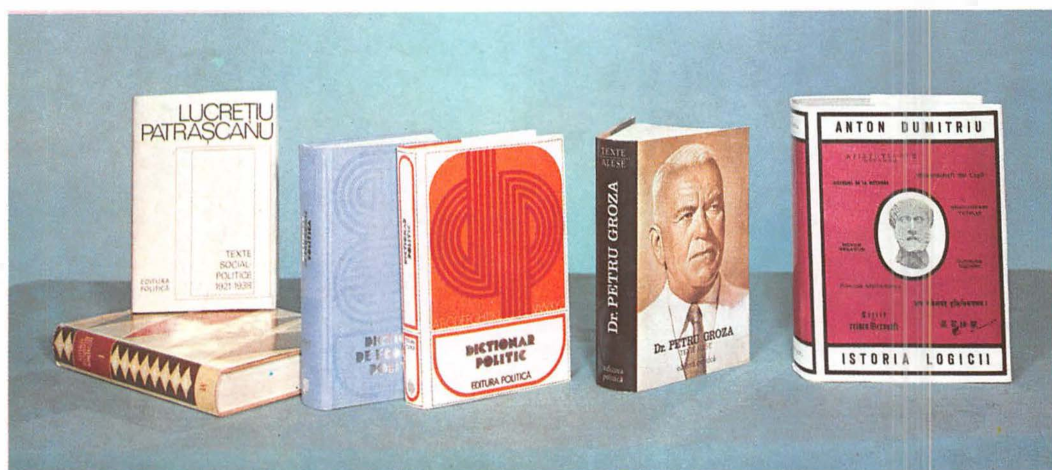

Opera președintelui Nicolae Ceaușescu — *România pe drumul societății socialiste multilateral dezvoltate* (21 volume)

Traducerile în limbi străine din scrierile președintelui Nicolae Ceaușescu fac cunoscută în întreaga lume o gîndire politică profund umanistă

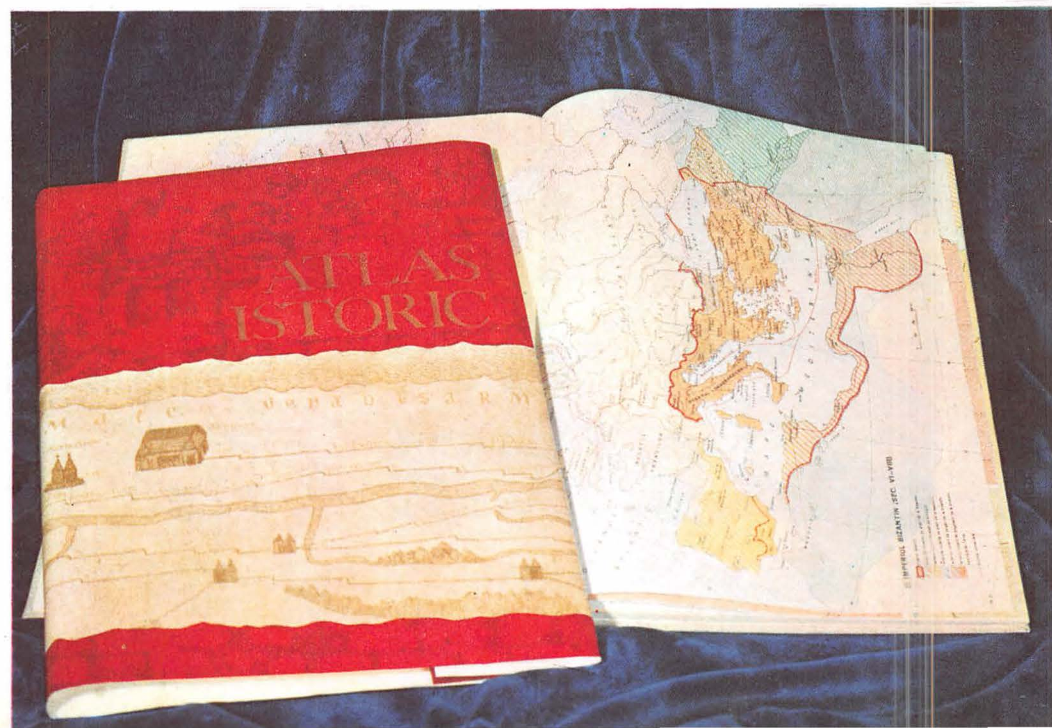
Contribuții românești la patrimoniul științific universal — lucrările acad. dr. ing. Elena Ceaușescu

Literatura social-politică ocupă un loc important în dinamica fluxului editorial românesc contemporan

Istoriografia românească contemporană abordează o mare diversitate de teme, cu lucrări de o înaltă ținută științifică

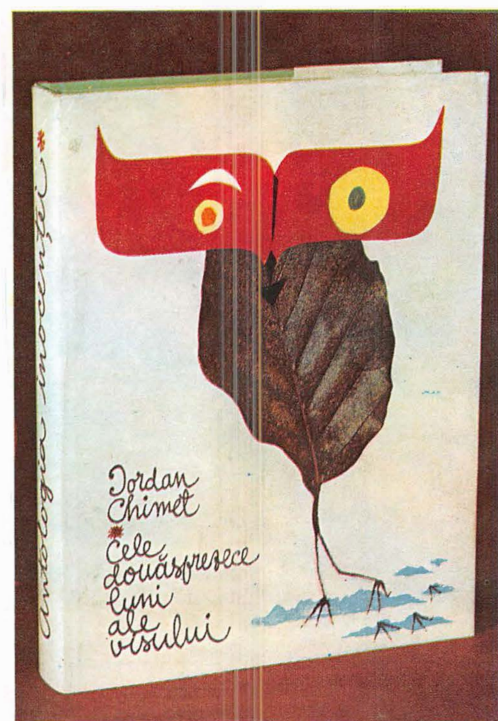
Atlasul istoric — **o frumoasă realizare științifică și tipografică**

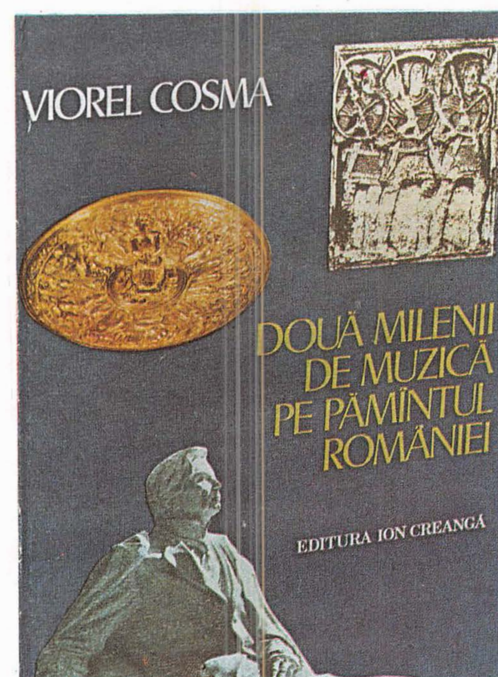
Un domeniu al marilor sinteze: istoriile literaturii româ

Seria „Manuscris" valorifică o prestigioasă moștenire culturală păstrată în patrimoniul național

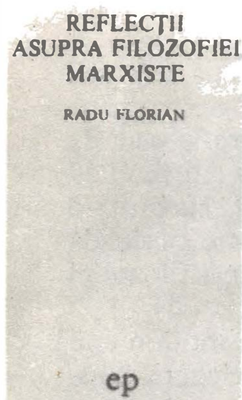
Una din multele reușite ale literaturii enciclopedice

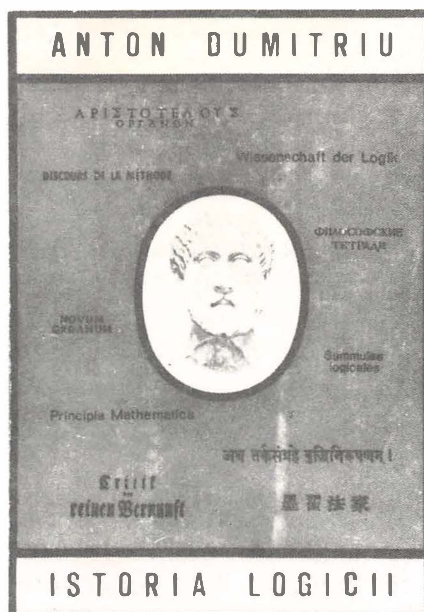
Cartea — o cale de inițiere în artă

Dragostea pentru lectură este cultivată cu grijă în rîndul celor mici, formulele literaturii pentru copii fiind variate și complexe, ocupînd un loc important în procesul de formare a tinerei generații

Lucrări de filozofie românească contemporană

Istoria mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră și istoria Partidului Comunist Român au constituit obiectul unei vaste acțiuni de editare, în care se înscrie publicarea seriilor: *Documente privind mișcarea muncitorească socialistă și comunistă din România,* în cadrul căreia între anii 1966—1973 au apărut 6 volume, conținînd mărturii de mare valoare referitoare la principalele etape ale istoriei Partidului Comunist Român și ale mișcării muncitorești revoluționare din România (1821—1878; 1879—1892; 1893—1900; 1910—1915; 1916—1921; 1921—1924). Seria *Presa muncitorească și socialistă din România,* editată în anii 1964—1973 cuprinde, în 6 volume, documente și articole din perioada 1865—1925, ilustrînd ideile și contribuția publicațiilor muncitorești și socialiste la dezbaterea problemelor majore ale societății românești.

Ponderea deosebită acordată în sistemul nostru editorial cărții social-politice reflectă noua concepție despre rolul cărții în formarea conștiinței socialiste și patriotice.

În acest domeniu al gîndirii un rol deosebit revine filozofiei. În ultimii ani activitatea editorială consacrată lucrărilor de filozofie a fost deosebit de rodnică, urmărind atît difuzarea marilor valori ale filozofiei românești, cît și a valorilor filozofiei universale. Gîndirea filozofică românească a fost valorificată prin tipărirea unor lucrări dintre cele mai reprezentative ale marilor filozofi și sociologi români ca Lucian Blaga; *Trilogia culturii* (Orizont și stil. Spațiul mioritic. Geneza metaforei și sensul culturii); Lucrețiu Pătrășcanu: *Curente și tendințe în filozofia românească;* Constantin Dobrogeanu Gherea: *Opere complete* (6 volume); P. P. Negulescu: *Scrieri inedite:* Petre Andrei: *Opere sociologice* (3 volume); D. Gusti: *Opere* (6 volume). Acestea sînt numai cîteva din marele număr de lucrări ale filozofilor români editate în ultimii ani. Din filozofia universală au fost traduse și editate, între altele, lucrări fundamentale ale lui Immanuel Kant, G. W. Friedrich Hegel, Georg Lukács și mulți alții.

La acestea se adaugă un număr impresionant de studii originale consacrate fie marilor gînditori, înlesnind înțelegerea operei lor: Dan

Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir* (1964); D. D. Roșca, *Studii și eseuri filozofice* (1970), fie unor probleme specifice: Al. Tănase, *Introducerea în filozofia culturii. Valoare — Cultură — Civilizație* (1968); Constantin Noica, *Rostirea filozofică românească* (1970), Radu Florian, *Reflecții asupra filozofiei marxiste* (1974), C. I. Gulian, *Marxism și structuralism* (1976), ultimele două volume apărute în colecția Editurii Politice „*Idei contemporane*". Exemplele ar putea fi numeroase, cuprinzînd un mare număr de alte lucrări cu caracter monografic sau de sinteză, cum ar fi *Istoria logicii* de Anton Dumitriu (două ediții, 1969 și 1975) sau *Istoria filozofiei românești*, primul volum (1972), dintr-o serie proiectată în cinci volume, menită să cuprindă o mare perioadă din evul mediu pînă la începuturile pătrunderii și răspîndirii filozofiei marxiste în România.

Filozofia generală, filozofia culturii, economia politică, sînt domenii interferente în lucrările de sinteză. Pentru înlesnirea înțelegerii conceptelor și ideilor filozofice au fost concepute, cu erudiție și cu mari eforturi intelectuale, o serie de dicționare tematice foarte utile: *Mic dicționar filozofic*, (Editura Politică, ediția a II-a 1973; *Dicționar de filozofie*, 1978, cuprinzînd în 804 pagini: concepte, noțiuni, curente și personalități filozofice prezentate în lumina celor mai recente dezbateri și cercetări științifice: *Dicționar de economie politică* (1974); *Dicționar politic* (1975); *Dicționar diplomatic* (1979).

Întrucît cunoașterea istoriei este un factor esențial în dezvoltarea unei personalități umane, și acest fapt este reflectat practic în fizionomia fluxului editorial. Cartea de istorie contemporană cunoaște un avînt editorial fără precedent, sub mai multe aspecte.

Colecțiile de documente, care erau altădată tipărite cu intermitențe și cel mai adesea datorită unor inițiative particulare, sînt integrate în prezent într-un *adevărat sistem de editare a izvoarelor istoriei naționale*.

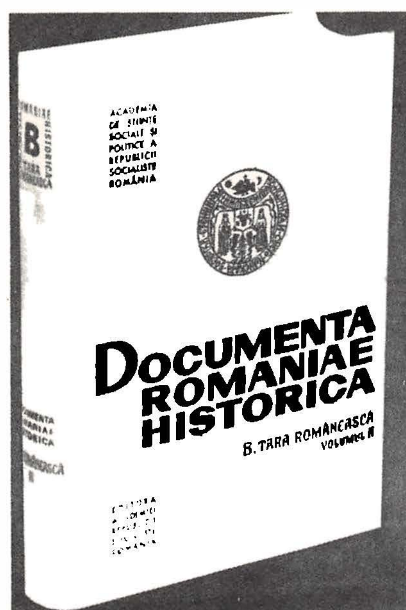
Astfel, documentele interne privitoare la cele trei provincii istorice românești (Moldova, Țara Românească, Transilvania) au fost editate în zeci de volume, în colecția *Documenta Romaniae Historica*. În colecția *Fontes historiae Dacoromanae* sînt publicate izvoarele externe privitoare la istoria românilor. Acestor colecții publicate de Editura Academiei li se adaugă și seria „*Călători străini despre țările române*", din care au apărut pînă acum 7 volume la Editura Științifică și Enciclopedică.

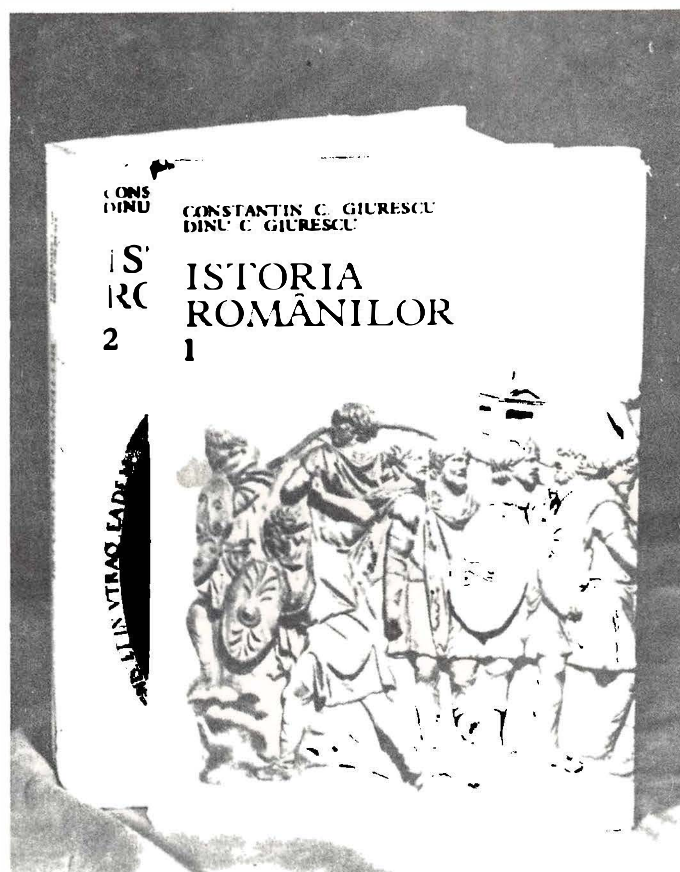
Un rol deosebit în cunoașterea istoriei patriei și în formarea conștiinței patriotice revine marilor compendii și tratate: Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu: *Istoria României, Compendiu* — Editura Didactică și Pedagogică (trei ediții: 1969, 1971, 1974); Andrei Oțetea și colaboratorii săi au publicat *Istoria poporului român*, Editura Științifică, 1970.

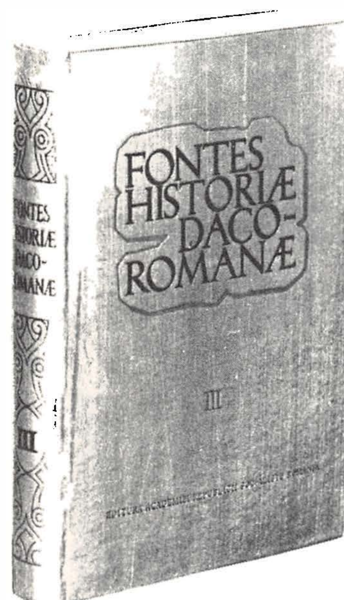
După publicarea la Editura Albatros a volumului *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă azi* (1971), Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu au început, la Editura Științifică, tipărirea *Istoriei românilor*, amplă sinteză, concepută în 8 volume. Primul volum a apărut în anul 1975, iar în anul 1977 autorii au publicat la aceeași editură și o *Scurtă istorie a românilor, pentru tineret îndeosebi*.

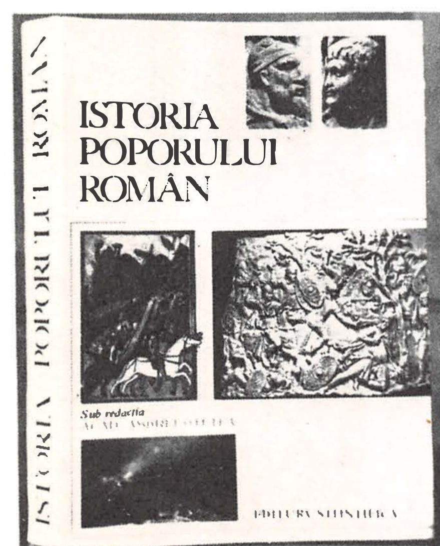
Atlasul istoric (1972) constituie o realizare editorială și tipografică de prestigiu, datorată Editurii Didactice și Pedagogice și Întreprinderii poligrafice „Arta grafică" din București.

O serie întreagă de cercetători s-au ocupat de vechimea, originea daco-romană, continuitatea și unitatea națională a poporului nostru: Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura*

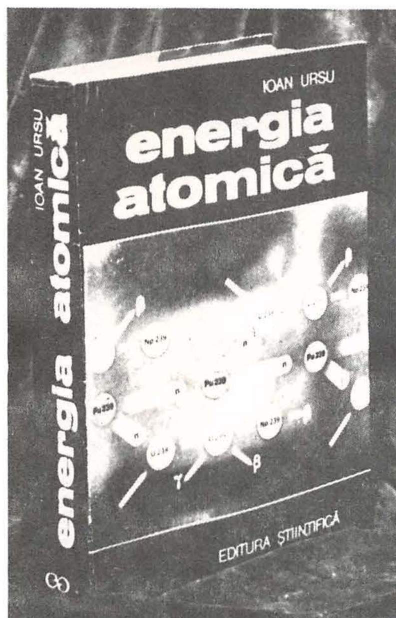

Colecții de documente și lucrări de sinteză asupra istoriei poporului român

pretracică și tracică (Editura Științifică și Enciclopedică, 1978), Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic* (Editura Academiei, 1978), Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa* (Editura Științifică și Enciclopedică, ediția a II-a, 1977), Nicolae Branga, *Aspecte și permanențe traco-romane* (Editura Facla, 1978), Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană* (Editura Dacia, 1972), D. Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporu de Cîmpie. Contribuție la problema continuității în Dacia* (Editura Academiei, 1976), Dan Gh. Teodoru, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român* (Editura Junimea, 1978), Ligia Bârzu, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii* (Editura Academiei, 1979), Vasile Netea, *Spre unitatea națională a poporului român* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1979), Dan Berindei, *Epoca Unirii* (Editura Academiei, 1979). Multe monografii au fost consacrate marilor personalități ale istoriei neamului: *Vlad Țepeș, Petru Rareș, Mihai Viteazul,* volume apărute la Editura

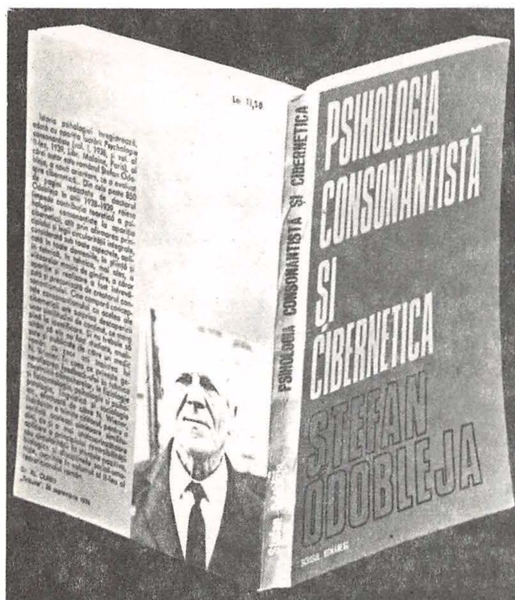

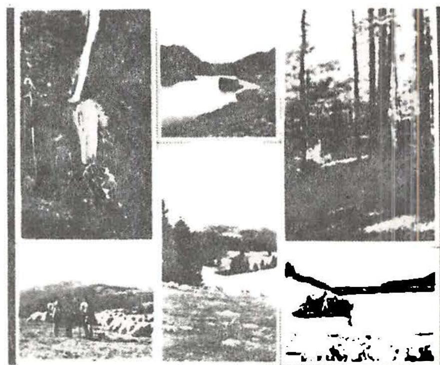

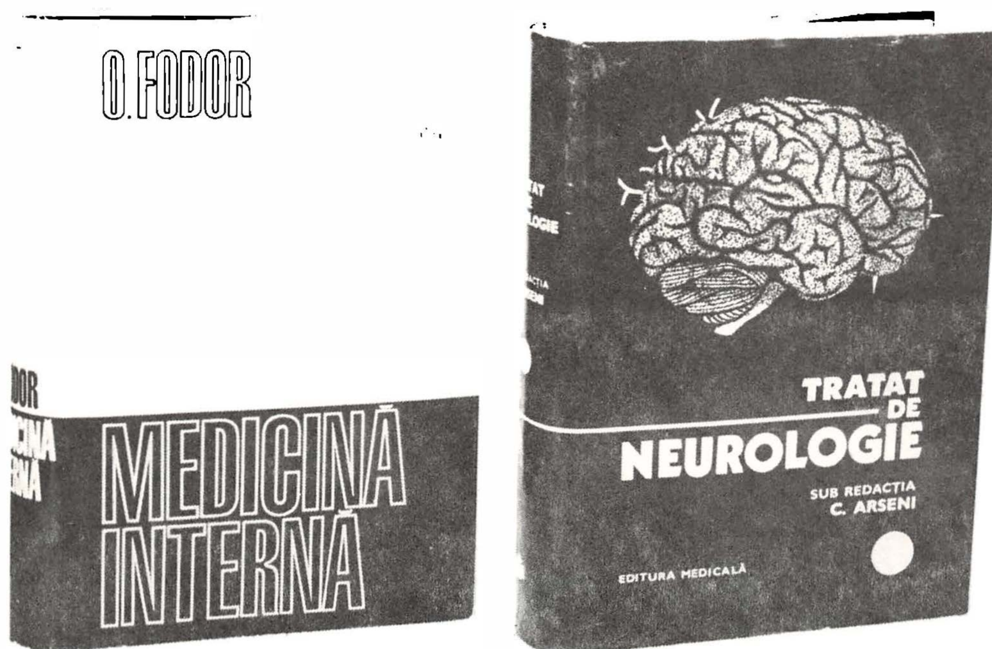

Volume atestînd varietatea tematică a muncii de cercetare din domeniul științei și tehnicii românești

Academiei. Istoricul academician David Prodan a elaborat o lucrare monumentală (două volume, 608+714 pagini) despre *Răscoala lui Horea* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1979), iar cercetătorul Radu T. Mircea a analizat temeinic o perioadă istorică importantă — *1821. Tudor Vladimirescu și revoluția din Țara Românească* (Editura Scrisul Românesc, 1978). Profesorul Ștefan Pascu a realizat o monografie de înaltă ținută științifică: *Voievodatul Transilvaniei* (Editura Dacia, 2 volume, 1971 și 1979). Lucrările de acest gen, ca și multe altele care se ocupă și de alte epoci importante, conturează științific liniile de forță ale dezvoltării istorice a poporului român. „Este vorba de un popor — scria N. Iorga în studiul său *Originea, firea și destinul neamului românesc* — care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare : aceasta este mîndria și aceasta este puterea noastră. Unde a fost vechiul păstor care este trac, pe locul acela s-a așezat romanul; unde a fost cetatea romanului — s-a așezat cetatea de mai tîrziu a dom-

Monografii ale școlii de medicină românească

nului nostru; unde a fost satul trac de pe vremuri, dăinuiește satul românesc de acum; unde sînt orașele noastre, au fost odinioară centrele civilizațiilor anterioare reprezentate de acei oameni ai căror urmași sîntem".

În condițiile progresului științei și tehnicii, ale unei adevărate revoluții ce se manifestă în acest domeniu, cartea de știință are o largă răspîndire și audiență.

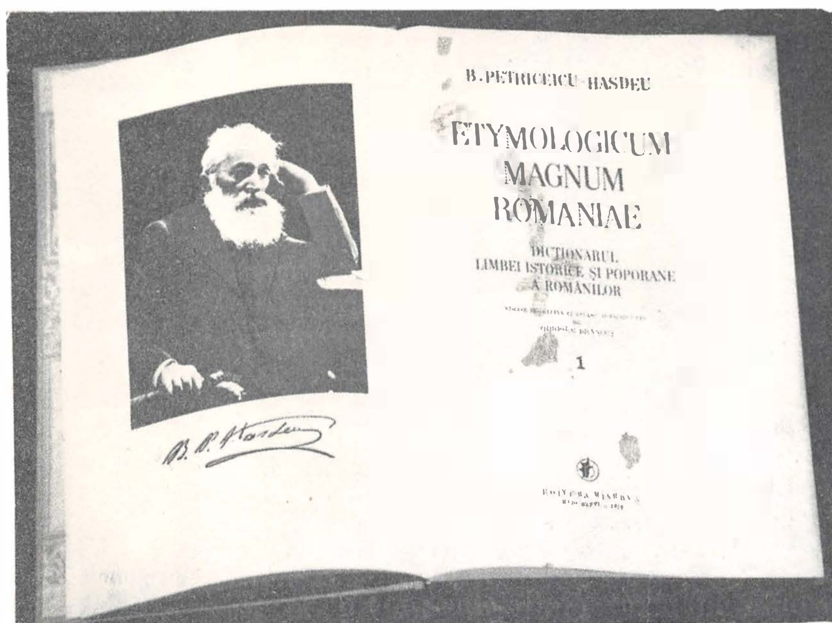
Fluxul editorial românesc cuprinde nu numai lucrările din domeniul *științelor umaniste* (filozofie, psihologie, pedagogie, istorie), dar și al *științelor exacte*, atît sub aspect teoretic, cît și sub aspect practic.

Din numărul mare de titluri publicate se observă că un curs ascendent a fost înregistrat de monografiile consacrate celor mai diverse aspecte generale și particulare ale științelor, ca și de culegerile de studii și articole de specialitate, grupate, în general, pe teme.

Contribuțiile originale românești în domeniul științei și tehnicii sînt apreciate pe plan mondial. În ultimele decenii s-a înregistrat apariția a numeroase lucrări de mare valoare științifică printre care: *Analiza matematică* de Miron Nicolescu (3 vol. 1957—1960); *Mecanica* de Octav Onicescu (1969); *Energia atomică* de Ioan Ursu (1973); *Circuite cu tranzistori* de Gr. C. Moisil, (I—II 1961—1962); C. D. Nenițescu, *Chimie generală* (ultima ediție, 1979); Gh. Vrănceanu, *Lecții de geometrie diferențială* (ultima ediție, 1979). Ștefan Odobleja, unul dintre fondatorii ciberneticii, a publicat la Editura Scrisul Românesc, în anul 1978, ultima sa lucrare — *Psihologia consonantistă și cibernetica.* Printre lucrările de referință se înscriu *Lexiconul tehnic român* în 19 volume (1957—1968) și *Dicționarul cronologic al științei și tehnicii universale (1979).*

Paralel cu diversitatea tematică, volumele tipărite de literatură științifică și tehnico-industrială se caracterizează prin diversitatea de nivel.

În domeniul lucrărilor științifice această dublă diversitate se traduce prin acoperirea tuturor sferelor vieții științifice și activității tehnice. Se tipăresc deopotrivă tratate științifice elaborate la cel mai înalt nivel, ca și lucrări de informare mai accesibile, care se adresează tuturor categoriilor de cititori, și lucrări destinate perfecționării profesionale

Valorificarea științifică a moștenirii culturale

Din tezaurul culturii populare românești

a diferitelor categorii de specialiști (muncitori, tehnicieni, ingineri, elevi ai liceelor profesionale etc.).

Cartea de știință reflectă progresul realizărilor științifice, avînd un rol important în cincinalul revoluției tehnico-științifice și corelînd activitatea de învățămînt — cercetare — producție ca factor de vehiculare a informațiilor, teoriilor, ideilor.

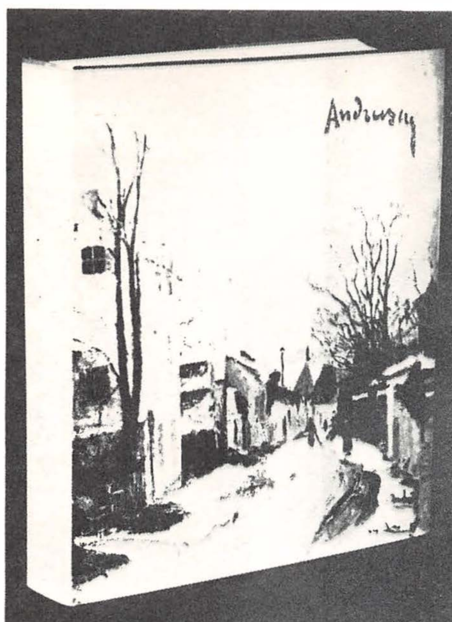
Editarea cărților științifice acoperă și alte domenii, biologie, geografie, botanică prin lucrări monografice sau de sinteză: *Păsările în nomenclatura și viața poporului român* de Mihai C. Băcescu, (1961); *Geografia fizică a României* de Vintilă Mihăilescu (1969); *Județele României socialiste* (1969). De o deosebită valoare sînt colecțiile *Fauna Republicii Socialiste România,* a cărei editare a început în anul 1951 și *Flora Republicii Socialiste România,* publicată din anul 1952.

În anul 1972, Editura Academiei a început tipărirea *Atlasului Republicii Socialiste România,* lucrare fundamentală, oferind o prezentare unitară a tuturor trăsăturilor geografice ale pămîntului românesc.

Școala românească de medicină s-a afirmat de la începuturile sale editoriale prin lucrări importante, recunoscute pe plan mondial. Să amintim numai cercetarea fundamentală asupra celulei nervoase a savantului Gheorghe Marinescu — *La Cellule Nerveuse,* Paris, 1909 sau celebra monografie a lui Victor Babeș despre turbare — *Traité de la Rage,* Paris, 1912. Tradiția este continuată pe o treaptă superioară de medicina românească contemporană printr-un mare număr de lucrări tipărite — monografii, sinteze, rezultate ale cercetărilor din vastul domeniu al științelor medicale (*Tratat elementar de medicină internă* de O. Fodor; *Tratat de neurologie* sub redacția lui C. Arseni).

S-a făcut simțită nevoia unui bilanț, a înregistrării realizărilor în diferitele ramuri ale științei și a fost inițiată o serie de volume de sinteză privitoare la *Istoria științelor în Republica Socialistă România.*

Formarea omului nou, multilateral dezvoltat, prin intermediul cărții, implică deschiderea prin cunoaștere spre universal, asimilarea valorilor gîndirii umane. Aceasta explică locul privilegiat pe care îl ocupă în fizionomia fluxului editorial contemporan literatura de informare. Acest gen de literatură este eficient prin propagarea unui mare

Monografii de artiști și lucrări de sinteză asupra artei românești

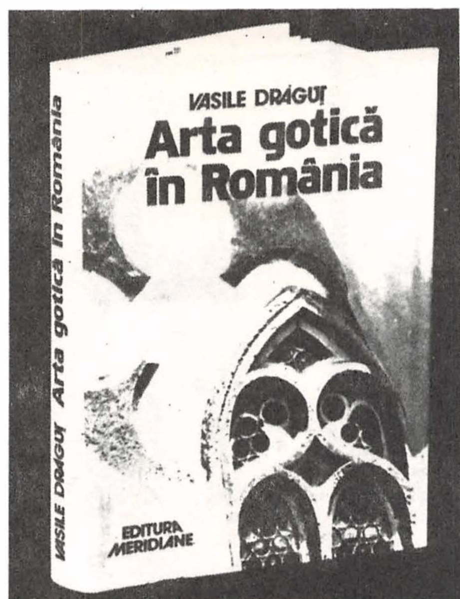
volum de cunoștințe în spațiu restrîns și într-o formă larg accesibilă. Obiectivele sale se realizează în primul rînd prin elaborarea și editarea dicționarelor enciclopedice.

Încercări modeste sînt semnalate încă din 1850 cînd K. Elisăi Cantacuzin traduce din limba franceză *Nou uvraj sau Reporter universal de toate cunoștințele*, iar bibliograful D. Iarcu compune *Enciclopedia populară sau prescurtare de toate științele*, broșuri în serie fără specificarea anului.

O lucrare fără precedent prin amploare o constituie *Etymologicum Magnum Romaniae* cu subtitlul *Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, aparținînd savantului de renume mondial Bogdan Petriceicu Hasdeu. Editat sub egida Academiei Române și menit să fie un amplu dicționar explicativ, *Etymologicum* a apărut între 1886—1895, cele trei volume avînd, prin bogăția de informații, și un caracter enciclopedic. Dicționarul a fost republicat în zilele noastre la Editura Minerva. Prima enciclopedie românească cu caracter general și universal a apărut sub auspiciile Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român („Astra"). Inițiată în 1895 și avînd ca redactor responsabil pe publicistul Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia Română* (Sibiu, I: 1898, II: 1900, III: 1904) a fost realizată prin colaborarea a circa 200 oameni de cultură și cuprindea 40 000 articole, nume comune și proprii, dispuse alfabetic. După aproximativ 30 de ani a apărut: *Minerva. Enciclopedia română*, Cluj, 1929. Rod al activității unui comitet de redacție restrîns (13 persoane), lucrarea este mai săracă în informații (circa 30 000 articole), remarcabilă însă prin interesul deosebit pentru contemporaneitate și prin bogăția ilustrațiilor ce completează textul.

Mai tîrziu a fost publicat *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească"*, București, 1931, alcătuit din două secțiuni. Prima secțiune este un *Dicționar al limbii române din trecut și de astăzi*, opera lingvistului I. Aurel Candrea, și constituie prin cele 43 269 articole un bogat dicționar explicativ. Cea de-a doua secțiune a lucrării, partea enciclopedică propriu-zisă, a fost realizată de bibliograful Gheorghe Adamescu: *Dicționarul istoric și geografic universal*, și cuprinde numeroase nume proprii.

De o valoare deosebită şi singura care poate fi considerată o enciclopedie propriu-zisă este *Enciclopedia României*, iniţiată şi realizată sub conducerea unui comitet prezidat de filozoful Dimitrie Gusti. Concepută în 6 volume din care au apărut doar 4 (Bucureşti, 1938—1943), enciclopedia este organizată tematic, fiind alcătuită din mari capitole monografice, pe domenii.

Noua etapă în care a intrat România după eliberarea de sub dominaţia fascistă, transformările profunde intervenite în toate sferele vieţii politice, sociale, economice şi culturale au reclamat şi iniţierea unor lucrări enciclopedice care să înregistreze toate aceste progrese ale civilizaţiei româneşti.

Unor asemenea cerinţe a fost menit să le răspundă *Dicţionarul enciclopedic român* (DER) Bucureşti, Editura politică, I: 1962, II: 1964, III: 1965, IV: 1966.

Acestei lucrări i-a urmat în 1972 *Micul dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, elaborat de colectivul editurii cu concursul a peste 200 oameni de ştiinţă şi cultură. Dicţionarul cuprinde un volum bogat de informaţii din toate domeniile culturii şi civilizaţiei, condensat în 77 000 de articole, 4 500 ilustraţii, 200 hărţi şi 100 planşe.

O nouă ediţie mult îmbunătăţită, cu un număr superior de articole şi ilustraţii a apărut la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică în anul 1978.

De o deosebită însemnătate sînt şi seriile de dicţionare pe ramuri apărute sub egida Editurii Ştiinţifice şi Enciclopedice: *Mică enciclopedie a poveştilor româneşti*, de Ovidiu Bîrlea (1976); *Mică enciclopedie de arhitectură, arte decorative şi aplicate moderne* de Paul Constantin (1977); *Dicţionar de astronomie şi astronautică*, coordonator general prof. dr. doc. Călin Popovici (1977); *Dicţionar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)* elaborat de un colectiv sub conducerea prof. dr. doc. D. M. Pippidi (1976); *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească* de Vasile Drăguţ (1976); *Mică enciclopedie de politologie*, coordonatori ştiinţifici dr. Ovidiu Trăsnea şi dr. Nicolae Kallós (1977); *Statele lumii. Mică enciclopedie*, coordonator ştiinţific Mircea Maliţa (1976); *Scriitori greci şi latini. Mic dicţionar*, coordona-

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA • MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

M. EMINESCU

OPERE

VII

PROZA LITERARĂ

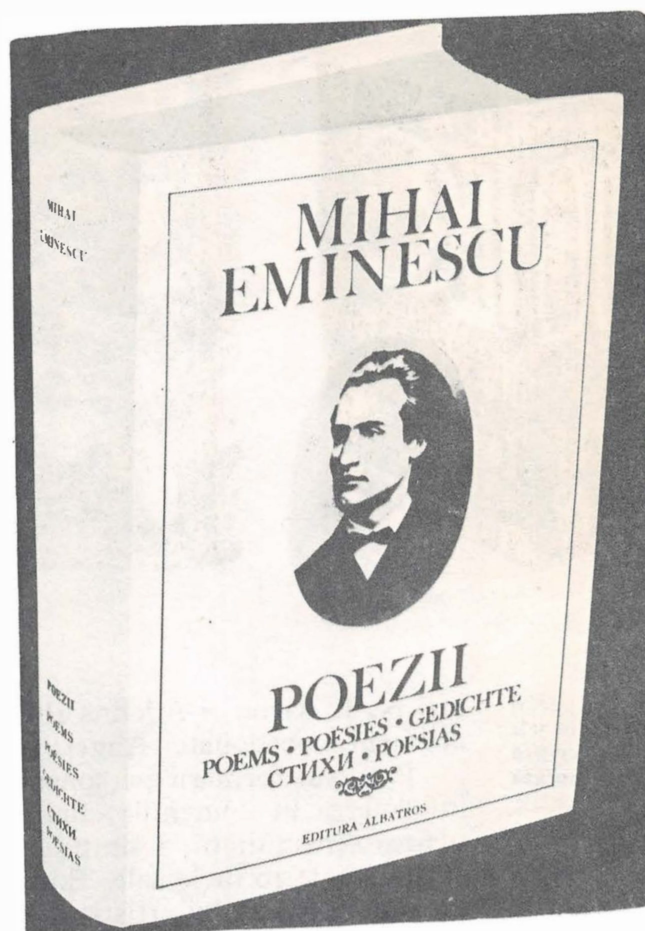
SĂRMANUL DIONIS ◇ LA ANIVERSARĂ ◇ CEZARA ◇ GENIU PUSTIU ◇ CELELALTE PROZE POSTUME ◇ TEXTE INEDITE

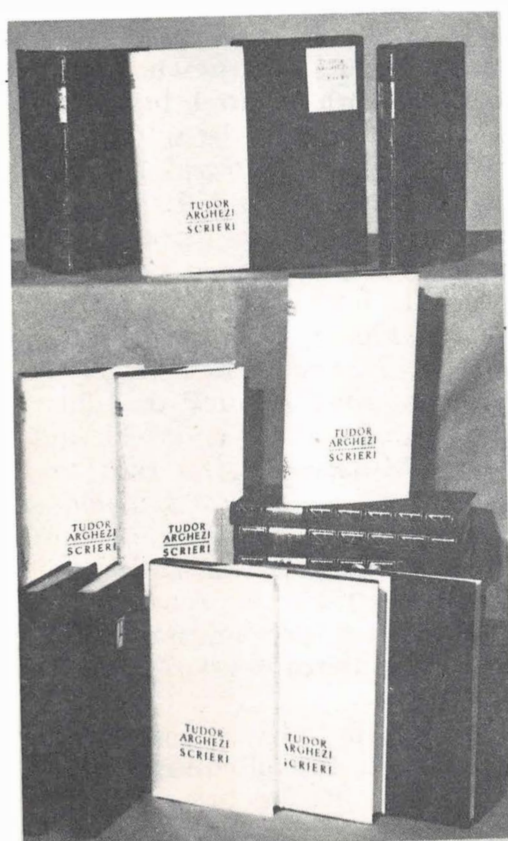
STUDIU INTRODUCTIV DE PERPESSICIUS

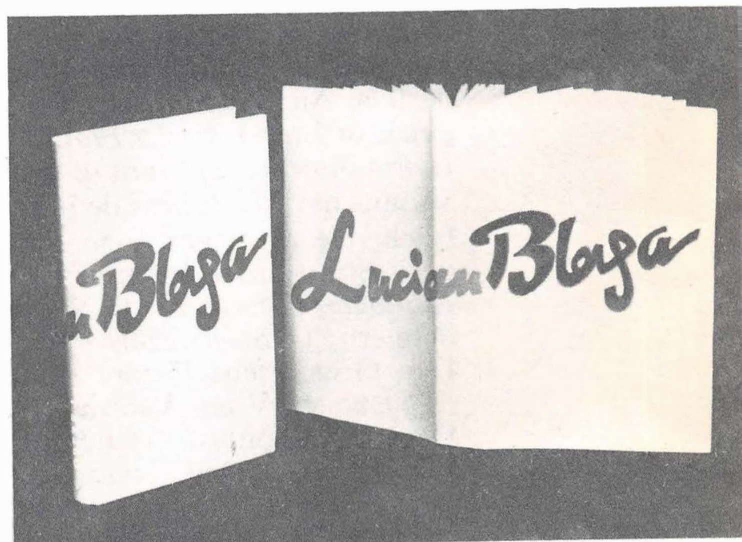
CU 77 DE REPRODUCERI DUPĂ MANUSCRISE

1977

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
71 021 BUCUREŞTI, CALEA VICTORIEI 125, SECTOR 1

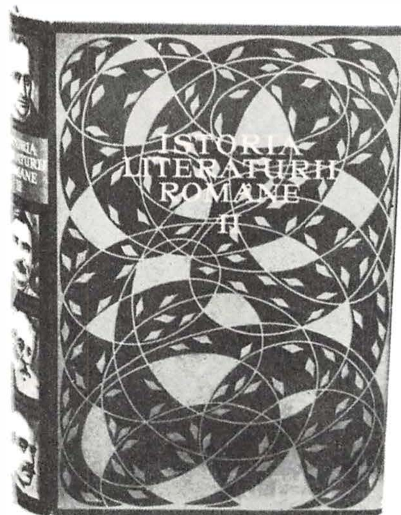

Ediţii din operele scriitorilor clasici români

tori N. I. Barbu și Adelina Piatkowski (1978); *Scriitori francezi. Mic dicționar*, coordonator Angela Ioan (1978).

Procesul formării personalității umane presupune însă nu numai informarea în domeniile cunoașterii, dar și educarea spiritului, cultivarea sensibilității, a simțului estetic, formarea receptivității pentru artă în toate formele sale. Editarea unui mare număr de lucrări consacrate fenomenului artistic îndeplinește acest rol formativ. În ultimii ani, la Editura Meridiane s-au publicat numeroase albume de artă cu caracter de monografie (consacrate unui singur artist) cum au fost: *Andreescu* de Radu Bogdan, *Nicolae Grigorescu* de Vasile Varga, *Paciurea* de Ion Frunzetti, *Țuculescu* de Petru Comarnescu, *Luchian* de Ioan Alexandru, precum și numeroase istorii ale artei, lucrări originale ca *Istoria Artelor Plastice în România*, 2 volume; dar și traduceri: *Istoria ilustrată a picturii de la arta rupestră la arta abstractă*, cele cinci volume din *Istoria artei* de E. Faure sau *O istorie a artei* de E. M. Gombrich. De asemenea, s-au tipărit lucrări originale de teorie a artei, de istorie a unor curente, fenomene artistice, lucrări de sinteză ca: *Istoria artei europene* de Virgil Vătășianu; *Impresionismul* de Eugen Schileru; *O istorie a artei ruse* de Vasile Florea; *Arta americană* de Dan Grigorescu; *Pictura clasică chineză; Pictura murală din nordul Moldovei* de Virgil Vătășianu, *Pictura țărănească pe sticlă* de Juliana Dancu și Dumitru Dancu, *Pictura românească* de Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu și Marin Mihalache; *Arta preistorică în România* de Vladimir Dumitrescu; *Un mileniu de artă la Dunărea de jos* de Răzvan Theodorescu; *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești* de I. D. Ștefănescu; *Arta gotică în România* de Vasile Drăguț. Urmărind cunoașterea valorilor artistice și sensibilizarea receptării lor, Editura Meridiane editează și prestigioasa colecție „Biblioteca de artă“ care însumează de la inițierea ei (1967) pînă azi peste 200 de titluri.

Literatura beletristică ocupă un loc aparte în cadrul sistemului editorial, bucurîndu-se de cea mai largă audiență. Fluxul editorial urmărește în primul rînd valorificarea moștenirii literare prin reeditarea marilor opere ale creației literare românești. Munca de editare este

G. CĂLINESCU

Bietul
IOANIDE

ROMAN

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

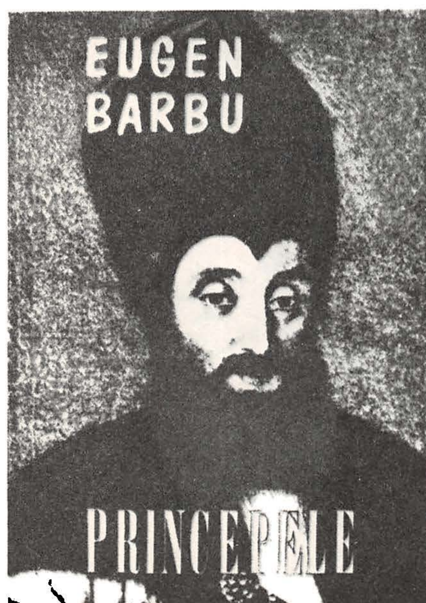

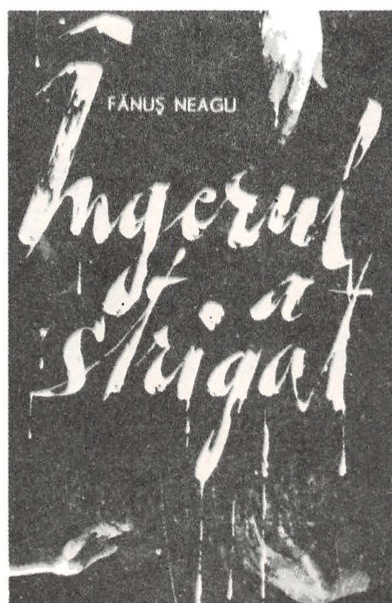

efectuată de oameni de specialitate, conștienți de statutul operei literare, de excelenți traducători, de critici și istorici literari. Predomină editarea textelor însoțite de studii introductive sau prefețe care oferă date asupra vieții și creației scriitorilor, care investighează critic procesul creator. Valorificarea responsabilă a moștenirii literare se realizează prin tipărirea de *ediții critice* la care stabilirea textului se bazează pe comparația între diferitele variante pe care le-a dat scriitorul, cu înregistrarea diferențelor, cu descrierea manuscriselor, cu un întreg aparat critic.

Dintre numeroasele ediții care valorifică bogata moștenire literară trebuie menționate cel puțin cele ale lui Mihai Eminescu *(Poezii)*, Bogdan Petriceicu Hasdeu *(Etymologicum Magnum Romaniae)*, Antim Ivireanul *(Opere)*, Liviu Rebreanu *(Opere)*, Gheorghe Șincai *(Opere)*, Dimitrie Cantemir *(Sistemul sau întocmirea religiei muhamedane)*, volume apărute în Editura Minerva. La acestea se adaugă

Volume de proză românească contemporană

D.R.Popescu

EDITURA EMINESCU

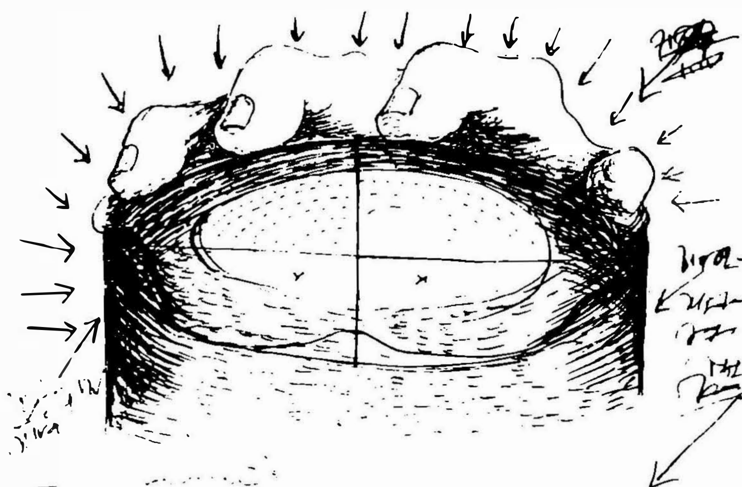

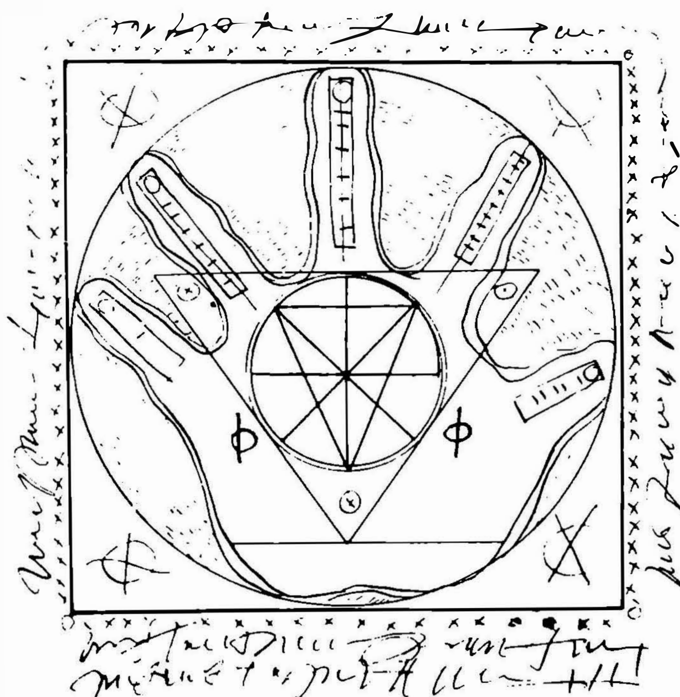
EUGEN JEBELEANU

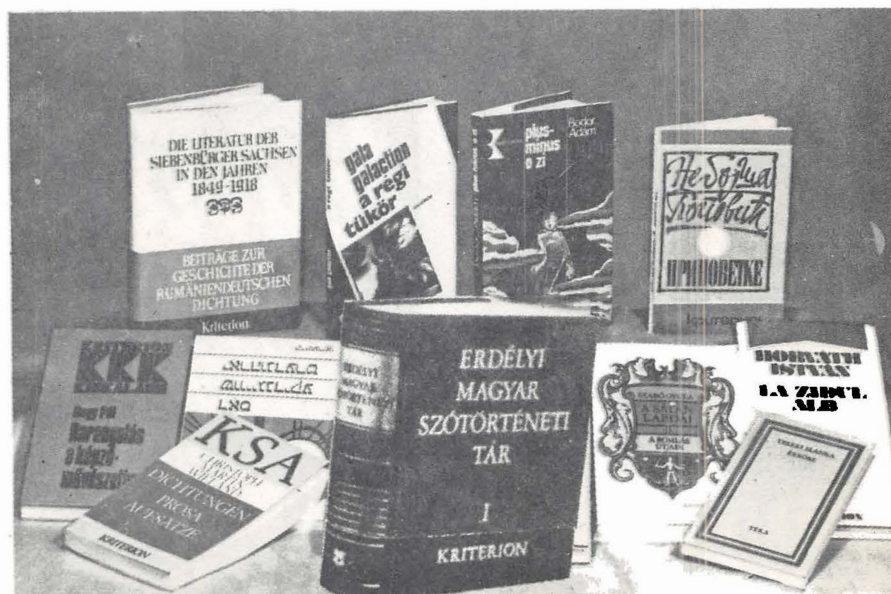
Hanibal

BLĂNURILE OCEANELOR
BLĂNURILE OCEANELOR
ŞI ALTE POEME

Ediţii de poezie românească contemporană

Ilustraţie la volumul „Opere imperfecte" de Nichita Stănescu

Lucrări publicate de „Editura Kriterion"

edițiile definitive din operele scriitorilor Tudor Arghezi (31 volume), G. Călinescu (15 volume), Zaharia Stancu (9 volume). Un eveniment editorial l-a constituit apariția la Editura Academiei a volumelor VII, VIII și IX din seria *Opere — Mihai Eminescu* care continuă ediția critică începută în anul 1939 de criticul și istoricul literar Perpessicius.

Cunoașterea fenomenului literar este completată prin editarea de monografii consacrate scriitorilor, dar și prin monografii consacrate curentelor literare, cum sînt: *Hyperion, Viața lui Mihai Eminescu* de George Munteanu, *Ion Agârbiceanu* de Mircea Zaciu, *Ionel Teodoreanu. Viața și opera* de Nicolae Ciobanu, *Clasicism și tendințe clasice în literatura română* de Dim. Păcurariu, *Originile romantismului românesc* de Paul Cornea, *„Gîndirea“ și gîndirismul* de D. Micu, *Junimea și junimismul* de Z. Ornea, *Scriitori români de azi* de Eugen Simion, *Opera lui Tudor Arghezi* de Nicolae Balotă.

Un rol deosebit pentru cunoașterea și înțelegerea literaturii revine istoriilor literare. În ultimii ani au fost reeditate cîteva din volumele datorate celor mai de seamă critici și istorici literari ai trecutului: *Istoria literaturii românești, Introducere sintetică* de N. Iorga, *Istoria literaturii române contemporane* de E. Lovinescu, *Literatura română în epoca „Luminilor“* de D. Popovici.

Sub egida Editurii Academiei au apărut primele trei volume din tratatul de *Istorie a literaturii române,* operă colectivă a istoricilor și criticilor literari români din toate generațiile. Acestora li s-au adăugat noi lucrări ale unor istorici și critici literari contemporani, ilustrînd o nouă viziune. Au fost tipărite: *Literatura română între cele două războaie mondiale* (3 volume) de Ov. S. Crohmălniceanu, *Istoria literaturii române* (I. Perioada veche. II. Epoca premodernă) de Al. Piru, *Istoria literaturii române* de George Ivașcu.

Numeroase lucrări de sinteză oferă o imagine generală asupra celor mai diverse fenomene literare: *Dicționar de idei literare* de Adrian Marino, *Dicționar de termeni literari, Dicționar de literatură română contemporană* de Marian Popa, *Dicționar de literatură română* (coordonator Dim. Păcurariu), *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900.*

Volume din literatura clasică și contemporană românească pentru copii și tineret

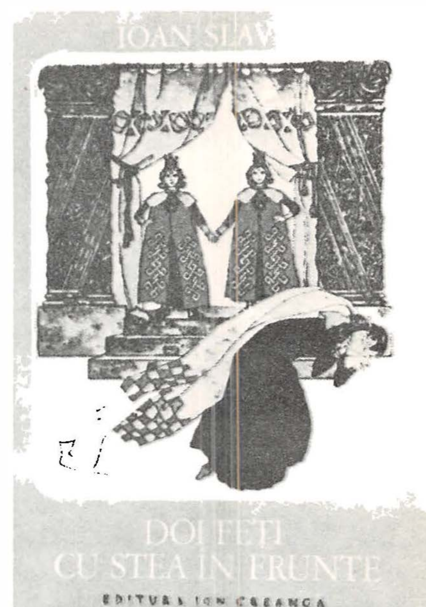

Beletristica contemporană, care ocupă un spațiu considerabil în activitatea editorială (între anii 1971–1976 spre exemplu, după datele „Anuarului statistic" au apărut 8 500 de titluri într-un tiraj de peste 17 milioane de exemplare) este un fenomen de o excepțională diversitate și complexitate, ce aparține mai mult istoriei literare decît istoriei cărții și tiparului. Ne vom mărgini la a semnala doar cîteva cărți consemnate ca repere importante în critica de specialitate. Astfel, Mihail Sadoveanu, a cărui operă este în ansamblul ei o epopee națională, a scris — într-o nouă viziune despre Moldova sfîrșitului de veac al XVI-lea — romanul *Nicoară Potcoavă* (1952). Mai aproape de vremea noastră ajunge Camil Petrescu cu romanul său *Un om între oameni*, 1953–1957, adevărată frescă a revoluției din 1848 în țările române. Criticul și istoricul literar G. Călinescu s-a afirmat ca un mare prozator cu romanele *Bietul Ioanide* (1955) și *Scrinul negru* (1960), iar

Zaharia Stancu cu *Desculț* (1948), roman al răscoalelor țărănești din 1907. Scriitorul Marin Preda publică în anul 1955 romanul *Moromeții*, capodoperă a literaturii române contemporane, Eugen Barbu debutează cu romanul *Groapa* (1957), iar în anul 1969 publică *Princepele*, un roman istoric simbolic. A. E. Baconsky a tipărit la Editura pentru literatură volumul de povestiri *Echinoxul nebunilor* (1967). Alți prozatori au publicat numeroase volume care s-au bucurat de aprecierea cititorilor și a criticii de specialitate: Ștefan Bănulescu *(Iarna bărbaților)*, Augustin Buzura *(Fețele tăcerii)*, Laurențiu Fulga *(Alexandra și infernul)*, Al. Ivasiuc *(Păsările)*, Ion Lăncrănjan *(Suferința urmașilor)*, Fănuș Neagu *(Îngerul a strigat)*, D. R. Popescu *(Vînătoare regală)*, Dinu Săraru *(Niște țărani)*, Constantin Țoiu *(Galeria cu viță sălbatică)* ș.a.

Volumele de poezie apărute de-a lungul anilor jalonează o hartă întinsă și variată a creației lirice. Față de poezia antebelică se consolidează reputații și se afirmă nume noi: Tudor Arghezi *(Cîntare omului*, 1956), Alexandru Philippide *(Monolog în Babilon*, 1967). Mihai Beniuc, Geo Bogza, Virgil Teodorescu, Eugen Jebeleanu, Geo Dumitrescu, Șt. Augustin Doinaș, Vasile Nicolescu, Ion Brad, Tiberiu Utan, Maria Banuș, Nina Cassian, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Ion Gheorghe, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Constanța Buzea, Ana Blandiana.

La rîndul său literatura naționalităților conlocuitoare este tipărită reprezentativ de editura specializată — *Kriterion*. Între anii 1970—1976 au fost tipărite în limbile maghiară, germană, sîrbă, ucraineană, idiș, peste 1 200 de titluri într-un tiraj de opt milioane de exemplare. Au apărut: studii de etnografie și folclor în limba maghiară și germană de Kós Károly și Carol Göllner, antologii de poezie populară în limbile ucraineană și sîrbă, volume de istoria culturii cum este cel în limba maghiară al lui Jakó Zsigmond — *Irás, Könyv, Értelmiség* (Scrisul, cartea, intelectualitatea), studii asupra istoriei artei în Transilvania. Din proza și poezia contemporană au fost publicate volume semnate de Sütő András, Szilágyi Domokos, Méliusz József, Szemlér Ferenc, Szász János, Franz Storch, Georg Scherg, Wolf Aichelburg, Nikolaus Berwanger, Vladimir Ciocov. Multe volume au fost traduse și în limba română *(Dimensiunile conviețuirii* de Gáll Ernő, *Clio și Caliope* de Csehi Gyula, *Destin și simbol* de Méliusz József). De asemenea, s-au făcut și multe tălmăciri din scrierile scriitorilor români în limbile naționalităților conlocuitoare, asigurîndu-se astfel o unitate a circulației valorilor în spațiul cultural românesc.

Întrucît beletristica și ceea ce se numește „metaliteratura" (critica literară) reprezintă un fenomen ce depășește obiectul acestei cărți, ea a fost prezentată prin secțiuni în fluxul editorial, atît cît să se ofere o

idee despre amploarea și complexitatea creației literare românești contemporane, sugerîndu-se, pe cît posibil, ponderea ei în cadrul fenomenului editorial.

Literatura pentru copii și tineret s-a diferențiat ca domeniu aparte al literaturii românești începînd cu secolul al XIX-lea, răspunzînd unor cerințe pedagogice, informative și formative. Dacă literatura populară a hrănit timp de secole imaginația copiilor, îndeosebi prin basme, legende, balade, secolul al XIX-lea aduce constituirea literaturii culte pentru copii. Editorii s-au ocupat mai întîi de tipărirea unor traduceri de cărți pentru copii. Astfel, în 1874 a fost inițiată *„Mica bibliotecă ilustrată"*, editată de editura Socec. Colecția cuprindea traduceri ale unor basme și povestiri din literatura universală. Pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea s-au publicat în traducere cartea lui Edmond De Amicis — *Cuore,* J. Swift — *Călătoriile lui Gulliver,* multe cărți de Jules Verne și altele. Creația românească în domeniul literaturii pentru copii se leagă de numele marilor scriitori ai epocii (I. L. Caragiale, Ion Creangă, George Coșbuc, Mihail Sadoveanu). În patrimoniul genului au intrat basmele lui Petre Ispirescu *(Tinerețe fără bătrînețe, Prîslea cel voinic și merele de aur, Cele douăsprezece fete de împărat)* și povestirea pentru copii *Fram, ursul polar* a scriitorului Cezar Petrescu. Tudor Arghezi a dăruit celor mai tineri cititori *Cartea cu jucării, Prisaca, Jocuri de copii, Animale mici și mari, Bună dimineața, primăvară,* Victor Eftimiu, Otillia Cazimir, Radu Tudoran, Alexandru Șahighian au adăugat pagini pline de fantezie.

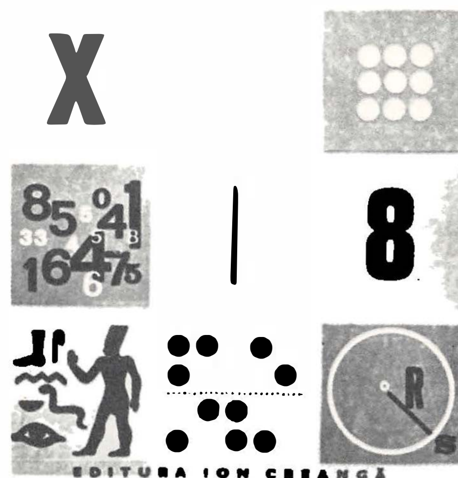
Înființarea, în anul 1969, a *Editurii Ion Creangă,* a creat cadrul unei activități editoriale specializate, orientate pe de o parte spre punerea în circulație, în ediții adecvate ca selecție, prezentare grafică, tipar, tiraj, a literaturii românești clasice, și pe de altă parte, spre editarea literaturii noi pentru copii și tineret.

Au publicat versuri pentru cei mici: Maria Banuș *(Hai, copii prin București),* Ion Brad *(La zei acasă),* Nina Cassian *(Nică fără frică; Povestea a doi pui de tigru, numiți Ninigra și Aligru),* Ana Blandiana *(Întîmplări din grădina mea),* Ștefan Augustin Doinaș *(Povestea celor zece frați),* Gellu Naum *(Cărțile cu Apolodor),* Tiberiu Utan *(Ciopîrțilă; Isprăvile lui Ciopîrțilă).* Pagini de proză, pline de sensibilitate și înțelegere pentru lumea celor aflați la primele vîrste ale lecturii, au scris Constantin Chiriță *(Cireșarii),* Alexandru Mitru *(Basmele mării; Povestiri despre Păcală și Tîndală),* Fănuș Neagu *(Caii albi din orașul București),* Mircea Sîntimbreanu *(Recreația mare; Melcul mincinos),* Marin Sorescu *(Unde fugim de-acasă; Ocolul infinitului mic pornind de la nimic).* Iordan Chimet a alcătuit o antologie reprezentativă din literatura pentru copii a lumii, versuri și proză, intitulată — *Cele douăsprezece luni ale visului,* volum apărut într-o frumoasă prezentare artistică.

Dintre seriile și colecțiile editurii se impun colecțiile: „Biblioteca școlarului" și „Biblioteca pentru toți copiii" în care au fost tipărite opere valoroase ale literaturii române și universale.

O categorie aparte de lucrări sînt acelea care urmăresc să transmită tînărului cititor informații de bază din diverse domenii ale științelor, o sumă de cunoștințe care să-i îmbogățească orizontul științific și cultural, să-i ofere imaginea sintetică a domeniului prezentat. Ele constituie un capitol distinct al producției editoriale: literatura de informare. Cîteva reușite ale genului sînt: volumele enciclopedice *Uzina Terra* (de Aurel Lecca) și *Uzina Aqua* (de Mihai Băcescu), prezentînd la un

Un domeniu distinct în producția editorială dedicată tînărului cititor: literatura de informare

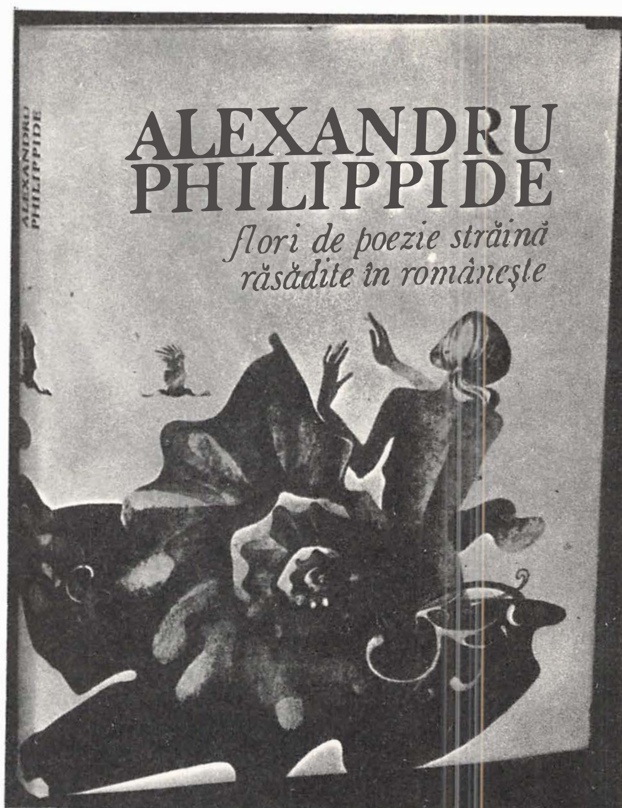
nivel accesibil de înțelegere procesele geologice care se desfășoară în interiorul planetei noastre, respectiv cele fizice, chimice și biologice care se produc în hidrosferă, explicațiile fiind însoțite de ilustrații sugestive. O mică enciclopedie geografică este volumul *Superlative geografice* de Silviu Neguț și Ion Nicolae. Florica T. Câmpan invită pe cititori la o fascinantă călătorie în lumea matematicii: *(Vechi și nou în matematică)*, iar Viorel Cosma în *Două milenii de muzică pe pămîntul României* prezintă geneza și evoluția artei muzicale în succesiunea formelor și mijloacelor ei, evidențiind permanența tradiției neîntrerupte pe meleagurile noastre. *100 de figuri celebre ale Antichității clasice*, portrete memorabile semnate de N. I. Barbu, constituie obiectul unui volum deosebit de util.

Literatura pentru copii, ilustrată în ediții atrăgătoare, de mare tiraj, a devenit o creație cu multiple posibilități de receptare, un spațiu deschis fanteziei, domeniu al unor cărți cu totul remarcabile, cărți valoroase pentru toate vîrstele.

Dar nu numai pentru cartea destinată copiilor există preocuparea pentru o formă atrăgătoare.

În anii socialismului, conceptul tradițional de bibliofilie, sinonim, în trecut, cu cartea foarte rară și scumpă și ca atare inaccesibilă unui public mai larg, a suferit mutații esențiale. Prin grija tot mai accentuată a editurilor pentru prezentarea artistică a cărții, bibliofilia, această nobilă pasiune pentru cărțile frumoase, bogat ilustrate și de o deosebită acuratețe tehnică, a devenit o preocupare mult mai vastă și a dobîndit noi valențe. O lucrare care ilustrează faptul că industrializarea tiparului nu a eliminat pasiunea pentru cărțile frumoase, ci, dimpotrivă, o și susține, este volumul *Miorița* (1972), tipărit în peste 13 000 de exemplare. Ediția poliglotă a celebrei balade populare românești, apărută la Editura Albatros, tipărită cu litere special desenate pe sorturi diferite de hîrtie, cuprinde și un disc cu două interpretări, una populară și alta cultă, întrunind astfel toate atributele cărții frumoase

Ediții bibliofile. „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris / Încet gîndită, gingaș cumpănită, / Ești ca o floare-anume înflorită, / Mîinilor mele care te-au deschis" (Tudor Arghezi)

și în același timp deosebite prin concepție și realizare tipografică. Notăm și alte ediții ce caracterizează interesul editorilor români pentru cartea frumoasă, pentru cele mai diverse modalități de realizare: *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*, o ediție de basme populare românești ilustrate de Val Munteanu, *Poezii* de Tudor Arghezi, în viziunea plastică a Ligiei Macovei, *Pseudokynegheticos* de Alexandru Odobescu, cu expresive desene de Done Stan, *Desculț* de Zaharia Stancu, cu gravuri de Fred Miclós. Acestor ediții ilustrate li se adaugă edițiile bibliofile tipărite pe hîrtie extrem de fină, ediții din operele scriitorilor clasici români Vasile Alecsandri, I. L. Caragiale, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Al. Macedonski, apărute sub emblema „Editurii Minerva".

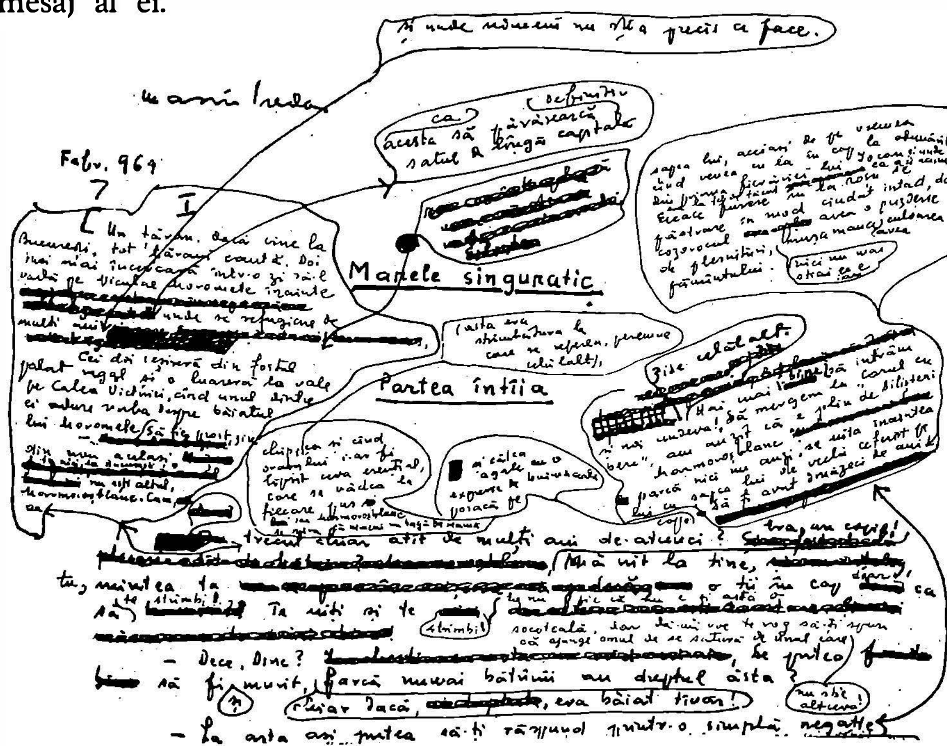
Deschiderea spre universal a culturii românești se manifestă și prin acțiunea de editare a literaturii străine în traduceri de înaltă ținută artistică. În ultimele decenii s-au tradus operele fundamentale ale marilor literaturi clasice și contemporane din toate ariile culturale ale lumii. S-a tradus deopotrivă poezie, teatru, proză și critică literară. Opera de traducere și editare desfășurată de editurile românești permite, prin complexitate și diversitate, cunoașterea literaturii universale în aspectele ei semnificative.

Ca și volumele din literatura originală, traducerile se bucură de o frumoasă prezentare grafică, remarcîndu-se ediții ca: *Odiseea* de Homer, *Opere minore* de Dante, *Poezii* de Charles d'Orleans, *Lirica niponă* (Haiku), *Ubu* de Alfred Jarry, *Romane și nuvele* de Stendhal, *Antologia poeziei americane*.

Dat fiind numărul volumelor traduse și faptul că avem în vedere, pentru perioada contemporană, în primul rînd valorile creației originale, nu am considerat necesar să insistăm asupra exemplelor, care pot fi extrem de variate și numeroase.

Numărul foarte mare de cărți apărute în țara noastră după naționalizarea tiparului determină conturarea fizionomiei extrem de complexe a fluxului editorial pe principiul ordonator al formării conștiinței omului multilateral dezvoltat.

Principalele sensuri în care evoluează dinamica fluxului editorial sînt diversificarea tematică, creșterea volumului de tipărituri, afirmarea marilor valori ale scrisului românesc și universal, promovarea calității conținutului și a formei grafice superioare. Evoluția fluxului editorial vizează o tot mai largă audiență a cărții și un tot mai înalt mesaj al ei.

Filă din manuscrisul romanului „Marele singuratic" de Marin Preda

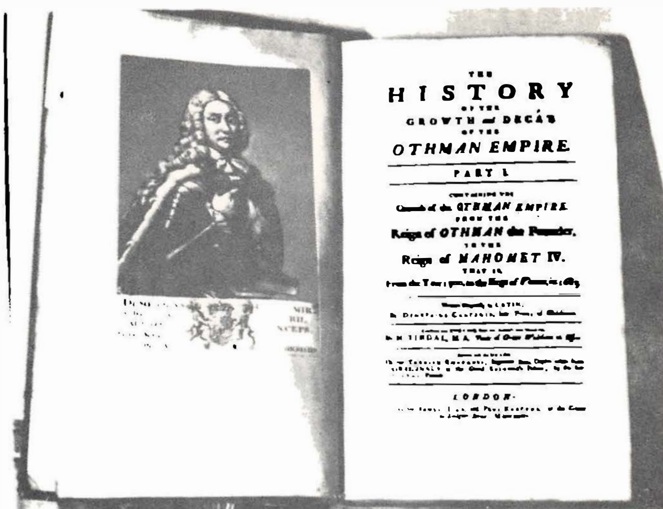
Cartea românească în lume

Imaginea dezvoltării cărţii şi a tiparului în România nu este completă fără aspectele ce privesc răspîndirea cărţii româneşti în lume. Această răspîndire s-a produs dealtfel la un scurt răstimp de la apariţia creaţiei originale româneşti, care nu a întîrziat să dobîndească faimă şi preţuire în ţări cu vechi tradiţii culturale.

Una din primele cărţi româneşti manuscrise răspîndite în epocă, în versiune românească, slavă, grecească, a fost *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, la începutul secolului al XVI-lea. Întrucît era o lucrare cu vădit conţinut pedagogic, circumscrisă vechii tradiţii bizantine, ea a circulat mult în aria sud-estului Europei. O arie mai întinsă a fost acoperită de răspîndirea unor traduceri de cronici româneşti, în limbile latină, slavonă, polonă, germană, sîrbă, greacă şi arabă.

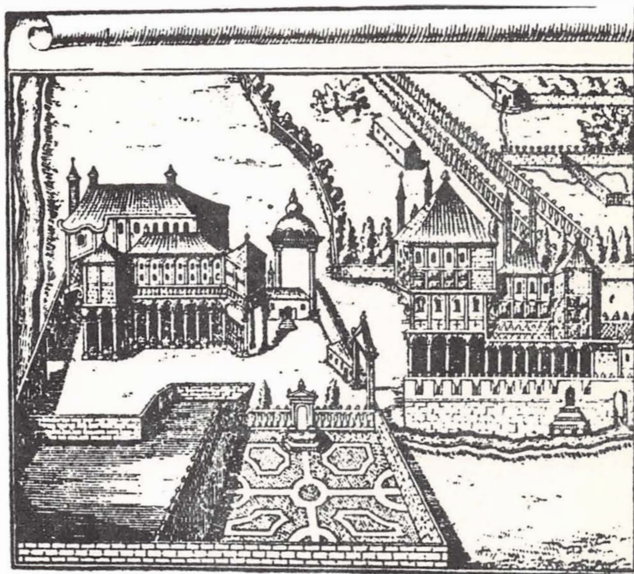
Tot printre primele cărţi româneşti de circulaţie europeană se numără scrierile în limba latină ale umanistului transilvănean Nicolaus Olahus a cărui personalitate a dobîndit astfel faimă în epocă. Secolele XVI–XVII au marcat trecerea de la răspîndirea europeană a cronicilor româneşti la afirmarea dincolo de fruntariile ţării a cărturarilor români,

cunoscători de limbi străine, autori de lucrări în limbi de circulație europeană. Astfel, Miron Costin era cunoscut nu numai pentru cronicile sale românești, dar și ca autor al unei *Poeme polone* și al unor cronici ale Moldovei și Valahiei în limba polonă.

Foarte cunoscută a fost și cartea, care a circulat multă vreme în manuscris, *Jurnalul călătoriei în China* a spătarului Nicolae Milescu, în limbile rusă și greacă.

Același Nicolae Milescu este autorul primei cărți scrise de un român tipărită la Paris în două ediții, în anii 1669 și 1704. Lucrarea fusese scrisă în limbile latină și greacă și a apărut sub titlul *Ecrit d'un seigneur moldave sur la croyance des grecs* (Scrierea unui boier moldovean asupra credinței grecilor). „de Nicolae Spătarul moldovlah și odinioară general al Valahiei, scris în Stockholm în luna februarie".

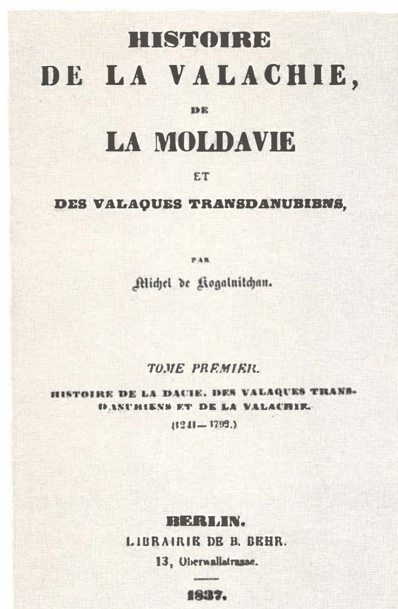
În palatul său de la Constantinopol Dimitrie Cantemir medita asupra „creșterii și descreșterii imperiului otoman"

Dacă Nicolaus Olahus, Miron Costin, Nicolae Milescu au deschis un drum, afirmarea lui Dimitrie Cantemir ca personalitate europeană are o mult mai mare anvergură. Cu eruditul principe Cantemir pentru difuzarea realizărilor spiritualității românești prin intermediul cărții se deschide o epocă nouă. Dimitrie Cantemir este savantul de talie europeană, membru al Academiei din Berlin, a cărui lucrare *Descrierea Moldovei* a fost publicată în 1769—1770 în limba germană.

O altă carte de mare circulație a lui Dimitrie Cantemir a fost *Incrementa atque decrementa aulae othomanicae* (Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman), publicată în anii 1734—1735 la Londra, în versiune engleză, în versiune franceză în anul 1743, în versiune germană la Hamburg în 1747, apoi în rusă și italiană, făcînd cunoscută lumii vulnerabilitatea colosului otoman, care de atîtea secole amenința Europa. Printre cunoscătorii cei mai de seamă ai acestei lucrări aveau să se numere Voltaire, Byron, Victor Hugo. Dimitrie Cantemir a scris dealtfel și alte lucrări în limbile latină și rusă.

Un alt principe erudit valah, Nicolae Mavrocordat, era autorul unei cărți tipărite în anul 1722 la Lipsca (Leipzig), intitulată *Despre datorii*, în limbile greacă și latină.

Tot la Lipsca apare în anul 1765 lucrarea unui profesor de la Academia domnească din Țara Românească, N. Teotokis, *Elemente de fizică*, în limba greacă, iar la Veneția, în 1799, vedea lumina tiparului

HISTOIRE
DE LA VALACHIE,
DE
LA MOLDAVIE
ET
DES VALAQUES TRANSDANUBIENS,

PAR
Michel de Kogalnitchan.

TOME PREMIER.
HISTOIRE DE LA DACIE, DES VALAQUES TRANS-DANUBIENS ET DE LA VALACHIE.
(1241—1792.)

BERLIN.
LIBRAIRIE DE B. BEHR.
13, Oberwallstrasse.
1837.

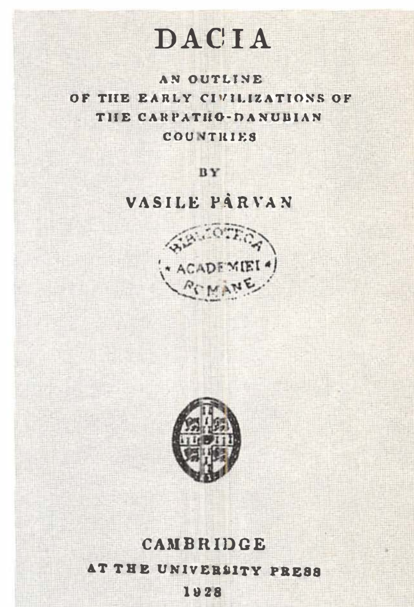

N. IORGA

STORIA DEI ROMENI
E DELLA LORO CIVILTÀ

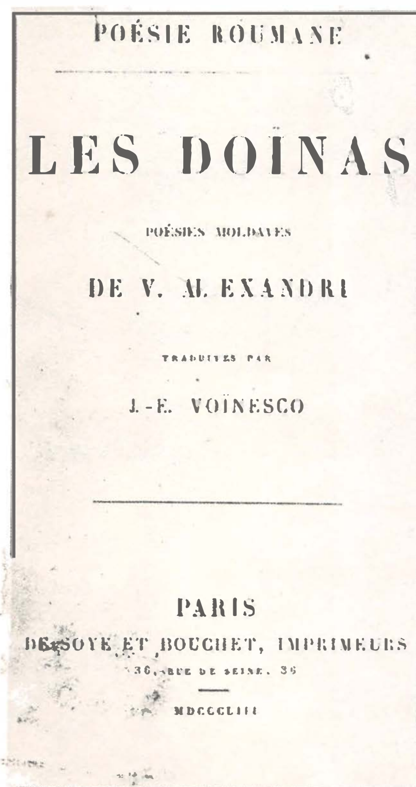
TRADUZIONE DAL ROMENO
DEL
DOTT. JEAN ANTOHI

ULRICO HOEPLI
EDITORE LIBRAIO DELLA REAL CASA
MILANO
1928

DACIA
AN OUTLINE
OF THE EARLY CIVILIZATIONS OF
THE CARPATHO-DANUBIAN
COUNTRIES
BY
VASILE PÂRVAN

CAMBRIDGE
AT THE UNIVERSITY PRESS
1928

POÉSIE ROUMAINE

LES DOÏNAS

POÉSIES MOLDAVES

DE V. ALEXANDRI

TRADUITES PAR

J.-E. VOÏNESCO

PARIS
DESSOYE ET BOUCHET, IMPRIMEURS
36, RUE DE SEINE, 36
MDCCCLIII

„Istoria" tipărită la Berlin de Mihail Kogălniceanu

„Doine" de Vasile Alecsandri, publicate la Paris

„Istoria românilor" de Nicolae Iorga, în limba italiană

„Dacia" de V. Pârvan, tipărită la Cambridge

cartea *Despre educația copiilor*, a unui alt profesor al aceleiași instituții, Iosif Maesiodax.

Un an mai tîrziu, Samuil Micu și Gheorghe Șincai publicau la Viena celebra lor carte *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, prima gramatică tipărită a limbii române.

Permanentele schimburi mijlocite de cărți între cultura românească și celelalte culturi ale Europei au făcut ca spiritualitatea românească să se integreze fenomenului cultural european, păstrîndu-și nealterat specificul. Prin intermediul cărților cultura europeană era cunoscută în Țările Române, asimilată, sintetizată.

Tot prin intermediul cărților cultura românească se făcea cunoscută Europei, afirmîndu-se în tot mai mare măsură.

Aceste schimburi nu au încetat niciodată, din secolul al XV-lea și pînă în prezent, iar evoluția lor a fost mereu ascendentă.

Secolul al XIX-lea, activat de revoluțiile burgheze din Europa, secol în care ideile au început să circule mai repede prin intermediul cărților și ziarelor, a adus mari progrese în răspîndirea europeană a cărții românești.

Operele scriitorilor generației de la 1848 au cunoscut imediat o largă răspîndire, în aria franceză în mod deosebit, făcînd cunoscute problemele românești. *Cîntarea României* a lui Alecu Russo a fost publicată în limba franceză. În anul 1857, la Paris, apar volumele *Poésies* (Poezii) și *A la Roumanie* (României) de Cezar Bolliac, cărora le-a urmat un volum de versuri al lui Dimitrie Bolintineanu, sub titlul *Brises d'Orient* (Brizele Orientului), apărut tot la Paris, în 1866.

Circulația în aria franceză a cărții românești nu a însemnat numai răspîndirea creației beletristice. Cartea publicată de autorii români în străinătate slujea interesele emancipării, ideile revoluției de la 1848. Astfel la *Librairie de la propagande démocratique et sociale européene*, Paris (Librăria pentru propagandă democratică și socială europeană), apărea în anul 1851 *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848 en Valachie* (Memorii asupra istoriei renașterii românești sau despre evenimentele de la 1848 în Valahia) semnată de Ion Heliade Rădulescu.

Acelorași nobile interese patriotice li se consacră și cărțile publicate în străinătate de Mihail Kogălniceanu: *Moldau und Wallachei Romänische oder Wallachische Sprache und Literatur* (Moldova și Valahia. Limba și literatura română sau valahă), Berlin 1837, și *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (Istoria Valahiei, a Moldovei și a valahilor transdanubieni), Berlin 1837 (primul volum).

Unul dintre scriitorii români ale căror cărți au avut o mai mare circulație europeană a fost Vasile Alecsandri, tradus și publicat în limbile franceză, engleză, germană și italiană. În 1853 și în 1855 *Doinele* sale au cunoscut două ediții franceze, la Paris, iar în anul 1854, o ediție engleză *Doine or the National Songs and Legends of Romania*. În 1885, piesa de teatru *Fîntîna Blanduziei* cunoștea o ediție germană, la Viena. Numeroase traduceri mai tîrzii ale operelor bardului de la Mircești l-au făcut atît de cunoscut, încît i s-au consacrat în străinătate mai multe monografii și teze de doctorat.

Prin intermediul cărții românești traduse și difuzate în străinătate, creșteau deopotrivă prestigiul României și al personalităților sale culturale. Astfel, B. P. Hasdeu și Alexandru I. Odobescu au fost printre cele mai cunoscute nume, chiar în timpul vieții lor. Poezia lui Eminescu, la rîndul său, a cunoscut o răspîndire europeană încă din 1881, printr-o ediție germană (Bonn), apoi prin ediții ulterioare, mai tîrzii (Berlin 1901, Jena-Leipzig 1937). Circulația în traducere a creației eminesciene avea să înregistreze progrese din ce în ce mai mari, pe măsura trecerii timpului, scriitorul fiind, așa cum merită, poetul român căruia i s-a consacrat un mare număr de traduceri.

Dealtfel, secolul XX a adus o răspîndire deosebită a cărții românești, astfel încît toți marii noștri scriitori clasici au devenit cunoscuți peste hotare. Numai cîteva exemple sînt suficiente pentru a ilustra acest proces: Alexandru Macedonski, *Le Calvaire du feu* (Calvarul focului), Paris, 1906, Duiliu Zamfirescu, *La vita in campagna* (Viața la țară), Torino 1932, Mihail Sadoveanu, *Nechifor Lipans Weib* (Baltagul), München, 1936, Liviu Rebreanu, *The Forest of the Hanged* (Pădurea spînzuraților), New York, Londra, 1930. Dar nu numai lucrările beletristice au văzut lumina tiparului în limbi de mare circulație. În 1899 apărea la Paris lucrarea savantului român A. D. Xenopol, *Les principes fondamentaux de l'histoire* (Principiile fundamentale ale istoriei), lucrare premiată de Academia Franceză. Tot la Paris a fost tipărită cartea lui Ovid Densușianu *Histoire de la langue roumaine* (Istoria limbii române), I, 1901, II 1914. Marele istoric Nicolae Iorga a publicat numeroase studii și sinteze în limbi străine: *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, Paris, 1920 a circulat și în limbile engleză (1925) și italiană (1928). Vasile Pârvan tipărea la Cambridge în 1928 valoroasa sa cercetare istorică - *Dacia, an outline of the early civilizations of the Carpatho-Danubian Countries* (Dacia, civilizațiile antice din țările

MIHAIL SADOVEANU

EL HACHA

NOVELA

SEIJAS Y GOYANARTE EDITORES

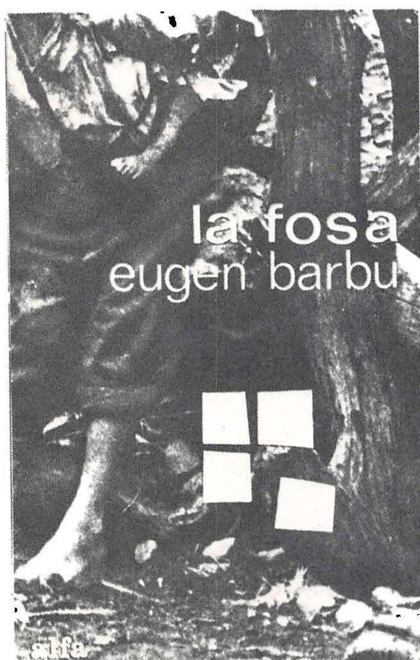
РУМЪНСКИ КЛАСИЦИ

(XIX XX в.)

Михаил Еминеску
Йон Лука Караджале
Михаил Садовяну

НАРОДНА КУЛТУРА · СОФИЯ

carpato-danubiene). Dealtfel, începuturile literaturii noastre științifice în limbi străine sînt mult mai vechi. D. Asachi, fiul scriitorului Gh. Asachi, publica prima cercetare originală de matematică la München în 1841 *(Uber die Umkehrung von Reihen)*, iar prima teză de doctorat în științe exacte susținută de un român la Sorbona este cea a lui Spiru C. Haret — *Sur l'invariabilité des Grandes Axes des Orbites Planétaires*, Paris, 1878.

Evoluția difuzării cărții românești peste hotare a înregistrat o creștere fără precedent mai ales în ultimele decenii, fenomen care corespunde afirmării ample a țării noastre pe toate planurile. Creșterea continuă a prestigiului României, datorată marilor idei, realizări și politicii statului nostru,

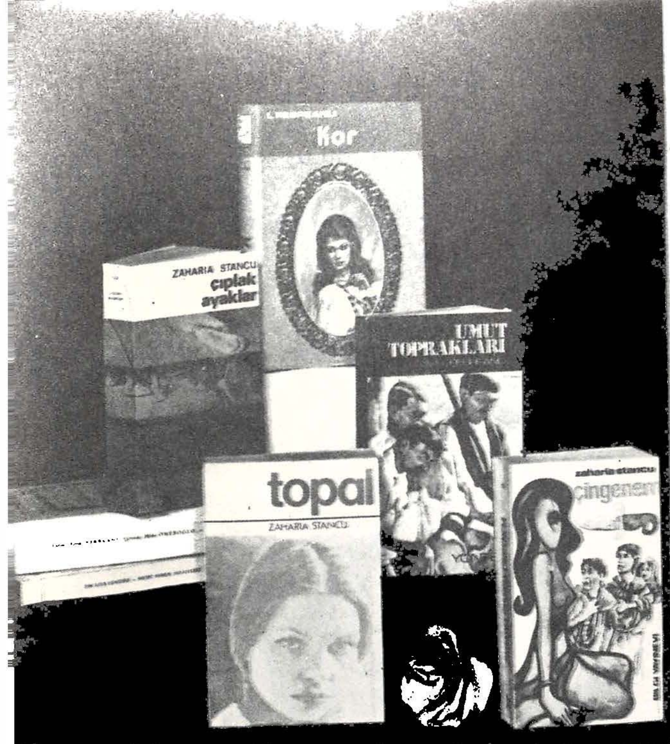

LUCIAN BLAGA
Poematy światła i inne utwory
Wydawnictwo Literackie

Translated from the Romanian

Traduceri din literatura română clasică și contemporană

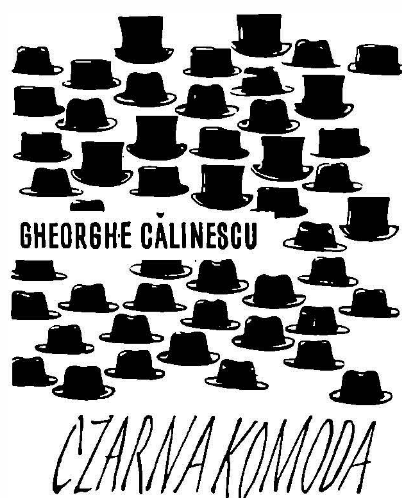

generează un interes tot mai mare pentru cartea românească. Iată de ce, între anii 1945—1972, cartea românească a depășit marginile Europei, afirmîndu-se în lumea întreagă. Rod al gîndirii și scrisului românesc, peste 2 000 de volume semnate de 790 autori români au fost tipărite în 60 de limbi străine. Cartea românească a pătruns în această perioadă în 49 de țări ale lumii.

Aceste cifre ilustrează un progres spectaculos. În mai puțin de trei decenii cartea românească a cucerit lumea, după ce îi trebuiseră cîteva secole pentru a cuceri Europa.

Afirmarea spiritualității românești prin intermediul cărții dobîndește astfel un rol de anvergură impresionantă.

Traducători de prestigiu, scriitori de primă mărime de peste hotare s-au consacrat muncii de traducere și antologare a numeroase opere românești, de la cronicari la cele mai tinere generații de scriitori. Printre cei mai cunoscuți scriitori români, în afara țării, așa cum reiese dintr-o recentă cercetare bibliografică (*Cartea românească în lume, bibliografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975) se numără I. L. Caragiale (tradus în 34 de țări), Ion Creangă (24 de țări) și Mihai Eminescu (21 de țări). Alături de acești clasici ai literaturii române alți clasici: Mihail Sadoveanu (36 de țări), Liviu Rebreanu (29 de țări), Tudor Arghezi (27 de țări), G. Călinescu (19 țări) reprezintă literatura română dintre cele două războaie mondiale. Dar interesul cititorilor străini s-a manifestat și pentru operele scriitorilor contemporani. Scrierile lui Zaharia Stancu au fost tălmăcite în 37 de țări. În continuare

TUDOR ARGHEZI

Gedichte

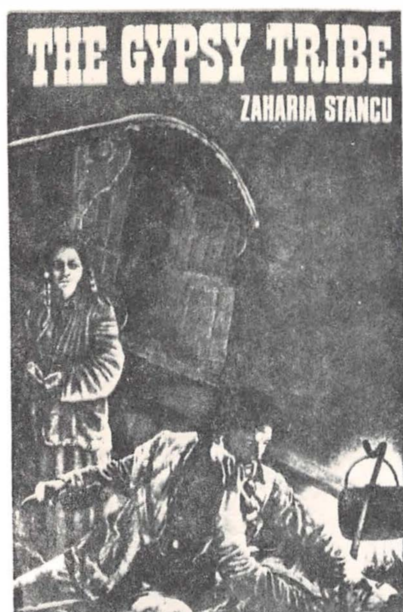
Auswahl und deutsche Nachdichtung von

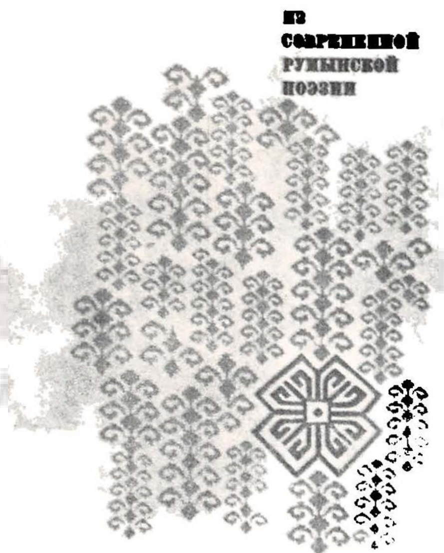
Alfred Margul-Sperber

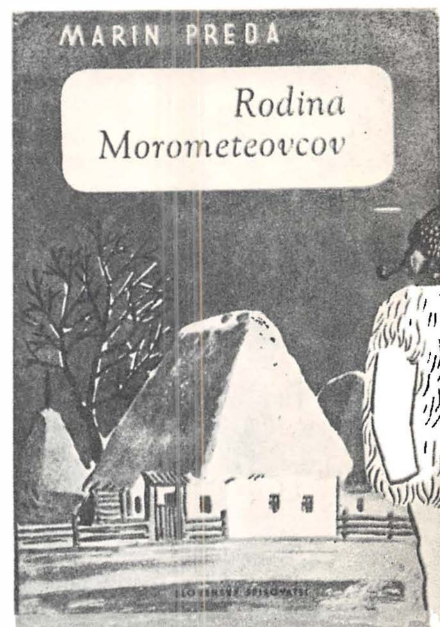
BERGLAND VERLAG

ANTOLOGIJA RUMUNSKE LIRIKE XX VEKA

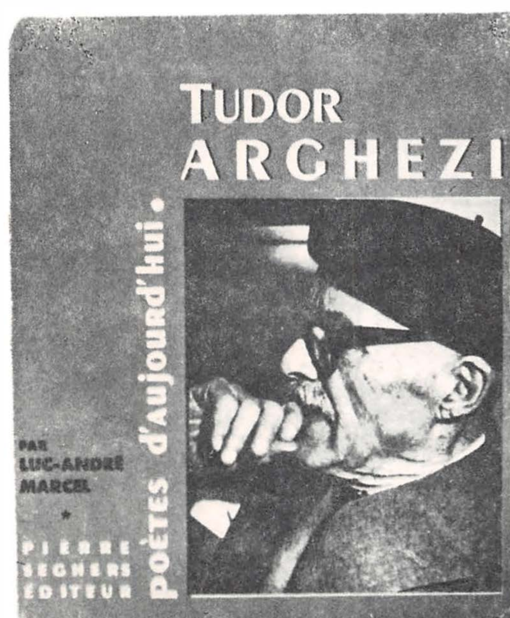

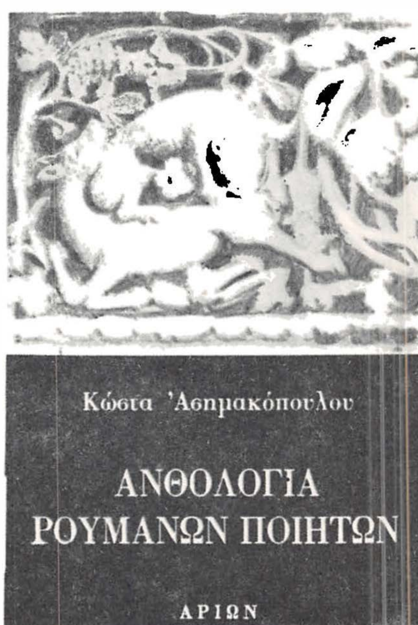
Traduceri din literatura română clasică și contemporană

se înscriu: Mihai Beniuc (20 de țări), Geo Bogza (20 de țări), Marin Preda (20 de țări), Eugen Jebeleanu (19 țări), Eugen Barbu (18 țări). Dincolo de cifre, cu adevărat important este efectul cunoașterii valorilor românești și, prin ele, a realităților care le-au generat.

Literatura pentru copii este prezentă în circuitul internațional al cărții românești prin multe traduceri în diverse limbi, rod al interesului manifestat pentru valoarea și originalitatea ei, cît și prin numeroase colaborări ale editurii de specialitate din țara noastră cu instituții similare de peste hotare.

O caracteristică a etapei actuale în circulația cărții românești în lume o constituie atît volumul mare de traduceri, cît și diversificarea tematică a traducerilor. Dacă la începuturile ei difuzarea cărții românești cuprindea lucrări cu caracter moralizator și științific, apoi lucrări cu caracter istoric și de informare generală asupra Țărilor Române, dacă în secolul al XIX-lea cartea românească care circula în Europa

făcea cunoscute problemele emancipării naționale și sociale, iar lucrările de beletristică aparțineau mai ales clasicilor români, difuzarea cuprinzînd mai ales aria europeană, etapa actuală, păstrînd elementele valoroase ale tradiției, se caracterizează prin noi atribute. Volumul de traduceri acoperă o mai mare arie geografică și spirituală.

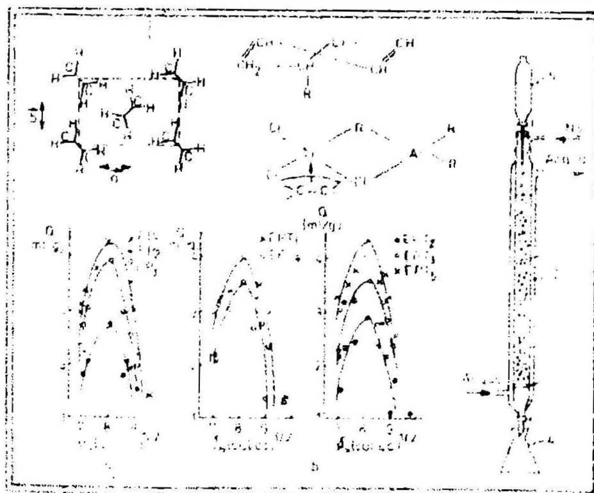
Alături de lucrările de beletristică (proză, poezie, teatru), cartea românească răspîndește în lumea întreagă și numeroase realizări ale cercetării științifice și tehnice contemporane din țara noastră.

Exemplele pot fi numeroase și din diferite ramuri de activitate: Athanasie Joja, *La lógica dialéctica y las ciencias* (Logica dialectică și științele), Buenos Aires, 1969; C. I. Gulian, *Ursprung des Humanismus* (Originile umanismului și ale culturii), Viena 1972; Octav Onicescu, Silviu Guiașu, *Mécanique statistique* (Mecanica statistică), Viena-New York, 1971; A. Kreindler, *Detska nevrologija* (Neurologia infantilă), Sofia, 1967; Gr. C. Moisil *Algebraická teorie automatii* (Teorie algebrică a mecanismelor automate), Praga, 1964; Ștefan Bălan, Mircea Arcan, *Essai des constructions* (Încercarea construcțiilor), Paris, 1972; Iorgu Iordan, *Einführung in die Geschichte und Methoden der romanischen Sprach-Wissenschaft* (Introducere în istoria și metodele lingvisticii romanice), Berlin, 1962; Constantin C. Giurescu, *Transsilvanien. Ein Beitrag zur Geschichte Rumäniens* (Transilvania în istoria poporului român), Köln, 1970; Caius Iacob, *Teoria dell'alla nell'aerodinamica subsonica piana* (Teoria aripii avionului în aerodinamica subsonică plană), Florența, 1969; Elie Carafoli, *High speed aerodynamics. Compressible flow* (Aerodinamica vitezelor mari), Londra 1957, Dumitru Berciu, *Romania before Burebista* (România înainte de Burebista), Londra, 1967; Hadrian Daicoviciu, *Dakowie* (Dacii), Varșovia, 1969; I. Făgărășanu, C. Ionescu-Bujor, D. Aloman, E. Albu, *Surgery of the liver and intrahepatic bile ducts* (Chirurgia ficatului și a căilor biliare intrahepatice), St. Louis, 1972; Costin D. Nenițescu, *Obskaja himija* (Chimia generală), Moscova, 1968.

Accademico Dottore Ingegnere
ELENA CEAUSESCU

RICERCHE NEL CAMPO DELLA SINTESI E DELLA CARATTERIZZAZIONE DEI COMPOSTI MACROMOLECOLARI

Prefazione del professore accademico Antonio Carelli

SUGARCO EDIZIONI

Versiunea în limba italiană a cărții acad. dr. ing. Elena Ceaușescu

Acad. dr. ing. Elena Ceaușescu a publicat lucrări importante pentru dezvoltarea chimiei românești: *Cercetări asupra sintezei și caracterizării compușilor macromoleculari* (1974), *Polimerizarea stereospecifică a izoprenului* (1979), *Noi cercetări asupra sintezei și caracte-*

rizării compuşilor macromoleculari (1981). Volumul din 1974 a fost tradus în limbile: engleză, germană, greacă şi italiană, iar cel din 1979 în limba rusă.

În anul 1979 a apărut în limba greacă, la Atena, în Editura „Aimos" volumul *Cercetări asupra sintezei şi caracterizării compuşilor macromoleculari.* „Un studiu rapid al acestei cărţi — se arăta într-un articol publicat cu ocazia apariţiei lucrării, în ziarul «Makedonia» din oraşul Salonic — oferă imaginea vastului domeniu de cercetare pe care îl abordează autoarea. Foarte important este şi faptul că aceste cercetări sînt strîns legate de latura practică a dezvoltării industriei chimice. Iar după cum este cunoscut, chimia constituie unul dintre cele mai moderne sectoare ale industriei româneşti, care se dezvoltă în ritmuri înalte. Dealtfel, acesta este şi obiectivul nobil pe care-l servesc cercetările şi întreaga activitate a doamnei Elena Ceauşescu".

O latură deosebit de importantă a răspîndirii cărţii româneşti în lume, în etapa actuală, o constituie marea circulaţie a lucrărilor politice. În cadrul acestora locul de frunte îl ocupă lucrările preşedintelui republicii, secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu. La doi ani după apariţia în limba română a primului volum din seria *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate* (1968) Editura Medunaroda Politica din Belgrad publică volumul *Izabrana delo* (Scrieri alese), iar Editura Nagel din Paris, în colecţia „Ecrits politiques" (Scrieri politice), volumul *Pour une politique de la paix et de coopération internationale* (Pentru o politică de pace şi de cooperare internaţională). În acelaşi an a apărut o ediţie în limba engleză, iar în anul următor, o ediţie în limba spaniolă. Personalitatea preşedintelui Nicolae Ceauşescu, originalitatea ideilor sale politice, participarea în spirit constructiv la rezolvarea problemelor mondiale au determinat aceste iniţiative editoriale, care au fost continuate în anii următori şi pe alte meridiane ale lumii. O sinteză bibliografică generală pe criteriul limbilor în care lucrările au fost traduse oferă o imagine a extraordinarei audienţe de care se bucură opera preşedintelui Nicolae Ceauşescu în lumea întreagă.

In limba engleză: Pentru o politică de pace şi cooperare internaţională, Paris-Geneva-München, 1970; *Omul, ideile sale, înfăptuirile pe drumul spre socialism,* Londra, 1972 şi 1973; *Efortul pentru crearea României moderne,* Nottingham, 1978; *Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, despre problemele politice internaţionale majore,* Delhi, 1978; *Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, despre problemele naţionalităţilor. O concepţie revoluţionară, originală, exemplu de soluţionare profundă a acestei probleme în România, îmbogăţirea teoriei şi practicii internaţionale,* Delhi, 1979, *Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii Socialiste România, despre noua ordine economică internaţională — garanţie a păcii şi dezvoltării libere a popoarelor,* Delhi, 1979.

În limba franceză: Pentru o politică de pace şi cooperare internaţională, Paris-Geneva-München, 1970.

În limba sîrbo-croată: Scrieri alese, Belgrad, 1970, *Scrieri alese,* Belgrad, 1974.

În limba finlandeză: România în lupta pentru progres, colaborare şi pace, Helsinki, 1971.

În limba germană: România pe drumul socialismului, Freiburg im Breisgau, 1971; *Punctul de vedere românesc. Teze de politică naţională şi internaţională,* Freiburg im Breisgau, 1973, *Scrieri alese,* Berlin, 1977.

Volume din opera președintelui Nicolae Ceaușescu apărute peste hotarele țării noastre

În limba italiană: Scrieri alese (România pe drumul spre socialism și al luptei împotriva imperialismului), Milano, 10 volume 1971—1980; *Dezvoltarea economică și democrația socialistă în România,* Roma, 1973; *A 80-a aniversare a creării Partidului politic al clasei muncitoare din România,* Roma, 1974; *Un nou curs pentru o colaborare internațională,* Milano, 1975; *A schimba lumea. Pentru o nouă ordine internațională,* Milano, 1977; *Momente din istoria poporului român,* Roma, 1978; *Pentru o lume mai dreaptă, mai bună,* Milano, 1979.

În limba japoneză: România, o politică de pace și colaborare internațională, Tokyo, 1971, 1973, 1974, 1975; *Drumul spre pacea lumii,* Tokyo, 1978; *Lichidarea subdezvoltării, a decalajelor dintre state, făurirea unei noi ordini economice internaționale — probleme cardinale ale zilelor noastre,* Tokyo, 1981.

În limba portugheză: Încotro se îndreaptă România, Rio de Janeiro, 1971; *Mesaje către America de Sud, restabilind legăturile istorice ale latinității,* Rio de Janeiro, 1975; *România pe drumul socialismului, Discursuri politice,* Lisabona, 1975.

În limba spaniolă: Pentru o politică de pace și cooperare internațională, Paris-Geneva-München, 1971 și 1973; *Filozofia de pace a unei societăți contemporane,* Buenos Aires, 1972; *Norme și relații pentru pacea și cooperarea mondială,* Lima, 1973; *România în fața lumii contemporane,* Ciudad de Mexico, 1975; *Liniile directoare ale politicii externe a României,* Ciudad de Mexico, 1975.

În limba flamandă: Selecție din scrierile politice, Amsterdam-Bruxelles, 1972.

În limba turcă: Selecțiuni, Istanbul 1973; *Ceaușescu și relațiile turco-române,* Istanbul, 1978.

În limba greacă: Politica externă a României — pace, independență, colaborare, Atena, 1974; *Pace și colaborare în Balcani și în întreaga lume,* Atena, 1976; *Democratizarea relațiilor internaționale,* Atena, 1978; *România și lumea contemporană* (patru volume, volumele 2, 3 și 4 avînd următoarele subtitluri: „Pe drumul socialismului multilateral dezvoltat", Caracterul și conținutul epocii noastre" și „Pentru o lume mai bună și mai dreaptă"), Atena, 1979; *România și conducătorul ei,* Atena, 1979.

În limba arabă: Lumea arabă de la Mashrek la Maghret văzută de președintele Nicolae Ceaușescu, Beirut, 1975.

În limba urdu: România, realizări și perspective, Islamabad, 1975; *Noua ordine economică și politică internațională,* Islamabad, 1979; *Nicolae Ceaușescu — o viață de luptă; Nicolae Ceaușescu: Procese și tendințe fundamentale ale dezvoltării mondiale contemporane; Nicolae Ceaușescu: Realizări în perspective; Nicolae Ceaușescu: Contribuția României la realizarea unui sistem temeinic de securitate și colaborare în Europa,* Islamabad, 1980.

În limba polonă: Scrieri alese, Varșovia, 1977.

În limba hindi: Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România despre problemele majore ale politicii internaționale, Delhi, 1978.

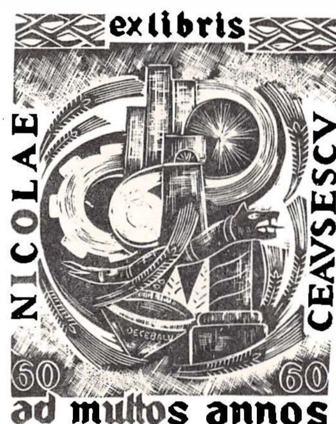
În limba chineză: Opere alese, Beijing, 1979; *Raport la cel de al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român,* Beijing, 1980.

În limba daneză: Cuvîntările lui Ceaușescu, Copenhaga, 1980.

De asemenea, în diverse țări, au apărut numeroase volume dedicate vieții și activității președintelui Nicolae Ceaușescu, biografii sau alte lucrări scrise de reputați publiciști. Editorii operelor președintelui Nicolae Ceaușescu și-au exprimat deosebita apreciere asupra valorii volumelor tipărite. Nicola Tetti, directorul Editurii „Il Calendario del

Popolo", referindu-se la publicarea *Scrierilor alese*, considera că acestea „constituie un eveniment politic și cultural de mare semnificație (cel mai recent volum este prefațat de Luigi Longo, președintele P.C.I.), atît pentru faptul că permite publicului italian să cunoască politica României, din sursa cea mai autorizată, cît și pentru că îi oferă posibilitatea de a vedea în Nicolae Ceaușescu unul din cei mai eminenți oameni de stat ai timpului nostru". Conducătorul Editurii „Kobunsha", din Japonia, Tsuneo Ikeda, aprecia că „Apariția volumului *Drumul spre pacea lumii* a fost primită cu foarte mult interes, datorită prilejului pe care l-a oferit pentru un nou contact nemijlocit cu gîndirea politică profundă și înțeleaptă a acestei personalități de talie mondială care este președintele României". Apariția în editura „Nagel", în trei limbi de circulație internațională (franceză, engleză și spaniolă), a volumului *Pentru o politică de pace și de cooperare internațională* al președintelui Nicolae Ceaușescu a reprezentat un adevărat eveniment editorial. Editorul Louis Nagel evoca astfel semnificația acestei lucrări: „Volumul președintelui Nicolae Ceaușescu *Pentru o politică de pace și cooperare internațională*, apărut în editura noastră, în colecția «Scrieri politice», în care au fost publicate și operele altor mari oameni politici ai secolului, ca Franklin Delano Roosevelt, de pildă, își are locul său distinct în această colecție. El cuprinde esența însăși a principiilor fundamentale ale Actului final de la Helsinki, acestea fiind exprimate în lucrarea președintelui Nicolae Ceaușescu cu mult înaintea primelor reuniuni ale conferinței pentru securitate și cooperare în Europa și care, ulterior, aveau să fie confirmate de desfășurarea evenimentelor. Cartea președintelui Nicolae Ceaușescu își are locul său propriu între volumele publicate în colecția «Scrieri politice» în mod firesc și dacă ținem seama de faptul că fiecare dintre aceste lucrări consemnează de fapt un capitol al istoriei noastre contemporane, cu precădere a celei de a doua jumătăți a secolului XX."

Consacrarea valorilor românești, vehiculate prin intermediul cărții, începută cu veacuri în urmă, dobîndește azi o deschidere mondială, purtînd mesajul civilizației noastre pe toate meridianele. Cartea, acest nobil mesager al gîndirii umane, poartă acum în lumea întreagă cuvîntul românesc, dorința de pace, prietenie și progres a poporului nostru.

Indice
Bibliografie
Rezumate

Indice (Nume de persoane)*

* Nu au fost reținute în indice numele de persoane din legendele ilustrațiilor și din «bibliografie»

Bibliografie

PETĂR ATANASOV, *Contribuţii la tipărirea de cărţi slavone în România în secolul al XVI-lea* (în limba bulgară), în *Studia Balcanica*, Sofia, 1970.

LIVIA BACÂRU, *Vechi legături de cărţi româneşti. Introducere în istoria legăturii din România*, în *Studii şi cercetări de bibliologie*, XIII, 1974.

ION DODU BĂLAN, *La politique culturelle en Roumanie*, Les Presses de l'Unesco, Paris, 1974

LIGIA BÂRZU, *Continuitatea creaţiei materiale şi spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, Editura Academiei, 1979

PAVEL BINDER, *Interferenţe în domeniul tiparului în Transilvania secolului al XVI-lea*, în *Studii de istorie a naţionalităţilor conlocuitoare din România şi a înfrăţirii lor cu naţiunea română, vol. I. Naţionalitatea germană*, Editura Politică, 1976

PAVEL BINDER, ARNOLD HUTTMAN, *Mediul cultural românesc al Braşovului în epoca coresiană*, în *Limba română*, XX, nr. 1, 1971

MARTIN BODINGER, *Cartea românească veche în colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi. Catalog adnotat*, Iaşi, 1976

GERHARD BLÜCHER, *Filigranele braşovene şi tipăriturile cirilice din secolul al XVI-lea*, în *Revista bibliotecilor*, nr. 7, 1967

DAMIAN P. BOGDAN, *Paleografie românoslavă. Tratat şi album*, Bucureşti, 1978

Cartea veche românească în colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare Bucureşti. Prefaţă de Virgil Cândea, Bucureşti, 1972

G. CĂLINESCU, *Editori şi cărţi*, în *România literară*, I, nr. 12, 1932.

ISABELA CIONIS, *Vechi publicaţii româneşti de film*, în *Caiet de documentare cinematografică*, nr. 5/6, 1967

CONSTANTIN CIOROIU, AUREL MOCANU, *Cartea românească în Dobrogea înainte de 1877*. Prefaţă: prof. dr. doc. Dan Simonescu. Conducător ştiinţific: Dumitru Constantin-Zamfir, Constanţa, 1978

VIRGIL CÂNDEA, *Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria umanismului românesc*, Editura Dacia, 1979

GABRIEL COCORA, *Tipar şi cărturari*. Cu o prefaţă de Dan Zamfirescu, Editura Litera, 1977

RADU CONSTANTINESCU, KLAUS-HENNING SCHROEDER, *Die rumänische Version der „Historia Distructions Troiae" des Guido delle Colonne*, Tübingen, 1977

ILIE CORFUS, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, 1975

IOACHIM CRĂCIUN, *Incunabule şi cărţi rare tipărite în Apus (1482—1600) de autori şi tipografi de pe teritoriul ţării noastre*, în *Studia bibliologica*, III, 1969

IOACHIM CRĂCIUN, *Incunabulele româneşti şi cărţi rare şi preţioase tipărite pe pămîntul ţării noastre (1508—1600)*, în *Studii şi cercetări de bibliologie*, XI, 1969

CONSTANTIN CRIŞAN, VICTOR CRĂCIUN, *La littérature roumaine dans le monde. Essai sur la vie de la littérature roumaine à l'étranger.* Avec une préface de Pierre de Boisdeffre, Editura Meridiane, 1969

L. DEMÉNY, *Tipăriturile tîrgoviştene din secolul al XVI-lea în bibliotecile şi muzeele din Moscova şi Leningrad*, în *Studia Valachia*, II, 1970

L. DEMÉNY, *Tiparnița bucureșteană în secolul al XVI-lea*, în *Studii*, XXV, 1972

L. DEMÉNY, *Cartea și tiparul — promotori ai legăturilor culturale dintre țările române în secolul al XVI-lea* în *Studii și materiale de istorie medie*, VI, 1973

L. DEMÉNY, *Ouvrages imprimés en caractères cyrilliques en Transylvanie în XVI-e siècle et conservés dans les Bibliotèques et musées de Moscou et de Leningrad*, în *Armarium*, I, 1976

LIDIA A. DEMÉNY, *Xilogravurile lui Filip Moldoveanu*, în *Studii și cercetări de istoria artei, Seria artă plastică*, 16, nr. 2, 1969

FLORIAN DUDAȘ, *Carte veche românească în Bihor, sec. XVI—XVII (Catalog)*, Oradea, 1977

FLORIAN DUDAȘ, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei*, Timișoara, 1979

CORNELIU DIMA DRĂGAN, *Anciens rapports bibliophiles roumano-suisses* în *Librarium*, I, 1976

CORNELIU DIMA DRĂGAN, *La diffusion des incunables en Roumanie aux XV —XVI siècles*, în *Gutenberg-Jahrbuch*, 1976

CORNELIU DIMA DRĂGAN, *Eine transsylvanische Inventarliste aus dem Jahre, 1777* în *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 92, nr. 6, 1978

OLGA ȘI CORNELIU DIMA-DRĂGAN, *Deutsche Drucker, Buchhändler und Lesekabinette in der Walachei in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts* în *Buchhandelsgeschichte*, nr. 2/3, 1979

ALEXANDRU DUȚU, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII*, Editura pentru literatură, 1968

ALEXANDRU DUȚU, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Editura Academiei, 1972

ALEXANDRU DUȚU, MARIA A. MUZICESCU, ADRIAN FOCHI, *Relațiile culturale româno-balcanice pînă în sec. al XIX-lea*, în *România în sud-estul Europei. Culegere de studii*, Editura Politică, 1979

MIHAI I. FĂNESCU, *Din istoria comerțului cu cartea în Moldova și Țara Românească între anii 1775—1821*, în *Studia bibliologica*, III, partea I, 1969

COSTIN FENEȘAN, *Circulația cărților românești din secolul al XVII-lea în Banat*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series Historia*, nr. 1, 1972

TITUS FURDUI, *Date noi privitoare la „Tîlcul evangheliilor" și „Molitvenicul românesc" ale lui Coresi*, în *Biblioteca și cercetarea*, III, 1979

VINICIU GAFIȚA, *Bibliografie de literatură română pentru copii*, Editura Ion Creangă, 1978

NICOLAE GAVRILOVICI, *Istoria tipografiei chirilice în Imperiul Habsburgic în secolul al XVIII-lea* (în limba sîrbă), Novi Sad, 1974

ION GHEȚIE, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, Editura Academiei, 1974

ION GHEȚIE, *Activitatea de traducere și tipărire a cărții românești la Brașov la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, în *Limba română*, nr. 6, 1975

ONISIFOR GHIBU, *Din istoria literaturii didactice românești*, Ediție îngrijită de Octav Păun, Tabel cronologic, studiu introductiv, note și comentarii de V. Popeangă, Editura Didactică și pedagogică, 1975

DAMIAN HUREZEANU, *Începuturile mișcării muncitorești în România 1848—1878*, în *Revista de istorie*, nr. 7 (32), 1979

A. HUTTMANN, P. BINDER, *Contribuții la biografia lui Filip Moldoveanul, primul tipograf român*, în *Limbă și literatură*, *XVI*, 1968

Inscripțiile Daciei romane. Volumul I. Introducere istorică și epigrafică. Diplomele militare. Tăblițele cerate. Adunate, însoțite de comentarii și indice, traduse în românește de Ioan I. Russu. Prefață de acad. prof. Ștefan Pascu, Editura Academiei, 1975

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R., *Presa comunistă și a organizațiilor de masă create și conduse de Partidul Comunist Român, volumul IV (1921—1924)*, Editura Politică, 1978

JAKÓ ZSIGISMUND, RADU MANOLESCU, *Scrierea latină în evul mediu*, Editura Științifică, 1971

JAKÓ ZSIGISMUND, *Philobiblon transilvan. Studii.* Cu o introducere de prof. dr. Virgil Cândea, Editura Kriterion, 1977

DOINA LUPAN, *Circulația tipăriturilor de la Bălgrad în cele trei țări române și contribuția lor la realizarea unității spirituale a românilor*, în *Apulum*, XVIII, 1980

G. MIHĂILĂ, *Începuturile istoriografiei universale în limba română: Cronica lui Mihai Moxa (1620) și izvoarele sale*, în *Cultură și literatură română veche în context european. Studii și texte*, Editura Științifică și enciclopedică, 1979

EVA MÂRZA, *Un fragment din Evangheliarul slavo-român de la Sibiu (1551—1553)*, în *Limba română*, XXVII, nr. 2, 1978

IACOB MÂRZA, LUCIA HAȚEGANU, *Cărți didactice românești din secolul XIX în Biblioteca*

Muzeului de Istorie Alba Iulia, în *Apulum*, XI, 1973

IACOB MÂRZA, CORNEL TATAI-BALTĂ, *Răspîndirea tipăriturilor românești vechi în Transilvania (mijl. sec. al XVII-lea — primele decenii ale sec. al XIX-lea) în lumina unui material arhivistic* în *Acta Musei Napocensis*, XVII, 1980

MIHAI MORARU, CĂTĂLINA VELCULESCU, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi. Cărțile populare laice.* Sub redacția lui I.C. Chițimia, Editura Academiei, I, 1976, II, 1978

VIOREL G. MUNTEAN, *Oameni și slove. File din istoria artelor grafice sibiene, 1528—1968*, Sibiu, 1974

DOINA NÄGLER, *Die Tatigkeit der Buchdrucker familie Barth (1690—1840)* în *Forschungen zur Volks-und Landeskunde*, 16, nr. 2, 1973

VIORICA NEDELCOVICI, ELVIRA POPESCU, CONSTANȚA PROTOPOPESCU, *Cartea românească în lume, 1945—1972.* Cu un cuvînt înainte de Mihnea Gheorghiu, Editura Științifică și enciclopedică, 1975

GERNOT NUSSBÄCHER, *Johannes Honterus. Viața și opera sa în imagini.* Ediție îmbunătățită și adăugită. Traducere de Mircea Cornescu. Prefață de Mihai Isbășescu, Editura Kriterion, 1977

P. P. PANAITESCU, *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, 1969

CONSTANTIN PASCU, *Cartea românească veche în Biblioteca Brukenthal*, Sibiu, 1976

ȘTEFAN PASCU, *Un umanist și epoca sa* (Heltai Gáspár) în *Steaua*, nr. 12, 1974

ȘTEFAN PASCU, *Cartea și unitatea spirituală a poporului român*, în *Biblioteca și cercetarea*, III, 1979

DIM. PĂCURARIU, *Clasicism și tendințe clasice in literatura română. Traducerile și semnificația lor (1750—1830)*, în *Revista de istorie și teorie literară*, 27, nr. 3, 1978

MIRCEA PĂCURARIU, *Legăturile Bisericii ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*, Sibiu, 1968

V. PETRIȘOR, L. MATEI, *Cartea și biblioteca in viața mișcării muncitorești din România 1870—1921*, în *Călăuza bibliotecarului*, nr. 5, 1965

ANDREI PIPPIDI, *Despre tipografia lui Eliade Rădulescu în 1848*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, XIII, 1974

DANIELA POENARU, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Tîrgoviște, 1970

MIRCEA POPA, *Un scriitor încă necunoscut: Nicolae Oțelea și cea dintîi carte de fabule în limba română (1784)*, în *Luceafărul*, XXI, nr. 11 1978

EMILIAN POPESCU, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, Editura Academiei, 1976

GEORGE POTRA, *Gheorghe Ioanid — librar și editor de la mijlocul secolului trecut 1818—1906*, în *Teoria și practica în informarea documentară și biblioteconomie*, INID, 1977

I. SIMIONESCU, *Cartea românească*, 1938

MARIN SIMIONESCU RÂMNICEANU, *Tiparul și cartea românească după război*, în *Anuarul graficei române*, 1931

DAN SIMONESCU, *Impression de livres arabes et karamanlis en Valachie et en Moldavie en XVIIIe siècle*, în *Studia et acta Orientalia*, V—VI, 1967

DAN SIMONESCU, *Incunabula in Rumania*, în *The Book Collector*, nr. 25, 1976

VASILE STANCA, *Cîteva codice miscelanee ardelene din secolul al XVIII-lea. Rezumatul tezei de doctorat*, Cluj-Napoca, 1974

OCTAVIAN ȘCHIAU, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Editura Dacia, 1978

AUREL ȘOROBETEA, *Gáspár Heltai, în secolul Reformei*, în *Steaua*, nr. 12, 1974

GABRIEL ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R. 1—1600*, Editura Științifică și enciclopedică, 1978

CORNEL TATAI, *Gravori în lemn de la Blaj (1750—1830).I. Gravorul Vlaicu; II, Gravorii Ioanichie Endrédi și Sandul Tipograf*, în *Apulum*, XII, 1974, XIII, 1975

CORNEL TATAI-BALTĂ, *Incursiune în xilogravura românească (sec. XVI—XIX)*, în *Apulum*, XVII, 1979

N. GEORGESCU-TISTU, *Badea Cârțan, cioban de cărți*, în *Cartea și bibliotecile*, Editura Științifică, 1972

Tîrgoviște, cetate a culturii românești. Partea I. Studii și cercetări de bibliofilie, Editura Litera, 1974

MIRCEA TOMESCU, *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1918*, Editura Științifică, 1968

EMIL TURDEANU, *Le livre roumain à travers les siècles*, Paris, 1959

GABRIEL ȚEPELEA, *Studii de istorie și limbă literară*, București, 1970

N. A. URSU, *Dosoftei necunoscut*, *Cronica*, nr. 6, 1976

G. POPESCU-VÎLCEA, *Anastasie Crimca*, Editura Meridiane, 1972

G. POPESCU-VÎLCEA, *Slujelnicul mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei (1648—1668)*, Editura Meridiane, 1974

G. POPESCU-VÎLCEA, *Erotocritul Logofătului Petrache*, Editura Meridiane, 1977

EMIL VÎRTOSU, *Paleografia romåno-chirilică*, Bucureşti, 1978

G. ZANE, *Enric Winterhalder tipograf revoluţionar la '48, ideolog şi economist liberal* în *Studii de istorie a gîndirii economice*, nr. 9, 1970

Résumé

Ces «Pages de l'histoire du livre roumain» *offrent une image complète et unitaire — autant qu'il est possible à une image de l'être — de l'évolution de l'écriture, de l'imprimerie et du livre sur le territoire de notre patrie, tout en présentant les plus significatifs moments et étapes.*

Naturellement, l'histoire de l'écriture débute par la présentation des anciennes traces écrites et des alphabets employés le long des années dans l'aire roumaine (l'écriture idéographique, l'alphabet latin, l'écriture runique, l'alphabet grec et celui cyrillique).

Ensuite, les auteurs ont exploré les plus anciens manuscrits *découverts sur le territoire roumain, à partir de ceux latins, datant des XII-e—XIII-e siècles, présentant chronologiquement les manuscrits en slave et grec (byzantin et néo-grec) dus à des copistes et miniaturistes tels Nicodim de Tismana, Gavril de Neamţ, Atanasie Crimca de Dragomirna etc.*

L'histoire des manuscrits aboutit au XVIII-e siecle, les chapitres qui lui sont consacrés étant répartis dans l'ouvrage selon des critères d'ordre chronologique et thématique.

*L'histoire de l'imprimerie roumaine s'ouvre par un chapitre consacré aux incunables, tout en signalant la contribution de certains auteurs et typographes d'incunables, originaires de la Transylvanie. Le XVI-e siècle apporte l'adoption de l'imprimerie aux Pays Roumains (*Le missel*, en slave, imprimé par Macarie à Tîrgovişte, en 1508) et les louables initiatives prises dans la démarche d'imprimer le livre en roumain (*Le catéchisme roumain *de Filip Moldoveanu, Sibiu, 1544). A l'activité de Coressi, fameux éditeur typographe, ayant un rôle important dans le promotion de la langue roumaine dans les livres de culte, dans la formation de la langue littéraire, on dédie tout un chapitre monographique. L'oeuvre de Coressi s'intègre dans l'ensemble de l'activité éditoriale et typographique humaniste de l'Europe de son temps, étant l'un des exemples significatifs pour l'esprit européen qui a animé l'imprimerie roumaine tout le long de son évolution.*

La grande diversité des impressions des livres dans l'espace roumain est illustrée par les chapitres regardant l'essor du livre et de l'imprimerie jusqu'au XVII-e siecle, par la présentation des impressions slavo-roumaines, latines, allemandes et magyares. Des chapitres distincts présentent Le Nouveau Testament de Bălgrad *(1648), monument de langue et livre à message, dans l'esprit de l'unité de la langue littéraire roumaine, et* La Bible de Bucarest *(1688), réalisation exceptionnelle de l'imprimerie*

roumaine, oeuvres savantes de grande envergure, qui marquent, à la fois, de nouvelles étapes dans l'évolution de l'art typographique, essentiellement concourant à l'affirmation de l'unité nationale.

On souligne le fait que le livre roumain a toujours été le noble véhicule des ides généreuses regardant l'origine daco-romaine de notre peuple, de sa continuité et unité en ces endroits. La circulation ininterrompue, malgré les difficultés, du livre roumain ancien et de plus tard, à travers le territoire roumain, a maintenu éveillée la flamme de la conscience nationale. Les frontières temporaires et arbitraires qui séparaient les Roumains n'ont pas pu entraver la circulation des idées charriées par les livres roumains.

Le XVIII-e siecle apporte dans la culture graphique roumaine les idées humanistes et patriotiques de la philosophie des lumières, l'essor et la diversification du livre roumain, tout en lui imposant le caractère laïque et pratique par l'éruption de nouveaux genres.

À part le contenu des livres et les aspects graphiques, on présente d'autres côtés du livre roumain, notamment la reliure artistique pleine ou en métaux précieux, ornée avec du goût et du sens artistique.

L'histoire de l'impression roumaine suppose une vision géographique plus large, puisque cet art s'est développé également à l'étranger par l'intermédiaire des typographes roumains qui ont déployé avec générosité leur activité d'illumination même au-delà des frontières de leur pays, tel Michel, fils d'Etienne, le fondateur de la typographie géorgienne, par exemple. De cette façon, on consacre aux éditions et typographies roumaines à l'étranger un chapitre à part.

L'histoire du livre roumain connaît un nouvel essor avec le début de l'époque moderne. La période de fin et de commencement de siècle (les XVIII-e — XIX-e siècles) apporte des changements fondamentaux dans l'évolution du livre roumain qui s'affranchit de la tutelle religieuse et princière. On ouvre de nouvelles et nombreuses typographies privées, la production éditoriale s'accroît et se diversifie, en concordance avec le climat social créé par les mouvements à portée historique et culturelle.

C'est l'époque où agissent les pionniers de l'imprimerie laïque moderne — Ion Heliade Rădulescu en Valachie, Gheorghe Asachi et Mihail Kogălniceanu, en Moldavie. Le mouvement d'idées, favorable aux transformations sociales et à l'émancipation nationale, influe sur l'évolution du livre.

La période de commencement de l'impression moderne est une époque d'interférences et de transition où se produit le passage graduel à l'alphabet latin, où l'on introduit les machines à imprimer modernes, où prennent forme de nouvelles mentalités concernant le but de l'impression des livres.

L'industrialisation du livre marque une étape d'une importance particulière dans l'histoire de l'impression roumaine. Le chapitre consacré à cette période distincte couvre la fin du XIX-e siècle et le début du XX-e siècle, poursuivant le nouvel développement de l'imprimerie par rapport au développement moderne de la société roumaine après la conquête de l'indépendance d'état de la Roumanie (1877—1878). C'est l'époque de l'impression de certains ouvrages fondamentaux pour la culture roumaine, la période de la publication des oeuvres des grands classiques roumains, de la création de certaines collections éditoriales remarcables et de la fondation de certaines grandes maisons d'édition. Leur profil et historique, décrit également dans l'entre-deux-guerres, tout en signalant les significations culturelles de leur activité, sont inclus dans l'ample chapitre Les grandes maisons d'édition.

Analysant l'histoire du livre et de l'impression roumaine dans le contexte socio-historique qui l'explique et la détermine, les auteurs ont dédié le chapitre Les typographes, le livre et le socialisme *au phénomène qui relie le mouvement ouvrier de chez nous à l'activité des travailleurs typographes; la lutte de la classe ouvrière étant illustrée éloquemment dans les publications de l'époque.*

L'évolution du livre et de l'impression roumaine est poursuivie plus loin, tout en déterminant ses caractéristiques, dimensions et perspectives à l'époque contemporaine, l'exposé en abordant les aspects les plus divers et significatifs. On y analyse les étapes,

les modalités de transition, les nouvelles directions, les réalisations, aussi bien du point de vue idéologique, culturel et artistique dans le processus de l'édification de la société socialiste développée dans tous les domaines, que du point de vue technico-industriel.

Une ample perspective ouvre aussi le dernier chapitre qui signale la propagation de la culture roumaine dans le monde entier par l'intermédiaire du livre, la confirmation des valeurs de notre société socialiste, la circulation, à travers les méridiens, du livre roumain contemporain en tant que messager qui fait partager au monde entier la pensée et le mot roumain, le désir de paix, amitié et progrès de notre peuple.

Abstract

The present Glimpses of the History of the Romanian Book *provide the reader with an image — as complete and unitary as possible — of the evolution of writing, printing and publishing all over the Romanian territory, pointing out its most significant moments and stages.*

As it is but natural, the history of writing begins with the presentation of the oldest written traces and of the alphabets used along the centuries on the Romanian territory (the ideographic writing, the Latin alphabet, the runic writing, the Greek and Cyrillic alphabet).

Subsequently, the authors traced back the oldest manuscripts *discovered on the Romanian territory, starting with the Latin ones, dating since the 12th—13th centuries, chronologically presenting the manuscripts in Slavonic and Greek (Byzantine and neo-Greek) due to fine penmen and miniaturists such as Nicodim from Tismana, Gavril from Neamț, Atanasie Crimca from Dragomirna, etc.*

The history of the manuscripts reaches as far as the 18th century, the chapters entirely dealing with them being grouped within the work according to such criteria as chronology and topic.

The history of the Romanian printing opens with a chapter that treats of incunabula, by signalling out the part played by certain incunabulists original from Transylvania. In the 16th century printing is taken over by Moldavia and Wallachia (The Missal *in Slavonic, printed by Macarie in Tîrgoviște, in 1508) and the first steps of printing in Romanian are taken now (Filip Moldoveanu's* Romanian Catechism, *Sibiu, 1544). A whole monographic chapter deals with the activity displayed by Coresi, a famous printer and editor who played quite a part in promoting the Romanian language in cult books, in framing the literary language. Coresi's work is part of the whole humanistic editorial and typographical activity taken up by the Europe of his age, setting a most prominent example to the European mind, being the life and soul of the Romanian printing throughout its development.*

The great variety of printing within the Romanian space is borne out in chapters treating of the development of books and printing until the 17th century, by presenting the Slavo-Romanian, Latin, German and Magyar printings. Individual chapters deal with The New Bălgrad Testament *(1648), a language monument and a message book complying with the reality of the unity of the Romanian literary language, and* The Bucharest Bible *(1688), an outstanding achievement of the Romanian printing, both works of some wide scholarly scope that equally evinced to be new steps in the*

historical development of the printing art, playing a main part in the self-assertion of the national unity.

The fact that the Romanian book has always been the noble vehicle of generous ideas regarding the Romanian people's Daco-Roman extraction, of its continuity and unity on this area is strongly laid stress on. The ceaseless — in spite of all hardships— circulation of old and more recent Romanian books over the whole Romanian territory has kept alive the flame of the national consciousness. The temporary and arbitrary frontiers separating the Romanians couldn't stop the dissemination of the ideas conveyed by the Romanian books.

The 18th century provided the Romanian graphic culture with the ideas specific of the humanistic and patriotic Enlightenment, with the wide-spreading and diversification of the Romanian writings, developing a secular and practical side by calling forth new genres.

Beside the content of those books and beside their design, other sides — such as the artistic — leather or precious metal bindings worked with fine artistic taste and sense — are being presented.

The history of Romanian printing calls for a larger geographical approach since this art also developed abroad through the agency of the Romanian printers, such as, for instance, Mihai, son of Stefan, the founder of Grusinian printing, who took their enlightening activity beyond their country's frontiers. Thus, a separate chapter treats of the Romanian publishing and printing houses abroad.

The history of the Romanian book marked a new stage with the coming of a modern age. The end and beginning of a new century (the 18th—19th centuries) brought about momentous changes in the development of Romanian writings that did away with the religious and princely dependence. A number of new private printing houses opened, the issues thickened in number and diversified, which responded to the social climate evolved by the movements of historic and cultural purport.

It is the time when there worked the pioneers of the modern secular printing — Ion Heliade Rădulescu in Wallachia, Gheorghe Asachi and Mihail Kogălniceanu in Moldavia. The movement of ideas propitious for social renewal and national emancipation determined the development of the book.

The starting period of the modern printing was an age of interference and transition where there took place the gradual passage to the Latin alphabet, where modern printing-machines were being used for the first time, while new ideas regarding the end of book printing were being adopted.

The industrialization of the book marked a momentous step in the history of Romanian printing. The chapter dealing with this particular event covers the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, tracing back the new development of printing in the context of the modern development of the Romanian society, after the proclamation of Romania's State Independence (1877—1878). It is the time when basic works of the Romanian culture were printed, the age when the Romanian writers' great works were published, when remarkable editorial collections and great publishing houses were set up. Their profile and history, traced back to the inter-war period, pointing out the cultural significances of their activity, are to be found in the chapter The Great Publishing Houses.

Examining the history of the Romanian book and printing in the socio-historical context that explains and determines it, the authors devoted the chapter Printers, Books and Socialism *to the event that links the working class movement in our country to the activity carried out by the typographers; the fight of the working class being graphically illustrated by epoch printings.*

The development of the Romanian book and printing is further followed, by pointing out its characteristics, scope and prospects in the contemporary age, the approach tackling most varied and significant aspects. There are being analysed the stages, the transition possibilities, the new directions and the achievements both from the ideological, cultural and artistic point of view in the process of setting up the

socialist multilaterally developed society, and from the technical and industrial point of view.

The last chapter also provides a wide perspective, since it treats of the spreading of Romanian culture all over the world through the books, of the recognition of the values of our socialist society, of the circulation abroad of the contemporary Romanian book as a messanger that conveys to the whole world the Romanian thought and word, of our people's wish for peace, friendship and progress.

Резюме

Эти «Страницы из истории румынской книги (Pagini din istoria cărții românești)» дают цельное и по возможности полное представление о развитии и на территории нашей страны письменности, печати и книжного дела, выявляя в них наиболее значительные моменты и этапы.

Естественно, история письменности открывается ознакомлением с дошедшими до нас древнейшими письменными документами и азбуками, использовавшимися на румынской земле на протяжении времени (идеографическое письмо, латинский алфавит, руническое письмо, греческий алфавит, кириллица).

Далее авторы обращают внимание на обнаруженные на территории нашей страны древние рукописи, начиная с латинских — от XII—XIII в., хронологически рассматривают славянские и греческие (византийские и новогреческие) рукописи таких каллиграфов и миниатюристов как Никодим из Тисманы, Гаврил из Нямца, Атанасие Кримка из Драгомирны и т.д.

История рукописей продолжается до XVIII века и посвященные ей главы организованы по хронологическим и тематическим критериям.

История румынского печатного дела открывается главой об инкунабулах, выявлением вклада в развитие печати происходивших из Трансильвании авторов и печатников инкунабул. XVI век принес с собой утверждение печатного дела в румынских княжествах («Служебник» — Liturghierul — на славянском языке, напечатанный Макарием в Тырговиште в 1508 г.) и первую инициативу выпуска книг на румынском языке («Румынский катехизис» — Catehismul românesc — Филиппа Молдовяну, Сибиу, 1544 г.). Деятельности известного печатника и издателя Кореси, много сделавшего для внедрения румынского языка в культовые книги и для формирования нашего литературного языка, посвящена глава монографического характера. Творчество Кореси органически включается в совокупность гуманистической издательско-типографской деятельности в Европе того времени, будучи одним из показательных примеров воодушевлявшего всю эволюцию румынской печати европейского духа.

В главах о развитии книжного дела вплоть до XVII века разносто-

ронний характер книгопечатания на румынской земле показан на примерах славянско-румынских, латинских, немецких и венгерских изданий. Отдельные главы отведены «Новому Завету» из Бэлграда (Noul Testament de la Bălgrad), 1648 г., языковому памятнику, и носителю идеи единства румынского литературного языка, и «Бухарестской библии» (Biblia de la Bucureşti), 1688 г., замечательному достижению румынской печати того времени. Обе эти книги широкомасштабны, представляют собой новую ступень в истории типографского искусства и вносят существенный вклад в утверждение нашего национального единства.

Рельефно выступает в труде тот факт, что румынская книга всегда была носительницей благородных идей по вопросу о дакийско-римском происхождении нашего народа, о его преемственности и единстве на территории нашей страны. Непрерывное, несмотря на трудности, хождение древних и более поздних румынских книг по всей румынской земле поддерживало разгоравшееся пламя национального самосознания. Разделявшие румын произвольные и временные границы не могли помешать распространению заключенных в румынских книгах идей.

XVIII век внес в румынскую полиграфическую культуру идеалы гуманистического и патриотического просветительства, расширение и диверсификацию румынского книгопечатания, придав ему в силу появления новых жанров чисто практической и светский характер.

Наряду с тематикой и графическим оформлением рассмотрены и другие стороны румынской книги, как например, ее художественный переплет в кожу и драгоценные металлы, с украшениями большого вкуса и художественного чутья.

Изложение истории румынской печати требует широкого географического охвата, ибо она простиралась и на зарубежные земли — через посредство румынских печатников, щедро распространявших свою просветительскую деятельность даже за пределы своей страны, как это показано, кстати, на примере Михая, сына Штефанова, основавшего грузинскую типографию. Работавшим в чужих странах румынским издателям и типографиям посвяшена отдельная глава.

С вступлением в новейшую эпоху в истории румынской книги начинается новый этап. Конец XVIII и начало XIX века отмечены важными переменами в развитии румынского книгопечатания, которое к этому времени избавилось от церковной и господарской опеки. В этот период создаются многочисленные частные типографии, издательская продукция становится разнообразнее и многочисленнее, в соответствии с общественным климатом, созданным историческим и культурным движением.

В эту эпоху развернулась деятельность пионеров современного светского книгопечатания Иоана Хелиаде Рэдулеску — в Валахии и Георге Асаки и Михаила Когэлничану — в Молдове. Идейное движение за социальные обновления и национальное освобождение благотворно влияло и на развитие книжного дела.

Начальный период современной печати относится к эпохе, когда происходили пересечения и постепенный переход на латинскую азбуку, когда в практику книгопечатания внедрялись новейшие печатные машины и формировались новые представления о назначении книгоиздательства.

Индустриализация книги составляет в истории румынской печати исключительно важный момент. Глава об этом значительном периоде охватывает конец XIX и начало XX века, прослеживая новое развитие

печати в прямой связи с современным развитием румынского общества после завоевания Румынией государственной независимости (1877 — 1878 гг.). В этот период были напечатаны фундаментальные для румынской культуры труды, изданы сочинения крупных румынских писателей, основаны примечательные по своему значению издательские серии и созданы крупные издательства. История и специфика этих издательств, прослеживаемые и в межвоенный период, выявление культурного значения их деятельности составляют содержание обширной главы «Крупные издательства» (Marile edituri).

Анализируя историю румынской печати и книги в общих социально-исторических рамках, которыми она объясняется и определяется, авторы труда в главе «Типографы, книга и социализм» (Tipografii cartea şi socialismul) уделяют внимание связи рабочего движения в нашей стране с деятельностью работников-типографов; в печати того времени борьба рабочего класса находила красноречивое отражение.

Прослеживая далее развитие румынской печати и книгоиздательства, авторы отмечают их характерные особенности, размах и перспективы в современную эпоху, освещая все явление в целом в его самых различных аспектах и значениях. Этапы, переходные приемы, новые направления и достижения рассмотрены как под углом их идеоллогического, культурного и художественного значения, так и в индустриально-техническом аспекте.

Обширные горизонты открывает заключительная глава, показывающая распространение румынской культуры в мире через посредство книги, утверждение ценностей нашего социалистического общества, проникновение современной румынской книги во все концы земного шара как посланца нашей культуры, носителя нашего слова и нашей мысли,стремлений нашего народа к миру, дружбе и прогрессу.

Cuprins

Aceste

PAGINI DIN ISTORIA CĂRȚII ROMÂNEȘTI

au fost scrise de

DAN SIMONESCU și GHEORGHE BULUȚĂ

MANUSCRISUL A FOST DAT LA CULES LA 30 AUGUST 1980 BUN DE TIPAR LA 5 AUGUST 1981

REDACTOR DE CARTE: AURELIA SZASZ
TEHNOREDACTOR: FLORENTINA PREDA
MACHETA ARTISTICĂ, VINIETELE ȘI COPERTA:
VICTOR MAȘEK

Textul a fost cules de Preotesi Eleonora și Hărînglăvean Mioara fotografiat de Deppner Simion și Deppner Kurt, cu 12/12 drepte de rînd Plantin — monofoto. Montajul pentru tipar ofset a fost realizat de Popovici Fănica și Stoichiță Letiția, iar imprimarea de către Bogdan Traian, Wotsch Mihai, Mărunțelu Ilie, Crețu Ioan, Schochtert Werner, Sădeanu Ilie, Moldovan Ioan. Finisarea lucrării de 24 coli de tipar a fost asigurată de întreg colectivul secției legătorie, sub conducerea maiștrilor Dragotă Vasile și Bătăcui Simion.

Tehnologia poligrafică s-a executat sub comanda nr. 232 la «I. P. Sibiu», șoseaua Alba Iulia, nr. 40, Sibiu

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

drept care s-a alcătuit
acest colofon
cu două gravuri ex-libris de
DRAGOȘ MORĂRESCU